STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03797

DI NAYESTE VERK FUN SHOLEM-ALEYKHEM

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוביל׳עאום אויסגאבע

די נייעסטע ווערק

פון

שלום-עליכם.

לאַכען איז געזונט. — — —
דאָקטוירים הייסען לאַכען".
(שלום-עליכם)

2 באַנד.

פערלאג „פראגרעס" ווארשא.

צווייטע אויפלאגע

תרס"ט.

[illegible]דרוקט ביי יוסף פישער, ק[illegible]

Copyright 1909 by J. Lidski Washington U. S. A.

אַלֶע רֶעכטֶע אין איירָאפּאַ און אַמעריקאַ פֿאַרבֶּעהאַלטֶען

Разсказы, Шалемъ-Алейхемъ.

Тип. Левинъ—Эпштейнъ Павья 38.

ВАРШАВА 1909 г

אינהאלט.

	זייטע
אַ וויגרישנער בילעט	1— 35
דער יונגסטער פון די מלכים	37— 53
דער אורח	55— 64
דריי אַלמנות	65—102
יעדער פּאַר אונז	103—110
דער דייטש	111—124
די ערשטע יודישע רעפּובליק	125—211
מיט'ן עטאַפּ	213—250
סאַ ליגען	251—258

א ווינגרישנע בילעט.

א „װינגרישנע בילעט".

(א לאָטעריי-בילעט)

(ערציהלונג).

א.

בנימטשיק — דאָס װאַקסט בײַ מיר א װינגרישנע בילעט. אַזוי האָט געזאָגט ישראל דער שמש פֿון דער אַלטער שול אויף זײַן װהגדיל בנימין, װאָס האָט געהאַט אַ שם פֿאַר אַ גוט יונגעל נאָך בשעת ער האָט געלערנט בײַ ירחמיאל משה דעם מלמד אין חדר, ירחמיאל משה האָט זיך גאָר נישט געקענט אָבלויבען פֿון אידם.

— אַיער קלײנער — האָט ער אײן מאָל געזאָגט צו ישראל דעם שמש — איז בײַ מיר קײן עין הרע פֿון די בעסטע. ערשטענס, איז ער אַ גרויסער מתמיד, אַ װאוילער װאָס אַ װאוילער הײסט; הײנט דאָס קעפּיל זײַנס, די תפיסה, מײן איך, דער זכרון, איז אַזעלכעס װאָס מע בעדאַרף עס זוכען; װען בײַ אידם זאָל זײַן דער זכרון אַזוי װי די תפיסה, מײן איך פֿערקעהרט די תפיסה אַזוי װי דער זכרון — עהע-העע!

דעם עהע — העע! ציהט אויס ירחמיאל משה דער מלמד מיט אַ נגון, און ישראל דער שמש װערט ברײטער װי לענגער.

— גאָט זאָל אײַך געבען געזונד און פּרנסה! — בענשט ער דעם מלמד און העלפֿט אידם צונויפֿלײגען דעם טלית-ותפילין. דאָס איז גלאַט אַזוי, אַ מתּנה הײסט דאָס; שכר-למוד פֿאַר זײַן קינד צאָהלט ישראל דער שמש גלײך מיט אַלע בעלי-בתּים, צװײ קאַרבען אַ זמן, אַ חוץ חנוכּה-געלד און פּורים-געלד, חאָטש ישראל דער שמש לעבט אַלײן כּמעט נור פֿון חנוכּה-געלד און פּורים-געלד. נאָר װאָס מאַכט דאָס אויס? דער מנהג העולם איז שוין אַזוי פֿון קדמונים אַז מיר מוזען לעבען אומעטום אײנער פֿון אַנדערען: איך

געם בײַ יענעם און גיב איך; איהר נעהמט בײַ מיר און ניט יענעם, אמת,
עס מאַכט זיך גאַנץ אָפט אַז נעמען בײַ מיר נעמט איהר צווײ מאָל אַזוי פיעל
ווי מע בעדאַרף, און געבען גיט איהר יענעם אַ מכּה; דערפאַר, אַז כ'וועל
נור קענען, וועל איך בײַ יענעם נעמען דרײַ מאָל אַזוי פיעל און וועל אײַך
געבען אַ מכּה. מיר וועלען זיך מיט'ן חשבון, האָט קיין יסורים ניט, אויס-
גלײַכען, חכמים רופען דאָס אָן מיט פערשיעדענע נעמען: „געזעץ פון דער
נאַטור", „לעבענס מלחמה", „פאָליטישע עקאָנאָמיע" וכדומה, נאָר אַזוי ווי
מיט אונזער מעשה קעהר זיך עס שוין נישט אָן, לכן גערען מיר ווײַטער.

שפעטער, אַז בנימינשיק איז דורכגעגאַנגען דעם גאַנצען קורס בײַ
ירחמיאל משה'ן, האָט איהם ישראל דער שמש זעהר געוואָלט אָבגעבען צו
רב אלי=מאיר דעם גמרא מלמד, האָט איהם אלי=מאיר נישט געקאָנט צונעה-
מען: ראשית איז שוין בײַ איהם געוועזען דער חדר פול ווי אַן אײַ; והשנית
האָט ישראל נישט געקאָנט צאָהלען אַזאַ שכר למוד ווי די נגידישע בעלי-
בתים, האָט בנימינשיק געטהון דאָס וואָס אַנדערע טהוען: אַז מע האָט ניט
מיט וואָס צו צאָהלען לערענט מען אַלײן, הערויף איז פאַראַן אַ גרויס בית
המדרש מיט אַ סך סטענדערס, מיט אַ סך שטיקלעך ליכט פון די יאָהר-
צײַטען, מיט אַ סך ספרים: חומשים, פסוקים, משניות'ן, גמרא'ס מיט מדרשים—
און וואָס ניט? אַבי מע וויל נור קען מען לערנען אויף אַ בוידעם אויך.
קאַרג גרויסע מענשען, גאונים, זענען אויסגעוואַקסען בײַ אונז אָט אַזוי ערגיץ
בײַ אַ סטענדערל אין בית=המדרש? אַזעלכע גרויסע מענשען, גאונים, מפורסמים
וואָלטען מיר, קען זײַן, געהאַט איצטער אָהן אַ שעור; דער חסרון איז אָבער,
וואָס אין די לעצטע פערציג—פופציג יאָהר האָט זיך פערגנבה'ט אין אונזער
ווינקעל אַרײַן אַ שטראַהל פון ליכטיגקײט און האָט אָנגעשפּאַרט דווקא אין בית-
המדרש אַרײַן, דווקא דאָרטען צווישען די אָרימע בחורים, און אָנשטאָט
דעם מע זאָל לערנען „יורה דעה" האָט מען בגנבה גענאַשט אַ שטיקעל „באור",
שטילערהייט געשלונגען מליצה ספרים, זיך געוואָרגען מיט אַ רוסישער גראַ-
מאַטיקע און פערביסען מיט מאַפּו'ס אַ ראָמאַן, פון אַזאַ מין לערנען האָבען
קיין גאונים, רבנים מפורסמים געוויינטליך ניט געקענט אַרויס. יודישע קינדער
האָבען זיך צוקראָכען איבער דער וועלט, געוואָרען אַ תל: דאָקטוירים, אַד-
וואָקאַטען, משוררים, מחברים, שרײַבערס, לעהרערס און גלאַט אפיקורסים.
קיין רב נישט אײנער אַ רעכטער, דאָס הײסט רבנים זענען אַרויס פון די
אַ סך; נאָר וואָסערע רבנים? קאַזיאָנע! „קאַזיאָנע" איז דער טײַטש אָנגע-
האַנגענע, אַ שטיינער ווי מע הענגט אָן עמיצען אַ לונג-און-לעבער אויף דער

נאָו; צי איהר ווילט צי איהר ווילט ניט — נאַט אייך אַ באָמבע און האַלט דיך מיט איהר... נאָר אַזוי ווי מיט אונזער מעשה געהער זיך עס נישט אָן, לכן בעדאַרפֿן מיר ווייטער.

אונזער בנימטשיק האָט געלערנט אין בית המדרש נישט אַליין, — מיט נאָך צוויי חברים, אויך אַזעלכע אָרימע בחורימליך ווי ער, — און דאָס איז טאַקי געוועזן דער חסרון, ווארום איין מענש אַליין קען אַזוי גראָב נישט זינדיגען ווי מיט יענעם בשותפות. אַ סימן האָט איהר פֿון אדם הראשון כל זמן ער האָט זיך געשפּאַצירט אין גן-עדן איינער אַליין איז געוועזן שטיל אַ מחיה, און אַז עס האָט זיך נאָר אַריינגעמישט די מוטער חוה, אַזוי האָט זי איהם באַלד אָנגערעדט ער זאָל פּערזוכען פֿונ'ם עץ הדעת, און מי יודע אויף וואָס זי וואָלט איהם נאָך אַרויסגעפֿיהרט, מע זאָל זיי ניט בעצייטענס אַרויסטרייבען... דער משל איז געזאָגט געוואָרען אַקעגען בנימינען. בנימין זאָל געוועזן זיצען און לערנען אין בית המדרש איינער אַליין וואָלט געוועזן אַז וואויל איז איהם... ער האָט דאָך אָבער געלערנט מיט נאָך חברים, אויך אַזעלכע נאַקעטע און באָרוועסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע ווי ער, האָט מען תמיד זיך נור געריסען אַהין, אויף דער גרויסער ליכטיגער וועלט, אויף דער וועלט פֿון חכמה און פֿון וויסענשאַפֿט. אַליין זענען זיי געוועזן דאָ, און זייער קאָפּ איז געלעגען דאָרטען, צווישען די גרויסע, צווישען די געלערנטע, צווישען די גליקליכע. עס האָט זיי געצויגען אַהין ווי אַ מאַגנעט, ווי אַ קליין קינד ציהט אויס די הענטליך צו דער מאַמע... איז שוין עפּיס אַ חדוש אַ שטיינער אַז איין מאָל אין אַ שבת-צונאַכטס האָבען דריי בית המדרש בחורים, איציק, יאָסיל און בנימטשיק, ניט געסטייעט? וואָס הייסט ניט געסטייעט — נישטאָ און אַ סוף! מע האָט זיי אויסגעזוכט אין שטאָדט וואו די וועלט האָט אַ נעק! מילא יענע צוויי חברה-לייט, איציק און יאָסיל, זענען קבצנישע קינדער, יתומים, אָהן אַ טאַטען אָהן אַ מאַמען, ווער מען זענען זיי אָבגעגאַנגען? אָבער בנימטשיק! ישראל דער שמש האָט אַיינגעלייגט די וועלט, איבערגעקלעהרט נאָט ווייסט וואָס, און האָט זיך בערוהיגט ערשט אויף מאָרגען, אַז ס'איז אָנגעקומען אַ בריוועל פֿון אַלע דריי ווייסע חברה'ניקעס, אַז מע זאָל נאָר נישט איבערטראַכטען, זיי זענען ברוך השם געזונד און שטאַרק, זיי האָבען אַרויסגעזעהען (אַזוי שרייבען זיי), אַז דאָ אין בית המדרש איז פֿאַר זיי קיין תכלית ניט, לכן האָבען זיי זיך אַוועקגעלאָזט אין דער ישיבה אַריין, קיין ווילנאָ, קיין וואָלאָזשען אָדער אין דער „מיר“... זיי האָבען מיט אַ כיון אויסגערעכענט אַלע די ישיבות, בכדי מע זאָל ניט וויסען אין וואָסער

א שטאדט זיי צו זוכען. אט דאס הייסט אבגעארבעט קלוג, מיט שכל!..

ס'איז אבער געווען אומזיסט דאס פערשטעלען זיך מיט'ן בעהאלטען זיך מיט'ן אנטלויפען. ס'איז זיי קיינער מיט קיין פאטשט נישט נאכגעלאפען. די שטאדט איז געווען אדרבה צופריעדען. ערשטענס וועט זיין ווינציגער מיט א צוויי דריי ארימע בחורים, וואס מע מוז זיי אויסהאלטען ווי ס'ניט איז; מע קען דאך זיי נישט לאזען אזוי זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. והשנית איז טאקי גלאט שען, אז ארימע קינדער ווילען לערנען, הלואי וואלטען אלע יודישע קינדער אזוי, הלואי וואלטען אלטע יורען געקאנט, וואלטען זיי זיך אויך אוועקלאזען ערגיץ אין עק וועלט, אבי מע זאל ניט דארפען מוטשען זיך, טראגען דעם עול פון פרנסה...

ב

וואס איז געווען דער סוף פון יענע צוויי בתורים'ליך איציק און יאסיל — חייסען מיר נישט, נאר פון בנימ'משיקען האט ישראל דער שמש אין א האלב יאהר ארום מקבל געווען א בריעף ניט פון וואלאשין, ניט פון ווילנא און ניט פון „דער מיר", נאר פון אנאנדער שטאדט, פון א גרויסער שטאדט, אז ער זאל זיך גאר ניט זארגען, ווארום ער, בנימ'משיק הייסט דאס, געפינט זיך אויפ'ן „רעכטען וועג", עס וועט פון איהם מיט גאט'ס הילף זיין א לייט, גאט זאל איהם נור העלפען ער זאל אבגעבען דעם עקזאמען און אריין אין גימנאזיע וועט ער אם ירצה השם גערען ווייטער און „שטודירען דאקטאר", און אז ער וועט „אויסשטודירען דאקטאר", וועט ער האבען א פיינע בכבודיגע פרנסה אין האנד, און וועט קענען אויסהאלטען טאטע-מאמע אויף דער עלטער; דער טאטע וועט פערשפארען הארעווען, זיין א שמש, און די מאמע א שמש'טע; און די שוועסטער וועט ער בעזרת השם חתונה מאכען אלע דריי, און מע וועט זיצען אלע אינאיינעם בשלום ושלוה, און מע וועט האבען פיעל נחת, „און דאס וואס איז שייך צו יודיש-קייט — אזוי האט בנימין געשריבען — זאלט איהר זיך, מיינע ליעבע און געטריינע גאר ניט זארגען, מע קען זיין געלערנט ווי די גאנצע וועלט און פון דעסטוועגען וואס צו גאט איז צו גאט, איך דאווען, זאלט איהר ווי-סען, אלע טאג, און לייג תפילין, און וואש זיך צום עסען, אבי ס'איז דער פאראן וואס. מחמת עסען — עסען מיר דא איין מאל אין צוויי טאג, וואס גאט גיט, אמאל א טרוקען שטיקעל ברויט און אמאל א יינגטונקען אין

זאל יעוואסער, און אז עס מאכט זיך ס׳איז נישטא גאר ניט, סמאטשקעט מען א שטיקעל צוקער. צוקער איז א סגולה צום הונגער, פערשלאגט דעם אפעטיט, דערפאר לערנט מען אבער געשמאק! פערגעסט ניט: פיער גראמאטיקעס בעדארף מען אויסלערנען! היינט וואו איז געאגראפיע? וואו איז היסטאריע? און וואו איז „שאר ירקות״? מאטעמאטיקע איז בלאטע, אלגעברע, זאל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, האבען מיר נאך געלערנט אין דער היים אין בית המדרש, און די מליצה ספרים וואס מיר האבען זיך דאמאלס אנגעלייענט קומען אונז היינט צונוץ ביים שרייבען „סאטשיניעניעס״ אין שטיקעל חסרון וואס דאס לשון איז ביי אונז א ביסעל ניט אזוי שארף ווי מע בעדארף; נאר צו גאט א האפנונג, מיר וועלען דאס אויך איבערקומען בשלום, איהר זאלט זיך גאר ניט זארגען, עס וועט אם ירצה השם אלסדינג זיין אזוי ווי מע בעדארף, דער עיקר נאר, ניט געזארגט און געהאפט אויף דעם וואס לעבט אייביג!״

ישראל דער שמש, אז ער האט בעקומען דאס דאזיגע בריוועל, איז ער באלד אוועק צו ירחמיאל משה דעם מלמד, — אן אלטער גוטער ברודער, אן ערהרליכער יוד און א בעל-סוד.

— זייט זשע מוחל לייענט דורך דאס דאזיגע בריוועל, און אז איהר וועט דאס דורכלייענען, וועט איהר זיך מטריח זיין טאקי אין איין וועגס אנשרייבען אן ענטפער, דאס הייסט איך וואלט געקענט אפילו אליין אנשרייבען, נאר אלץ הייסט געשריבען. אודאי וועט איהר בעסער אנשרייבען פון מיר, למאי זאל איך לייקענען?

ירחמיאל משה דער מלמד ווייסט גאנץ גוט, אז ישראל דער שמש זאגט נעבעך א גרויסען ליגען, אזוי לאנג שמייסט מען איהם ווי לאנג ער קאן אנשרייבען אן ענטפער; נאר ארויסבעווייזען איהם אז ער איז א ליגנער איז ער ניט מחויב, למאי זאל ער מבייש שטעלען א מענשען? האט ער אנגעזאטעלט די נאז מיט א פאר משונה מאדנע ברילען, וואס זענען בעשטאנען פון א שטיקעל דראט מיט צוויי בענדליך; אין איין אייגיל איז געשטאנען א בלעכיל, און דאס אנדערע איז געווען ליידיג, גלאט א לעכיל, דאט ישראל ניט געקענט זיך איינהאלטען און האט איהם א פרעגע געטהון:

— וואס טויג אייך, רבי, אזא בריל? איהר זעהט דען עפיס אויף איהר?

— אלץ גלייכער ווי אהן א בריל, כ׳בין שוין איינגעוואהנט! — האט איהם ירחמיאל משה געענטפערט, גענומען דאס בריוועל א ביסעל פון דער-

ווייטען, איין אויג (יענץ וואָס אונטערן בלעכיל) צוגעמאַכט און מיט׳ן אַנדערען אויג (יענץ וואָס אונטערען לעכיל) האָט ער געלייענט גיך ווי אַ וואַסער, און הויך אויף אַ קול, זיך אָבגעשטעלט אַלע מאָל און געקוקט אויף ישראל׳ן, ווי איינער רעדט: היינט פערשטעהט איהר וואָס „הייסט געקענט לייענען?“ און ישראל איז געשטאַנען בשעת מעשה דעם קאָפּ אַ ביסעלע אויף אַ זייט און פערריסען אַרויף מיט גדלות, ווי איינער רעדט: „היינט פערשטעהט איהר וואָס הייסט געקענט שרייבען?..“

— נו, רבי, וואָס וועט איהר היינט זאָגען? — האָט זיך ישראל אָנגערופען צו ירחמיאל משה׳ן, נאָכדעם אַז ירחמיאל משה האָט אויסגעטהון די ברילען און אַוועקגעגעבען איהם דאָס בריוועל.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — האָט איהם ירחמיאל משה געענטפערט מיט אַ זיפץ — אַודאי אַודאי! מהכתיתי, זעהר פיין, אַבי ער דאַווענט אַלע טאָג און לייגט תפילין. הלואי ווייטער ניט ערגער חלילה...

— איך שמועס עס אַקעגען דעם, וואָס ער וואַכסט, מיין בנימשיק הייסט דאָס, אַ מענש, אָט דאָס מיין איך! — אַזוי מאַכט צו איהם ישראל דער שמש און מיינט מיינען ער גאָר עפּיס אַנדערש, ביי איהם אויף דער צונג ליגען גאָר די ווערטער: „גימנאַזיע“, „דאָקטאָר“... נאָר אַרויסלאָזען דאָס פּונים מויל האָט ער מורא, רופט ער זיך אָן צו ירחמיאל משה׳ן:

— איך שמועס אַקעגען דעם וואָס איהר זאָגט ער לערנט זיך אויף... דאָקטאָר? דאַ? וואָס זאָגט איהר? איהר זענט דאָך עפּיס אַ יוד אַ חכם.

ירחמיאל משה ווייסט, אַז ער איז אַ יוד אַ חכם, נאָר וואָס קען ער איהם דערויף זאָגען? אַודאי ווען ס׳זאָל זיין געווענדט אָן איהם, אָן ירחמיאל משה׳ן, וואָלט ער איהם נישט געלאָזט שטודירען אין די גימנאַזיעס; צו וואָס טויג ישראל דעם שמש אַ זוהן פון גימנאַזיעס מיט דאָקטוירים גאָר? נאָר אַ פּנים עמיצער פרעגט ביי איהם אַן עצה? און ירחמיאל משה דער מלמד קוקט מיט פערגלעזערטע אויגען אויף דער וואַנט און לאָזט אַרויס אַ טיעפען זיפץ. ישראל דער שמש פערשטעהט וואָס בעדייט דער דאָזיגער זיפץ, ער איז מיט זיך אַליין אויך נאָך נישט אינגאַנצען פאַרטיג; ער איז אַליין אויך נישט אַזוי צופריעדען מיט דער גימנאַזיע; נאָר צוריק אָבער שמועסענדיג: סטייטש, זיין זוהן, זיין בנימשיק וועט זיין „דאָקטאָר“!

— עלעהיי! — זאָגט ער צום מלמד און פערגנבה׳ט זיך מיט ווערטער — עלעהיי אַ בעל מלאכה? „דאָקטאָריע“ איז דען ניט קיין מלאכה? ובפרט ער דאַווענט אַלע טאָג און לייגט תפילין, הלואי ווייטער חלילה ניט ערגער...

ישראל דער שמש שטעהט א ווילע, נאכדעם רופט ער זיך אן צום מלמד און קווינקעלט זיך:

— איך האב דאך אייך געזאגט, רבי, אז כ'האב צו אייך א בקשה, מטריח זיין זיך אבענטפערען אויפ'ן בריוועל: נאר וואס דען? איהר קענט דאך אונזער שטעדטיל... מע האט ליעב האלטען יענעם אין מויל... און אליין בין איך א פערקויפטער מענש... די וויסטע פרנסה... איך האב אייך געוואלט בעטען ס'זאל דערוויילע זיין בסוד, איהר פערשטעהט?..

— איך פערשטעה, פאר וואס זאל איך ניט פערשטעהן? — זאגט ירחמיאל משה און זאטעלט זיך אן נאך אמאל מיט זיינע מאדנע ברילען, נעמט א שטיקעל פאפיר און א טינט און פעדער, טונקט איין די פען אוןווארט וואס דער שמש וועט איהם זאגען וואס צו שרייבען.

— שרייבט איהם זייט מוחל, דיקטירט איהם ישראל דער שמש — לבני היקר מוהר"ר בנימין, ראשית שרייב איך דיר אז מיר זענען אלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, גיב גאט דאס נעמליכע פון איהם צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער אמן.

והשנית שרייבט איהם, אז איך און סימע, מיין חייב הייסט דאס, לאזען איהם גריסען גאר פריינדליך, און בעטען איהם ער זאל אונז שרייבען אפטע בריוועליך פון זיין מאכען וואס ער מאכט אין געזונד, און שרייבט אז מיר ווינשען איהם אלדעס גוטס און הצלחה ער זאל מצליח זיין דארטען, און שרייבט איהם ער זאל זיך גאר ניט זארגען, גאט איז א פאטער, דער עיקר ער זאל זיך אבהיטען אין געזונד, זאל ער זיך אבהיטען און זיין א יוד, ווארום דאס איז דער עיקר, און שרייבט איהם אז איך שיק איהם א קערביל שיק איך איהם (ישראל קראצט זיך אין אלע קעשענים), און שרייבט איהם אז איך וואלט געשיקט מעהרער, האב איך ניט, מחמת די פרנסה איז איצטער זעהר געשלאגען, עס פערדיענט זיך ניט קיין געלד פערדינט זיך ניט, נישטא קיין יאהרצייטען, און פון חתונות מיט ברית'ן שמועסט מען ניט, איך געדענק שוין ניט די צייט ווען ס'זאל זיין ביי אונז א חתונה, פון זינט רב הערש האט חתונה געמאכט די לעצטע טאכטער איז ניט געווען ביז אהער איין חתונה, דאס הייסט ס'איז געווען א פאר חתונות, נאר אלץ הייסט חתונות, אויך מיר חתונות!..

— ששש... חאפט ניט אזוי! — זאגט צו איהם דער מלמד — איהר פאהרט ווי מיט פאסטאווע פערד, איך קען אייך ניט דעריאגען. נו, ווייטער?

— און ווייטער שרייבט איהם, אַז מעהר איז ניטאָ וואָס צו שרייבען, און שרייבט איהם אַז איך לאָז איהם גריסען גאָר פריינדליך, און סימע, די מאַמע הייסט דאָס, לאָזט איהם גריסען גאָר פריינדליך און אַלע שוועסטער לאָזען איהם גריסען, פעסיל און סאָסיל און ברכה׳צי גאָר פריינדליך, און שרייבט איהם ער זאָל אָבהיטען יודישקייט און זאָל זיין אַ יוד, דאָס איז דער עיקר און ווייטער... אַז איהר וועט אָבשרייבען וועל איך זיך אָב׳חתמ׳נען...

אַז דער מלמד האָט דאָס אַלסדינג אָנגעשריבען, האָט ישראל דער שמש פערקאַטשעט די אַרבעל, גענומען די פען פאַוואָלינקע מיט צוויי פינגער און האָט זיך אָנגעבריט צו טהון אַן „איידעלע מלאכה“, אַנידערגעלייגט אויפ׳ן פאַפיר זיין אייגענעם נאָמען ישראל און דעם נאָמען פון זיין טאַטען נפתלי עליו השלום און די פאַמיליע ריטעלמאַן, געדרעהט בשעת מעשה מיט דער צונג אין אַלע זייטען, עס ווענדט זיך ביי וואָסער אַנ׳אות; למשל: אַ „למד“ געהט רעכטס, — געהט די צונג רעכטס, אַ „נון“ געהט לינקס, — געהט די צונג לינקס. פאַראַן מענשען, וואָס האָבען אַזאַ טבע נישט נור בשעת זיי אַליין, — אפילו בשעת יענער טהוט עפּיס אַנ׳אַרבייט און זיי שטעהען ביי דער זייט און קוקען, דרעהען זיי מיט דער צונג...

סע פערשטעהט זיך, אַז אין שטעדטיל איז מען גיך געוואָהר געוואָרען פון דעם סוד, אַז ישראל דעם שמש׳ס זוהנדיל שטודירט אין די גימנאַזיעס „אויף דאָקטאָר“, און עס האָט איהם נישט געשאַדט חלילה צו דער פרנסה גאָר נישט, מע האָט איהם נור דעקוטשעט מיט ווערטער:

— וועט איהר האָבען הייסט דאָס אַ זוהן אַ „יאָקטאָר“ אָהן אַ היטעל? און אפשר נאָך מיט אַ קנעפּעל? וואָס פאַר אַ פּנים וועט איהר דאַמאָלס האָבען, רב ישראל? ווי אַ הוהן זיצט אויס קאַטשקעליך; די קאַטשקעליך לאָזען זיך שווימען אויפ׳ן וואַסער און די הוהן שטעהט און קוואָקעט...

ישראל דער שמש האָט דאָס אַלסדינג איבערגעטראָגען שטילערהייט און געטראַכט ביי זיך אין האַרצען: „לאַכט לאַכט פון מיין בנימטשיקען; דאָס איז ביי מיר אַ „וויגרישנע ביליעט“!..

ג.

איין מאָל — ס׳איז געווען ערב פסח, סימע די שמשיטע און אַלע דריי טעכטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה׳צי האָבען גערױמט אויף יום-טוב— עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין עפּיס אַ יונגערמאַנטשיק מיט ווייסע

קנעפ, מיט א מאדנע היטעל אויפ'ן קאפ און פאלט סימען אויפ'ן האלדז און נאכדעם פעסלין און סאסלין און ברכה'צין און עס ווערט א קושעריי.

דאס איז געווען בנימין.

סימע האט זיך אזש צווויינט פאר פרייד.

— זוהגעניו! קדיש מיינער!

איז אנגעקומען ישראל א פערסאפעטער א דערשראקענער און האט זיך צושריינען אויפ'ן ווייב.

— שא, שא, זעה נור, זי האט זיך א ביסעל צויאטמערט, טאמער ווייסט דו וואס איז דער געוויין וואס?

און אליין, אז ער האט בעטראכט בנימינ'ען ווי ער איז אויסגעוואקסען, האט ער זיך אויך קוים איינגעהאלטען פאר געוויין, נאר א מאנסביל איז ניט קיין יודענע. א יודענע אז זי וויינט מוז זי באלד אנהויבען שנייצען די נאז; און א מאנסביל אז ער וויל אפילו וויינען, קען ער מאכען אזוי, אז מע זאל מיינען, אז ער לאכט.

— ווען ביזט דו געקומען ווען? אנו, דרעה זיך נור אויס צו מיר מיט'ן אונטען — מאכט ער צום זוהן — וואס איז דאס פאר א מין הלבשה אויף דיר? טהו זיך אויס, פאר וואס טהוסטו דיך ניט אויס?

און אז בנימין האט זיך אויסגעטהון און איז געבליעבען אין א בלויען מונדיר מיט א סך זילבערנע קנעפליך און די בעקליך זענען געווען רויט און די בלויע אויגען האבען געגלאנצט. האט ער טאקי געהאט דעם זיבעטען חן ניט נור ביי זיי, ביי איטליכען אין די אויגען. ווער עס האט איהם געזעהען האט מען זיך נישט געקענט זאט אנקוקען אן איהם „קיין עין הרע אויסגעוואקסען, ישראל דעם שמש זוהנדיל, געווארען א פארשוין!..“ פיינה לאה דער שכנה'ס טעכטעריל מינצי, א מיידיל פון א יאהר ניינצעהן מיט שווארצע איינעליך און מיט א געדיכטען שווארצען צאפ, פערפלאכטען אונטען מיט א רויט סטייגעלע, וואס פאסט איהר זעהר צום פנים, איז אריינגעקומען צו סימען כלומר'שט א פרעג טהון, אפשר געפינט זיך ביי איהר איין איבעריג טעפיל וואס די דארף עס נישט? חאטש זי ווייסט גאנץ גוט, אז סימע האט אויף איהר לעבען נישט געפרופט האבען קיין איבעריגע טעפליך, דאס איז נור געווען אנ'אויסרייד אויף אנצוקוקען בנימינ'ען, א גלאנץ טהון מיט די שווארצע איינעליך און א וואָרף טהון הין און צוריק מיט'ן געדיכטען שווארצען צאפ און מיט'ן רויטען סטייגעלי, זיך אויסדרעהען און אנטלויפען;

און שפּעטער אַביסעל נאָך אַמאָל אַריינלויפען, מיט אַ נייעם אויסרייד און ווידער אַמאָל דאָס אייגענע, אַזוי אַז בנימינס דריי שוועסטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה׳ציי, אַלע דערוואַקסענע שוין, האָבען אַ קוק געטהון איינס אויפ׳ס אַנדערע, ווי איינער רעדט: „טאָמער ווייסט דו האָס איז דאָס דרע־הען וואָס זי דרעהט זיך?.. און בנימין האָט דערווייל אַוועקגערופען די מאַמע אויף אַ זייט און האָט איהר עפּיס געגעבען אַ מטבע, אַריינגערוקט אין האַנד אַריין, זי זאָל מאַכען „אַ שענעם פּסח“. סימע האָט אויף איהר לע־בען אַזוי פיעל געלד נישט געהאַלטען אין האַנד! און פאַר די שוועסטער האָט ער געבראַכט צופיהרען מתנות און מתנות: סטיינגעס, מיט קעמעליך, מיט שפּיגעליך, מיט שמאָכטעליאַקעס אָהן אַ שעור! און דער מאַמען אַ זיידענע פּעטשיילע אַ געלע מיט רויטע און מיט בלויע קוויטען. סימע די שמשיטע האָט זיך אַזש צוויינט פאַר פריידע.

— וואָס איז דאָס? ווי קומט צו דיר געלד? — פרעגט איהם ישׂראל מיט אַ געלעכטער.

— וואָס הייסט ווי קומט צו מיר געלד? — ענטפערט איהם בנימין מיט גדלות — איך פערדין שוין היינט ברוך השם אַכט קאַרבען אַ חודש. איך גיב „שטונדען“. איך לערען הייסט דאָס מיט קינדער, צאָהלט מען מיר. איך בין שוין אין גימנאַזיע אין פינפטען קלאַס. אַכט קלאַסען איז פאַרהאַן. נאָך דריי קלאַסען, דריי יאָהר הייסט דאָס, ענדיג איך די גימנאַזיע און טריט אַריין אין אוניווערזיטעט, שטודירען אויף דאָקטאָר...

בנימין דערצעהלט און דערצעהלט און אַלע שטעהען און לאָזען נישט אַראָב פון איהם קיין אויג און טראַכטען זיך: „אָט דאָס זאָל טאַקי זיין בנימין? יענער באָרוויסער בנימטשיק, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אין בית־המדרש?.. אַכט קאַרבען אַ חודש... אַכט קלאַסען... אַ זיידענע פּעטשיילע..: אוניווערזיטעט... דאָקטאָר...“

גאָט ווייסט אויב עס האָט נאָך עמיצער געהאַט אַזאַ פרעהליכען פּסח, אַזאַ געהויבענעם „סדר“ ווי עס האָט געהאַט ישׂראל דער שמש. מילא פון ויין אויף אַרבע־כוסות און פון פּסחדיגען בראָנפען, פון פיש און קניידליך און פאַליטשיקעס שמועסט מען ניט; איך רעד פון דער הגדה, וואָס ישׂראל און בנימין האָבען געזונגען ביידע איינס איבער דאָס אַנדערע, ס׳איז געווען אַ מחיה צו הערען! אַז ס׳איז געקומען צו „רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה...“ האָבען זיי זיך ביידע צעשאָקעלט און גענומען אַ הויכען טאָן, האָט סימע, וואָס איז געזעסען די גאַנצע צייט און געקוקט אויף

איהר טרייסט אויף בנימינען, מיט אמאל אנגעהויבען מאכען פיסקעס אויף צו ווינען, האבען זיך אלע דריי שוועסטער, פעסיל און סאסיל און ברכצי נישט געקאנט איינהאלטען און האבען זיך צולאכט, און אויף זיי קוקענדיג האבען אלע אנגעהויבען לאכען און סימע אויך — ס'איז שוין געווען א פסח ביי זיי, וואס זאלט איהר קלערען!

יום-טוב אין דער פריה, אז בנימין איז געקומען אין שול אריין, האט מען בעטראכט דאס „סטודענטעל" מיט די זילבערנע קנעפ ווי א ווילדע חיה. יונגליך, קונדייסים האבען איהם ארומגערינגעלט פון אלע זייטען, געטייט מיט די פינגער און געלאכט אין פנים אריין. נאר בנימין איז געשטאנען די גאנצע צייט מיט'ן סדור'ל און האט געדאווענט, און אז ס'איז געקומען, אז מע האט איהם אויפגערופען צו דער תורה, (רב מאניש דער גבאי האט צו ליעב געטהון ישראל דעם שמש און האט געשענקט זיין זוהן אנ'עליה) און בנימין האט געמאכט די ברכה הויך אויף א קול מיט'ן יום-טוב'דיגען ניגון, איז אין שול געווארען א הו-הא: „וואס זאגט איהר אויף אונזער ישראל'ס זוהנדיל!"

פאר'ן ארויסגעהן פון שוהל האט דער נגיד פון שטעדטיל, רב הערש, א זאג געטהון צום שמש ער זאל איהם צופיהרען זיין זוהנדיל.

— ישראל! — האט געזאגט רב הערש צום שמש ברייטליך, ווי א נגיד בעדארף צו זאגען בשעת ער רעדט מיט א קלענערען פון זיך, האלט זיך בשעת מעשה ביים ווידענעם גארטעל, קוקט נישט גלייך אין די אויגען אריין און רעדט מיט א צווייענדיג הוסטעל פונ'ם האלז און פון דער נאז.

— ישראל! אנו, קום נאר אהער הם... הם... מיט דיין זוהנדיל; לאם איך איהם... הם... הם... אויך אנקוקען!

דערהערט, אז רב הערש וויל רעדען מיט ישראל דעם שמש „סטע-דענטיל", האט זיך דער עולם אלאז געטהון הארכען, וואס וועט מיט איהם עפיס רעדען דער נגיד און וואס וועט ער איהם ענטפערען. בנימין איז צוגע-גאנגען צו רב הערשען ווי צו זיינעם א גלייכען, נאר נישט געשעמט זיך, איהם אבגעגעבען שלום ווי אנ'אלטער, און רב הערש האט א קוק געטהון אויף בנימינ'ען פון אויבען אראב, נישט געוואוסט ווי אזוי זאל ער מיט איהם רעדען: זאל ער איהם זאגען „איהר" — אזא וועווריג? צופיעל כבוד פאר'ן שמש זוהנדיל! זאגען איהם „דו" — איז עפיס אויך נישט אזוי, פארט א „סטע-דענטיל" מיט קנעפ, א גאנץ פריציל... איז רב הערש געפאלען אויף א עצה און האט מיט איהם אנגעהויבען רעדען נאר בלשון נסתר: „וואס מאכט מען?

ווען קומט מען? ווען פֿאָרט מען צוריק?" בנימין האָט אַרויסגעשטעלט די רעכטע פּוס אויף צו פֿריהער, איין האַנד האָט ער אַריינגעלעגט אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האָט ער געשטשיפּעט די אויבערשטע ליפּ, אָבגעענט־פֿערט אויף איטליכעס וואָרט גייציג, גאָר נישט אָנגעהויבען צו שעמען זיך אפילו! רב הערשען איז דאָס יאָ געפֿעלען און נישט געפֿעלען: „נישט קיין נאַריש בחור'ל, נאָר דאַכט זיך אַנ'עזות־פּנים אַ גרויסער"... אַזוי טראַכט זיך רב הערש און לאָזט זיך אַריין מיט בנימינ'ען אין אַ ברייטען שמועס אַריין מכח קלאַסען, וויפֿיעל איז פֿאַרהאַן קלאַסען? און צו וואָס בעדאַרף מען דאָס דוקא אַכט קלאַסען? פֿאַר וואָס ניט קיין נייען קלאַסען? און וואָס איז דער חילוק פֿון איין קלאַס ביז'ן אַנדערען קלאַס?.. „אויף דער טאַבליצע אַזאַ שענער יוד און אַזאַ בהמה!.." אַזוי טראַכט זיך בנימין און גיט איהם צו פֿערשטעהן דעם שכל וואָס איז דער חילוק פֿ'ן איין קלאַס ביז'ן אַנדערען. רב הערשען שטעהט ניט אָן די מעשׂה, וואָס אַזאַ שנעק גיט איהם צו פֿער־שטעהן דאָס וואָס ס'איז נישטאָ גאָר צו פֿערשטעהן, מאַכט ער צו איהם:

— מילא בקצור דאָס פֿערשטעהט אַ מינדסט קינד, אָבער פֿאַר וואָס איז דער שכל פֿון אַכט קלאַסען, ניט קיין נייען?

— וואָרום ווען סע זאָלט זיין נייען קלאַסען, וואָלט איהר געפֿרעגט, פֿאַר וואָס עפּיס דוקא נייען קלאַסען, ניט קיין צעהן?

אַזוי ענטפֿערט איהם אָב בנימין און דער עולם צולאַכט זיך; נאָר איין רב הערש לאַכט נישט. ער קלעהרט זיך בשעת מעשׂה: „אָ, אַ רעכטער שייגעץ!" און טהוט אַ הוסטיל פּונים האַלז אין פֿ'ן דער נאָז: הם... הם... צייט געהן אַהיים... הם... הם... מאַכען קדוש...

ווער עס האָט ניט אָנגעקוקט דעמאָלט ישׂראל דעם שמש, וואָס איז געשטאַנען ביי דער זייט, געקוקט פֿון איינעם אויפֿ'ן אַנדערען און געשלונגען בנימינ'ס ווערטער, דער האָט ניט געזעהען קיין גליקליכען מענשען קיין מאָל אויף זיין לעבען. ער האָט געוואַרט ביז רב הערש וועט שוין אָבלאָזען זיין זוהן און ער וועט קאָנען געהן מיט איהם אַהיים; דאָרט קוקט מען שוין אַרויס אויף איהם, די מאַמע מיט אַלע דריי שוועסטער; אויפֿ'ן טיש ליגען שוין אָנגעגרייט מסתמא די שענע מצות און אין אויבען זידט אַ געשמאַ־קער באָרשט אַ פּסח'דיגער, און הייסע קניידליך מיט שמאַלץ, און אפשר נאָך אַ טייגעכץ אויך... און אַז רב הערש האָט זיך אויסגעהוסט און איז געגאַנגען מיט זיינע מקורבים צו זיך אויף קדוש, האָט ישׂראל דער שמש פֿערבעטען צו זיך אויף קדוש זיין איין־און־איינציגען גוטען פֿריינד, זיין

בעל-סוד, ירחמיאל-משה דעם מלמד, האָט איהם מכבד געווען מיט אַ גלעזיל ווײַן פֿונ׳ם אמת׳ן ראָזענקעס-ווײַן, און סימע האָט זיך אויסגעפֿײַנט פֿאַר איהם מיט אַזעלכע מינים חרעמזליך, וואָס ס׳איז שווער געווען צו זאָגען אַ מבינות, וואָס ליגט אין זיי: צי מעהר האָניג, צי מעהר שמאַליץ, מחמת זיי זענען געווען אי געננג זיס אי גענוג פֿעט, זיי האָבען זיך אַזש געקלעפּט צום גומען און די שמאַליץ האָט גערונען איבער דער באָרד. ירחמיאל-משה, וואָס האָט געהאַט אַ טבע פֿון שווײַגען און זיפֿצען, אַז ער האָט גענומען דאָס ערשטע גלעזיל ווײַן פֿונ׳ם אמת׳ן ראָזענקעס-ווײַן, האָט זיך איהם שוין אָנגעהויבען דרעהען דער קאָפּ און די צונג האָט זיך בײַ איהם אויפֿגעבונדען, און ער איז מיט אַ מאָל געוואָרען בערעדעוודיג, האָט פֿערהערט בנימינ׳ען צי ער געדענקט נאָך דעם חומש מיט רש״י וואָס ער האָט אַמאָל געלערענט מיט איהם אין חדר.

בנימין האָט געדענקט אי דעם חומש אי די רש״י, און ישראל דעם שמש האַרץ איז שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען פֿאַר תענוג.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? האָט ער זיך אָנגערופֿען צום מלמד שוין אויף יענער זײַט טיהר.

— אַ כלי שלימה! — מאַכט צו איהם ירחמיאל משה, נעמט צונויף די ליפּען און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ.

— אָבער אַ ייד האַ? — זאָגט צו איהם ווייטער דער שמש און קוקט איהם אין די אויגען אַרײַן.

— מיט גאָטס הילף! — מאַכט ירחמיאל-משה.

— איאָ, אַ „וויגרישנע בילעט“, האַ?

דערויף טהוט ירחמיאל-משה אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ, מיט די אויגען און מיט די הענד, ער מאַכט אַזאַ מינע, וואָס ס׳איז שווערער צו פֿערשטעהן, וואָס ער מיינט; מע קאָן רעכענען אי אַזוי אי אַזוי, יאָ אַ וויגרישנע בילעט און ניט קיין וויגרישנע בילעט, וואָס ווייסט אַ מענש?...

— אַ גוטען יום-טוב! — זאָגט ער און קושט נאָך אַמאָל די מזוזה — גאָט זאָל העלפֿען, דערלעבען איבער אַ יאָהר און מע זאָל זײַן געזונד און מע זאָל זעהן איינער צום אַנדערען אויף שמחות, אין גיכען אויף אַ חתונה בײַ אײַערע טעכטער, און נאָך דעם אם ירצה-השם בײַ אײַער זוהן, און ידען זאָלען אויסגעלייזט ווערען פֿון אַלע צרות, און מע זאָל הערען בשורות טובות ישועות ונחמות אויפֿ׳ן כלל ידען, ווארום שוין צײַט גאָט זאָל עפּיס רחמנות האָבען, ידען זאָלען עפּיס אויפֿגעריכט ווערען, און ס׳זאָל זיך פֿערבעסערען אין די

פרנסות, און ס'זאָל גלאַט עפּיס ווערען גוט אויף דער וועלט און פריילאך אויפ'ן הארצען און ס'זאָל זיין... עס זאָל ווערען... ס'זאָל... ס'זאָל... ס'זאָל...

ירחמיאל-משה דער מלמד ווייסט שוין אַליין ניט וואָס ס'זאָל זיין און וואָס ס'זאָל ווערען. ער האָט שוין דאַכט זיך, אויסגעשאָטען אַלסדינג וואָס ער האָט געהאַט, איז ער געבליבען שטעהן ניט אַהין ניט אַהער, ווי אַזוי געדט מען אַוועק גלאַט אַזוי, אין מיטען דרינען אָהן אַ זיי-געזונד? אַ גליק וואָס ער האָט זיך דערמאַנט.

— און ס'זאָל... קומען משיח!

— אָמן! האָט איהם געענטפערט ישראל דער שמש און אין הארצען ביי זיך האָט ער געטראַכט: לאָז פריהער מיין בנימין ענדיגען דאָקטאָר און נאָך דעם לאָז קומען משיח...

ד.

ווי לעבעדיג און ווי פריילאך עס איז געווען ביי ישראל דעם שמש אין שטוב בשעת בנימין איז אָנגעקומען, אַזוי איז דאָרטען געווען אומעטיג און טרויעריג ביי זיין אַוועקפאָהרען צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אַריין. וויינען האָט קיינער נישט געוויינט, נאָר ס'איז גלאַט געווען איטליכען בעזונדער אָנגעזאָלעט אויפ'ן הארצען, ווי צו אַ לויה חלילה. סימע האָט זיך אפילו אַ פּאָר מאָל יאָ אַ נעם געטהון צום פאַרטוך, האָט ישראל, וואָס אַלע אין שטוב האָבען געציטערט פאַר איהם און געהאַט דרך-ארץ, געגעבען אויף איהר אַזאַ קוק, אַז זי האָט פערשטאַנען אַז מע דאַרף נישט וויינען. ישראל האָט געוואָלט ס'זאָל דווקא זיין פריילאך, האָט ער פריהער בעוואָרענט, אָנגעזאָגט דעם וויב און אַלע דריי טעכטער, אַז קיינער זאָל זיך ניט דערוועגען לאָזען אַ טרער; נאָר אַז בנימין האָט זיך אָנגעהויבען קושען און ס'איז געקומען צו דער מאַמען, האָט סימע אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָדנעם קוויטש פונ'ם האַלז און איז פערשטאַרבען געוואָרען אויף בנימינ'ס האַלז, דערמאָלט האָבען זיך אַלע דריי שוועסטער גענומען שנייצען די נעזער, מחמת זיי האָבען דערפיהלט, אַז ביי זיי אויף די ברעמען טאַנצען טרערען און אין האַלז איז ביי זיי געוואָרען מיט אַמאָל שרעקליך איינג... נאָר איין ישראל, האָט זיך געהאַלטען ווי אַ מענש; ער האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון דער „ווייבעריי” מיט זייערע „וואָלוועלנע טרערען”, חאָטש אַליין האָט ער געפיהלט ווי טויזענד קעץ גראַבלען איהם מיט די נעגיל ביי דער נשמה און ס'איז איהם אָנגעגאַנגען אַ מינוט ער זאָל

זיך צווייגען. נאָר אַ מאַנסביל איז פאָרט אַ מאַנסביל; ער האָט זיך מישב געווען און האָט גאָר אָנגעהויבען ווערטלען זיך, חאָטש עס האָט זיך ניט געקלעבט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, און אַרומטאַנצען הין און צוריק, ווי אַ משוגע׳נער גע־האָלפען בנימין׳ען זיך אָנטון, געמאַכט חוזק פון די זילבערנע קנעפ מיט דער פאַדקע וואָס פון הינטען, און סוף כל סוף, נאָך אַלע ווערטלעך זאָגען מיט׳ן אַרומטאַנצען, האָט ער אויסגעזעהען ווי אַ מענש וואָס האַלט ביי אַרויס־רייסען זיך אַ צאָהן.

נאָך איין נשמה איז געווען פערצאָרענט און שטאַרק טרויעריג פון בנימין׳ס אַוועקפאָהרען, חאָטש יענע נשמה האָט זיך אָנגעקעהרט מיט איהם אַ ווילד פרעמדע. דאָס איז געווען פייגע־לאה דער שכנה׳ס טעכטעריל מינצי מיט די שוואַרצע אייגעליך, מיט׳ן געדיכטען שוואַרצען צאָפ און מיט׳ן רויטען מטיינגעלע... וואָס פאַר אַ מחותנת׳טע איז דאָ געווען מינצי? וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט איהר בנימין, וואָס זי איז אַרויסגעגאַנגען איהם בעגלייטען אַזש אין דרויסען אַרויס, געשטאַנען צונויפגעלייגט די הענד אויפ׳ן האַרצען און גע־זיפצט? און וואָס האָט בעדייט דאָס קוקען, וואָס זיי האָבען זיך ביידע אַזוי געקוקט אין די אויגען אַריין? ווען האָבען זיי צייט געהאַט צו בעקענען זיך, אַז אַ גאַנץ פסח איז בנימין געווען אין געפענגעניש ביי זיינע דריי שוועסטער, וואָס האָבען איהם נישט אָבגעלאָזט אויף קיין מינוט? נאָר אויך די אייגענע מעשה, ווער קען דאָס ערוב זיין פאַר אַ בחור מיט אַ מיידיל, אַז זיי זיצען אַ־אַ פאָר וואָכען אונטער איין דאַך און עס ציהט זיי איינס צו דאָס אַנדערע ווי אַ מאַגנעט? אפשר האָבען זיי זיך דורכגעוואָרפען מיט אַ פאָר ווערטער און זיך נאָך אַ קוועטש געטהון די האַנד אויך — ווער קען דאָס וויסען?... אפשר האָבען זיי זיך בעגעגענט פאַר־נאַכטליך אין הויז ערגיץ אין אַ ווינקעלע און האָבען זיך אין דער פינסטער שטילערהייד צוקושט — איך וויים? למאי זאָל איך זאָגען אַזעלכעס וואָס איך האָב נישט געזעהען מיט די אויגען?... אַ קונץ נעמען און אויסטראַכטען פונ׳ם קאָפ גלאַט אַ בבא־מעשה? מילא בנימין — גאָר נישט; ער וועט זיך אַוועקפאָהרען צוריק אין דער גימנאַזיע און וועט פערגעסען דעם ויי־געזונד; אָבער מינצי?! מינצי איז אַ מיידיל צו לייטען און אַ שען מיידיל דערצו! זי בעדאַרף חתונה האָבען, איהר קאָן דאָס חלילה שאַדען צום שדוך!... אודאי וואָלט געווען אַ גרויסער יושר דער ראָמאַן זאָל זיך נישט ענדיגען אַזוי גיך, אַז די ליעבע צווישען זיי זאָל ברענען ווי אַ העליש פייער, אַז עס זאָל געהן הין און צוריק פלאַמפייערינע בריוועלעך, אַז בנימין זאָל ענדיגען דאָקטאָר און קומען צו׳ן פאָלען מינצי׳ן צו די פיס; אָדער לאָז ער

נישט האַרטען ביז ער וועט אַמאָל ענדיגען דאָקטאָר און באַלד אַרויס־גנב'נען מינצי'ן דורכ'ן פענסטער און אַנטלויפען מיט איהר קיין פּאַריזש, אַהין וואו עס לויפען אַלע העלדען פון אונזערע יודישע נאַטירליכע „העכסט אינטערעסאַנטע“ ראָמאַנען... אַי וואָס וועלען זיי טהון אין פּאַריזש? זיי וועלען דאָך דאָרט פגר'ען פאַר הונגער! אַ דאגה מיר, אודאי דאַרף איך געהן פערזאָרגען דעם תכלית פון ישראל דעם שמש זוהן מיט פייגע־לאה דער אלמנה'ס טאָכטער! וואָס איז? איך קאָן ניט בעשטעהן אַז בנימין אָדער מינצי זאָל פּלוצים בעקומען עפּים אַ צעהן מיליאָנשטיקליך ירושה פון אַ רייכען פעטער, וואָס איז געווען פריהער אַ באַנדיט און נאָכדעם אַ באַראָן, ווי אין אַלע „העכסט־אינטערעסאַנטע“ ראָמאַנען? צי איך קאָן ניט אויספיהרען, אַז בנימין אַליין זאָל געפעלען ווערען אין פּאַריזש און זאָל ווערען פּרעזידענט? אָדער אין מינצי'ן זאָל זיך פערליעבען אַ פּרינץ? (וואָס מאַכט אַייך אויס וואָסער פּרינץ? קאָרג פּרינצען פאַרהאַנגען אויף דער וועלט — טאַטעניו!) און זי זאָל פערלייקענען פאַר איהם, אַז זי איז אַ כלה פאַר'ן פּרעזידענט, דאָס הייסט פאַר בנימינ'ען, און ער, דער פּרינץ הייסט דאָס, זאָל זי אָבגילטען פון קאָפּ ביז פיס און אַז עס קומט צו דער חופּה, וואַקסט אויס בנימין, געוויינטליך פערמאַסקירט, מיט נאָך צוויי באַנדיטען און גנב'ט אַוועק די כלה פון אונטער דער חופּה און אַנטלויפען מיט איהר קיין לאָנדאָן — און געה לאָז מיך! יענער, דער פּרינץ, איז אָבער אויך נישט קיין פּראָמאַך, יאָגט ער זיי נאָך מיט אַ געזונדען פאָלק זשאַנדאַרמען און וויל זיי חאַפּען, וואַרפט אַראָב בנימין די מאַסקע, מע טהוט אַ קוק — שאַ, ס'איז גאָר דער פּרעזידענט פון פראַנקרייך! פאַלען זיי אין אונמאַכט, און מע טהוט פאַר איהם קניהען אין ביקען, און מע פיהרט איהם מיט גרויס פּאַראַד קיין פּאַריזש אין איינעם מיט מינצי'ן, און פון דאָרטען פאָהרען זיי גלייך אַהיים אָנגעשטופּט מיט גאָלד און מיט בריליאַנטען, און קומען אָן פּונקט אין דער צייט, ווען ישראל ליגט פאַר צרות און פאַר הונגער טוידט קראַנק, סימע איז שוין לאַנג געשטאָרבען (סע שפּיעלט אַ גרויסע ראָלע טאָמער שטאַרבט אַ יודענע אין אַ ראָמאַן!) אַלע דריי שוועסטער פּעסיל און סאָסיל און ברכ'צי שטעהען אויף די קניהעס ביים טאַטענס בעט און גיסען מיט טרעהרען, און פייגע־לאה די אלמנה ברעכט די הענד און בעוויינט איהר מינצען מיט זודיגע טרעהרען.

— שוין באַלד אַ יאָהר — רופט זיך אָן צו איהר ישראל מיט זעהר אַ שוואַכער שטימע — שוין באַלד אַ יאָהר זינט אונזערע ליעבע קינדער זענען פערשווינדען געוואָרען און מיר הערען נישט אויף צו וויינען. מיין סימע נעביך

איז געשטארבען. איך שטארב אוועק און לאז איבער מיינע דריי טעכטער ווי אויפ'ן וואכער.

— וואס וועט זיין פון זיי? געוואלד, גאטעניו, וואס שווייגסט דו?!

פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס פאלען אריין אין שטוב אריין בנימין דער פרעזידענט פון פראנקרייך און מינע די פרינצעסין פון לאנדאן, אנגעטהון בגדי-מלכות.

— ליעבער פאטער!

— ליעבע מוטער!

— ליעבער ברודער!

— ליעבע שוועסטער!

— טהייערע טאכטער!

— וואו זענט איהר געווען אזוי לאנג?

— אין פאריזש און אין לאנדאן.

— וואס איז בייא אייך דארטען אין די זעק און אין די טשעמאדאנקעס?

— גאלד! סאמע אימפריאלען! דאס האבען מיר אייך געבראכט א מתנה — יא. איהר ווייסט, אז אונז קומט מזל-טוב?

— וואס איז דען?

— מיר זענען דאך חתן-כלה!

— אויב אזוי קומט דאך אונז אלעמען מזל-טוב!

— מזל-טוב! מזל-טוב! מזל-טוב!!! — — — — — —

אזוי וואלט איך געטהון ווען איך זאל שרייבען א נאטירליכען „זעכסט-אינטערעסאנטען ראמאן". נאר איך דערצעהל גלאט א מעשה פון אנ-ארים בחור וואס האט זיך אוועקגעלאזט נישט קיין פאריזש און נית קיין לאנדאן, נאר גלאט אזוי אין א גרויסער שטאדט אריין זיך לערנען, האבען מיר נישט נייטיג אויסצוטראכטען פונים קאפ נסים ונפלאות וואס נית געשטויגען נישט געפלויגען, און דערצעהלען בעסער די מעשה וואס איז געווען.

ה.

דריי יאהר זענען איבערגעגאנגען פון יענעם גליקליכען פסח, וואס מיר האבען בעשריבען. א סך וואסערען זענען אבגעלאפען, א סך צרות זענען אויסגעשטאנען — ישראל דער שמש דא און זיין זוהן בנימין דארטען; א סך שלעכטס איז נית געשלאפען ישראל דער שמש דא און בנימין זיין זוהן דארטען;

ישראל דער שמש איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט איבערגעטראַכט און געהאַט יסורים פון זיין בנימינ'ען וואָס ער האָרעוועט נעביך אַזוי שטאַרק, און בנימין איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט זיך געגרייט צום עקזאַמען.

„גאָט זאָל מיר העלפען איך זאָל שוין אַריבערשפּרינגען דעם עקזאַמען — אַזוי האָט בנימין געשריבען אַהיים — וועל איך דעמאָלט קומען צופאָהרען צו אייך, מיינע „ליעבע און געטרייע, אויף אַ גאַנצען זומער זיך אויסרוהען די ביינער!...“

און ישראל דער שמש האָט אַרויסגעקוקט אויף דער גוטער בשורה פונ'ם „אַקזאַמענט“ ווי מען קוקט אַרויס אויף משיח'ן. איהם האָט זיך פאָרגע־שטעלט, אַז בנימין קומט צו פאָהרען אַ פאַרטיגער דאָקטער, אַ גרויסער דאָקטער; די גאַנצע שטאָדט לויפט זיך צונויף אָנקוקען „ישראל דעם שמש דאָקטאָר“; מע שלאָגט איהם אָב די טהירען, דער מיט אַזאַ בקשה און דער מיט אַזאַ בקשה; איטליכער זוכט זיך אַ צד; אפילו העניזיל דער איינבינדער, אַ שלים מזל מיט אַ קרום־פּיסיל, אַז ער געהט שפּרינגט ער אונטער, איז אויך געקומען צו שפּרינגען.

— וואָס ביזט דו דאָ פאַר אַ רב שמעלקע, האַ? פרעגט איהם ישראל.

העניזיל דער איינבינדער, געוועג ער הינקט אונטער אויף אַ פוס, רעדט ער נאָך שעפּיליאַווע אויך, קאָן ניט אויסרעדען קיין רי״ש.

— סטייטש יב ישיאל „איך בין דאָך איעיע איין אייגעני קיוב

— וואָס פאַר אַ קרוב ביזט דו? — פרעגט איהם ישראל, חאָטש ער ווייסט גאַנץ גוט אַז ער איז אַ קרוב אפילו אַ וויטליכער, נאָר פאָרט אַ קרוב.

— מיין עלטעיע פעטעי יאָובן און אייעי פינעם מומע ייזיל זענען געווען אייגענע שוועסטעי און בידעי.

— אודאי קעהרסט דו זיך אָן מיט מיין זוהן אַ קנעפּיל! — זאָגט צו איהם ישראל; נאָר העניזיל דער איינבינדער מאַכט אַזאַ קרום פּנים, אַז ער האָט אויף איהם רחמנות און לאָזט איהם צו.

— נו? — פרעגט איהם ישראל ביים אַרויסגעהן פון בנימינ'ען — וואָס הערט זיך, שלים מזל?

— הונדיעט און צוואַנציג יאָהי זאָלט איהי לעבען! — ענטפערט איהם העניזיל, האַלט אַ זשמענע מיט גאָלד, שפּרינגט אויפ'ן פּיסיל און דאָס פּנים פלאַמט איהם און שוויצט אַזש.

— די משפחה דיינע! — זאגט ישראל צו סימען מיט א שטאך, און געוויזט איהר מיט די אויגען אויפ'ן שלים־מזל העמיל דעם איינבינדער.

— נעבּיך א גרויסער אביון, פערענטפערט איהם סימע.

— דעריבער איז וואס? קארג אריכע לייט פאראן אין שטאדט? —...
אזוי זאגט ישראל, נאר מיינען מיינט ער עפּיס אנדערש; ער האט מורא אז מע וועט אזוי שלעפּען ביי זיין זוהן כסדר, וועט מען איהם מאכען פאר א קבצן.

— גענוג! זאגט ישראל און שליסט צו די טהיר — גענוג אייך שוין צו געהן אויף־און־אב! לאזט איהם אפּרוהען זיך חאטש אביסיל פינים וועג!...

ישראל דער שמש איז אין זיינע לופטיגע גילדענע מחשבות פערגאנגען אזוי ווייט, אז ער האט אנגעהויבען מאנקירען מיט דער שטעלע; ס'איז איהם נמאס געווארען דאס שמשות, זיין איטליכען א משרת, אויסשטעהן יעדענס קאפּריז, טראגען אויפ'ן קאפ איטליכענס יאהרצייט, חנפה'נען איטליכען בעזונדער, יוצא זיין פאר קיין עין־הרע אזא עולם מיט יודען, וואס אלע ווילען דוקא דעם אויבען אן איין מזרח, אלע ווילען דוקא שישי; אלע ווילען דוקא דעם ערשטען פסוק פון אתה־הראית; און אז די גבאים צווישען זיך קריגען זיך, איז ווער האט כפּרה־היהנדיל? דער שמש! אז צווי נגידית'טעס אין שול צושפּערען זיך איבער'ן אתרוג וואס מע האט צו איינער געשיקט פריהער ווי צו דער אנדערער, איז וועמען שלינגט דעמאלט אין מאטען ארײן? — דעם שמש! ווער הארעוועט מעהר פון אלע? ווער קומט אהיים שבת און יום טוב שפּעטער פון אלעמען? ווער זעצט זיך צום טיש דעמאלט ווען אלע שלאפען שוין? אליין דער שמש — אז אך און וועה איז איהם! און טאמער ווייסט איהר וואס האט ער דערפון? צרות האט ער דערפון, מיט עגמת נפש, מיינע שונאים, מיט בזיונות, מיט גריזאטע, אז קיין שכירות נעמט ער ניט, בלייבט נור די הכנסה, דאס וואס עס מאכט; איז ווי באלד עס מאכט זיך מאכט דאס, און אז עס מאכט זיך נ.ט, מאכט דאס מכות...

— ישראל! וועסט מוחל זיין א לויף טהון צו מיר אהיים — אזוי האט איהם אין יענע צייט א זאג געטהון איין מאל רב הערש דער נגיד און האט זיך בשעת מעשה געגלעט דאס בייכיל און געגעבען אלע מאל א צווייענדיג הוסטיל — טהו א שפרונג אויף איין פוס צו מיר אהיים זיי מוחל און המ... הכ... יאנ מיין שרה'ן, אז ביי מיר אונטערען קישען המ... המ...

האָב איך איבערגעלאָזט די שליסעליך; טאָמער וועט זי זיי זוכען, זאָל זי וויסען הם... הם... וואו זיי צו זוכען.

ישראל דער שמש איז געוואָהנט געוואָרען שטעהן פאַר רב הערש דעם נגיד ווי אַ סאָלדאַט פאַר אַ גענעראַל, און אײדער ער לאָזט אַרויס דאָס וואָרט „געה“ לויפט ער שוין; נאָר איצטיגעס מאָל האָט זיך ישראל עפּיס נישט אַזוי געחאַפּט און האָט געמורקעט אונטער דער נאָז.

— שליעסליך... טאַטענס משרת... לאָז מען געהן אַז מע דאַרף... אַבּי טרייבען יענעם ווי אַ הונד...

— וואָס מורקעסט דו? — פרעגט איהם רב הערש דער נגיד, וואָס איז גיט געוואָהנט געוואָרען צו אַזעלכע זאַכען.

— ווער מורקעט ווער? איך מורקע דען? גלאַט איך זאָג, לאָז מען געהן אַז מע דאַרף דאָס הייסט איך געה, אַטאָ געה איך... אַטאָ...

ישראל לאָזט זיך לויפען מכח די שליעסליך און שעלט בשעת מעשה רב הערש דעם נגיד מיט אַלע נגידים זיי זאָלען געהן כף-הקלע. לאָז נור גאָט העלפען זומער, אַז סוועט קומען צופאָהרען זיין זוהן, — שלאָגט ער מיט זיי אַלעמען כפּרות!..

ו.

גאָט האָט געהאָלפען דער זומער איז געקומען, נאָר בנימין איז נישט געקומען. און בריעף האָט ער אויך אָנגעהויבען שיקען נישט אַזוי אָפט ווי פריהער, און די בריעף אַליין זענען עפּיס אויך געוואָרען וואָס ווייטער אַ קורצער אַ אומעטיגער. ער האָט נור מודיע געווען אַז דעמאָלט און דעמאָלט בעדאַרף זיין ביי איהם אַזאַ און אַזאַ עקזאַמען.

„דער דאָזיגער עקזאַמען — אַזוי האָט געשריבען בנימין אין זיין לעצטען „בריעף, דאָס איז ביי מיר דער יום-הדין, וואָרום טאָמער פעהלט מיר חס ושלום „איין זעכצעהנטעל וועל איך נישט קענען אַריין, און אַז איך וועל ניט אַריין „איצט, וועל איך מוזען בלייבען אויף איבער אַיאָהר, און ווער ווייסט וואָס וועט „זיין איבער אַיאָהר, טאָמער איז איבער אַיאָהר נאָך ערגער? וואָס זשע וועל „איך דעמאָלט טהון? וואָס וועט זיין ווייטער? אויף וואָס האָב איך בעדאַרפט „אַזוי פיעל האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען? אַזוי פיעל לערנען, חורין אויף „אויסווייניג, הונגערען גאַנצע טעג, ניט שלאָפען קיין נעכט און פרידרען ווי „אַ הונד? נישט איך אַליין פרעג די דאָזיגע קשיא, עס זענען דאָ נאָך אַ סך

„אַזעלכע וואָס זענען פֿערבליבען נאָך פֿון פֿאַר איאָהרען און קאָנען נישט „אַריין, ווייל סע פֿעהלט זיי צו דער נאָרמע, און אָט שפּרינגט אונטער דער „פּריזיוו, און אויפֿ'ן עקזאַמען שניידט מען, — ס'איז שלעכט!.. ביטער און „פֿינסטער!..“

ישׂראל דער שמש איז אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ; ער האָט נישט געקאָנט פֿערשטעהן, פֿאַר וואָס זענען עפּיס בנימינ'ס בריוועלעך געוואָרען מיט אַמאָל אַזוי אומעטיג? ער האָט געבעטען ירחמיאל משה, דעם מלמד ער זאָל שרייבען בנימינ'ען, וואָס איז דאָס פֿאַר נאָרמעס, און וואָס הייסט עס פֿעהלט אַ זעכצעהנטעל? מע מעסט דען ביים עקזאַמען אויך מיט אַ מאָס אַזוי ווי ביים פּריזיוו? און וואָס הייסט מען שניידט ביים עקזאַמען? ווער שניידט? פֿאַר וואָס שניידט מען? הכלל ער זאָל איהם אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות און זאָל נאָר נית זאָרגען, ער זאָל זיך פֿערלאָזען אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער קאָן אַלץ, און דער עיקר ער זאָל זיין אַ יוד וועט אַלסדינג אם ירצה השם זיין גוט...“

אויף דעם דאָזיגען בריעף און אויף אַלע איבעריגע בריעף האָט שוין אָבער ישׂראל דער שמש מעהר קיין ענטפֿער נישט בעקומען. ישׂראל איז נישט געוואָהנט געוואָרען אַז פֿון בנימינ'ען זאָל אַזאַ צייט קיין בריעף נית זיין; ער האָט אַזוי לאַנג איהם געשריעבען און געשריעבען, ביז ער האָט אויפֿגעהערט צו שרייבען; ס'איז איהם געווען אַ בזיון פֿאַר ירחמיאל משה, דעם מלמד...

— וואָס קאָן עס זיין וואָס ס'איז ניטאָ קיין בריעף אַזוי לאַנג? — פֿרעגט סימע ביי ישׂראל'ן און בעקומט פֿון איהם אַ פּסק ווי געוועהנטליך.

— כשר'ה בהמה! ער האָט מעהר נית וואָס צו טהון, נאָר שרייבען בריוועליך? וואַרט אויס אַביסעל, לאָז ער אָבגעבען דעם „אַקזאַמענט“ וועט ער דיר דעמאָלט שרייבען!...

בעקומען איהרס, טריט סימע אָב, ווי אַ הונד בשעת ער חנפה'ט זיך צו צום בעל הבית, דרעהט מיט'ן ווידיל און בעקומט אַ „פּשאָל-וואָן!..“

ישׂראל איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ געשוואָלענע האַרץ און מיט אַ שוועהר געמיטה, ער האָט זיך גאָר קיין אָרט נית געקאָנט געפֿינען. וואָס זיין קאָפּ האָט איבערגעקלעהרט אין דער צייט — זאָל קיין פֿאָטער נישט וויסען, און די חלומות וואָס ער האָט געזעהען ביינאַכט זענען געווען מוראדיגע, שרעקליכע חלומות. איין מאָל חלומט זיך איהם אַז ער פֿאָהרט צו גאַסט צו זיין זוהן אינ'איינעם מיט סימען. געפֿאָהרען-געפֿאָהרען, איבער בערג איבער טאָהלען, האַלד איין וואַלד אויס, געקומען צופֿאָהרען צו אַ גרויסען פּאַלאַץ, פֿרעגט ער: „דאָ זיצט ריטעלמאַן דער דאָקטאָר?“ זאָגט מען: „זיצען זיצט

ער דא, נאר מע קאן איהם ניט זעהען", פרעגט ער „פאר וואס"? זאגט מען איהם: „דער פאר ווייל מע לאזט קיינעם ניט צו." רופט זיך אב ישׂראל: „געהט זאגט איהם, זייט מוחל, אז דער טאטע איז געקומען". „און די מאמע"— הופט זיך אן סימע, „אט האסט דו דיר ס'קאצעל קומט, זי איז אויך דא אין מיטען!" — זאגט צו איהר ישׂראל, און אזוי ווי זיי רעדען דערזעהט ער פון דער ווייטען א „ידנעראל מיט פאליעטען"; ער וואלט געמענט שווערען, אז ס'איז בנימין. ישׂראל לאזט זיך געהן און סימע נאך איהם, נאר וויפיעל זיי געהען, קאנען זיי צו איהם ניט גרייכען. „גיכער אביסעל! זעה נאר ווי זי שלעפט זיך? גו, גיהר זיך! ריהר זיך!— שרייט ער צו סימען, און ביידע לאזען זיי זיך לויפען, לויפען מיט אלע כחות, און ישׂראל הערט נישט אויף צו שרייען אויף סימען: „גיכער! גיכער! שלעפט זיך ווי א טשערעפאחע! סימע, פערברענט זאלסט דו ניט ווערען!!.."

— גאט איז מיט דיר, וואס שרייסט דו? — זאגט צו איהם סימע און טא־רעט איהם פונ'ם שלאף. ישׂראל חאפט זיך אויף, שטעלט אויס א פאר אויגען, שפייט אויס דריי מאל, קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, ווערט אנשלאפען און זעהט א נייעם חלום, נאך אנערגערען ווי פריהער: א שווארצע חופה... שווארצע ליכט... א שווארצע מטה... עמיצער שטעהט מיט אני־אבצווייגע און וויל איהם ארויסרייסען א צאהן, לאזט ער זיך ניט, בארעט זיך, דערהערט ער בנימינס קול:

— טאטע... טאטע... ס'איז פון דיין טובה וועגען...

• •

ז.

פון לעמעל דעם סטאראסטע האט איהר געהערט אמאל? צי איהר הערט דאס ערשטע מאל לעמעלס נאמען? ווי קומט דאס? ער איז דאך א יוד וואס האט א שם אומעדום. א חוץ וואס ער איז א סטארעסטע אין אופראווע און א קאהלעפעל און פיהרט דאס גאנצע שטעדטיל ביי דער נאז, איז ער א גאנצער מאכער דארט אין דער „גובערניע", אויסגעבונדען מיט אלע גרעסטע. אז ער קומט צופאהרען אין דער גובערניע, זאגט ער, ווייסט ער ניט וואוהין ער זאל געהן פריהער; איטליכער, זאגט ער, שלעפט איהם צו זיך: „פאני לע־מעל! גאספאדין לעמעל! רב לעמעל!" סע טהוט זיך! אלע מאל ווען ער קומט צו פאהרען פון דער „גובערניע" מוז ער ברינגען עפּיס א נייס, וואס

זאל זיין געכדעם אויף דריי חדשים צו רעדען: א גרויסען אנזעץ פון דריי מאל הונדערט טויזענד, א מוראדיגע שרפה, וואס פינף און זיבעציג נפשות זענען פערברענט געווארען, אדער א שרעקליכע הריגה אין מיטען שטאדט, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר. און חאטש ביי לעמלען זענען די אנזעצען א ביסעל צו אפט, די שרפות מיט די הריגות כמעט אלע וואך, פון דעסטוועגען איז קיינעם ביז אהער נישט איינגעפאלען ער זאל זיך אנידערשטעלען דערויף; אויף קיין מעשה פרעגט מען קיין קשיה ניט, למאי די גאזעטען? די גאזעטען מעגען? איהר דארפט נאך געדענקען מן הסתם די שרעקליכע מעשה וואס איז געווען בעשריבען אנימעלטען אויף אלע גאזעטען. פערלאפען האט זיך דאס אין ביאליסטאק, אין רינא אדער אין זיטאמיר, איך געדענק שוין ניט אקוראט. אזוי איז געווען די מעשה: איין מאל איז געזעסען א פרוי מיט א זויגעדיג קינד אויף די הענד, פלוצים צעוויינט זיך דאס קינד, וויל די פרוי דעם קינד געבען זויגען און צושפיליעט זיך, שפרינגט ארויף א שלאנג צו איהר אויפ'ן שויס און חאפט די ברוסט אין מויל אריין און לאזט ניט ארויס שוין באלד דריי מעת-לעת. אלע דאקטוירים מיט די גרעסטע פראפעסארען קומען צופאהרען און פאהרען אוועק, זיי וויסען ניט וואס צו טהון: אברייסען די שלאנג מיט גוואלד האבען זיי מורא, טאמער לאזט זי דעם גיפט, איז די פרוי א פערפאלענע; לאזען זי זאל זויגען, וועט זי פון איהר ארויסציהען דאס דם-התמצית! וואס דער סוף וועט זיין, וועלען מיר מסתמא מודיע זיין אונזערע לעזער... אזוי לאזען אויס די גאזעטען, און שוין מעהר או דריי יאהר שרייבען מיר אויס און לייענען די גאזעטען און וויסען נישט עד היום דעם סוף פון דער שרעקליכער מעשה און וואס מאכט די אומגליקליכע פרוי נעבעך? רעכענען אז די שלאנג זויגט נאך, — איז עפים נישט צו גלויבען, עס קומט אויס אביסעל חוץ לדרך הטבע; און ווידער אז די פרוי זאל האבען געשטארבען, וואלטען דאך די גאזעטען געשריבען. לכן מוזען מיר אנקומען דערצו, אז ס'איז נישט קיין פרוי, נישט קיין ברוסט און נישט קיין שלאנג חאם דען איז דאס? א פנים א ליגען!

אדער נישט לאנג האבען מיר געלייענט אויף די גאזעטען אזא מעשה: אין א קליין שטעדטיל (דאכט זיך אין באברויסק) איז געווען א יודישע חתונה. די כלי-זמר האבען געשפיעלט. די מחותנים האבען געטאנצט. די סארווערס מיט די סארווערקעס זענען ארומגעלאפען פערטארעראמעט, ווי געוויינליך א חתונה. פלוצים זאגט די כלה ס'איז איהר נישט גוט און לייגט זיך צו אויף א ווייל'עטשקע. און אזוי ווי זי האט זיך צוגעלייגט אזוי איז זי אנשלאפען גע-

...ראָען. די כלי-זמר שפּילען, די מחותּנים טאַנצען, די סאַרוועררס מיט די סאַרוועררקעס לויפען אַרום פערטאַרעראַמט — די כלה שלאָפט. מע האָט שוין אָבגעשפּילט, אָבגעטאַנצט, אָבגעגעסען די גילדענע-יויך — די כלה שלאָפט. דער עולם איז זיך צוגאַנגען אַהיים, מע פערלעשט די ליכט — די כלה שלאָפט. מע שטעהט אויף אין דער פריה — די כלה שלאָפט. מע לייגט זיך שלאָפען — די כלה שלאָפט. מע שטעהט אויף — די כלה שלאָפט. הקצור, ס'איז שוין דריי וואָכען נאָך דער חתונה — און די כלה שלאָפט! „וואָס מיט איהר איז געשעהען וועלען מיר מסתמא באַלד געבען צו וויסען אונזערע לעזער"... ס'פערשטעהט זיך שוין דאָס אַנדערע יאָהר אַז מיר שרייבען אויס נור דאָס דאָזיגע בלאַט, מיר האָבען מורא טאָמער חאַפּט זיך אויף די כלה און מיר וועלען אַפילו ניט וויסען וועד ס'האָט אונז געשלייערט! — עס איז אָבער אַרויסגעוואָרפען די טרחה; אַלע טאָג, אַז עס קומט אָן דאָס בלאַט, איז דאָס ערשטע פרעגט מיך מיין ווייב:

— וואָס הערט זיך מיט דער באַברויסקער כלה?

— נישטאָ גאָרניט, די משמעות אַז זי שלאָפט נאָך — אַזוי ענטפער איך מיין ווייב, און ביי זיך אין האַרצען טראַכט איך מיר: „אוי ווער, איך האָב מורא אויב די גאַנצע מעשה איז ניט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, שקר וכזב?..."

אַזוי איז מיט אונזער לעמלען אויך. דער חלוק איז נאָר, וואָס די גאַזעטען אַז עס מאַכט זיך, זיי האַקען אַריין אַמאָל אַ ליגען טהוען זיי דאָס מיט אַ מיין, זיי מיינען געלד; און אונזער לעמעל דער סטאַראָסטע איז גלאַט אַ שקרן און אַ פלאַפּלער. היינט שטעלט זיך פאָר, וואָס פאַר אַ יום טוב ס'איז געווען פאַר אונזער סטאַראָסטע, אַז ס'איז אָנגעקומען פּלוצים אין דער אופּראַווע פון דער גובערניע אַ פּאַפּיער מע זאָל אויסשליסען פונ'ם יודישען קהל בנימינ'ען דעם זוהן פון ישראל ריטעלמאַן, מחמת ער האָט אָנגענומען אַנ'אַנדער גלויבען...

לעמעל דער סטאַראָסטע, אַז ער האָט נור איבערגעלייענט דאָס פּאַפּיער, האָט ער פערגעסען אַלע געשעפטען מיט דער אופּראַווע, געחאַפּט דאָס פּאַפּיר און איז אַוועקגעלאָפען אין גאַס אַריין, זיך אַלע מאָל אָבגעשטעלט, אַיינגערוימט איטליכען בעזונדער אַ סוד אויפ'ן אויער און צופּיקט איבער דער גאַנצער שטאָדט.

פאַראַן צייטען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען די „שטילשוויינענדיגע טעג". דער הימעל איז לויטער, קיין שפּרינקעלע, קיין ווינטעלע, שאַ, שטיל אַרום און אַרום; אַלע שלאָפען, ווי אויסגעשטאָרבען די גאַנצע שטאָדט, פּלוצים, מע ווייסט ניט פון וואַנען, עס פאַלט אַראָב אַ באָמבע און רייסט אויף

די גאנצע וועלט, אלע חאפּען זיך אויף און לאזען זיך לויפען: „הא? וואס? האו? וואס איז געשעהען?״ — עס ווערט לעבעדיג, פריילין אין שטעדטיל.

די מעשה מיט ישראל דעם שמש זוהנדיל איז געוועזען יענע באמבע, וואס האט אויפגעריסען דאס גאנצע שטעדטיל און אויפגעוועקט אלע יודען. איטליכער בעזונדער איז געוועזען אזוי צוקאכט און אויפגעטראגען פון דער מעשה, גלייך ווי ס׳איז איהם נוגע אין נפש אדער אין פרנסה, גלייך ווי עס געהט איהם מעהר נישט אב, נאר דאס. א סך האבען אוועקגעווארפען געשעפט, דאס עסען אין מיטען, און ארויסגעגאנגען אין מארק „הערען וואס הערט זיך?״ ארום רב הערש דעם נגידים שטוב זענען געשטאנען גאנצע רעדליך מענשען, און רב הערש אליין איז געשטאנען אין חאלאט און אין דער יארמעלקע ביים גאניק פון דער שטוב, ארומגערינגעלט מיט זיינע מקורבים און מיט גלאט יודען ווילד פרעמדע, וואס חנפה׳נען און לעקען איהם, טאמער וועט דערפון עפּיס ארויס אמאל א שטיקעל טובה, א קשיה אויף א מעשה?.. רב הערש דרשה׳ט און די לעקערס פאדטאקעווען איהם:

— מסתמא! וואס דען? זיי זענען ניט גערעכט? זיי זענען זעהר גערעכט!

— א שמש, א פארך, א קבצן, וויל ער זיין קלינער פון דער גאנצער וועלט! — זאגט רב הערש מיט זיין צווייענדיג הוסטיל — הם... הם... א דאקטאר האט זיך איהם גאר פערוואלט מאכען פון זיין זוהנדיל! און אז ער וואלט זיין א שמש ווי דער טאטע, צי חלילה א מלמד, ווייס איך ניט וואס ס׳וואלט געוועזען! איך וואלט א בעלן זיין הערען וואס זאגט דער שמש אונזערער אצונד? צי ער ווייסט נאך ניט פון דער בשורה הם... הם...? עפּיס זעהט מען איהם ניט דעם שלים־מזל, וואו קען ער זיין?

עס האבען זיך געפונען אזעלכע וואס האבען זיך ניט געפוילט געהן אין שול אריין און צום שמש אהיים — און האבען ישראל׳ן נישט געקאנט געפינען אין ערגיץ.

ח.

די וואס זענען געוועזען געוואהנט געווארען צו די „הערכסט אינטערעסאנטער ראמאנען וואלטען א בעלן געוועזען אז ישראל דער שמש זאל זיך שלאגען קאפּ אן וואנד, אדער ער זאל לויפען צום טייך זיך טרינקען, אדער ער זאל ארויף אין בית־מדרש אויפ׳ן בוידעם און זיך אויפהענגען אויף די פאנטענעס,

ווייב און קינדער זאָלען יאָמערן און קלאָגען, די שטאָדט זאָל זיך ווינגען, קאָכען ווי אין אַ קעסעל — הכלל עס זאָל דונערען און בליצען! עס קאָן זיין אַז איצטיגעס מאָל וואָלט איך זיי צוליעב געטהון. נאָר וואָס קען איך מאַכען, אַז ישראל דער שמש ווייסט נאָך גאָר נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום? דעמאָלט ווען די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט'ן „פּאַפּיר" איז גאָר ישראל געזעסען ביי זיין איין-און-איינציגען גוטען פריינד און בעל-סוד ירחמיאל משה דעם מלמד. אין דער איינענער צייט וואָס איז אָנגעקומען אין דער אופּראַווע דאָס געוויסע „פּאַפּיר" האָט ישראל דער שמש אָבגענומען פון דער פּאָסט אַ גאַנצען פּאַקעט וואָס איז איהם אָנגעקומען פון זיין זוהן. ער האָט נאָך קיינמאָל אַזאַ גרויסען, אַזאַ לאַנגען בריעף נישט געהאַט פון בנימין'ען — אַ גאַנצע מגילה! דורכגעלייענט מיט גרויס מיה אַ פּאָר בלעטליך און ניט פערשטאַנען כמעט איין וואָרט, איז ער אַוועק צו ירחמיאל משה דעם מלמד.

— ס'איז דאָ! — האָט ישראל אויסגעשריגען נאָך פון דער טהיר מיט אַ שמחה.

— אַ בריוויל פון אייער זוהן?

— נאָך אַ מין בריוועל, אויף דריי בויגעליך פּאַפּיר!

דערהערט דריי בויגעליך פּאַפּיר האָט דער מלמד אַוועקגעלייגט שער און אייזען און די תלמידים האָבען זיך דערהוויל מחיה געווען. אַ קלייניגקייט מע וועט קענען שפּיעלען דערוויל אין „פּאַטשערליך" און אין „טרעפּעניש", און גלאַט אַזוי זיך אָבּרוהען פונ'ם חומש איז אויך עפּיס ווערט! ירחמיאל משה האָט אָנגעטהון די בעקאַנטע ברילען אויף דער נאָז און האָט זיך גענומען לייענען דעם בריעף בקול רם און מיט אַ נגון. נאָר כל זמן עס האָט זיך געלייענט האָט זיך געלייענט; וואָס ווייטער ווייטער האָט ער אָנגעהויבען אַביסעלע זיך פּאַראיקען און אָבשטעלען זיך, ווי מע געהט אויף שטיינער, וויל ס'איז אַוועקגעגאַנגען האַרבע עברי, מאָדנע ווערטער, אַזעלכע וואָס ער האָט זיי אויף זיין לעבען אין ערגיץ ניט בעגעגענט. ער האָט אַלע מינוט צורעכט געמאַכט די בריל אויף דער נאָז, צוגעטראָגען דאָס בריוויל נעהענטער צום פענסטער, געקנייטשט מיט די פּלייצעס און געקייעט די ווערטער:

— הם... הם... עפּיס מלאכים שפּראַך... נאַציע... מאַנציפּאַציע... פּצפּציה... לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע!

ישראל איז געזעסען, געזעסען אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנד ביים עק טיש, געקוקט ירחמיאל משה'ן אין מויל אַריין, זיך צוגע-

הערט מיט מח צו איטליכעס ווארט, געוואלט חאפען דעם רעכטען געדאנק— און ניט געקענט בשום אופן. ער האט ניט פערשטאנען וואס בעדייט דאס, וואס בנימין פלוצים פערענטפערט זיך און שווערט זיך מיט שבועות אז ער איז דער אייגענער מענש וואס פריהער, אדרבה נאך מיט מעהר ליעבשאפט און נאך מיט מעהר געטריישאפט... ישראל האט ניט געקענט פערשטעהן פאר וואס זאל ער איצטער ניט זיין דער אייגענער וואס פריהער? און וואס בעדייט דאס דאזיגע וואס ער בעט פון איהם ער זאל איהם מוחל זיין? וואס זאל ער איהם מוחל זיין?... „עס האט אנדערש נישט געקאנט זיין, שרייבט ער, ער האט גענוג געמוטשעט זיך, וויל ער וויסט, זאגט ער, גאנץ גוט וואס פאר א וועהטוג ער טהוט אן זיינע עלטערן; נאר דאס שלאגען זיך פון קינדרוויז אן צו הער ליכטיגקייט, דאס רייסען זיך צום וויסענשאפט איז ביי איהם אזוי גרויס, אזוי שטארק, אז עס האט גובר געווען“.

דא דערמאנט זיך ישראל אינים חלום וואס האט זיך איהם געחלומ'ט און עס טהוט איהם א טיאכקע דאס הארץ, ווי א מענש וואס דערמאנט זיך אז מע בעדארף איהם מאכען אנאפעראציע... ער טהוט זיך א חאפ.

— וואס? וואס? נאך אמאל, לייענט נאך אמאל, וואס שרייבט ער וואס?...

ירחמיאל משה טהוט א ריק די ברילען ארויף און וויל לייענען נאך אמאל, פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין...

בתיה הינדע די רביצין, ירחמיאל משה'ס ווייב, א יודינע ניט אזא גראבע ווי א הויכע און ניט אזא שענע ווי א געלע, מיט א גרויסען קאשעק פונים מארק. אין קאשעק האט זיך געפונען פון כל טוב: קארטאפלעס און ציבעלעס און צוויי שווארצע רעטעכער און א שטיקעל לונג און לעבער, וואס זי האט קוים אויסגעוויינט ביי שמחה לייב דעם קצב, מחמת לונג און לעבער איז אזא סחורה וואס אויף דעם איז ברוך השם פאראן תמיד הונדערט בעלנים; ווייבער שלאגען זיך איבער דעם אין מארק ווי להבדיל אין שול די מאנסבילען איבער „אתה הראית“,— און ס'איז גאר קיין חדוש ניט: אז קאסטען קאסט דאס וואלוויל און קיין ביינער האט דאס ניט. דאס אז מע קאכט מיט קארטאפלעס און מיט ציבעלעס און מיט נעגוג פעפער און סע דושעט זיך גוט איין און ס'איז מאטקע—איז דאך עס טעם גן-עדן!..

אריינקומען און דערזעהען דעם שמש זיצען ביים טיש מיט איהר מאן און לייענען, האט בתיה הינדע א קוק געטהון אויף זיי ביידען און געוואלט זעהען, צי דער שלים-מזל וויסט שוין צי ניין? נאר פון זייערע פנים'ער האט

זי נישט געקאָנט אַרויסזעהען גאָר ניט, האָט זי אַוועקגעשטעלט דעם קאַשעק און אַ ווינק געטהון צו איהר מאַן, בשעת מעשה זיך אַ ווישׁ געטהון מיט דער האַנד איבער'ן פּנים פון אונטען אַרויף.

— חמיל משה, קום נאָ אַהער! האָט זי איהם אַ זאָג געטהון. ירחמיאל משה האָט זיך געשטויסען, אַז בתיה הינדע וויל איהם מסתמא עפּיס זאָגען, האָט ער אויסגעטהון די ברילען און האָט זיך אַרויסגעכאַפּט אויף אַ מינוט אין הויז אַרויס און דאָרט, אויף יענער זייט טהיר, איז פאָרגעקומען צווישען מאַן און ווייב שטילערהייט, אונטער פיער אויגען, אַזאַ מין געשפּרעך:

זי: ער ווייסט שוין?

ער: ווער?

זי: דער שלים-מזל.

ער: וואָסער שלים-מזל?

זי: דער שמש.

ער: פון וואָס?

זי: פונ'ם זוהן.

ער: פון וואָסער זוהן?

זי: פון בנימינ'ען.

ער: אַז וואָס?

זי: די גאַנצע שטאָדט האָט צו טהון!

ער: מיט וועמען?

זי: מיט זיין זוהן.

ער: מיט וועמענס זוהן?

זי: מיט'ן שמשׁ זוהן.

ער: אַז וואָס?

זי: טפו! זאָלסט דו ווערען!...

גאָט ווייסט וויפיעל דאָס געשפּרעך וואָלט זיך נאָך געצויגען ווען דער שמש אַליין זאָל ניט געוועזען אונטערקומען אַ דערשראָקענער און אַ פרעג טהון:

— האַ? וואָס? וואָס דערצעהלט איהר עפּיס? וואָס האָט איהר עפּיס געזאָגט בנימין — וואָס?

בתיה הינדע האָט נישט געוואוסט, וואָס זאָל זי טהון, ווי אַזוי דרעהט מען זיך דאָ אויס? למאי זאָל זי זיין דער שליח? אַ מעהר וועט זי איהם

בעסער אָבשיקען גלייך צו לעמעל דעם סטאַרעסטע, לאָז ער זיך מיט איהם שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד.

— נאָר נישט, וויים איך! — מאַכט בתיה הינדע און ווישט זיך דאָס פּנים מיט דער האַנד אַרויף — עפּיס אַ פּאַפּיר זאָגט מען איז אָנגעקומען מכח אייער זוהן.

— וואָסער אַ פּאַפּיר? — פרעגט ישראל טוידט ווי די ליים.

— אין דער אופּראַווע דאָרטען — זאָגט בתיה הינדע.

— וואָסער אופּראַווע?

— צום סטאַרעסטע.

— מכח וואָס?

— לעמעל הייסט דאָס.

— אַז וואָס?

— אַייער בנימין הייסט דאָס.

— וואָס בנימין? בנימין? — פרעגט שוין ישראל מיט כעס.

— איך וויים וואָס? פרעגט מיך בחרם, זייט זיך מטריח אַהין, צו לעמלען הייסט דאָס, ער איז איצטער אין מאַרק, לעמעל הייסט דאָס מיט'ן פּאַפּיר.

„פּאַפּיר... לעמעל... אופּראַווע... בנימין... די גאַנצע שטאָדט... וואָס זאָל דאָס בעדייטען?“ — טראַכט זיך ישראל און ער פיהלט, אַז עס פלאַמט איהם אַ באַק און עס פּייפט איהם אין אויער, ער רוקט אָן דאָס היטעל, בייגט זיך איין אין דרייען און לאָזט זיך געהן.

ט.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען ליעב אָנקוקען יענעם בשעת אומגליק, אַריינקוקען יעניים גלייך אין פּנים אַריין דוקא בשעת ער וויינט, נאָכקוקען יענעם ווי אַזוי ער געהט נאָך דער לויה, זיך צוקוקען ווי יענער ברעכט די הענד, שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט, וכדומה. איך האַלט נישט פון אַזעלכע מענשען. לאָז מען זאָגען וואָס מען וויל, איך האָב פיינד טרויעריגע בילדער. מיין מוח טראָגט נישט קיין שוואַרצען שלייער אויפ'ן פּנים; מיין מוח איז אָנגעדימעט נאָר אַ פריילעכע... וואוהין האָט זיך געלאָזט לויפען ישראל דער שמש? מיט וועמען האָט ער זיך געזעהען? וואָס האָט ער געהערט? וואָס האָט ער געזאָגט? — פרעגט נאָר נישט, איהר וועט דערפון קיין תענוג

נישט האָבען. וואָס וועט אייך אַרויסקומען אַ שטייגער אַז איהר וועט געוואָהר ווערען אַז ס'איז פֿאַראַן מענשען, וואָס יענעמס צרה איז ביי זיי נאָר אַ „נייעס“, יענעמס האַרץ איז אַ פֿידעל, יענעמס נערווען זענען סטרונעס, יענעמס היינען איז אַ נגון און יענעמס נשמה — אַ שפּילעכיל? וואָס וועט אייך אַרויסקומען למשל, אַז איהר וועט שוין געוואָהר ווערען אַז עס האָבען זיך געפֿונען אַזעלכע וואָס האָבען דערלעבט אַ נקמה אין ישראל דעם שמש, דערפֿאַר וואָס ער האָט זיך אַרומגעטראָגען טאָג ווי נאַכט מיט זיין „ווינגרישע בילעט“?

— אַ מצוה! — האָט געזאָגט הנגיד רב הירש מיט זיין צווייענדיג הוסטעל און געגלעט זיך בשעת מעשה דאָס בייכיל — אַ מצוה לאָז אַ קבצן הם... הם... ניט שפּרינגען אין פּנים אַריין! דאָקטוירים נאָר הם... הם!.

אַ סך האָבען געווײנטליך רחמנות געהאַט אויפ'ן שמש נעביך. נאָר איך מיין אַז עס בעדאַרף אייך זיין קענטליך דאָס וואָרט „נעביך“.

— לאָז אייך גאָט היטען פֿון אַ יודישער טובה און פֿון אַ יודישען נעבעך — אַזוי פּלעג זאָגען מיין באָבע מינדע עליה השלום — וואָרום פֿון אַ יודישער טובה קאָן האַרט ווערען דער קאָפּ און פֿון אַ יודישען נעביך — הייליק די ציין...

ערשט אַרום פֿאַרנאַכטליך האָט זיך ישראל פֿערשלעפּט אַהיים, קוים אַ לעבעדיגער, שטיל זיך אַראָבגעלאָזט אויף דער ערד, אויסגעטהון די שטיוועל, געריסען קריעה און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שעה „שבעה“. דאָס אייגענע האָבען געטהון סימע און אַלע דריי טעכטער, פּעסיל סאָסיל און ברכצי, געוויינטליך, גענוג געוויינט, גענוג געיאָמערט און גענוג געשלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנט, חאָטש זיי האָבען גענוג איינגעלייגט די וועלט נאָך פֿריהער, איידער ישראל איז געקומען...

שפּעטער, אַז ירחמיאל משה דער מלמד איז געקומען זיי מנחם אָבל זיין, האָט ער געטראָפֿען אַזאַ מין בילד: ישראל איז געזעסען בעהאַלטען דעם קאָפּ צווישען די קניהעס; סימע האָט זיך פֿערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און געוויינט שטילערהייד, און פּעסיל, סאָסיל מיט ברכצין זענען געזעסען מיט רויטע געשוואָלענע אויגען און געקוקט מיט פֿערגליווערטע פּנים'ער איטליכע אין אַנאַנדער ווינקעל. דער וועהטיג מיט'ן בזיון איז פֿאַר זיי אַלעמען געווען אַ פּנים אַזוי גרויס, אַז זיי האָבען נישט געקאָנט קוקען איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין...

אַריינגעקומען איז ירחמיאל משה שטיל, אָהן אַ גאָט העלף, ווי געוויינטליך מע קומט אַריין צו אַנאָבל, זיך אַוועקגעזעצט פּאַזשלינקע ביי דער

זײַט אויף אַנעק בײַנקיל. אַ זיפּ גענומען און שאַ, שטום ווי די וואַנט. שפּעטער אַביסל נאָך אַ זיפּ און אַנשווינגען געוואָרען, און ווײַטער אַ זיפּ און ווידער אַנשווינגען געוואָרען. ערשט אין עטליכע מינוט אַרום האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אַז ס'איז עפּיס ניט קיין תכלית זיצען אַזוי און שווײַגען, מע בעדאַרף עפּיס זאָגען אַ גוט וואָרט. נאָר וואָס זאָגט מען? מילא נאָך אַ בר-מינן אַז עס מאַכט זיך חלילה מע זיצט שבעה און מע קומט מנחם-אָבל זײַן, געפינט זיך נאָך ווערטער: „ד׳ נתן וד׳ לקח...“ אָדער: „אַ מענש איז מ׳שטינס-געזאָגט גענגליכען צו אַ פליג...“ אָדער „דער טויט — דאָס איז אַזאַ זאַך וואָס אויסדרעהען זיך דערפון קאָן מען ניט...“ אָדער: „עט, הבל הבלים, גלויבט מיר, מיר וועלען אַלע שטאַרבען...“ וכדומה אַזעלכע ווערטער. וואָס שטאַרק פריילִיך אויפ׳ן האַרצען קאָן פון זיי ניט ווערען; נאָר דאָך איז דאָס אַ שטיקיל רפואה; מענשען רעדען אויס דאָס האַרץ, ווערט אַביסעל גרינגער... אָבער וואָס קאָן מען זאָגען דאָ בײַ אַזאַ מין „שבעה“ זיצען נאָך אַ לעבעדיגען?... ירחמיאל משה טהוט זיך אַ רעה אויפ׳ן בײַנקיל מיט אַ הוסטעל. וויל עפּיס אַ זאָג טהון, נאָר סע זאָגט זיך ניט. ער פּרובט זיך עטליכע מאָל ביז קוים קוים — ער האָט זיך צורעדט, און אַז ער האָט זיך צורעדט, האָט ער נישט געקאָנט זיך אָבשטעלען, נישט געוואוסט דורך וואָגען מע חאַפּט זיך אַרויס.

— טאַ, מילא אויך די אייגענע מעשה, ס׳איז דאָך נאָר, ווי זאָגט ער, אַ נסיון, מיין איך, פון גאָט, וואָרום אַלסדינג, הערט איהר, איז פון איהם, אָהן איהם טהוט זיך ניט קיין זאַך, אַ מינדסטען פינגער הויבט אַ מענש נישט אויף פון אונטען ביז מע הייסט איהם נישט דאָרטען פון אויבען... ער איז, וואָס טויג מיר מעשיות, אַ רעכטער בעל הבית, אוי, אַ בעל הבית!... און איהם פאָלגט מען, נאָך אַ מין פאָלגען, אוי אוי אוי!... דערימעך איז געדרינגען, הערט איהר, אַז עס בעדאַרף זײַן אַזוי ווי עס איז; אַ סימן האָט איהר, עס זאָל בעדאַרפען זײַן ניט אַזוי וואָלט געווען ניט אַזוי, וואָרום ווער ניט דאָס איהם ס׳זאָל דווקא זײַן אַזוי און ניט אַזוי? און אַז ער זאָל וועלען ס׳זאָל זײַן ניט אַזוי וועט איהם עמיצער זאָגען אַ דעה, ניין לאָז בעסער זײַן ניט אַזוי, מיין איך לאָז בעסער זײַן אַזוי און ניט אַזוי?...

ירחמיאל משה האָט געפיהלט אַז ער הויבט עפּיס אָן צו רעדען אַזעלכעס וואָס ס׳איז ניטאָ וואָס צו הערען, האָט ער זיך אָבגעשטעלט, גענומען אַ שמעק טאַבעק, אָנגעבויגען דעם קאָפּ אויף אַ זײַט און אַרויסגעלאָזט אַ טיפען זיפּ און האָט בײַ זיך געפיהלט אַז מע בעדאַרף זיך אויפהייבען

געהן. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען אויפהויבען זיך; גאָה הויב זיך אויף, אַז מען איז צוגעקוועטשט צום בענקיל! נישטאָ, הערט איהר, קיין ערגערער וויזיט אויף דער וועלט ווי מנחם אָבל זיין. וויפיעל מאָל מיר מאַכט זיך קומען צו יענעם מנחם אָבל זיין, קען איך קיין מאָל נישט אויפהויבען זיך און אַוועקגעהן אָהן אַ זייט געזונד. איך בעט גאָט אַלע מאָל, עס זאָל זיך עפּיס טרעפען אַ נס מן השמים: אָדער דער וואָס זיצט זאָל אַנשלאָפען ווערען זיצענדיג, וועל איך מיך פּאַוואָלינקע אויף די שפּיץ פינגער אַרויסגנב'ען פון שטוב; אָדער ס'זאָל זיך מאַכען עפּיס פּלוצים אין דרויסען אַ געשלעג, אַ שׂרפה, אַיין אנגעלויף, וועל איך מיך דערווייל קענען אַרויסכאַפּען פון געפּעגעניש...
ירחמיאל משה איז געזעסען נאָך אַביסיל, ביז ער האָט אַ קוק געטהון פריהער אויף דער סטעליע און נאָכדעם אויף אַלע פיער ווענט, געזוכט אַ פּנים אַ זייגער און אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין:

— מען בעדאַרף אָנהויבען טראַכטען מכח געהן... די ווייסע חברה'ניקעס וועלען איבערקערען דעם חדר מיט דעם קאָפּ אַראָב און מיט די פּיס אַרויף.

און נאָך עטליכע מאָל לאָזענדיג זיך צו דער טהיר און אומקערענדיג זיך צוריק, האָט ער קוים אַריבערגעשפּאַנט מיט איין פוס אויף יענער זייט שוועל און ערשט דאָ האָט ער זיך דערמאַנט זיי אויסרעדען דאָס האַרץ, טרייסטען זיי זאָלען אויפהערען זאָרגען, וואָרום גאָט איז אַ פאָטער, ער קען... און ער האָט זיי אָנגעזאָגט נאָך אַמאָל, אַז על פּי דין, דאָס הייסט ווי דער מנהג איז בעדאַרפען זיי זיצען נישט מעהר ווי אַ שעה, און טאָמער חלילה אַביסיל מעהר איז אויך אָהן אַנ'אומגליק, און אם ירצה השם אויף דער נאַכט נאָך מעריב וועט ער זיך אַריינכאַפּען נאָך אַמאָל אַביסיל זיצען, און זאָרגען זיך זאָלען זיי זיך נים זאָרגען, מחמת גאָט איז אַ פאָטער, וואָס ער קען מאַכען קען דאָס קיין מענשען-פערשטאַנד נישט משיג זיין... ובפרט זיי האָבען קינדער האָלען געזונד זיין, שוין דערוואַקסענע קיין עין הרע...

די שעה איז איבערגעגאַנגען און ישראל מיט זיין הויזגעזונד זענען אויפגעשטאַנען פון דער ערד שטיל, אָהן ווערטער, אָנגעטהון די שיך און צוקראַכען זיך איטליכער אין אַ בעזונדער ווינקעל... ישראל (איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר אַ גוזמא וואָלט איך געזאָגט אַז ער האָט זיך אין דעם איינעם טאָג אַ רוק געטהון אויף צעהן יאָהר!) האָט אויף דער גיך אָבגעהאַפּט מנחה, זיך אָבגעקלאַפּט תחנון, אויסגעשפּיגען „עלינו“ און געלאָזט זיך געהן אין בית המדרש אַריין ער זאָל חאָטש פערכאַפּען צו מעריב. דערווייל איז ער דאָך שמש, אַ פערקויפטער מענש, אַז ער זיין אייג'ן אָרט. פּרנסה, הערט

איהר, אוי איז דאס א סגולה, א מיטעל צו פערטרייבען אלע זארגען. פער־געסען אלע צרות!...

— וואס הערט זיך עפּיס מיט אייער „ווינגרישנע בילעט“?—האבען זיך געפונען אזעלכע ליידיגגעהערס וואס האבען איהם א פראג געטהון — וואס מאכט עפּיס אייער זוהן?

— עליו השלום, וואו האב איך א זוהן? — ענטפערט ישראל מיט א ביטער שמייכעל...

אין דעם דאזיגען שמייכעל איז געלעגען אזוי פיעל גאל, אז די ליידיג־געהערס איז אזש געווארען איבער דער טבע און זיי זענען אבגעטראגען אויף א זייט. ס'איז געוועזען געגונג מע זאל איהם נור א קוק טהון אין פנים אריין, אז מע זאל מיט איהם שוין מעהר ניט וועלען רעדען פון זיין זוהן.

•

„אס איז געוועזען ווייטער? וואס איז דער סוף מיט בנימינ'ען? צי האט ער געשריבען נאך בריעף? און וואס האט ער געשריבען? און צי האט איהם דער פאטער געענטפערט, צי ניין? און אז ער האט איהם געענטפערט וואס האט ער איהם געענטפערט? — קוועטשט מיך ניט, אצינד וועל איך אייך ניט זאגען גאר נישט. איך בין אייך נור מחויב צו זאגען, אז פאר ישראל דעם שמש איז שוין נישט געוועזען מעהר קיין בנימין. געשטארבען בנימין.

דער „ווינגרישנע בילעט“, דאס לאטעריי צעטעל, איז פאר ישראל דעם שמש ארוים אין טיראזש...

דער
יונגסטער פון די „מלכים".

דער יונגסטער פון די מלכים

(א מעשה לכבוד פּסח)

א.

יוזעק!

א גריקליך קינד איז דער יוזעק! אלע האבען איהם ליעב. איטליכער פיסטעט איהם, גיט איהם נאך, קושט איהם, האלזט איהם.

וואס איז די מעשה?

יוזעק!

איינענע טאטע-מאמע בעדארפען אזוי ניט באלעווען קיין בן יחידל, ווי די צווי שוועסטער שרה און רבקה באלעווען דאס קליינע ברידערל זייערס. יוזעק און יוזעק און יוזעק! יוזעק עס, יוזעק טרינק, יוזעק געה שלאפען, יוזעק נא דיר א צוקערקע, יוזעק מע נייט דיר א פאר נייע הייזלעך אויף יום-טוב, יוזעק מען וועט דיך שיקען ערב פסח אין באד אריין, יוזעק וועסט פרעגען פסח דעם סדר — יוזעק און יוזעק, ס'איז שוין נמאס און מאוס צו הערען! איהר נעמט א קינד, א בריליאנטען קינד, און מאכט פון דעם א תל!

אזוי זאגען די שכנה'טעס וואס זיצען מיט די שוועסטער אינאיינעם און אליין רוקען זיי אונטער יוזעקען אלע מאל א צוקער-לעקיכיל, א שטיקעל שטרודעל, א געבראטען לעבעריל, א ביסעל איינגעמאכטס.

געקומען האט זיך עס פון רחמנות, פון דעם וואס אלע, די גאנצע וועלט האט אויף איהם געהאט רחמנות — נעבעך א יתומל!

ב

ס'איז געווען אַ ייד האָט ער געהייסען רפאל און איז געווען כל ימיו אַיין אָרעמאַן און דערצו נאָך אַ יאַרעשליווער מיט אַ מאָדנע מוזיקאַלישע ברוסט וואָס פלעגט שפּיעלען, דאָס הייסט ביים אַריינציהען און ביים אַרויס-לאָזען דעם אָטהעם פלעגט זיך הערען אַ מין געזאַנג פון אַ פידעל וואָס מע פידעט איבער איהר מיט אַ ניט קיין אָנגעשמירטען סמיטשיק. און געווען איז דער רפאל אַ גאַנץ ערליכער, נאָר לאָז ער מיר מוחל זיין אַ שלים-מזל'ניק, דאָס הייסט מחמת ער איז געווען זעהר איין ערליכער איז ער געווען אַ שלים-מזל'ניק, אָדער פאַרקערט, מחמת ער איז געווען אַ גרויסער שלים-מזל'ניק איז ער געווען אַנ'ערליכער. אויף איהם האָט מען געזאָגט אין מאַזעפּעווקע, אַז ווען רפאל זאָל ניט זיין קיין שלים-מזל'ניק וואָלט ער איצטער געהאַט אַ סך געלד.

און ער האָט דאָס געהאַט ביד, וואָרום ער איז געווען כל ימיו „נאמן“ ביי רב שמחה'לע ווינער אין פּאָדוואַל, און אַ חוץ זיין געהאַלט האָט ער געקאָנט געהן שווערען אַ שבועה דאורייתא, אַז ער האָט ניט נהנה געווען קיין פרעמדע פּרוטה.

רב שמחה'לע ווינער האָט זיך, נישקשה, געקאָנט פאַרלאָזען אויף זיין נאמן. ער האָט איהם טאַקי דערפאַר געהאַלטען בכבוד, געצאָהלט איהם אַקוראַט די זעקס קאַרבען אַ וואָך, אַמאָל אונטער אַ יום-טוב געשענקט אַ צעהנ-קערבלשטיק, פּסח ארבע כוסות אומזיסט און פּסח'דיגען בראָנפען אַ פלעשיל — פון דעם שמועסט מען ניט. ווי דען? רב שמחה'לע ווינער איז אַ מענש וואָס פערשטעהט דען ניט ווי מע בעדאַרף שעצען אַ מענשען? אַי רפאל דער נאמן האָט בעקומען ביי איהם אין „פּאָדוואַל“ פריהער אַ „רעמאַטיז“ און נאָכדעם האָט זיך איהם געלעגט אַ קאַטאַר אויף דער לונג און עס האָט איהם אָנגעהויבען פייפען אינווייניג און שפּיעלען און זינגען — ווער איז שולדיג? געזונד — דאָס איז דאָך אַ גאָטס זאַך. דער געזונדעסטער מענש קאָן חלילה געהענדיג שטאַרבען. אונזערע חכמים האָבען שוין לאַנג געזאָגט דערויף, אַז... נאָר איהר ווייסט דאָך שוין מסתמא וואָס אונזערע חכמים האָבען דערויף געזאָגט.

הקצור רפאל האָט אַזוי לאַנג געפּייפט, געשפּיעלט און געזונגען, ביז ער האָט זיך איין מאָל חול-המועד פּסח איז דאָס געווען, אַוועקגעלייגט, בעקומען 40 גראַד היץ און איז שוין מעהר ניט אויפגעשטאַנען.

ג.

רפאל איז געשטארבען און אי־אי־אי! וואס פאר א לויה ער האט געהאט! רב שמחה׳לע האט איינגעלייגט די וועלט! ער האט איהם אליין ארויסגעטראגען אויף דער מטה פון שטוב, אליין געהאלפען טראגען מיט זיינע פלייצעס, אליין נאכגעגאנגען ביז׳ן הייליגען ארט, אליין געזעהען מע זאל איהם געבען א שען ארט, אליין אכטונג געגעבען ווי מע גראבט די גריבע, אליין געגעבען דעם ערשטען קלאפ מיט דער לאפעטע און בשעת דאס קינד — יוזעק — האט געזאגט אינאיינעם מיט עוזר דעם שמש דעם ערשטען קדיש אויפ׳ן פאטער׳ס קבר, האט רב שמחה׳לי געוויינט, סטייטש געוויינט!

— וואס ווייסט איהר! וואס ווייסט איהר! האט ער נאכדעם געזאגט איטליכען בעזונדער — ס׳איז ביי מיר אזא היזק, אזא היזק, וואס איז גאר אין לשער!

און צו דער אלמנה האט ער געזאגט:

— וויין ניט, איך וועל דיך מיט דיינע יתומים מסתמא נישט פארלאזען, פריהער גאט, נאכדעם איך...

און רב שמחה׳לע האט געהאלטען ווארט ווי חייט ער האט געקאנט, דאס הייסט די ערשטע עטליכע וואכען האט ער געצאהלט דער אלמנה די וועלכע שכירות וואס רפאל פלעגט נעמען. אמת זי האט בעדארפט נאך דעם געהן אלע וואך און ניט איין מאל נאר עטליכע מאל, און דאס איז געווען פאר איהר עפיס ניט אזוי אנגענעהם; נאר איך בעט אייך, וואס האט איהר געוואלט? מע זאל איהר אבשיקען אהיים? דאכט זיך מע איז גענוג יוצא, אז מע צאהלט א מענשען שכירות נאכ׳ן טוידט!

— איהר געהט צו מיר מאנען געלד — האט ער צו איהר אמאל א זאג געטהון — גלייך ווי עס קומט אייך טאקי, גלייך ווי איהר האט עפיס איינגעלייגט ביי מיר א חלק אין פאדוואל...

יענעם טאג האט די אלמנה מעהר געוויינט ווי בשעת רפאל איז געלעגען אויף דער ערד, און אז איהרע צוויי טעכטער, שרה און רבקה, זענען געוואהר געווארען דעם סוד וואס די מאמע וויינט, האבען זיי זי בעשווארען זי זאל שוין מעהר אהינצו נישט געהן.

— וואס זשע וועלען מיר טהון?

— דאס וואס אלע טהוען: מיר וועלען געהן דיענען, מיר וועלען וואשען גרעט, מיר וועלען נייען אויף דער מאשין.

נייען אויף דער מאשין איז שוין איצט אין מאזעפעווקע א שטיקעל ענין. מע קאן שוין פארדיענען די צוויי גילדען א טאג, אבי מע זאל נאר וועלען

ד׳

זיצען איבער דער מאַשין אַזוינע זעכצעהן זיעבצעהן שעה אין מעת-לעת, און מיט אַרבייט איז אויך קיין דאגה נישט, מע קריעגט; אַז ניט קיין קליידליך איז ליפּען, אַז ניט קיין ליפּען איז העמדער, אַז ניט קיין העמדער איז נאָר-טיכלעך אונטערהאַקען. שלעכט איז נאָר וואָס מע דאַרף האָבען אַ מאַשינע, צוויי מאַשינעס!

אמת, מע גיעט מאַשינעס אויף אויסצאָהלען. װאו זשע נעהמט מען די ערשטע עטליכע קערבלעך?

— געהט זיך דורך צו אייער נגיד — האָבען די שכנים געגעבען אַן עצה דער אַלמנה — זאָגט איהם אַזוי און אַזוי, זיי וועלען איהם אָפּאַרבייטען.

ד.

ס'איז גרינג צו זאָגען: געה צום נגיד! נאָר וואָס טהוט ניט אַ יוד צוליעב פרנסה? די אלמנה איז דורכגעגאַנגען צו רב שמחה'לע וויינער, געטראָפען איהם אין דער בעסטער צייט, סאַמע נאָכ'ן עסען. איהר ווייסט, אַז איהר דאַרפט צו עמיצען אָנקומען מיט אַ טובה, זאָלט איהר טשאַטעווען נאָר נאָכ'ן עסען. נאָכ'ן עסען איז דער ערגסטער מענש וויכער ווי פאַר'ן עסען; פאַר'ן עסען איז אַ מענש — אַ חיה.

— וואָס ווילסט דו זאָגען עפּים גוטס?

די אלמנה האָט איהם אַנידערגעלעגט אַ צעטיל, אַזוי און אַזוי — מאַשינעס.

רב שמחה'לע האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ די גאַנצע צייט, געקאַלופּעט די ציינער, געוועזן רויט, אַביסעל געשוויצט און עטוואָס געדרימעלט דאָס הייסט חלילה ניט געשלאָפען, נאָר געדרימעלט, געקוקט אויף איהר נאָר מיט איין האַלב אויג, בשעת מעשה געקלערט אַביסעל וועגען געשעפט און אַביסעל וועגען עניני המאָגען. רב שמחה'לע איז אַביסעל אַ פּולער, אַביסעל צו פעטליך, האָבען איהם די דאָקטוירים געהייסען עסען מעהר פלייש און ווינציגער מעהל-שפּייז, און רב שמחה'לע האָט דוקא ליעב מעהלשפּייז, ברויט, לאָקשען קוגעליך וכדומה אַזעלכע זאַכען וואָס ווערען געמאַכט פון מעהל. ער ווייסט אַז סע שאַדט איהם, נאָר אַז ער זעהט דאָס עסט ער, און אַז ער עסט אָפּ האָט ער חרטה...

— איז וואָס זשע מאַכסט דו הייסט דאָס? — רופט ער זיך אָן צו דער

אלמנה בשעת יענע ווערד אנשוויגען און ער הערט אויף צו דרימלען, קוקט אויף איהר מיט אנדערהאלבען אויגען.

— וואס זאל איך מאכען? — ענטפערט איהם די אלמנה — איהר הערט דאך שוין וואס איך מאך; אויף אלע שונאים! איז ווען איך האב איצט אויף א מאשינע, אויף צוויי מאשינעס, חאטש איין מאשינע...

— וואסער מאשינע? — מאכט ער צו איהר פארוואונדערט און קוקט אויף איהר שוין מיט ביידע אויגען.

— איך האב דאך אייך דערצעהלט, אז מיינע טעכטער ווילען זיך פארנעהמען מיט נייען, ווערען נייטורענס, נייען אויף דער מאשינע, איז ניטא קיין מאשינע, צוויי מאשינעס דארפען זיי האבען, מע גיט אויף אויסצאהלען.

— דאס איז א גוטע זאך, זעהר א גלייכע זאך נייטורענס, נייען, פארדינען: מהיכתיתי, זעהר גלייך!

נאר תוך כדי דבור פליהט איהם דורך א מחשבה: „וואס איז די מעשה וואס ס'איז מיר אזוי אנגעפוילט דער מאגען? איך האב דאכט מיר היינט גאר אזוי פיעל ניט געגעסען!" און איין אויג הייבט ביי איהם אן ווערען קלענער, נאר מחמת די אלמנה ווערד אנשוויגען, חאפט ער זיך אויף און רעדט ווייטער צו איהר:

— נו, זעהר פיין, נייען, מהכתיתי, פאר וואס ניט?

— האב איך אייך געוואלט בעטען, רב שמחה'לי, איהר האט שוין אזוי פיעל געטהון פון אונזערטוועגען, טאמער וואלט געווען א סברה, אז...

רב שמחה'לע הערהערט אז מע שמעקט מיט א בקשה, א גמילת חסד, געלד מסתמא, חאפט ער זיך אויף.

— אז וואס?

— אז איהר וואלט אויסלייהען דאס ערשטע געלד וואס מע בעדארף אויף די מאשינעס.

— וואסערע מאשינעס?

— אט די וואס איך זאג אייך, צוויי מאשינעס פון מיינע טעכטערס וועגען, חאטש איין מאשינע.

— ווי קומט צו מיר מאשינעס? וואס פאר א מחותן בין איך מיט מאשינעס?

— געלד! — זאגט די אלמנה — מאשינעס וועלען זיי אליין קויפען, מע גיט מאשינעס אויף אויסצאהלען, למשל איך צאהל איין איצט א פופציגער, און שפעטער מיט דריי חדשים א פינפאונצוואנציגער, און שפעטער...

— איך ווייס, איך ווייס, דו בעדארפסט מיר ניט דערצעהלען. איך קאן בעשטעהן זיי זאלען זיך בעגעהן אהן מאשינעס. נא דיר גאר מאשינעס!

— ווי אזוי זשע וועלען זיי נייען? מיט די הענד קאן מען אזוי פיעל ניט אננייען; אלע נייטורינס האבען היינט מאשינעס.

— ווילסט זיי מאכען פאר נייטורינס? אז אך און וועה די יאהר! דיין מאן זאל איצט אויפשטעהן און דערהערען, אז דו ווילסט מאכען פון דיינע קינדער נייטורינס, וואלט ער נאך א מאל געשטארבען. דו ווייסט? דיין רפאל איז געוועזען אנעהרליכער, א כשר'ער יוד. אזעלכע ווי רפאל איז נישטא! רפאל זאל הערען נייטורינס וואלט ער דאס ניט אויסגעהאלטען! ער וואלט זיך איך ווייס אליין ניט וואס!

רב שמחה'לע רעדט מיט הארץ, ער מיינט דאס ערנסט, און וואס וויטער דערכערט זיך ביי איהם דאס קול.

— נייטורינס? הע! א שעהנע עובדא פאר א יודיש מיידעל! הע! מיר ווייכען וואס הייסט א נייטורין! און נאך ביי יודען! הע! רפאל'ס טעכטער נייטורינ'ס! און וואו בין איך? דו ווייסט, אז דיין רפאל איז ביי מיר אויסגעוואקסען, איך האב איהם געמאכט פאר א מענשען, פריהער גאט נאכדעם איך. און ווער האט איהם חתונה געמאכט אז ניט איך? הע! ווילסט דו אז איך זאל דערלאזען אזעלכס? חס וחלילה! וואס בין איך עפיס? א שטיין? א ביין? א שייט האלץ? הע!

די אלמנה מיט דעם וואס זי איז געקומען מיט דעם איז זי אוועקגעגאנגען.

אוועקגעגאנגען און זיך געגעבען דאס היילינע ווארט, געשווארען זיך מיט די הארבסטע שבועות; אניט זאל זי ניט דערלעבען איהרע קינדער מגדל זיין, אז מעהר זאל איהר פוס ניט זיין ביי רב שמחה'לען איז שטוב — בעסער געהן דיענען!

ה.

נאר ס'איז גרינג אויסצורעדען „געהן דיענען!" רפאל דעם נאמנים חיב, א בעל-הבית'טע גלייך מיט אלע מאזעפעווקער בעל-הבית'טעס וועט זיך שטעלען דיענען; שטעהן ביי א פרעמדען אויבען? זיצען ביי א פרעמדען טיש? איידער אזא לעבען איז שוין גלייכער שטארבען! און די אלמנה האט געבעטען אויף זיך דעם טוידט! און דאס מאל האט גאט, דער גרויסער אלמעכטיגער גאט, דער וואס איז א נאבי יתומים און א דיין אלמנות, דוקא דערבארעמט

זיך אויף דער אָרעמער אַלמנה און האָט זי ניט געלאָזט לאַנג אַרומדרעהען אויף דער וועלט, איהר צוגעשיקט אַ גרינגען טויט, אַ מין געשווילעכטס אַזעלכס אינווייניג, געמוטשעט זיך און גוט געמוטשעט זיך סך הכל אַ חדשים דריטהאַלבען און אַוועקגעשטאָרבען, און גראַדע האָט זיך בעדאַרפט טרעפען אַזוי אַז ס'איז אין מאַזעפּעווקע אין דער צייט אַחוץ קליינע קינדער קיינער נישט געשטאָרבען, האָט מען די אַלמנה בעהאַלטען ניט ווייט פֿון איהר מאַן, כמעט אַ קבר נעבען אַ קבר — באַשערט געוועזען אַ גליק! — און יוזעק האָט שוין פֿאַר איינס געזאָגט קדיש אי נאָכ'ן טאַטען אי נאָך דער מאַמע — און פֿון דעמאָלט אָן איז דאָס יוזעק געוואָרען אַזוי בעליעבט און טהייער ביי אַלע שכנים און ביי אַלע שכנות און ביי אַלע די וואָס האָבען איהם געהערט זאָגען קדיש אין בית המדרש שטעהענדיג אויף אַ באַנק און הערענדיג איהם קוויטשען אויף זיין קינדערש קול'כעל „יתגדל ויתקדש..." איטליכער, ווער עס האָט געזעהען דאָס דאָזיגע קליינע יונגעל מיט'ן קיילעכדיגען היטעלי מיט די שוואַרצע אויגעליך און מיט די רויטע בעקליך שטעהן אויף דער באַנק אין בית המדרש און געהערט איהם זינגען דעם „יתגדל ויתקדש", איז געבליעבען שטעהן צוגעקאָוועט, געזיפצט און פֿערטיעפֿט אין געדאַנקען נישט קיין ליכטיגע, אין מחשבות נישט קיין פֿרעהליכע, וואָרום איטליכער מענש קאָן חלילה שטאַרבען, איטליכער מענש האָט קליינע קינדער, וואָס קאָנען חס ושלום בלייבען יתומים, מע זאָל בעהיט און בעוואָרענט ווערען! און מע רוקט אונטער דעם קליינעם יתומ'ל ווער אַ קאָפּיקע און ווער אַנ'עפּיל, אַביסעל פֿאַר רחמנות און אַביסעל פֿאַר „צדקה תציל ממות"...

דעם אמת דאַרף מען זאָגען, אַז יוזעק איז טאַקי געווען אַ געראָטען קינד מיט אַזאַ מין פּנימ'ל, וואָס סע בעט זיך: „האָב מיך ליעב", אונדערצו האָט ער געהאַט אַ גוט קעפּעל און איז געווען אין דער מאַזעפּעווקער תלמוד תורה דאָס בעסטע יונגעל; נח דער מלמד האָט זיך גאָר ניט געקאָנט אָנלויבען פֿון איהם, און די גאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געקלונגען.

— עפּיס לויבט מען זעהר רפאל דעם נאמנ'ס זוהנדיל.

— יוזעק'ן? מע זאָגט ס'וועט עפּיס זיין גאָר איין חריפות אין דער וועלט!

— און וואו דאַרף זיך פֿערוואַלגערען אַזאַ איין אַנטיקעל? צווישען אָרעמע לייט אויפ'ן מיסט!

— תמיד אַזוי. ווער לעבט? דער אַלטער משה אַהרון אָהן הענט און אָהן פיס, ווער שטאַרבט? רב שמחה'לעס איידים אַ פֿרישער אַ געזונדער,

אַ טאַטע פון קינדער און אַ יונגערמאַן מיט געלד נעמט ער און שטאַרבט אַוועק!

— איהר זאָגט רב שמחה'לעם איידעם? למאי פייסע דעם נגיד'ס שנור?

— וואָס מאַכט זי?

— זי מאַכט! מע האָט שוין דריי מאָל אַראָפּגעבראַכט דעם פּראָפעסאָר פון יעהופּעץ.

— אַזוי? איך זאָל עס פערמאָגען וואָס ס'וועט קאָסטען האָטש האַלב, רבונו של עולם!

— ס'איז אַוודאי אַ וועלט!

— אַ וועלט מיט וועלטעליך!

אַזוי שמועסט מען זיך דורך אין מאַזעפּעווקע און מע קריטיקירט די אַרבייט פונ'ם רבונו של עולם אויף וואָס די וועלט שטעהט: וועמען גאָט גיט יאָהרען און וועמען ניט! וועמען גאָט גיט געלד און וועמען קדחת! וועמען גאָט גיט געראָטענע קינדער און וועמען דער רוח ווייסט וואָס!.. קיינעם קומט ניט אויף די געדאַנקען זיך פערטראַכטען, פון וואַנען לעבען די דאָזיגע געראָטענע קינדער? וואָס עסען זיי? ווער קליידט זיי? צי פריהרען זיי ניט אוים אין די לאַנגע ווינטערנעכט אין די קאַלטע קעלערס? צי וואַקסען זיי ניט אוים קיין קאַליקעס, הייקערס, פאַרטיגע אָרעמע לייט, איבעריגע אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט?..

אַ גליק וואָס די שוועסטער שרה און רבקה האָבען זיך דערשלאָגען צו אַ מאַשינע, און דאָס האָבען זיי צו פערדאַנקען זייערע דריי שכנה'טעס בת־ה די רופאַ'טע פעסע די שמש'טע און סאָסע די טענדלערקע, וואָס זיצען מיט זיי אונטער איין דאַך. זיי האָבען זיך צונויפגעלייגט אַלע דריי און האָבען אויסגעליהען די ערשטע עטליכע קערבליך און דאָס איבעריגע אויף אויסצאָהלען און ס'איז געוואָרען אַ מאַשינע, און וואָס איז דער חדוש? מען איז דאָך לעבעדיגע מענשען, וואָס דען זאָלען טהון צוויי מיידליך שוין דערוואַכסענע מיט אַ קליין יונגעל אַ יתומ'ל אויף די הענד? אַ שלאַנג, זאָגט מען האָט אויך רחמנות אויף די קליינע שלאַנגעליך, ובפרט אַ מענש!

איין חסרון נאָר וואָס די מאַשינע קלאָפּט אין קאָפּ אַריין אַ גאַנץ טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט, וואָרום אַרבייט איז דאַנקען גאָט פאַראַן און ביידע שוועסטער נייען אויף דער מאַשינע, מע בייט זיך מיט דער אַרבייט און מע „נעמט זיך איבער די הענט“, דאָס הייסט בשעת איין שוועסטער נייט אויף דער מאַשינע הייצט די אַנדערע איין דעם אויבען און פאַרקעהרט, בשעת איינע שטעלט

דעם ווארמעס נייט די אנדערע אויף דער מאשינע, און די מאשינע הערט ניט אויף צו קלאפען און די שכנה'טעס האלטען זיך ביים קאפ און הערען ניט אויף צו ווארטשען שטילערהייד:

— נא דיר א גראגער!..

יו.

גאט איז אבער א גוטער גאט; ער שיקט צו די רפואה פאר דער מכה. די רפואה איז געווען יוזעק. און יעדער שטוב מאכט זיך אז ס'איז וויסט און פינסטער, די צייט איז שלעכט, די געשעפטען געהען ניט, ס'איז ביטער אויפ'ן הארצען, ווערד געבאהרען א קליין ווערעריקעל און די גאנצע שטוב בייט זיך איבער. תחלת שרייט דאס קליינע ווערעריקל, קוויטשעט, רייסט זיך אויפ'ן בייכעל, לאזט ניט שלאפען קיינעם, נאר אט איז דאס ווערעריקל אביסעל אונטערגעוואכסען, עס הערט אויף צו שרייען, עס עפענט אויף די אייגעליך און סע קוקט, ווי א זינדיגער מענש, — זעהט נור ווי סע קוקט מיט אויגען, אנאו פיצעלע... אנאו ברעקעלע!" און דאס ווערעריקל עפענט אויף דאס מיילעכיל שטעלט ארויס דאס צינגעל, און סע הויבט אן צו לאכען, און עס ווערד ליכטיג אלעמען אין די אויגען, — זעהט נאר, זעהט, סע לאכט איך זאל אזוי זיין געזונד סע לאכט!... א גדולה, א שמחה, א פרייד אויף דער נשמה! די גאנצע שטוב איז פול מיט דעם, איטליכער טראגט זיך מיט דעם ארום, מע פארגעסט אן די צרות, דאס ביטערקייט פונ'ם לעבען ווערד פערצוקערט, ס'איז נאר א חיות און נענוג!

דאס איינענע איז געווען מיט אונזער יוזעקען. יוזעק איז געווען דאס ליבע ווערעריקיל, וואס אלע האבען איהם ליעב געהאט און ארומגעטראגען זיך מיט איהם, און אז ס'איז געקומען ערב פסח האט מען איהם אויסגעקליידט בגדי מלכות, אנגענומען א קאפאטקעלע מיט הייזעליך אויף שלייקעס, אויפגענייט א פאר שטיוועלעך און געקויפט א ניי היטעלע, צוגעזאגט איהם שענקען ניכליך און בעצייטענס איהם געמאכט א סקאווערעדע לאטקעס פון מצה מעהל, איהם קאליע געמאכט דעם מאגען און שיער ניט איבערגעפעקעלט איהם אויף יענער וועלט.

— ווער בעט אייך איהר זאלט איהם האדעווען מיט דער שווארץ יאהר וויסט וואס? האבען די שוועסטער געשריגען אויף די שכנה'טעס.

— שאַ, שאַ, קוק זי אָן אַביסעל! מע האָט געגעבען דעם קינד אַ לאַטקע מיט שמאַלץ, וואָס סע טהוט זיך דאָ!

אַזוי האָבען די שכנה׳טעס פאַרענטפערט זיך און בתיה די רופאטע האָט געטהאָן אַלסדינג וואָס זי האָט געקאָנט און האָט אָפּגעראַטעוועט דאָס קינד, און ס׳איז געקומען ערב פסח האָט מען יוזעק׳ן מיטגעגעבען אַ העמד מיט דריי גראָשען און אָפּגעשיקט איהם אין באָד אַריין, און אַז ער איז געקומען פון באָד, האָט מען איהם אָנגעטהון די נייע מלבושים׳ליך, און ער האָט געשיינט ווי די זון

— אַ קייזערליך קינד! — האָבען זיי געזאָגט איינס צום אַנדערען.

— קיין עין הרע ניט, קיין בייז אויג זאָל איהם ניט שאַדען!

און יוזעק האָט גענומען דאָס סדור׳ל און איז געגאַנגען אין שול אַריין דאַווענען, געזאָגט קדיש און געקומען אַהיים מיט אַ ברייטען גוט יום טוב און געטראָפען דעם טיש גרייט מיט מצות, מיט אַ פלעשיל ראָזינקעס וויין, מיט מרור, חרוסת, קאַרטאָפּלים און זאַלץ וואַסער — אַלסדינג איז געווען, אַלץ וואָס מע בעדאַרף, נאָר איין זאַך האָט געפעהלט: ס׳איז נישט געווען ווער ס׳זאָל אָפּרעכטען דעם סדר.

נישט געווען קיין מלך!

ח.

אַלע דריי שכנה׳טעס זענען געווען אַלמנות, דאָס הייסט צוויי זענען געווען אַלמנות און איינע אַ גרושה. קיין קינדער האָבען זיי אויך ניט געהאַט, דאָס הייסט זיי האָבען געהאַט קינדער, נאָר נישט ביי זיך, אין דער פרעמד זענען זיי געווען, צווייט און צושפּרייט איבער דער גאָרער וועלט: ווער — אַ בעל-מלאכה, און ווער — אין אַ קלייט, און ווער פערוואָרפען אין׳ם ווייטען-ווייטען אַמעריקאַ. זייער מזל, אָדער זייער שלים-מזל האָט צונויפגעטריבען די דאָזיגע דריי ווייבער אין איין שטוב, ביי בתיה די רופאטע, וואָס זי איז געהען די בעל-הבית׳טע און זי איז געווען צווישען זיי די נגידית.

געזעסען אַלע דריי אונטער איין דאַך, געשטאַנען ביי איין אויבען, געבאַקען ברויט פון איין באַקדיישע, געבענטשט חלה פון איין מולטער, האָט זיך יעדע פון זיי געהאַט איהר בעזונדערען טיש, וואָרום ס׳איז שווער אַז דריי ווייבער זאָלען קאָנען הויזען, אויסקומען צווישען זיך. אויב איהר זעהט הייטמאַדישע דאַמען לעבען פריינדליך, קושען זיך בשעת מע קומט איינס

צו דאָס אַנדערע אויף אַ ושורפּיקס זיצען אינאייניעם און קנאַקען ניסליך, זאָל איך קיין חדוש ניט זיין ס'איז נאָר דערפֿאַר וואָס מע זיצט ניט אונטער איין דאַך און מע שטעהט ניט ביי איין אויבען און מע באַקט ניט פֿון איין באַקדייזשע און מע רעשטשינעט ניט פֿון איין מולטער.

צווישען די 360 טעג, וואָס ס'איז פֿאַראַן אין יאָהר האָבען זיך אונזערע ווייבער אַמאָל 300 געקריגט; נאָר איך ווייס ניט וואָס ווערד ביי אייך אָנגערופֿען געקריגט? מע האָט חלילה איינס ביי דאָס אַנדערע ניט צוגענומען גאָרניט, חלילה נישט בעליידיגט, ניט אָנגעריהרט אין כבוד, נאָר גלאַט דריי כאַראַקטערען קענען זיך ניט אויסגלייכען. למשל פּעסי די שמשיטע האָט ליעב פֿאַרשאַרען דאָס גאַנצע פֿייער אין אויבען און פֿאַרשטעלען מיט דער זאַסלינקע וואָס קומט איהר דערפֿאַר? האָט אָבער סאָסי די טענדלערקע אַ טבע צו שטעלען אַלע אין דערפֿריה אַ קריגעל ציקאָריע אויפ'ן פּריפּעטשאָק. איז דאַכט מיר אויך ניט קיין עולה; זי וועט דאָך ניט קריכען מיט איהר קריגעל ציקאָריע צווישען די פלײישיגע טעפּליך! זאָגט אָבער פּעסי די שמשיטע, אַז ס'איז ניט כדאי אַז איבער אַ קריגעל ציקאָריע זאָל כּפּרה ווערען די חלה אין אויבען. זאָגט סאָסי די טענדלערקע: לאָזען איהרע שונאים זיין די כּפּרה! זאָגט איהר פּעסי די שמשיטע, אַז זי האָט אַפּנים הינבשליך שונאים? זאָגט סאָסי די טענדלערקע: ניט צו פֿאַרזינדיגען, איך האָב זיי גענוג, מע זאָל זיי געדענקט זייען און זאָלען שיטער אויפגעהן. זאָגט איהר פּעסי די שמשיטע: פֿון ווען אָן זענט איהר דאָס געוואָרען אַזוי באַרעדעוודיג? זאָגט איהר סאָסי די טענדלערקע: פֿון זינט איך האָב מיך באַזעצט אינ'ם דאָזיגען ווּסטעניש, דאָב איך בעקומען שונאים ווי די הינט! רופֿט זיך אָן בתיה, די רופאיטע, די בעל-הבית'טע פֿון דער שטוב, וואָס שטעהט בשעת מעשה ביי דער זייט פּערליינט די פּאַטשיילע אונטער די אויהרען מיט אַ קאַטשעלקע אין די הענט און קאַטשעט אַ בלאַט לאָקשען אויף שבת: „איך ווייס ניט וואָס איז אייך דאָ אַזוי ווּסט? די סך דירה געלדען וואָס איהר צאָהלט זיך אָן? זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלעריקע: „גוט איז אייך אַז איהר זענט אַ נגידית'טע און האָט קיין עין הרע אַ סך געלד! זאָגט צו איהר בתיה די רופאיטע: וואָס געהט אייך אָן צי אַ סך צי ניט קיין סך? ביי אייך האָב איך ניט צוגענומען גאָרניט? זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: וואָס האָט איהר ביי מיר צו נעהמען? דעם דלות? נעהמט אייך איהם! זאָגט איהר בתיה די רופאיטע: „האַלט זיך מיט איהם געזונדערהייד!..“ רופֿט זיך אָפּ פּעסי די שמשיטע: „פֿון דלות איז קיינער ניט בעוואָהרענט! מע האָט שוין געזעהען פֿיינע ברידים מיט אייגענע

הײזער ליגען פון רעסטוועגע גוט אין דער ערד!..“ „און באַקען בײגעל“... העלפט איהר אונטער סאָסי די טענדלערקע, ווערט בתיה די רופאטע אין כעס און פאַלט אָן אויף סאָסי די טענדלערקע, שטעלט זיך אײן פאַר איהר פעסי די שמש׳טע, ווערט אַ געררודערײ צווישען אַלע דרײ ווײבער, אַ מישמאַש, אַ צונויפגיסעניש פון ווערטער, רייד און משלים: „געזעהען אַביסעל אַ מליץ יושר׳טע!..“ „געפעהלט אײך אַ השגה פון אַ יודענע!..“ „געפעהלט אײך ניט וועט איהר מיט מיר קיין שדוך ניט טהון...“ „מע זוכט אַ שער רופט זיך אָפּ דאָס אויבערשטע פון שטײסיל!..“ „אַ משל קאַבאַק!..“ „אויך מיר אַ נגידית׳טע איבער אַ קאָטשערע מיט אַ לאָפּעטע“... „לאָז זײן שטיל פיסקאַטע, ווארום סע קען פליהען אַ קאָטשערע אין קאָפּ אַרײן“... „איך ווײס ניט וועמען, איהר זענט בילכער...“ „נאַ זשע דיר טאַקי!..“ „נאַ דיר!..“ „נאַט אײך בײדע!..“

איהר מײנט וואָס איז דאָס געווען? פעטש? חס וחלילה! — פײגען, פײגען פון צווײ צונויפגעדרעהטע פינגער, אינמיטען אַ דריטער, און גלײך אין נאָז אַרײן.

—

ט.

האָט קיין פאַראיבעל ניט וואָס איך וועל אײך זאָגען: איך האָב מורא, אַז חען חלילה מע שפּאַנט צונויף דרײ הײנטמאָדישע דאַמען און מע קוועטשט זײ צונויף אַלע אינאײנעם אונטער אײן דאַך ווי מע האָט צונויפגעקוועטשט אונזערע דרײ ווײבער, בין איך אײך ניט ערב וואָס דערפון וואָלט אַרויס; עס קאָן זײן עס וואָלט ניט אַרויס גאָרניט, און עס קאָן זײן אַז עס וואָלט געוועזען מאוס, נאָך מאוס׳ער ווי בײ מײנע דרײ שכנה׳טעס... איך מײן חלילה דערמיט קײנעם ניט בעלײדיגען; נאָר גלאַט, מע רעדט רעדט מען.

איך קעהר מיך אום צוריק צו מײנע ווײבער נאָך אַלע מחלוקת׳ן מיט מאוס׳ע „קאָנפליקטען“ וואָס צווישען זײ פלעגט פאָרקומען, איז מען זיך קיין שונאים חס ושלום ניט געווען, ווארום וואָס אײגענטליך האָט מען געהאַט אײנס צו דאָס אַנדערע? חלילה, אָפּגענומען פרנסה? אָט האָט מען זיך געקריגט און אָט האָט מען זיך איבערגעבעטען. און ווער שמועסט אַז ס׳איז געקומען פסח איז מען גאָר געוואָרען שלום, אַחדות, נפש אַחת, ווארום אַלע דרײ האָבען געבאַקען מצות אין אײן טאָג, אַלע האָבען געשטעלט אײן דײשקעלע באָרשט, אַלע האָבען געהאַנדעלט אײן מציאה אַ זעקיל קאַרטאָפּליעס און אַלע האָבען זיך געזעצט צום סדר בײ אײן טיש, טאַקי בײ דער בעל-הבית׳טע,

בײַ בתיה די רופֿאטע, אינאײנעם מיט איהר געהויבען די שיסעל, איהר נאָכ־געזאָגט שטילערהייד װאָרט בײַ װאָרט די הגדה, װאָס בתיה האָט געלייענט אויף עברי־טײַטש פֿון אַ גראָבען סדור.

נאָר דאָס איז אָבער געװען אַמאָל, בשעת בתיה דער רופֿאטעס מאַן, ישׂראל דער רופֿא, האָט נאָך געלעבט, פֿלעגט ער אָפּרעכטען דעם סדר. נאָכ־דעם אַז ישׂראל דער רופֿא איז געשטאָרבען האָט איינער פֿון די שכנה׳טעס זיהן, געפּראַװעט דעם סדר. איצט אַז אַלע האָבען זיך צופֿאָהרען דער אַהער און דער אַהין, און אין דער גאַנצער שטוב איז געבליבען איין מאַנסביל יוזעק, איז געװאָרען צװישען די װײַבער אַ רייד, אפשר װאָלט געװען אַ סברה, אַז יוזעק זאָל הײַנטיגס יאָהר אָפּריכטען דעם סדר? יוזעק איז אַ יונגעל װאָס לערענט שוין חומש, און עברי זאָגט ער װי אַ װאַסער, פֿאַר װאָס זאָל ער ניט זײַן דער מאַנסביל, דער מלך?

— יוזעק, װילסט זײַן אַ מלך?

— אַ מלך? פֿאַר װאָס ניט? װער זאָגט זיך עס אָפּ פֿון מלוכה?

— אַז אָך און װעה איז צו דער מלוכה, אַז יוזעק איז דער מלך!—

אַזוי האָבען געזאָגט די דרײַ װײַבער מיט די צװיי שװעסטער און האָבען אידם אויסגעבעט זעהר אַ שענע „עסע בעט“, אַרומגעלעגט מיט קישענס, און יוזעק אַז ער איז געקומען פֿון שול מיט׳ן ברייטען גוט יום טוב האָט ער זיך געזע[illegible]ל כּסא מלכות, אין די נײַע יום־טובדיגע בגדים׳ליך, װי אַ אמת[illegible] מלך.

י.

דרײַ זאַכען: גענעצען, לאַכען און װיינען — דאָס זענען פֿון די ענינים װעם מע נעמט זיך אָן איינער פֿונ׳ם אַנדערען. — גענעצען, לאַכען און װיינען איז ניט בײַ אונז אין די הענד.

בײַם סדר װאָס מיר בעשרײַבען אַצונד, סאַמע צום רעכטען שפּיץ, בשעת דער יונגסטער פֿון די מלכים, יוזעק דער יתום, האָט נאָך דעם ברייטען „לפיכך“ מיט׳ן שענעם „הלל“ אויפֿגעהויבען דעם צװייטען כּוס און אָנגעהויבען זאָגען דעם הריני מוכן ומזומן? — no

ווי אַזוי דאָס האָט זיך געטראָפֿען ווער פֿון זיי האָט פֿריהער אָנגעהויבען וויינען, איז שוועהר צו וויסען. בשעת יוזעק האָט אָפּגעמאַכט דעם קדוש און אָנגעהויבען צו זינגען דעם עבדים היינו, האָט איינע פֿון די צוויי שוועסטער זיך דערמאָהנט, אַז פֿאַראַיאָהרען אין דער צייט זענען זיי אויך געזעסען ביים סדר; נאָר ס'איז געווען אַנ'אַנדער סדר. דער טאַטע האָט געלעבט, און די מאַמע האָט געלעבט, און זיי, די צוויי שוועסטער, האָט מען אויפגעניית אויף פסח נייע קליידליך, זיך גאָר נישט גערעכט, אַז זיי וועלען איצטער בעדאַרפֿען זיצען ביי אַ פֿרעמדען טיש מיט פֿרעמדע ווייבער און יוזעק וועט זיי אָפּרעכטען דעם סדר... און ביי איינער פֿון די צוויי שוועסטער האָט אָנגעהויבען פּינטלען אַנ'אויג, אונטערציטערן די אונטערשטע ליפּ, און אויף איהר קוקענדיג האָט זיך ביי דער אַנדערער שוועסטער אָנגעהויבען לאָזען אַ טרעהר נאָך אַ טרעהר, און אויף זיי קוקענדיג האָט זיך איינע פֿון די דריי שכנה'טעס דערמאַנט אויך אָן זייער אומגליק, אַז נטע דער שמש, איהר מאַן הייסט דאָס, האָט געלעבט איז איהר געווען גוט ווי די וועלט, דאָס הייסט גוט איז איהר קיינמאָל נישט געווען, נאָר בעסער ווי איצטער אַוודאי, אַז זי בעדאַרף זיין אַ פּיד'שמש'טע, וואָרום עוזר דער שמש וואָס איז פֿריהער געווען ביי נטע דעם שמש אַ פּיד'שמש, איז היינט געוואָרען, אַרויף נאָך איהר נטע'ס טוירט, פֿון פּיד'שמש אויף שמש, און זיין ווייב גנעסי איז געוואָרען אַזוי גרויס, טאַטעניו, אַז מע קאָן שוין גאָר צו איהר ניט צוטרעטען!..

אַזוי האָט זיך געטראַכט פּעסי די שמש'טע און האָט געמאַכט בשעת מעשה אַזאַ קרום פּנים, אַז סאָסי די טענדלערקע האָט בעדאַרפֿט זיין שטאַרקער פֿון אייזען, זי זאָל זיך איינהאַלטען פֿון טרעהרען. סאָסי האָט זיך דערמאָנט אָן טרויעריגע זאַכען, זיבען און זיבעציג ווייבער, וואָס רייסען פֿון די הענט, לאָזען נישט פֿאַרדינען אַ גראָשען, צובאַלעווען די קונה'טעס, מאַכען פֿון זיי אַ תל! היינט האָט זי זיך דערמאָנט אָן איהר עלטערע טאָכטער וואָס זי איז געשטאָרבען שוין לאַנג, נאָך קינדווייז, ראָסי האָט זי געהייסען; ווען ראָסי זאָל געווען ניט שטאַרבען וואָלט זי שוין איצטער געווען אַ מיידיל צו לייטען און אפשר אַ מאַמע פֿון קינדער. און אויך אָן איהר מאַן האָט זי דערמאַנט, ווי ער איז נעבעך אָפּגעקומען כל ימיו, געווען אַ פֿינסטערער קאַליקע, אַ לא יוצלח לשום מלאכה, אַ קראַנקער נעבעך — און סאָסי די טענדלערקע נאָכאַנאַנדיג שטילערהייד בתיה דער רופא'טע די הגדה און צושאָקלענדיג זיך גלייך מיט איהר צום טאַקט באַוואַשט זי זיך מיט טרעהרען, און אפילו די פּירזאָגערין אַליין, בתיה די רופא'טע, הערט זיך אַליין ניט צו צו די ווערטער פֿון

דער הגדה וואס גיסען זיך ביי איהר אהן איהר וויסען, דערמאנט זיך אויך אן איהרע אייגענע צרות, און איהרע קינדער וואס זענען אוועק אין דעם ווייטען — ווייטען אמעריקא. זיי שרייבען אפילו פון דארטען גאנץ גוטע בריוולעך, אז זיי מאכען דארטען א גוט לעבען, היינו זיי ארבייטען זעהר א סך און זענען מענשען גלייך; צו בעווייזען ווי גוט זיי איז, האבען זיי איהר געשיקט זייערע פארטרעטען, וואס דארטען רופט מען דאס „פיקטשערס" און זאגען איהר צו, אז אויב די געשעפטען, אדער ווי ער רופט דאס דארטען די „ביזנעס" וועלען זיך א ביסעל פארבעסערען וועלען זיי איהר צושיקען עטליכע קערבליך אדער ווי מע רופט דאס דארטען „דאללערס" מיט א שיפס קארטע און וועלען זי אריבערנעהמען אהינצו אין דעם גרויסען גליקליכען לאנד, וואו אלע מאכען א לעבען, וואו אלע מענשען זענען גלייך, א מענש מעג דארטען אויסציהען זיך אין מיטען גאס פון הונגער, וועט איהם קיינער ניט זאגען קרום געהסט דו... נאר אזוי לאנג קריינקען די שונאים ווי לאנג בתיה וועט ניט פאהרען אהינצו, זי האט דא אויך קינדער. אי ס'איז זיי נעבעך ניט גוט, וואס זאל מען טהון? ס'איז א גאטס זאך, אלסדינג איז פון גאט!

אזוי טראכט זיך בתיה די רופאטע און לייענט די „הגדה" ווי א וואסער, און זי אליין בעמערקט גאר ניט ווי זי וויינט און גיסט מיט טרעהרען, ביז ס'איז געקומען צום צווייטען כוס פון די ארבע כוסות, אז דער יונגסטער פון די מלכים האט זיך אפגעשטעלט אפטרינקען א ביסעל וויין, האבען זיך אלע ווייבער אליין דערשראקען פאר זייער געוויין, און בתיה די רופאטע איז אנגעפאלען אויף זיי מיט א געפילדער, זיך אויסגעווישט די אויגען מיטן פארטוך און אויסגעשנייצט די נאז.

— וואס האט איהר זיך צוואחמערט פלוצים אין מיטען דרינען? וואס איז היינט יום כפור? צי תשעה באב? געזעהען אביסעל!

ערשט דעמאלט האבען זיך די ווייבער בערוהיגט, ווען איינע פון זיי האט אונטערגעטראגען דעם מלך א קווארט וואסער מיט א טאז אויף צו וואשען זיך, די אנדערע האט דערלאנגט די הייסע פיש פונים אויבען, די דריטע האט צוגעטראגען דעם חריין. דער יונגסטער פון די מלכים האט געמאכט א ברכה על אכילת מצה, די ווייבער האבען געענטפערט אמן און די סעודה האט זיך אנגעהויבען שטיל, אהן ווערטער.

דער אורח.

דער אורח.

איך האָב פון אייערטוועגן, רב יונה אַנ׳אורח אויף פסח, האָט איהר נאָך אַזאַ אורח נישט געהאַט זאָגט איהר זייט אַ בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו אַנ׳אתרוג, נישט קיין אורח!

— דהיינו וואָס הייסט אַנ׳אתרוג?

— דהיינו אַנ׳אתרוג הייסט אַ יוד פון סאַמע זייַר, און אַ שענער יוּד אַ פאַרשוין; איין חסרון נאָר, וואָס ער פערשטעהט נישט אונזער לשון.

— וואָסער דען לשון פערשטעהט ער?

— לשון הקודש.

— פון ירושלים?

— פון וואַנען ער איז ווייס איך נישט, נאָר אַז ער רעדט, רעדט ער מיט סאַמע פתח׳ן.

אַט אַזאַ געשפּרעך איז פאָרגעקומען צווישען טאַטען מיט עוריאל דעם שמש אַ פּאָר טעג פאַר פסח, און איך בין זעהר נייגעריג געווען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג“, וואָס פערשטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאַמע פתח׳ן. שוין אין שול האָב איך בעמערקט עפּיס אַ מאָדנע נפש מיט אַ שטריימעל און מיט אַ טערקישען חאַלאַט פון געלבע בלויע און רויטע פּאַסען. אַרום דעם דאָזיגען פאַרשוין האָבען מיר, יונגוואַרג, אַרומגעשטעלט זיך פון אַלע זייטען און גענומען איהם בעטראַכטען און האָבען געחאַפּט אַ מאָס׳ען פּסק פון עוריאל דעם שמש: קינדער זאָלען נישט האָבען קיין טבע

קריכען א פרעמדען מענשען אין פנים אריין. נאכ'ן דאווענען האט דער גאנצער עולם אבגעשמעקט דעם פארשוין שלום און געזאגט איהם א גוט יום-טוב, און דער פארשוין האט אלעמען אבגעענטפערט מיט א זיס שמייכעלע אויף די רויטע בעקלעך פערברעמט מיט א גרוי בערדעל: „שאלאם! שאלאם!“ דער „שאלאם-שאלאם“ האט ארויסגערופען ביי אונז, קליינווארג, זעהר א גרויס געלעכטער, און דאס האט עוריאל דעם שמש שטארק פערדראסען, האט ער זיך געלאזט צו חברה מיט א פארטיגע האנד אויף צו געבען פעטש. חברה האט זיך פון עוריאל'ס האנד אויסגעגליטשט, ווידער פערגנב'עט זיך צום פארשוין, הערען ווי ער זאגט „שאלאם-שאלאם“, אויסגעשאסען א גע-לעכטער און ווידער זיך אויסגעגליטשט פון עוריאל'ס האנד... מיט גרויס גדלות לאז איך מיך געהן נאכ'ן טאטען מיט'ן דאזיגען פארשוין צו אונז אויף יום-טוב און פיהל, אז אלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאך אלע פון דערווייטען און איך דרעה אויס צו זיי דעם קאפ און שטעל זיי ארויס א צונג. א גאנצען וועג שווייגען מיר אלע דריי און אריינגעקומען אין שטוב אריין זאגט דער טאטע צו דער מאמע: א גוט יום טוב! און דער אורח טהוט א שאקעל מיט'ן קאפ און דאס שטריימעל טהוט זיך א טרייסעל: שאלאם! שאלאם! איך דערמאן מיך אן מיינע חברים און בעהאלט דאס פנים אונטער'ן טיש איך זאל נישט אויסשיסען קיין געלעכטער. איך חאפ א קוק אלע מאל אויפ'ן אורח און ער געפעלט מיר; עס געפעלט מיר זיין טירקישער חאלאט וואס מיט די געלבע בלויע און רויטע פאסען; עס געפעלען מיר די רויטע פריש בלוטיגע בעקלעך זיינע, וואס זענען ארומ-געברעמט מיט א שען קיילעכיג גרוי בערדיל, עס געפעלען מיר זיינע שווארצע שענע אויגען וואס קוקען ארויס שמייכלענדיג פון אונטער די געדיכטע גרויע ברעמען. אויך דעם טאטען זעה איך איז ער געפעלען, דער טאטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאמע קוקט אוייף איהם ווי אויף א געטליכען מענשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם א ווארט, דער טאטע אליין מיט זיין כבוד בעט איהם אויס די הסב-בעט. די מאמע איז פערטארערעאמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפט איהר אונטער, ערשט אז עס קומט צום קדוש מאכען, שמועסט זיך הדרך דער טאטע מיט'ן אורח אויף לשון קודש, און איך בין מלא גדולה וואס איך פערשטעה כמעט איטליכם ווארט. איך גיב דא איבער זייער לשון קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאטע: נו? (אויף אונזער לשון זאל דאס הייסען: מאכט זייט מוחל קדוש).

דער אורח: ני—ט! (אויף אונזער לשון זאל דאס הייסען: מאכט, מאכט).

דער טאטע: ני—אָ? (פאר וואס ניט אידר?

דער אורח: אָ—נו? (אידר פאר וואס נישט?)

דער טאטע: אי—אָ! (פריהער אידר!)

דער אורח: אָ—אי! (אידר פריהער!)

דער טאטע: ע—אָ—אי! (איך בעט אייך מאכט אידר).

דער אורח: אי—אָ—ע! (מאכט אידר איך בעט אייך).

דער טאטע: אי—ע—אָ—נו? (וואס ווען אייך ארען אז אידר וועט מאכען פריהער).

דער אורח: אי—אָ—ע—נו—נו. (אז אידר חילט דוקא איך, לאז זיין איך).

און דער אורח נעדמט דעם כוס פונים טאטענס הענד און לייגט אוועק א קדוש, נאר אזא קדוש, וואס מיר האבען אזעלכס נישט געהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאל. ערשטענס די עברי — וואס מיט סאמע פתחען: „ברשוט מאראנאן והאבאנאן וראבאטאי"... און צווייטענס — דאס קול, וואס געהט ביי אידם נישט פונים האלז, נור ווי פונים טערקישען חאלאט, וואס מיט געלבע בלויע און רויטע פאסען. איך האב מיך דערמאנט אן מיינע חברים, וואס פאר א געלעכטער דא וואלט אויסגעבראכען און וואס פאר פעטש דא וואלטען געפלויגען, ווען זיי זאלען א שטייגער זיין ביי דעם קדוש? נור אזוי ווי איך בין דא אליין האלט איך מיך איין און פרעג דעם טאטען די פיער קשיות און מיר זאגען די הגדה אלע אינאיינעם, און איך בין שטאלץ וואס דער דאזיגער פארשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמס.

ב.

דער תנא וואס האט געזאגט אין משיחין בסעודה — מען זאל נישט רעדען הייסט עס ביים עסען, זאל ער מיר מוחל זיין, האט נישט געקענט, דאס יודישע לעבען. איך בעט אייך, ווען האט א יוד למשל צייט צו רייד‍ען אז נישט ביים עסען? ובפרט פסח צום סדר וואס איז פארהאן אזוי פיעל צו זאגען פאר דער סעודה און נאך דער סעודה? ריקעל די מויד האט דערלאנגט דאס וואסער, מען האט זיך נאר געוואשען, געמאכט המוציא, בנשמט על אכילת מצה, און די מאמע האט אויסגעטיילט די פיש, אזוי האט

דער טאַטע פֿאַרקאַטשעט די אַרבל און האָט זיך אַרײַנגעלאָזט מיטן אורח אין אַ לאַנגען שמועס אויף לשון קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאַטע האָט אים געפֿרעגט איז געווען די געוויינטלעכע שאלה, וואָס איין ייד פֿרעגט בײַם אַנדערן יידן.

— מה שמכם?

דערויף האָט אים דער אורח געענטפֿערט מיט סאַמע פּתחן און אין אין אַזאַ טאָן ווי מען זאָגט די עשרת בני המן אין דער מגילה:

— איך בכר גלש דמת הנך וסם זען חאף טצי.

דער טאַטע איז געבליבן זיצן מיטן בית אין מויל און געקוקט פֿאַרוואונדערט אויפֿן פּאַרשוין, אַ פּנים דערפֿאַר וואָס ער טראָגט אַזאַ לאַנגען נאָמען און איך האָב מיך פֿאַרהוסט און געקוקט אַראָפּ אונטערן טיש. האָט מיר די מאַמע אַ זאָג געטאָן. „פּאַוואָלי! ווי דו עסט פֿיש, קאָנסט זיך ווערגן חלילה מיט אַ ביינדעל“ און אויפֿן פּאַרשוין האָט זי אַ קוק געטאָן מיט גרויס רעספּעקט. ער ווײַזט אויס, אַז זי איז פֿונם נאָמען גאָר נתפּעל געוואָרן, כאָטש זי האָט נישט פֿאַרשטאַנען וואָס דאָס באַדײַט, און אַזוי ווי דער טאַטע האָט יאָ פֿאַרשטאַנען, האָט ער געפֿונען פֿאַר נייטיק איר די זאַך אויפֿצוקלערן:

— פֿאַרשטעהסט דו מיך, איך בכר — דאָס איז אונזער איבערגעקערטער אלף בית, און דאַרט איז בײַ זיי אַ פּנים אַזאַ מנהג, אַז איטלעכער הייסט בײַ זיי על פּי אלף בית.

— אלף בית! אלף בית! כאַפּט אונטער דער פּאַרשוין מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די בלאַס רויטע בעקלעך און די שיינע שוואַרצע אויגן קוקן אויף אונז אַלע און אַפֿילו אויף ריקל די מויד מיט גרויס פֿרײַנדשאַפֿט.

געוואָהר געוואָרן דעם נאָמען זײַנעם איז דער טאַטע נײַגעריג געווען צו וויסן אויך פֿון וואַנען, פֿון וואָסער אַ לאַנד ער קומט צו פֿאָהרן. דאָס האָב איך פֿאַרשטאַנען לויט די נעמען פֿון שטעדט און מדינות, וואָס האָבן זיך געלאָזט הערן, און וואָס דער טאַטע האָט דאָס נאָכדעם איבערזעצט פֿאַר דער מאַמע, געגעבן כמעט אויף איטלעכעם וואָרט אַ פּירוש, און די מאַמע איז פֿון איטלעכס וואָרט געווען נתפּעל און אויך ריקל די מויד איז געווען נתפּעל, און ס׳איז טאַקי געווען פֿון וואָס נתפּעל צו ווערן: אַ קלייניגקייט, אַ פּאַרשוין קומט צו פֿאָהרן אפֿשר פֿאַר צעהנטויזענד מײַל פֿון אַ מדינה, וואָס איידער מען קומט צו צו איהר מוז מען אַריבערשווימען זיבן ימים מיט אַ מדבר,

און וואָס די מדבר, אַליין דאַרף מען צו גען ניט ווינציגער ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אַז מען קומט שוין צו נאָר נאָהענט, בעדאַרף מען אַרויפקלעטערען אויף אַזאַ הויכען באַרג, וואָס דער שפּיץ גרייכט ביז צו די וואָלקענס, און בעדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען, שרעקליכע בלאָזען דאָרטען, וואָס ס'איז סכּנות נפשות!.. דערפאַר אָבער אַז מען קומט איבער בשלום דעם דאָזיגען באַרג און מען טרעט אַריין אין זייער לאַנד, זעהט מען פאַר זיך דעם אמת'ן גן-עדן התחתון: בשמים, נעגעלעך, געווירצען, כל המינים פּירות, עפּעל און באַרען און פּאָמעראַנצען, ווייַנטרויבען טייטלען און אייַלבערטען, ניס און פייגען לרוב. און די הייזער זענען דאָרטען געבויט פון סאַמע טענענדהאָלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די כּלים זענען פון גין-גאָלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח אַ קוק אויף די זילבערנע כּוסות אונזערע מיט די זילבערנע לעפעלן, גאָפּלען און מעסערס) און בריליאַנטען, פּערלען דימאַנטען וואַלגערען זיך דאָרטען אויף דער גאַס, קיינער וויל זיך ניט געבען די מיה זיך אָנבויגען זיי אויפצוהייבען, וואָרום זיי האָבען דאָרטען קיין שום ווערט (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאַמעס דימאַנטענע אוירינגלעך מיט די געלע פּערעלעך וואָס אויף איהר ווייסען האַלז).

— דו הערסט? — מאַכט דער טאַטע צו דער מאַמע מיט אַ גליקליך פּנים.

— איך הער — ענטפערט איהם די מאַמע און פרעגט אַ קשיא, למאַי ברענגען זיי דאָס ניט צופיהרען אַהער, זיי וואָלטען דאָך דאָ געמאַכט דערפון געלד! אַנו, טהו איהם אַקאָרשט אינמיטענע אַ פרעג, יונה.

דער טאַטע פרעגט איהם די דאָזיגע קשיא און בעקומט פון איהם אַ תשובה און ניט איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— פערשטעהסט דו, ער זאָגט אַז דו קומסט צופאָהרען אַהינצו, קאָנסטו דיר נעהמען וויפיעל דו ווילסט, פולע קעשעניעס, נאָר פאָהרסט דו פון דאָרטען אַרויס, מוזט דו אָפּגעבען אַלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אוים ביי דיר וואָס ניט איז, ביזט דו חיב מיתה.

— וואָס הייסט דאָס? — פרעגט די מאַמע, דערשראָקען.

— דאָס הייסט מע הענגט דיך אויף אויף אַ בוים, אָדער מע פערשטייַנערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פונ'ם דאָזיגען פּאַרשוין אַלץ מעהר אינטערעסאַנט, און אַז עס הייסט שוין נאָך די קניידלעך און מיר מעסען נאָך

צו בּיסלעך ווײַן, פרעגט איהם דער טאַטע: וועמען געהער דאָס אַלסדינג, און צו ס'איז פּאַרהאַן דאָרטען אַ מלך? און באַלד בעקומט ער אַ קלאָהרע תשובה און גיט דאָס איבּער דער מאַמע מיט גרויס חדוה אויף אונזער לשון.

— ער זאָגט, אַז געהערען געהער דאָס אײַנגאַנצען צו די דאָרטיגע ייִדען, וואָס מע רופט זיי „ספרדים", און אַ מלך איז בּײַ זיי פּאַרהאַן, זאָגט ער, אויך אַ יוד, זעהר אַ פרומער יוד מיט אַ שטרײַמעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף-בן-יוסף. ער איז כהן גדול, זאָגט ער, בּײַ די „ספרדים" און פּאָהרט אַרוים, זאָגט ער, אין אַ גילדענער קאַרעטע מיט זעקס בּרענענדיגע פערד, און אַז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אַרײַן געהען איהם, זאָגט ער, אַ קעגען די לוים מיט אַ געזאַנג...

— בּײַ אײַך זינגען לוים אין שוהל? — פרעגט איהם דער טאַטע פערוואונדערט און בעקומט באַלד אַ תשובה און גיט דאָס איבּער דער מאַמע אויף אונזער לשון, און דאָס פּנים בּײַ איהם שײַנט ווי די זון.

— וואָס זאָגסט דו דערויף? ער דערצעהלט אַז בּײַ זיי איז פּאַרהאַן אַ בּית המקדש מיט כהנים מיט לוים מיט אַנ'אָרגעל...

— נו, און אַ מזבח? — טהוט איהם דער טאַטע אַ פרעג און בעקומט אַ תשובה און גיט דאָס איבּער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט ס'איז דאָ בּײַ זיי אַ מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע כלים, אַלסדינג ווי אַמאָל, זאָגט ער, בּײַ אונז אין ירושלים.

און בּײַ די ווערטער לאָזט אַרוים דער טאַטע אַ טיפען זיפץ און אויך איהם קוקענדיג זיפצט אויך די מאַמע, און איך פערשטעה איהם ניט, וואָס דאַרף מען דאָ זיפצען? אַדרבּא מע בעדאַרף זײַן שטאָלץ, מע בעדאַרף זײַן פריילייך, וואָס מיר האָבען אַזאַ לאַנד, וואו עס געוועלטיגט אַ יודישער מלך און אַ כהן גדול און וואו עס געפינט זיך אַ בּית המקדש מיט כהנים, מיט לוים, מיט אַנ'אָרגעל, מיט אַ מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, לעכטיגע מחשבות חאַפּען מיך אויף און טראָגען מיך אַוועק גלײַך אַהינצו, אין יענעם גליקליכען יודישען לאַנד, וואו די הײַזער זענען געבּויעט פון סאַמע טענענבּוימער געדעקט מיט רײַן זילבּער, וואו די כלים זענען פון גין-גאָלד, און וואו בּריליאַנטען, פּערלען, דימאַנטען וואַלגערן זיך אויף דער גאַס, און עס גנב'ט זיך אַרײַן צו מיר אַ מחשבה, אַז ווען איך זאָל דאָרטען זײַן וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון; איך וואָלט שוין געוואוסט וואו צו בעהאַלטען; בּײַ מיר וואָלט מען שוין נישט אויסגעטרײַסעלט גאָרנישט... איך וואָלט שוין געבּראַכט פון דאָרטען דער מאַמע אַ שענע מתנה: אוירינגע-

ליך בריליאַנטענע און פּעריל עטליכע שנירלעך, און בשעת מעשה טהו איך אַ קוק אויף דער מאַמעס דימאַנטענע אוירינגלעך מיט די געלע פּערעלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האַלז, און איך בעקום אַ שטאַרקען חשק צו זיין אין'ם דאָזיגען לאַנד און עס פאַלט מיר איין אַ געדאַנק, איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפאָהרען אַהין מיט'ן דאָזיגען אורח, געוויינטליך, בסוד אַז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אַנטפּלעקען פאַר'ן אורח, אויסגיסען פאַר איהם מיין האַרץ, אויסזאָגען איהם דעם גאַנצען אמת, און בעטען איהם ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אַהינצו חאָטש אויף אַ קליינער צייט; ער וועט דאָס מיר געוויס טהון, ער איז זעהר אַ גוטער, אַ צוגעלאָזטער פּאַרשוין, ער קוקט אויף איטליכען בעזונדער און אפילו אויף דיקעל די טויד אַזוי פריינדליך, אַזוי פריינדליך!

אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח און עס מאָלט זיך מיר אויס, אַז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שוואַרצע אויגען, און עס דאַכט זיך מיר אַז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שוויג, ווייסער חברה'ניק איינער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועט שוין זיין רעכט!...

ד.

אַ גאַנצע נאַכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: אַ מדבר, אַ בית המקדש, אַ כהן גדול און אַ באַרג אַ הויכער, און איך קלעטער אַרויף אויפ'ן באַרג, און דאָרט וואַקסען בריליאַנטען, פּערלען, דימאַנטען און מיינע חברים קריכען אַרויף אויף די ביימער און טרייסלען זיי, און עס פאַלען פון דאָרטען אויף דער ערד גוזמי' גוזמאות בריליאַנטען, פּערלען, דימאַנטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאַנטען, פּערלען, דימאַנטען און שטופּ אין די קעשענעס, און מערקווירדיג! וויפיל איך שטופּ און עס געהט נאָך! וויפיל איך שטופּ און עס געהט נאָך! לייג איך אַריין די האַנד אין קעשענע און נעם אַרויס פון דאָרטען אַנשטאַט בריליאַנטען, פּערלען, דימאַנטען, — נאָר פּירות אַלערליי: עפּעל און באַרען, און פּאָמעראַנצען און איילבירטען און טייטלען און ניס און פייגען... און איך האָב דערפון גרויסע אַנגסטען, קאַטשע מיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און עס חלומט זיך מיר דאָס בית המקדש, און איך הער די כהנים דוכנען און די לוים זינגען און דעם אָרגעל

שפּיעלען, און עס ווילט זיך מיר אַריינגעהן אינווייניג אין בית המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל די מויד האַלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך בּיי איהר, איך שריי, איך וויין, איך האָב דערפון גרויסע אַנגסטען, קאַטשע מיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער און חאַפּ מיך אויף און... דערזעה פאַר זיך דעם טאַטען מיט דער מאַמען שטעהען האַלב אָנגעטהון, בּיידע בלאַס ווי דער טויט, דער טאַטע אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאַמע ברעכט די הענד און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרעהרען, מיין קינדערש האַרץ דערפיהלט, אַז דאָ איז עפּיס געשעהען ניט קיין גוטע זאַך, וועהר נישט קיין גוטע זאַך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּיל האָט נישט צוגעטראַכט פאַר אַניאומגליך איז דאָס געווען אַ גאַרנישט קעגען דעם וואָס איז געשעהען.

און געשעהן איז אָט וואָס; אונזער אורח דער פאַרשוין פון יענער חייטער מדינה, פון יענעם גליקליכען לאַנד וואָס די הייזער זענען געבויעט פון מאַמע טענעגבוימער און געדעקט מיט ריין זילבער א. ז. וו. איז נעלם געוואָרען און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען בּיי אונז אַ סך זאַכען: אַלע זילבערנע כוסות, אַלע זילבערנע ליפּעל, גאָפּלען און מעסערס, דאָס גאַנצע בּיסעל צירונג דער מאַמעס און אויך מזומן געלד וויפּיל עס האָט זיך געפונען בּיי אונז אין קאַסטען. און אויך ריקעל די מויד איז מיט איהם אַנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן בּיים האַרצען, נישט אויף די זילבערנע כוסות מיט די זילבערנע לעפּלען גאָפּלען און מעסערס, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאַמעס צירונג, און נישט אויפ'ן מזומן געלד, און נישט אויף ריקעל די מויד — חאַפּט זי דער רוח — נאָר אויף דעם גליקליכען — גליקליכען לאַנד, וואָס וואַלגערען זיך דאָרטען בריליאַנטען, פּערלען, דימאַנטען, און אויף דעם בית המקדש, מיט די כהנים, מיט די לוים, מיט'ן אָרגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס מען האָט בּיי מיר אַוועקגערויבט, צוגענומען, צוגענומען.

און איך קעהר מיך אום מיט'ן פּנים צום וואַנד און וויין, וויין שטילערהייד.

דריי אלמנות.

דריי אַלְמָנות.

א סיפור המעשה פון איין אַלטען בחור א בעל-בטן.

א.

אלמנה נומער איינס.

איהר האט אַ טעות, פריץ מיינער, נישט אַלע אַלטע מיידלעך זענען אומגליקליך, נישט אַלע אַלטע בחורים זענען עגאָאיסטען. איך דאכט זיך אויס, זיצענדיג אָט אין קאַבינעט מיט אַ סיגאַר אין מויל און מיט אַ ביכעל אין האַנד, אַז איהר ווייסט שוין אַלסדינג, אַז איהר האָט שוין אַריינגעדרונגען טיעף אין דער נשמה אַריין, און עס איז אייך שוין פערענטפערט אַלע קשיות. און ווער שמועסט אַז גאָט האָט אייך געהאָלפען איהר האָט נאָך געפינען דאָס ריכטיגע וואָרט „פסיחאָלאָגיע" — פס! ווער איז צו אייך גלייך? אַ קלייניגקייט פסי—חאָ—לאָ—גיע!... ווייסט איהר וואָס איז די טייטש פסיחאָלאָגיע? פסיחאָלאָגיע איז פעטרעשקע, עס זעהט אויס שעהן, האָט אַ גוטען ריח, און אַז מען שיט דאָס אַרויף אויף אַ געקעכטס איז דאָס געשמאַק. גערט זשע אָבער קיין פעטרעשקע! איהר ווילט נישט? היינט וואָס דערצעהלט איהר מיר פסיחאָלאָגיע? אַז איהר ווילט וויסען די אמת'ע פסיחאָלאָגיע, זעצט מען זיך אַוועק און מען הערט אויס מיט קאָפּ, וואָס מען דערצעהלט אייך, און ערשט נאָכדעם וועט איהר אַ ברירה האָבען אַרויסצוזאָגען אייער מיינונג, פון וואַנען עס נעמט זיך אומגליק און וואו ליגט עגאָאיזם. אָט בין איך אַן אַלטער בחור, און אַן אַלטער בחור וועל איך שוין שטאַרבען. פאַר וואָס? אַז זעהט איהר, וויבאַלד איהר פרעגט פאַר וואָס און ווילט מיך אויסהערען, איז דאָס די אמת'ע פסיחאָלאָגיע! דער עיקר איז, איהר זאָלט מיך ניט איבערשלאָגען מיט קיין קשיות, ווי אַזוי און וואָס און ווען—איך האָב פיינט אַז מען שלאָגט מיך איבער אין מיטען. אַביסעל ווייסט איהר דאָך, בין איך אַ קאַפּריזנער

פון תמיד אָן, און די לעצטע צייט האָט זיך מיר נאָך צוגעוואָרפען נערווען אויך... נישט חלילה משוגע, שרעקט אייך ניט! משוגע — דאָס פּאַסט פאַר אייך; איהר האָט אַ ווייב, איך מער נישט. איך דאַרף זיין קלאָר, איך דאַרף זיין געזונד. דאָס וועט איהר אַליין אויך צוגעבען. מיט איינעם וואָרט, קיין קשיות זאָלט איהר מיך ניט פרעגען. אַז איך וועל אייך האָבען דערצעהלט די גאַנצע מעשה און אייך וועט עפּיס זיין קשה, נישט גלאַטיג, דאַן וועט איהר צו מיר האָבען טענות. נו? שוין? אַלזאָ וועצט איהר זיך נאָר אַוועק אָט דאָ אויף מיין אָרט און איך וועל מיך באַזעצען מחילה אין אייער ווינקעל. איך האָב אויך ליעב אַז ס'איז ווייך און בעקוועם, און אַגב איז פאַר אייך בעסער אָט דאָ, איהר וועט ניט איינשלאָפען...!

אַלזאָ, איך געה גלייך צו דער מעשה, איך האָב פיינט הקדמות, איבריגע רייד. געהייסען האָט זי פאַיע, און גערופען האָט מען זי די „יונגע אלמנה“. — פאַר וואָס? הויבט זיך אָן אַ מעשה. פאַר וואָס! וואָס פערשטעהט איהר ניט? מסתמא אַז מען האָט זי גערופען די „יונגע אלמנה“ איז דערפאַר וואָס זי איז געווען אַ יונגע און אַן אלמנה. מאָלט אייך איך בין געווען יונגער פון איהר. אויף וויפיל יונגער? וואָס מאַכט דאָס אייך אויס? איך זאָג אייך יונגער איז יונגער! מיט איינעם וואָרט, עס האָבען זיך געפונען מענשען, וואָס האָבען אַ צונג און האָבען געזאָגט באשר, איך בין אַ בחור און זי אַ יונגע אלמנה, איהר פערשטעהט?... אַנדערע האָבען מיר זאָגאַר אָבגעגעבען מזל-טוב, געווינשען ס'זאָל זיין מיט גליק, איהר מעגט מיר גלויבען, און טאָמער ווילט איהר מיר ניט גלויבען בין איך אויך ניט ברלות, איך דאַרף מיך פאַר אייך ניט אויסשטעלען, איך בין איהר געווען אַזאַ פּאָר, אַזוי ווי איהר זייט מיר אַ פּאָר. גאָר ניט, גוטע פריינד, מען האָט זיך ליעב געהאַט. און וואָס איז דאָס חידוש? כ'בין נאָך געווען בעקאַנט מיט איהר מאַן. נישט נור בעקאַנט, נור בעפריינדעט. דאָס הייסט איך זאָג אייך ניט אַז מיר זענען געווען פריינד, איך זאָג, אַז מיר זענען געווען בעפריינדעט. ס'איז גאָר צוויי זאַכען: מען קאָן זיין בעפריינדעט און ניט זיין קיין פריינד און פאַרקעהרט, מען קאָן זיין די נאָהענסטע פריינד און ניט זיין בעפריינדעט. אַזוי מיין איך. אייער מיינונג פרעג איך ניט! אַלזאָ זענען מיר מיט איהר מאַן געווען גוט בעפריינדעט, געשפּיעלט אַ פּרעפעראַנס, אַמאָל אַ שאַך. מען זאָגט אַז איך בין אַ בעריהמטער שאַכמאַטיסט. איך שטעל מיך ניט אויס פאַר אייך! עס קאָן זיין אַז ס'איז דאָ גרעסערע שפּיעלער פון מיר. איך זאָג אייך נור וואָס יענער זאָגט... איז ער געווען דער מאַן איהרער,

א יונגער מאן, א געראטענער, א מושלם, און דערצו טאקי א קענער אויך. א שענער קענער. און דוקא איין אויטאדידאקט, פון זיך אליין הייסט עס, אהן גימנאזיעס, אהן אוניווערזיטעטען, אהן דיפלאמען, נאט אייך א הארטען דרייער פאר אלע דיפלאמען. וואס? איהר ווילט ניט? ווי איהר ווילט אייך, איך האב פיינט איבערשפארען יענעם! און אנ׳עושר איז ער אויך געוועזען, א גרויסער עושר. חאטש איך וויים ניט, וועלכעס הייסט ביי אייך אנ׳עושר? ביי אונז, א יוד, אז ער האט זיך זיין שטוב מיט זיין בעל הבית׳קייט, מיט זיין פאטעטאנדעל אויף ארויסצופאדרען אין שטאדט, און נאך ניטע געשעפטען דערצו, הייסט ער אנ׳עושר. מיר טראכטען ניט! מיר קנאקען ניט! מיר פליהען ניט אין הימעל ארייז! מיר גערען פאזאלי. — אלזא האט ער געדאט געשטעפטען און האט גוט געלעבט. עס איז געוועזען א חיות אהין אריינצוגעהן; ווען איהר זאלט ניט קומען, זייט איהר א ווילקאמענער גאסט. נישט ווי ביי אנדערע, וואס דעם ערשטען מאל אז איהר קומט ווייסט מען ניט, וואו מען זאל אייך אוועקזעצען. דאס אנדערע מאל שוין אביסיל קעלטער. דאס דריטע מאל נעמט מען אייך אזוי אויף קאלט, אז איהר חאפט א פערקיהלונג... איהר האט נישט וואס צו שמייכלען: איך מיין דערמיט חלילה נישט קיין בעקאנטע. זעגט איהר אריינגעקומען אהין האט מען אייך ניט אוועקגעלאזט אהן עסען און טרינקען און בעגאנגען האט מען זיך מיט אייך ווי מיט איין אייגענעם. וואס דארפט איהר א סך? איהר זאלט מיר הונדערט מאל מוחל זיין — א קנעפעל אז עס האט זיך מיר אבגעריסען ביי דער זשילעט האט דאס געמוזט ווערען צוגענייט אין דער מינוט! איהר לאכט? ביי אייך איז דאס א געלעכטער? א קנעפעל? וואס איז א קנעפעל? א קנעפעל, ליעבער פריינד, ביי א נאש בראט, ביי א בחור, איז עס א גרויסע זאך! א גאנצע וועלט! איבער א קנעפעל האט זיך אמאל געטראפען א מאוסע מעשה: א בחור איז געקומען אנקוקען א מיידעל, האט מען איהם אנגעוויזען מיט א געלעכטער אז עס פעהלט איהם א קנעפעל, איז ער אוועק אהיים און האט זיך געהאנגען... נאר איך שטעל מיך ניט אב דערויף; איך האב פיינט מישען איינס אינ׳ם אנדערען... און געלעבט האבען זיי צווישען זיך, מאן און ווייב, טאקי נאר ווי די טייבעלעך. אבגעגעבען זיך איינס דאס אנדערע כבוד א סך מעהר ווי א סך היינטיגע גאר-גאר פון פון די געהויבענע. איך מיין דא חלילה נישט אנצוגרייפען קיינעם. און טאמער מיינט איהר אנדערש, ארט מיר אויך נישט. איך געה מיר צו מיין דערצעהלונג.

דיהי היום טרעפט זיך א מעשה, אז פיני, פאיעס מאן, אזוי האט מען איהם גערופען, קומט צו פאהרען אהיים, לייגט זיך אוועק אויף פינף טעג, און אויפ'ן זעכסטען — ניטא פיני! בע! מע! וואס? ווי אזוי? פרעגט נישט! א קארבונאק האט ער געהאט אויפ'ן האלז, האט מען איהם בעדארפט שניידען און מען האט איהם ניט געשניטען. פאר וואס? פאר שבת! ס'איז דאך פאראן עפים דאקטוירים אויף דער וועלט! צוויי דאקטוירים האב איך איהם געבראכט צו פיהרען, האבען זיי זיך גענומען האמפערען צווישען זיך: דער האט געזאגט שניידען, דער האט געזאגט ניט שניידען! דערווייל איז דער חולה אויסגעגאנגען. וואס זאלט איהר קלעהרען? איהר מעגט אייך איבערנעהמען מיט אייערע דאקטוירים! איך זאל אייך אויסרעכענען א צעטעל, וויפיעל די לייט האבען איבערגעפעקעלט מענשען אויף יענער וועלט, וואלט איהר זיך געריסען ביי די האר! מיינע אנ'אייגענע שוועסטער האבען זיי גע'סמ'ט! וואס מיינט איהר גע'סמ'ט? גענומען און איינגעגעבען איהר סם? איך בין דאך ניט קיין משוגע'נער איך זאל אייך דערצעהלען אזעלכע בבא-מעשיות! גע'סמ'ט הייסט — נישט געגעבען דאס וואס מען דארף. זיי זאלען איהר געוועזען געגעבען חינין צו דער צייט, וואלט זי אפשר געלעבט... האט קיין יסורים נישט, איך וויים וואו איך האלט. אלזא האבען מיר גע'פטר'ט מיין פריינד פיני. מילא וואס זאל איך אייך בעשרייבען דעם בראך וואס דאס איז געוועזען פאר מיר? א ברודער! א טאטע בעדארף אזוי נישט באנג טהון! א ווערטעלע פיני? א שטיק לעבען האט מען ביי מיר אוועקגענומען! הייגט דער רחמנות! דאס אונגליק, דער צער פון דער אלמנה! מיט א ברעקעל קינד אויף די הענד, א ראזשטשקע, א גאלד! דאס איינציגע שטיקעל טרייסט אונזערס! ווען ניט דאס קינד וויים איך ניט, צי מיר וואלטען דאס איבערגע-טראגען, נישט זי, נישט איך! איך בין נישט קיין יודענע און נישט קיין מאמע איך זאל מיך אוועקזעצען לויבען אין טאג אריין א קינד, נאר אז איך זאג אייך, אז דאס קינד איז געוועזען א זעלטען קינד, מעגט איהר מיר שוין גלויבען אויף נאמנות! דאס איז געוועזען א בילד, אנ'אויסמיש פון צוויי בילד-שענע מענשען. איך וויים ניט ווער פון די צוויי איז געוועזען שענער: צי ער, צי זי? פיני איז געוועזען שעהן, פאיע איז געוועזען רייצענד. אויגען האט דאס קינד גע'ירשנ'ט פונ'ם פאטער, פיני האט געהאט בלויע אויגען. ליעב געהאט האבען מיר דאס קינד ביידע, נאר איך וויים ניט ווער האט דאס ליעב געהאט מעהר: זי צו איך? איהר וועט זאגען, ווי איז דאס מעגליך — זי איז א מוטער,

איך בין א פרעמדער? עס קעהר זיך גאר נישט אן. איהר דארפט ארייננעהמען א ביסעל טיעפער: מיין צוגעבונדען זיין צו דער שטוב, דער רחמנות צו דער אלמנה און דאס הארץ צום אונשולדיג יתומה׳לע, דאס געראטענקייט פונ׳ם קינד און דאס וואס אליין בין איך עלענד ווי א בוים — דאס אלעס אז איהר וועט נעהמען צוזאמען, וועט זיין אט דאס וואס איהר רופט אן פסיכאלאגיע. נישט קיין פעטרושקע, נאר די ריינע, די אמת׳ע פסיכאלאגיע. און אפשר וועט איהר זאגען דערפאר, ווייל איך האב ליעב געהאט די מאמע? איך לייקען נישט אפ, איך האב זי זעהר ליעב געהאט, ווייסט איהר ווי אזוי ליעב געהאט? טאקע אויסגעגאנגען נאך איהרע טריט און טאקי א מיתה משונה איינגענומען! נאר זי זאל וויסען — דאס לא! גאנצע נעכט נית שלאפען, ליגען און טראכטען, ווי אזוי זאגט מען איהר? אויפשטעהן אין דער פריה, שוין פערטיג אויף צו געהן זאגען איהר: „זייט וויסען, פאיע, אזוי און אזוי; און ווייטער ווי איהר פערשטעהט“. געקומען צו געהן — נישטא קיין ווערטער! איהר וועט זאגען איך בין א טרוס? זאגט, וואס ארט מיך, אז איהר וועט זאגען? איהר זאלט אבער נעהמען א ביסעל טיעפער, בעטראכטען, די לאגע, פיני איז געוועזען מיינער אנ׳אמת׳ער פריינד, איך האב איהם ליעב געהאט מעהר ווי א ברודער. איז די קשיא: פאיע? איהר האט דאך נאר וואס געזאגט, אז איהר געהט אוים נאך איהר? איז דער תירוץ: אדרבה, אט ווייל איך האב זי ליעב, ווייל איך געה אוים נאך איהר, ווייל איך בין נאך איהר די כפרה קאן איך נישט! נאר איך האב מורא אז איהר וועט מיך נישט פערשטעהן, איך זאל אייך זאגען פסיכאלאגיע וואלט איהר פערשטאנען, און אז מען דערצעהלט אייך פונ׳ם הארצען, דאס וואס איז אהן קונצען, קומט דאס אוים ווילד. נאר וואס קימערט דאס מיך? דענקט אייך ווי איהר ווילט! איך טהו מיר מיינס, איך דערצעהל ווייטער. דאס קינד איז געוואקסען. עס רעדט זיך אזוי „געוואקסען“. א קינד וואקסט, א בוים וואקסט, און א רעטיך וואקסט אויך, ס׳איז א חלוק פון וואקסען ביז וואקסען. איידער מען דערלעבט צו זעהן א קינד זיצען, שטעהן, געהן, לויפען, רעדען! און אז עס זיצט שוין, עס שטעהט שוין, עס געהט שוין, עס לויפט שוין, עס רעדט שוין, זיינט איהר שוין פערטיג? עס וואלט געפאסט פאר מיר, איך זאל מיך אוועקזעצען אויסרעכענען אייך ווי א יודענע: פאקעלאך, מאזעלאך, ציינדעלאך און אזוי ווייטער. איך בין נית קיין יודענע און איך וועל אייך מיט קיין נארישקייטען נית פערנעהמען, קיין חכמות פונ׳ם קינד וועל איך אייך נית געהן דערצעהלען — ס׳איז געוואקסען און ס׳איז אויסגעוואקסען און אויפגעבליהט, „ווי א צערטליכע רויז“ וואלט

איך געזאגט, ווען איך זאל מיך וועלען אויסדריקען אינ'ם לשון פון אייערע ראמאניסטען, וואס האבען אזא ידיעה אין דעם אויפבליהען פון א רויז ווי א טערק אין רבנן קדיש. גרויסע בריות אויף צו זיצען מיט די פיס צום פייער און בעשרייבען די נאטור, מיט'ן גרינעם וואלד, מיט'ן רוישענדען ים, מיט די זאמדיגע בערג, מיט'ן פאר-איאהריגען שנעע, מיט די אבגעשלאגענע הושענות, מיט די נעכטיגע טעג — אנקוקען קען איך זיי ניט אט די בעשרייבעכצען זייערע, וואס שלאגען צו דער גאל! איך לייען זיי גאר ניט! אז איך נעהם א בוך און דערזעה, אז די זון האט געשיינט, די לבנה האט געשפאצירט, די לופט איז געווען דופטיג, די פויגעלעך האבען געפישטשעט, טהו איך א שליידער דאס בוך אין דער ערד אריין! איהר לאכט? איהר זאגט, איך בין א משוגענער? בין איך א משוגענער! וואס קען זיין מעהר? — אלזא איז די אויס-געוואכסען אט די ראזע, און ערצויגען געווארען מסתמא ווי עס געהער צו זיין, ווי עס פאסט אין אזא אינטעליגענט הויז. אביסעל האט די מוטער אליין אכטונג געגעבען אויף איהר בילדונג, א ביסעל האב איך געגעבען השגחה, און נישט קיין ביסעל נאר א סך, מען קען זאגען כמעט די גאנצע צייט האב איך מיך אוועקגעגעבען צום קינד, דאס קינד זאל האבען דעם בעסטען לעהרער, דאס קינד זאל ניט פערשפעטיגען אין גימנאזיע, דאס קינד זאל שפיעלען פיאנא, דאס קינד זאל געהן טאנצען, — אומעדום בין געווען איך, איך אליין, ווער דען? די געשעפטען אויך! אז ניט וואלט מען איהר צוטראגען די ביינער! מען האט זי אזוי אויך גענוג צונומען, אונזערע יודעלעך!.. איך ווייס, איהר זענט ברוגז, אז מען זאגט „אונזערע יודעלעך". ווי קען מען אנדערש זאגען, אז ס'איז פארט אזא פאלק? איהר מעגט מיך אנרופען „אנטיסעמיט" און ווי איהר ווילט, איך געה מיר מיט מיין גאנג: אזוי לאנג קריינקען די אנטיסע-מיטען ווי לאנג זיי הויבען ניט אן צו וויסען וואס א יוד איז!.. אויף א יודען פרעגט מיך!.. איך אליין האב מיט זיי געהאנדעלט ווינציג, איהר ווייסט דאך, איך האב מיר מיינע הייזער מיט מיינע קלייטען, וואס טראגען מיר אריין א גרויסען איינקונפט און א סוף. האב איך אויך פינדעסטוועגען צו זינגען און צו זאגען אלע יאהר אז עס קומט צו מאכען קאנטראקטען, רעמאנטירען די הייזער, צונויפנעהמען דירה געלד. מאלט אייך, די גוים זענען אויך ניט בעסער. אזא יאהר אויף זיי! אבער פון א יודען האט מען געקענט ערווארטען ער זאל שטעהן חאטש א ביסעלע העכער; פארט ווי זאגט איהר: אתה בחרתנו!.. איהר מיינט, אז איהר מיט אייער „אתה בחרתנו" וואס איהר זינגט איהם איין, טהוט איהר איהם א גרויסע טובה? עס הויבט זיך גארנישט אן!

וואָס? איהר קענט דאָס נישט ליידען? איך לאָז מיך מיט אייך נישט אַריין אין קיין דיסקוסיעס. איהר זאָגט אַזוי, לאָז זיין אַזוי, יעדער מעג זיך האָבען זיין מיינונג. יענעמס מיינונג קימערט מיך נישט. איך ווייס מיר מיינס.

אַלזאָ וואו האַלטען מיר? ביי „אונזערע יודעלעך". ווי באַלד מיין פיני איז געשטאָרבען און פּאַיע איז געבליבען אַן'אלמנה, האָבען זיך מסתמא געגעבען אַ לאָז צו איהר שענע מענשען, בעלי טובות, עצה געבערס, און מען האָט אָנגעהויבען ביי איהר צונעהמען דאָס חדר, געוואָלט אויסמאַכען אַנ'אויער ווי עס געהער צו זיין. האָב איך זיך אונטערגעחאַפּט בעצייטענס: „קינדערלעך — אַזאַס!" און איך האָב גענומען אַקאָרשט אַלע געשעפטען צו זיך אין די הענד אַריין. זי האָט אַפילו געוואָלט איך זאָל צושטעהן ווי אַ שותף, האָב איך געזאָגט: לאָ! איך וועל מיינע הייזער ניט פערקויפען און דעם קאָפּ זיך ניט פערדרעהען. זאָגט זי: ס'איז ניט נויטהיג די הייזער צו פערקויפען, איך קען אַזוי זיין אַ שותף. נו, וואָס מיינט איהר האָב איך דערויף געענטפערט? איך האָב געענטפערט, אַז דאָס אַנדערע מאָל זאָל מען מיר אַזעלכעס ניט פאָרלייגען, וואָרום איך ווער פאַר אַזעלכע זאַכען ברוגז. ער עלי השלום, זאָג איך, האָט ניט פערדיענט, אַז איך זאָל אייך הייסען בע-צאָהלען פאַר מיין טרחה, זאָג איך, און פאַר מיין צייט, זאָג איך, דאַרף איך קיין געלד נישט נעהמען. איך האָב גענוג, זאָג איך, צייט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג מיך, זאָג איך, קאָפּ אין וואַנט... אַזוי, זאָג איך צו איהר, צו דער אַלמנה, און זי שווייגט, אַראָבגעלאָזט די אויגען און שאַ! אויב איהר זייט אַ מבין אויף אַ טשאַד, בעדאַרפט איהר פערשטעהן וואָס איך האָב מיט די ווערטער געמיינט... אַי, פאַר וואָס האָב איך איהר ניט געזאָגט גלייך? איהר זאָלט קיין מאָל נישט פרעגען פאַר וואָס! מסתמא איז ניט אויסגעקומען. איך קאָן אייך נאָר פערזיכערען, אַז ס'איז געווען אַזוי גרינג, ווי צו פערזיכערען אָט דעם פאַפּיראָס. איין וואָרט ווען איך זאָג איהר — איז דאָס אַ שידוך. נאָר אַז איך האָב גענומען אויפ'ן קאָפּ: „סטייטש, פיני!.. אַזעלכע גוטע פריינד ווי מיר זע-נען געווען!.." איך ווייס וואָס איהר ווילט זאָגען. איהר ווילט זאָגען, אַז מסתמא האָט דאָס צווישען אונז ניט אַזוי מסוכן געברענט ס'זאָל זיין אַי-אַי-אַי. האָט איהר אַ גרויסען טעות. אַז איך בין געווען נאָך איהר די כפרה, האָב איך אייך שוין געזאָגט, און אַז זי נאָך מיר, דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען קיין מעשיות, וואָרום איהר וועט מיינען אַז... נאָר וואָס גערעדט מיך אָן וואָס איהר וועט מיינען? איהר הייסט בעסער דערווייל געבען טיי, וואָרום ס'איז מיר שוין טרוקען אין האַלדז.

אַלזאָ, ליעבער פרינץ מיינער, ביי וואָס האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט, געדענקט איהר? ביי די געשעפטען! נו געשעפטען! איך וועל זיי האָבען צו געדענקען וויל איך וועל לעבען. עקספּלאָאַטירט אַליין איז ווינציג; אַרומגעשטעקט מיט פעדערן! פרייט זיך ניט! נישט מיך, זיי! מיך שטעקט מען ניט אַרום מיט פעדערן, ווייסט איהר פאַר וואָס? וויל איך לאָז מיך ניט. נאָר וואָס העלפט דאָ לאָזען זיך, ניט לאָזען זיך, אַז מען האָט צו טהון מיט שווינדלערס, זשוליקעס, באַנדיטען, וואָס וועלען אייך פערדרעהען דעם גרעסטען? זיי האָבען זיך געלעגט אין דער לענג און אין דער ברייט מען זאָל ביי אונז צונעהמען דאָס ביסעל מינץ. מאָלט אייך, נישט אַזוי גיך נעהמט מען צו ביי מיר געלד. זיי האָבען זיך, מאָלט אייך, געגוג אָנגעמוטשעט, זיי האָבען ביי מיר, אַרוהה אין זייער זייהענס טאַטען, געשפּיגען מיט בלוט, ביז זיי האָבען אויסגעמאַכט אַ טשעט, אויסגעפּאָמפּעט ביי אונז — איהר ווילט וויסען וויפיעל? וויפיעל זיי האָבען געקאָנט! אַ גליק וואָס איך האָב מיך בעצייטענס אַרומגעקוקט און האָב געזאָגט צו מיין אַלמנה: געגוג! עד כאן אומרים בשבת הגדול! אָבגעשניטען ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און ערשט ביים אָבשניידען האָט מען איהר אָבגעשניטען דעם קאָפּ, אָבער אַזוי ווי עס געהערט צו זיין. אַי, ווי אַזוי האָב איך דערלאָזט, וועט איהר פרעגען? איך וואָלט אַ בעלן זיין זעהען ווי אַזוי וואָלט זיך אַזאַ חכם ווי איהר אויסגעדרעהט פון אַזעלכע באַנדיטען! און אפשר וואָלט איהר עס געמאַכט בעסער, עס קאָן זיין, איך וועל מיך ניט שפּאַרען. דאָס איינציגע וואָס מען קאָן אויף מיר זאָגען — איך בין נישט קיין סוחר. אומגליקליך בין איך! אַבי ניט קיין באַנדיט! איהר מיינט, אַז דאָס האָט מיך שוין גאָר נישט געקאָסט? נאָר איך דאַרף מיך פאַר אייך ניט אויספייניגען. איך וויל אייך נאָר דערצעהלען ווי אַזוי עס האָט זיך ביי מיר געקייטעלט, ווי אַזוי אַלעס האָט געטריבען דערצו, אַז די אַלמנה זאָל נישט פערבלייבען קיין אַלמנה, און איך זאָל נישט פערבלייבען קיין אַלטער בחור. איין וואָרט, נישט מעהר ווי איין איינציג וואָרט וואָלט איך בעדאַרפט זאָגען — און איך האָב עס ניט געזאָגט! פאַר וואָס איך האָב עס ניט געזאָגט? הערסט דו! אָט דאָ שטעהען די אָקסען אונטערן באַרג! און אָט דאָ הויבט זיך אָן די אמת'ע פּסיחאָלאָגיע! אַ נייע סדרה געהט אַצונד פאַר מיר. אַ סדרה, וואָס זי הייסט „ראָזע“!.. איהר הערט נאָר צו מיט קאָפּ און פערליערט ניט קיין וואָרט, וואָרום דאָס איז ניט קיין אויסגעטראַכטער ראָמאַן, פערשטעהט איהר מיך. דאָס איז אַ געשיכטע, אַ לעבעדיגע, אַ צאַפּעלדיגע, אַרויסגעריסען גלייך פונ'ם האַרצען!..

איך ווייס ניט, עס ליגט עפּיס אַ כח אין יעדער מוטער, אַז זי זעהט איהר קינד איז אַרויסגעוואַקסען פון די קורצע קליידלעך, אַזוי גלוסט זיך איהר שוין זעהן איהר טעכטערל פערקנסט. אַ שטיק געזונד קומט איהר צו, אַז זי דערזעהט יונגע לייט דרעהען זיך אַרום איהר טאָכטער. יעדער בחור איז ביי איהר אַ חתן. אַי, טאָמער איז דער בחור אַ גאָר נישט מיט אַ נישט; מיט אַ שאַרלאַטאַן, מיט אַ קאָרטען שפּילער, מיט אַ, דער שוואַרצער יאָהר ווייסט וואָס? דאָס געהט איהר נישט אָן! מאָלט אייך קיין פּוסטע בחורים מיט קיין שאַרלאַטאַנעס זעהען צו אונז נישט געגאַנגען, וואָרום ערשטענס איז ראָזע געווען נישט פון די, וואָס קענען זיך מיט יעדען טענצער, וואָס קאָן זיך שעהן דרעהען, אויסבויגען די האַנד ווי אַ בייגעל, שאַרען מיט'ן פיסעל און מאַכען אַ באַי בשלום, אַ רעווערענסעל פון אַנ'אמת'ן אָפיציער. דאָס האָט איהר אייך נומער איינס. און צווייטענס, וואו בין איך? איך װעל דערלאָזען אַז אַ פּייפער פון די פּייפערס זאָל זיך אָנרירען, זאָל צוגעהן דריי טריט צו ראָזען?! איך וואָלט איהם, דאַכט מיר פריהער אַלע ביינער איבערגעבראָכען! אַש וואָלט איך פון איהם געמאַכט! איך בין אַמאָל געווען מיט איהר אויף אַ באַל, אויף אַ יודישען באַל, אין קלוב, צווישען לויטער אַריסטאָקראַטען, אָט די וואָס איהר רופט אָן בורזשואַזיע... איז צוגעגאַנגען צו אונז איינער אַ „פּייער יונג" אויסגעבויגען דעם עלענבויגען דאָס ווי אַ „קרענדעל", איינגעבויגען דאָס „קעפּעניו" אַביסעל אויף אַ זייט, און אַ שאַר געטהאָן מיט'ן „פיסעניו" און אַ שמייכעל פון סאמע האָניג האָט זיך צונאָסען ביי איהם אויס'ן פּנים'ל, און מיט אַ „קוויטשעניו" פון אַ מיידעלש קולכעל האָט ער אַ זאָג געטהאָן... דער רוח ווייסט וואָס ער האָט אַ זאָג געטהאָן. צום טאַנצען האָט ער זי איינגעלאַדען. נו — נו, דאָט ער געכאַפּט פון מיר אַ טאַניץ! ער וועט מיך האָבען צו געדענקען! מיר האָבען זיך עס נאָכדעם אָנגעלאַכט פונ'ם שלים-מזל'דיגען קאַוואַליער! פון דעמאָלט אָן האָבען שוין אַלע קאַוואַליערען געוואוסט, אַז מען וויל זיך בעקענען מיט ראָזען, דאַרף מען פריהער אָנקומען צו מיר, דורכגעהן אַ שטיק עקזאַמען, און ערשט נאָכדעם נעהמען דעם וועג. זיי האָבען מיר אַ נאָמען געגעבען „צערבער", אַ הונט, הייסט עס, וואָס ליעגט ביים אַיינטריט פון גן-עדן. בין איך בדלות! ווייסט איהר ווער ס'איז דערפאַר געווען ברוגז? די מוטער! „איך טרייב, זאָגט זי, מענשען פון שטוב". — „וואָסערע מענשען, זאָג איך, ס'איז הינט, זאָג איך, ניט קיין מענשען!" איין מאָל, צוויי מאָל, דריי מאָל, ביז ס'איז געקומען צו אַ קאַטאַסטראָפע. וואָס מיינט איהר, — מיר האָבען זיך צוקריגט? אַ חכם זייט

איהר טאקי, נור היינטיגס מאל האט איהר דוקא ניט געטראפען! איידער טרעפען, הערט בעסער וואס מען דערצעהלט אייך.

אלזא איך קום איינמאל צוגעהן צו מיין אלמנה, טרעף איך א גאסט, עפעס א יונגערמאן פון א יאהר 20 אדער 30. פאר‫האן אזעלכע יונגע לייט, וואס איהר חעט בשום אופן ניט טרעפען ווי פיעל זיי זענען אלט. דער יונגערמאן, למאי זאל איך לייקענען, איז געוועזען א חנ׳עווריגער יונגער מאן, ווי עס גיט זיך אוים אמאל א מענש מיט סימפאטיע, מיט א גוט פנים, מיט גוטע אויגען — איהר קאנט צו איהם נישט האבען גאר ניט. געפעלען איז מיר דער בחור פונ׳ם ערשטען קוק, — ווייסט איהר פאר וואס? דערפאר ווייל איך האב פיינט זיסע מענשעלעך מיט צוקערדיגע פנים׳לעך, מיט האניגדיגע שמייכעלעך. אנקוקען קאן איך ניט גוט די נמאס׳דיגע נפשות, וואס קוקען אייך פריינדליך אין די צעהן אריין און באמקען אייך נאך איטליכםווארט וואס איהר זאגט, און זענען מיט אייך מסכים אז אים תמוז שיט א שניי, און טאמער ווילט איהר האבען אז פיש וואקסען אויף א וואנשעלבוים, האט איהר אויך ביי זיי געפועל׳ט... איך, אז איך בעגעגען מיך מיט אזא מין נפש, ווילט זיך מיר זעהר אויסשמירען איהם מיט האניג און לאזען די ביהנען האבען הנאה... ווי אזוי האט געהייסען דער יונגערמאן, ווילט איהר וויסען? למאי נפקא מינה? לאמיר זאגען אז ער האט געהייסען שאפירא אנ׳עק! זענט איהר שוין צופריעדען? און געוועזען איז דאס מענשעל א בוכהאלטער אין א בראנפען פאבריק, און נישט נאר א בוכהאלטער, נאר א גאנצער בעל-הבית, און אז איהר ווילט, האט ער איין געשעפט געהאט מעהר דעה פונ׳ם בעל-הבית, און א בעל-הבית וואס האט ניט קיין צוטרויען צו זיינע מענשען איז ניט ווערטה צו זיין א בעל הבית... איהר מעגט אייך האבען וועגען דעם אנ׳אנדער מיינונג, איך פרעג אייך ניט!

אלזא איך בעט אייך, מען שטעלט מיר פאר א יונגען מאן, וואס הייסט שאפירא, און איז א בוכהאלטער, און א בעל-הבית, און אנ׳ערליך מענשעל, און אין שאך שפיעלט ער אויסגעצייכענט, דאס הייסט, ער שפיעלט ניט ערגער פון מיר, איהר מעגט אייך קלערען אז בעסער, איך האב דאך אייך געזאגט, אז איך שטעל מיך פאר אייך ניט ארוים פאר קיין שאכשפיעלער — היינט געהט זייט א נביא אז דא פערקייטעלט זיך א ראמאן, און נאך וואס פאר א ראמאן! א געפעהרליכער ראמאן! איך זאל זיין אזא פערד און נישט ארויסזעהען דאס באלד פונ׳ם ערשטען אבצוג? שטעלט אייך פאר אז איך אליין מיט מיינע הענד האב אונטערגעלעגט האלץ אויפ׳ן פייער, געלויבט

דעם יונגען מאן אין טאג אריין, געמאכט פון איהם א גאנצען צימעס! פערברענט זאל ווערען דער שאך און אנציגדען זאלען זיך אלע שאכשפּיעלער פון דער גאנצער וועלט! איך האב געשפּיעלט מיט איהם אין שאך, און ער האט געהאט אנ'אנדער זאך אין דער מחשבה. איך האב ביי איהם גענומען א „קעניגין" און ער האט ביי מיר אוועקגענומען ראזאַ'ן! איך האב איהם געגעבען א „מאט" אין צעהען „געננ", און ער האט מיר געגעבען א מאט אין דריי געננ", ווארום צום „פערטען גאנג", דאס הייסט אז ער איז געקומען צום פערטען מאל, האט מיך מיין אלמנה אפגערופען אויף א זייט און מיט א מאדנע פייערעל אין די אויגען האט זי מיר אנגעזאגט א בשורה טובה, אז עס האט זיך אנגענומען, און ס'איז א שדוך, און ראזעטשקע איז א כלה פאר אט דעם שאפּירא, און זי איז אויפ'ן זיעבעטען הימעל, און מזל טוב אייך און מיר און אונז ביידען!..

וואס מיט מיר איז געווארען, אז איך האב דערהערט די דאזיגע שעהנע בשורה, וויל איך אייך ניט דערצעהלען. איהר וועט זאגען אז איך בין א גולן, א מטורף, א משוגענער. זי, די אלמנה הייסט עס, האט אויך געזאגט דאס אייגענע. פריהער האט זי געלאכט, נאכדעם האט זי זיך צושריען אויף מיר און געענדיגט האט זיך די געשיכטע מיט טרעהרען, מיט היסטעריקע, מיט אלע גוטע זאכען — אנ'אמתר קאנפליקט! עס האט, פערשטעהט איהר מיך, אויסגעזעצט דער בלאטער און ס'איז פארגעקומען צווישען אונז א הארטער געשפּרעך, מיר האבען זיך ניט געשאנעוועט איינס דאס אנדערע, און מיר האבען אין איין האלבע שעה ארויסגעזאגטביידע אזוי פיעל אמת, וויפיעל מיר האבען נישט ארויסגערעדט אין אלע צוואנציג יאהר פון אונזער בעקאנטשאפט! איך האב איהר גאנץ אפען ערקלערט, אז זי איז מיין מלאך המות, אז זי האט מיך געקוילעט אהן א מעסער, אז זי האט צוגענומען ביי מיר מיין איינציגען טרייסט, ארויסגעריסען מיין נשמה ראזא'ן און אוועקגעגעבען אנ'אנדערען: דארויף האט זי מיר געענטפערט, אז אויב עמיצער פון אונז ביידע איז א מלאך-המות — בין איך דאס, ניט קיין אנדערער, און אז אויב אימיצער פון אונז ביידע האט ארויסגעריסען ביי יענעם די נשמה — האב איך דאס געטהאן מיט איהר נשמה. און נישט מיט אמאל, נאר פּאוואלינקע, אין פערלויף פון מעהר אלס אכטצעהן יאהר!.. וואס דאס האט בעדייטעט — דארף איך אייך נישט ערקלעהרען; דאס פערשטעהט אפילו א נאר אויך. און וואס איך האב איהר דערויף געזאגט, בין איך אייך נישט מחויב צו דערצעהלען, אז איך בין מיך בעגאנגען מיט איהר נישט ווי א דושענטעלמען, דאס הייסט

איהר קענט דאס אנרופען גראב, זעהר גראב! איך האב געכאפט דאס היטעל און האב געגעבען א האק מיט דער טהיר און ארויסגעלאפען ווי א נ׳אמת׳ר משוגענער און האב מיר געגעבען דאס ווארט, אז מיין פוס זאל איהר שוועל נישט אריינטרעטען וויל איך וועל לעבען!.. נו, ווי מיינט איהר? איהר זיינט דאך עפעס א שטיקעל חכם. וואס זאגט עפעס דערויף אייער פסיכאלאגיע? וואס האב איך בעדארפט ווייטער טהאן? לויפען טרינקען זיך? צי קויפען א רעוואלווער? אדער הייננען זיך ערגיץ אויף א בארנבוים? אז איך האב זיך נישט געטרונקען, ניט געשאסען און ניט געהאנגען, דאס ווייסט איהר ברוך השם ארויס אליין. און וואס איז געווען ווייטער — דאס קען איך בעשטעהן אפליגען אויף אנאנדערס מאל. דער גוטער יאהר וועט אייך ניט נעהמען, אז איהר וועט מיר אביסעל אפווארטען. מען דארף געהן צו מיינע אלמנות. זיי ווארטען אויף מיר מיט׳ן עסען.

עד כאן אלמנה נומער איינס.

אלמנה נומער צווי.

פאר וואס איך האב אייך געלאזט אזוי לאנג ווארטען? — דערפאר וואס איך האב געוואלט. איך, אז איך דערצעהל עפיס א זאך, דערצעהל איך דעמאלט ווען מיר ווילט זיך, נישט ווען א יהר ווילט.... און אז איהר ווילט — דאס זעהט מען; אויף א געשיכטע און א שעהנע דערצו איז יעדער א בעלן; ווארום, וואס ארט דאס מיך למשל אז איך זיץ מיר נאכ׳ן עסען אויף מיין שטוהל אין מיין צימער מיט א ציגאר אין מיין מויל און איהר רייסט זיך איין דאס געזונד דערצעהלענדיג? אי דעם דערצעהלער קאסט עס אפשר בלוט, — וואס נעהמט עס אייך אן? אבי מען דערצעהלט אייך א שעהנע מעשה! איך מיין נישט דוקא אייך, שרעקט אייך ניט! איהר הערט נאר מיט קאפ וואס מען דערצעהלט אייך, און חאטש דאס, וואס איך דערצעהל אייך איצט איז א גאניץ בעזונדערע זאך, וואס קעהר זיך מיט מיין פריהעריגער מעשה נישט אן גארנישט, פון דעסטוועגען וואלט איך וועלען איהר זאלט געדענקען וואס איך האב אייך דעמאלט דערצעהלט, ווייל א שטיקעל שייכות האט דאס דאך, און ניט קיין שטיקעל, נאר א שטיק! און טאמער האט איהר עפעס פער-געסען, וועל איך אייך דערמאנען. איך וועל אייך אין דריי ווערטער איבער׳חזר׳ן די פריהערדיגע געשיכטע און וועל אייך געבען א קצור המעשה, אויף איין פוס:

איך האָב געהאַט אַ חבר פּנוי, האָט ער געהאַט אַ פֿרוי פֿאַיע, האָבען זיי געהאַט אַ קינד ראָזע. מיין חבר איז געשטאָרבען און פֿאַיע איז געבליבען אַ יונגע אַלמנה. איך בין געוועזען ביי איהר אַ בן־בית, אַ פֿריינד, אַ סעקרעטאַר און אַ ברודער און בין געוועזען נאָך איהר די כפרה, נאָר זאָגען איהר האָב איך נישט געהאַט קיין מוטה, און אַזוי זענען אַוועק אַלע בעסטע יאָהרען, די טאָכטער איז אויסגעוואַקסען, די רויז האָט אויפגעבליהט און איך האָב מיך פֿערלאָרען, אין גאַנצען פֿערלאָרען! האָט דער גוטער יאָהר אָנגעטראָגען אַ בחור'ל, אַ בוכ־האַלטער שאַפּיראָ, וואָס שפּיעלט ניט שלעכט אין שאָך, און די ראָזע האָט זיך אין איהם פֿערקאָכט, האָב איך אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צו דער מוטער, זיך צוקריעגט, געגעבען אַ זעץ מיט דער טהיר און געשוואָרען, אַז מיין פֿוס זאָל דאָרט ניט זיין ווייל איך וועל לעבען! — נו, זענט איהר צו־פֿריעדען?..

אַצינד פֿערשטעה איך, אַז איהר זענט נייגעריג צו וויסען נאָר איין זאַך: אויב איך האָב געהאַלטען וואָרט אָדער ניט? נו, איהר זענט דאָך עפּעס ווי אַזוי רופֿט איהר דאָס, אַ פּסיכאָלאָג? אַדרבה, זאָגט איהר צו האָב איך בעדאַרפֿט האַלטען וואָרט צו ניין? איאָ, איהר שווייגט? ווייסט איהר פֿאַר וואָס? ווייל איהר ווייסט נישט!... אָט וואָס ס'איז געווען:

די גאַנצע נאַכט האָב איך אַרומגעשפּאַנט איבער דער שטאָדט ווי אַ גור־טער משוגענער, אויסגעמאָסטען אַמאָל דריי אַלע גאַסען אין דער לענג און אין דער ברייט, געקומען אַהיים שוין מיטין טאָג גלייך, איבערגעקוקט אַלע מיינע פּאַפּיערען, אַ סך צוריסען, איך האָב פֿיינט אַלטע פּאַפּיערען, איינגעפּאַקט די זאַכען, אַוועקגעשריבען בריעף צו אַ פּאָר בעקאַנטע, קיין פֿריינד, קיין קרובים ברוך השם האָב איך ניט, עלענד ווי אַ בוים, איבערגעלאָזט איין פֿעראָרדנונג איבער מיינע הייזער און קלייטען, און אַז איך האָב אָט דאָס אַלעס אָפּגעטהאָן, האָב איך מיך אַוועקגעזעצט אויף מיין בעטעל דעם קאָפּ אין די הענט און געטראַכט און געטראַכט, און געטראַכט, — ביז ס'איז געוואָרען טאָג, האָב איך מיך גאַנץ שעהן איינגעוואַשען, אָנגע־טהאָן זיך, און בין אַוועק צו מיין אַלמנה, אָנגעקלונגען אין דער טהיר, אַריינגעקומען, געהייסען געבען קאַפֿע ביז מיין אַלמנה וועט אויפֿשטעהן. מיין אַלמנה איז אויפגעשטאַנען, מיך דערזעהען איז זי אַ ווייסע געבליבען שטעהן, די אויגען זענען ביי איהר געווען ווי אונטער געשוואָלען, דאָס פּנים בלאַס. אַ פּנים זי איז אויך ניט געשלאָפֿען די נאַכט?.. דאָס ערשטע, וואָס איך האָב איהר געזאָגט איז געווען די דאָזיגע דריי געצעהלטע ווערטער:

— וואָס טהוט ראָזאַ?

אין די ווערטער קומט אָן מסתמא ראָזאַ אַליין. שעהן ווי דער טאָג, ליכטיג ווי די זון און גוט ווי גאָט אַליין. דערזעהען מיך, איז זי געוואָרען אַ ביסעל רויטליך, נאָכדעם איז זי צוגעגאַנגען צו מיר, מיך אַ גלעט געטהון מיט׳ן העלטעל איבער׳ן קאָפּ פֿונ׳ם שטערען אַרויף, ווי מען גלעט אַ קליין קינד, אַריינגעקוקט מיר אין די אויגען אַריין און האָט זיך צולאַכט. ווי אַזוי מיינט איהר צולאַכט? חלילה, נישט אויף צו בעליידיגען איך, נאָר צו פערגיפטען איך אַזוי, אַז איהר זאָלט אויך אָנהויבען לאַכען, און אַלע זאָלען לאַכען, און די וועגט זאָלען לאַכען: יאָ, מיין ליעבער פריץ לעבען, אָט אַזאַ מין כח האָט זי אין זיך, אָט די ראָזע נאָך עד היום! איך וועל פאַר איהר געלעכטער נאָך איצט אַוועקגעבען אַלעס וואָס איך האָב. דער חסרון איז, וואָס איצט לאַכט זי שוין מעהר נישט; זי איז געבליעבען אויף צרות, אַז אָך און וועה איז מיר, עס לאַכט זיך ניט! נאָר איך האָב פיינט אַז מען חאַפּט איינס פאַר דאָס אַנדערע. איך האָב ליעב, אַז מען הויבט אָן אַ זאַך זאָל מען געהן כסדר. אַלזאָ איך געה כסדר.

דעם טעם פון חתונה מאַכען אַ טאָכטער ווייסט איהר? ניין? איהר ווייסט ניט? זאָלט איהר טאַקי ניט וויסען! איך האָב דעם טעם פערזוכט און גוט פערזוכט, חאָטש אַפילו אַ פרעמדע טאָכטער, נאָר פערזוכט האָב איך דאָס. איך וועל דאָס געדענקען לאַנג־לאַנג. וואָס האָב איך געזאָלט טהון, איך בעט איך, אַז מיין אַלמנה, פאַיע הייסט עס, איז אַזאַ מענש, וואָס איז געוואָהנט געוואָרען מען זאָל איהר אַריינטראָגען אין שטוב אַריין פונ׳ם גרייטען. און ווער איז שולדיג אין דעם ווען ניט איך אַליין? איך האָב זיי אויסגעלערענט, סאַי די מאַמע סאַי די טאָכטער, אַז טאָמער דאַרף מען עפּעס אין שטוב, זאָל געזאָגט ווערען מיר, — און עס זאָל זיך איבערקעהרען די וועלט, מוז דאָס צוגעשטעלט ווערען, און ניט שפּעטער ווי אין 2 שעה! מען דאַרף געלד — איז צו מיר. דעם דאָקטאָר — צו מיר. אַ קעכין בעשטעלען — צו מיר. אַ לעהרער אויף טאַנצען — צו מיר. אַ מלבוש, אַ שוך, אַ שניידער, אַ קצב, אַ פעדער, אַ הושענה, אַ קליאַמקע — צו מיר, צו מיר און צו מיר! איהר מיינט איך האָב זיי ניט געזאָגט: „וואָס וועט פון איך ווערען? אַ האַנשירקע, אַ שמאַטע וועט פון איך ווערען!“ אַזוי טענה איך צו זיי און זיי לאַכען. אַלסדינג איז ביי זיי אַ געלעכטער! דאָס גאַנצע לעבען איז אַ געלעכטער. פאַראַן אַזעלכע מענשען אויף דער וועלט. נישט קיין סך, נאָר ס׳איז פאַראַן. און וועמען דאַרף עס טרעפען? — מיך! ווער דאַרף זיך ניאַנטשען מיט פרעמדע קינדער?

— איך! ווער דאַרף אויסגעריסען ווערען פֿאַר פֿרעמדע צרות? — איך! ווער דאַרף טאַנצען אויף פֿרעמדע חתונות? — איך! ווער דאַרף וויינען אויף פֿרעמדע קברים? — איך! איהר וועט פֿרעגען: ווער הייסט מיר? וועל איך אייך דערויף ענטפֿערען אָט וואָס: ווער הייסט אייך לויפֿען אין פֿייער אַריין ראַטעווען אַ פֿרעמד קינד? ווער הייסט אייך שפּרינגען אין וואַסער אַריין, אַז יענער טרינקט זיך? ווער הייסט אייך קריכען זיך, אַז יענעם טהוט וועה? איהר וועט מיר זאָגען, אַז איהר לויפֿט ניט און שפּרינגט ניט און קריכט זיך ניט? זענט איהר אַ חיה! איך בין נישט קיין חיה; איך בין אַ מענש. איך שטעל מיך ניט אַרויס פֿאַר אַ אידעאַליסט, איך בין אַ פּשוט'ער, אַ געוועהנליכער מענש און נאָך אַן אַלטער בחור דערצו, חאָטש אייער פּסיכאָלאָגיע זאָגט, אַז אַן אַלטער בחור איז אַן עגאָאיסט. און אפשר איז דאָס גופא אויך אַ מין עגאָאיזמוס? וואָס? איהר האָט פֿיינט, זאָגט איהר, חקירה? פֿילאָזאָפֿיע? איך האָב עס אויך פֿיינט!

אַלזאָ דאַרף מען חתונה מאַכען מיין אַלמנה'ס טעכטערל, ראָזאַ'ן, און מען דאַרף זיך פֿערשטעלען פֿאַר אַ מחותן. איהר האָט אַן אַנדער ברירה? און איהר דאַרפֿט פֿערשטעהן, לויט איהר קענט מיך שוין אַ ביסעל מיט מיין קאַפּריז, ווי איך האָב דאָס ליעב! דאָס וואָרט מחותן שלאָגט מיר צו דער גאַל! רופֿט מיך „מענש“, רופֿט מיך לאָקיי, רופֿט מיך משרת, רופֿט מיך קנאַקניסעל — אַבי ניט מחותן! זי אָבער, מיין אַלמנה הייסט עס, איז דוקא צופֿריעדען פֿונ'ם נייעם נאָמען וואָס מע האָט זי געקרוינט: „מחותנת'טע“. אַז מען זאָגט איהר מחותנת'טע ווערט זי ברייטער ווי לייגער. „אָט באַלד ווערט איהר אַ שוויגער!“ — אַזוי זאָג איך צו איהר. קוועלט זי ווי אַ באָקסער: „הלואי, זאָגט זי, ווי דערלעב איך דאָס שוין“!... אַ שעהנע שוויגער! איהר זאָלט זי געוועזען זעהען צו דער חתונה, אונטער דער טאָכטער'ס חופּה: אַ בילד! אַ פּאַרשוין! אַ יוגענד! איהר וואָלט אין לעבען נישט זאָגען, אַז ס'איז אַ טאָכטער מיט אַ מוטער, נאָר אַ שוועסטער מיט אַ שוועסטער! איך האָב מיך, הערט איהר, פֿערקוקט אויף איהר שטעהענדיג מיט די קינדער אונטער דער חופּה און האָב צו מיר אַליין געזאָגט:

— שוטה, וואָס דו ביזט! עלענדער שטיין וואָס דו ביזט! אַצינד איז פֿאַר דיר אַ מאָמענט... איין וואָרט ווען דו זאָגסט, איין קוק ווען דו טהוסט, ווערסט דו אויס עלענדער שטיין... בויעסט דיר דיין הויז... פּלאַנצסט דיר דיין וויינגאָרטען... טרעטסט אַריין אין דיין גן-עדן... לעבסט דיר דיין רוהיגען לעבען, צווישען אייגענע, ליעבע און געטריי'ע... שלאָג דיר אַרויס פֿון קאָפּ

ראזאַ'ן... ראָזאַ איז ניט פאַר דיר... ראָזע פּאַסט צו די ווי אַ קינד... זיי ניט געגאַרט... קוק אויף דער מיטער! זאָג איהר דאָס וואָרט, דו ווילדע חיה וואָס דו ביזט!.. איהר זאָלסט דו זאָגען ניט קיינעם! וואָס ציהסטו די נשמה? זעהסטו דען ניט, ווי זי קוקט אויף דיר, מיט וועלכע אויגען??..

אָט אַזוי זאָג איך צו מיר אַליין און בעגעגען זיך מיט פּאַיע'ס אויגען, און עס רייסט מיר אויס אַ שטיק האַרץ — פאַר רחמנות צו איהר... איהר הערט? — רחמנות! שוין נישט מעהר ווי רחמנות... פריהער, געדענק איך, איז געווען אַנאַנדער געפיהל ביי מיר... איצט איז פערבליבען בלויז רחמנות... און ווי באַלד רחמנות, איז אויף מיר אפשר אויך אַ רחמנות? און אפשר נאָך אַ גרעסערער? און ווער איז איהר שולדיג? למאַי האָט זי געשוויגען ביז אַהער? וואָס שוויינט זי איצט? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז איך איהר מעג זאָגען, און זי מיר ניט?.. בושה ווער איהר זאָגען? מנהג העולם? די וועלט פיהרט זיך אַזוי? איך לאַך פון אייער וועלט! ביי מיר איז נישטאָ קיין אונטערשיעד: „ער" זאָל זאָגען פריהער, „זי" זאָל זאָגען פריהער, מענשען זענען מענשען! אַז זי שוויגט, שוויינ איך אויך! איהר ווילט דאָס אָנרופען עקשנות? אַמביציע? משוגעת? רופט דאָס וואָס איהר ווילט! איך האָב דאָך אייך געזאָגט שוין, אַז מיר איז דאָס אַלץ איינס... נישט מעהר, איך רעד מיר אויס פאַר אייך דאָס האַרץ און מיט אייך צוזאַמען וויל איך אַנאַליזירען, אויסגעפינען, וואו איז דאָ דער וואָרם? אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס מיר זענען מיט פּאַיען קיינמאָל נישט געוועזען פאַר זיך אַליין קיין צוויי מינוט. שטענדיג איז געווען אין מיטען אַ נפש, וואָס האָט פערנומען אין גאַנצען אונזער צייט, אונזערע געדאַנקען, אונזערע געפיהלען, אונזערע צרות און פערגניגען — אַלעס האָט געהערט צו יענעם, ניט צו אונז. פאַר זיך אַליין אַ מינוט אַ פרייע — דאָס פעה! דער רוח זאָל דאָס וויסען! מירביידע זענען ווי בעשאַפען געוואָרען ספּעציעל נור פון יענעם'ס וועגען! פריהער איז געווען פיני. נאָכדעם האָט נאָך געהאָלפען אַ ראָזעטשקע. איצט האָט אונז דער אויבערשטער צוגעשיקט אַ נייעם נחת: אַנ'איידימ'ל אויף קעסט! מאָלט אייך עס איז שוין געווען דאָס רעכטע איידימ'ל! אַזעלכע איידים'ס מעגען זיך ווינשען אַלע יודען. איהר ווייסט גאַנץ גוט אַז איך בין ניט פון די מענשען, וואָס ווערען אַזוי גיך נתפעל און האָבען אַ טבע יענעם אָפּלויבען אין טאָג אַריין. איך וועל אייך נישט דערצעהלען קיין פּוסטע דבורים, פּזמונות, איבערטריבענע קאָמפּלימענטען וכדומה, איך וועל אייך נאָר זאָגען, אַז דאָס וואָרט „ענגעל" איז אַ בעליידיגונג פאַר דעם דאָזיגען מענשעל. נעגיג פאַר אייך? אויב ס'איז דאָ אַ הימעל, אויב

מלאָכים שוועבן דאָרט אַרום, און אויב די מלאָכים זענען ניט ערגער פֿון אָט דעם שאַפּיראָ, זאָג איך אייך, אַז ס'איז כדאי צו שטאַרבן און בעסער דאָן מיט זיי, אַלס מיט אַלע איבעריגע צוויי-פֿיסיגע חיות וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום אונטער גאָט'ס הימעל און פֿאַרפּאַסקודיגען די ערד. איהר וועט זאָגען, איך בין אַ מיזאַנטראָפּ, אַ מענשענפֿיינד? איהר זאָלט האָבען פֿון אַ מענשען דאָס וואָס מיר האָבען געהאַט; איך זאָלען מענשען טהאָן דאָס וואָס מען האָט אונז געטהאָן, וואָלט איהר געווען ניט אַ מיזאַנטראָפּ, נאָר אַ גזלן. איהר וואָלט זיך צוועקגעשטעלט מיט אַ מעסער אין מיטען גאַס און איהר וואָלט גע-קוילעט מענשען אַזוי ווי שאָף!.. וואָס איז ביי אייך פֿאַר אַ מאָדע לאָזען אַ מענשען רעדען שטונדען לאַנג און נישט פֿרעגען, צו וויל יענער אַ גלאָז וואַסער? הייסט געבען טהעע!

אַלזאָ וואָס האַלטען מיר? ביי אונזער נחת, ביי אונזער איידים'ן שאַפּיראָ.

עס דאַכט זיך מיר אַז איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז ער איז געווען דער גאַנצער פֿיהרער פֿון אַ גוראַלניע, אַ בראָנפֿען פֿאַבריק, און ניט נור דער גאַנצער פֿיהרער, נאָר דער גאַנצער בעל-הבית איבער'ן גאַנצען געשעפֿט. אַלעס איז געווען ביי איהם אין די הענד. אויף זיין נאָמען. דאָס צוטרויען וואָס זיי האָבען געהאַט צו איהם איז אין לשער און ליעב געהאַט האָבען זיי איהם ווי אַ קינד. איהר קענט פֿערשטעהן, אַז אויף דער חתונה זענען זיינע בעלי-בתים, צוויי שותפים, גנבים (זיי זאָלען מיר מוחל זיין, זיי זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט אין אַמעריקאַ). געווען די מחותנים, געשענקט דעם חתן אַ קאַסטען מיט זילבער און האָבען זיך אויסגעשטעלט ברייט און מילד, ווי די אמת'ע פֿילאַנטראָפּען. און איך האָב טאַקי ליעב אַ פֿילאַנטראָפּ און נאָך אַ בעל-הבית אַ פֿילאַנטראָפּ, אַז ער קומט מיר אויף אַ שמחה און שטעלט זיך אַרויס מיט זיין פֿילאַנטראָפּיע, אַז אַלע זאָלען זעהען און זאָלען וויסען, אַז ער איז אַ בעל-הבית אַ פֿילאַנטראָפּ וואָס ווייסט ווי צו שעצען אַ „מענשען!".. אַי דער „מענש" האָט איהם אפשר געמאַכט אַ פֿערמעגען? און ווען נישט דער „מענש", וואָלט ער אפשר איצטער ניט געווען קיין בעל-הבית און קיין פֿילאַנטראָפּ?.. אַ"יער שמייכלען וואָס איהר שמייכעלט איז אומזיסט! מיין ליעבער פריינד, איך שטעל מיך ניט אַרויס פֿאַר קיין סאָציאַליסט, נאָר אַ בעל-הבית אַ פֿילאַנטראָפּ האָב איך פֿיינט! וואָס קומט מיר דערפֿאַר? הראיה? אָט וועט איהר הערען, וואָס אַ בעל הבית אַ פֿילאַנטראָפּ קען!

דאַכט זיך מיר, אַז גאָט העלפֿט מען האָט אַ געשעפֿט, וואָס טראָגט אַריין שעהנע עטליכע טויזענדער אַ יאָהר און אַ מענשען האָט מען אַזעלכען, וואָס מען קען זיך אויף איהם פֿערלאָזען, קען מען שלאָפֿען רוהיג אין דערהיים, און אַפֿילו אַוועקפֿאָהרען קיין אויסלאַנד און לעבען אַ גוטען טאָג; איז דאָך אָבער „אונזערע יודעלעך". איך ווייס, אַז איהר האָט פֿיינט, נאָר איך זאָג נאָך אַמאָל „אונזערע יודעלעך". ס'איז זיי קאַרג די וועלט! אַ יוד האָט ליעב געשעפֿטען, פֿליהען, דרעהען, קנאַקען, טראַסקען — מען זאָל זעהען! מען זאָל הערען! וואָס טויג איך, מיין שאַפּיראָ'ס בעלי-בתים האָבען זיך נישט בענוגענט מיט דעם, וואָס האָבען אַזאַ גאָלדען געשעפֿט אין אַזעלכע זיכערע הענד. זיי זענען אַריין אין וועלדער און אין פֿעלדער, אין „טאַרגעס" און אין טאַקסען, אין ווייץ און אין קלייען, און אין הייזער האָט זיך זיי פֿערגלוסט אַריינקריכען, ס'איז געוואָרען אַ היץ אויף הייזער. הייזער האָבען געברענט און זיי האָבען געברענט ביז זיי זענען פֿערברענט געוואָרען, אַריינגעשלעפּט אונזער שאַפּיראָ'ן מיט וועקסלען, פֿערהאַפּט וויפֿיעל ס'איז געווען מזומנים און אַוועק קיין אַמעריקאַ און ס'איז אַ סברה, אַז זיי זענען דאָרטען, ווי מען זאָגט אויף דעם אַמעריקאַנער לשון „אָלל-רייט", און איהם, שאַפּיראָ'ן הייסט עס, האָבען זיי געלאָזט זיצען ביז'ן האַלז אין חובות, פֿערבאָרען און פֿער'חתמ'עט מיט וועקסלען פֿון אויבען ביז אַראָפּ, ס'איז געווען אַ גרויסער סקאַנדאַל און ס'איז דערגאַנגען דערצו, אַז מען האָט גאָרנישט געוואָלט קוקען צו איז ער אַ „מענש", צו איז ער אַ בעל-הבית, ער מוז צאָהלען די וועכסלען, און אַזוי ווי ער האָט נית מיט וואָס איז ער באַנקראָט, און אַזוי ווי ער קען נית בעווייזען, אַז דער באַנקראָט האָט זיך צו זיי גענומען פֿון אַן'אומגליק, ווערט דאָס אָנגערופֿען ביי אונז, ווי איהר ווייסט, אין אַשר ווייסט איהר נית, „זאָלאָסטנע באַנקראָט", דאָס הייסט אַן'אָנזעצער אַ פּאַרך, און אַ פּאַרך אַן'אָנזעצער זעצט מען איין אין טורמע, וואָרום אַ פּאַרך האָט די וועלט פֿיינט! איהר קענט אייך זיין צעהען מאָל אַן'אָנזעצער, צעהן מאָל איבער'חזר'ן דעם פּסוק, און אַבי איהר מאַכט דאָס אָפּ קיילעכדיג מיט'ן „כבקרת" ווי עס געהער צו זיין, שטעלט איהר אַרוים דער וועלט מחילה אַ פֿייג, און קויפֿט אַ הויז מיט אַ „מפטיר", און איהר ווערט אַ שעהנער מענש, און איהר טהוט די גרעסטע שדוכים, און איהר זאָגט דעות אין שטאָדט, און איהר טרעט אויף קעפּ, און איהר שטופּט אייך צו די גרויסע, צו די למדנים וגדולים, וואָס פֿיהרען די גאַנצע שטאָדט ביי דער נאָז, און עס דאַכט זיך אייך אַז איהר זייט אַ גרויסער, און איהר שפּריצט, און איהר בלאָזט זיך ווי אַן'אינדיק, און איהר דערקענט נית

קיין מענשען, און איהר רעדט זיך איין אז דער רוח חאפט אייך אקארשט נים אוועק!.. האט קיין פאראיבעל ניט, איהר פערשטעהט דאך אז ניט אייך מיין איך, די וואנט מיין איך... וואס נוצט אייך, מיין בחור, מיין שאפירא האט ניט געקענט אריבערטראגען דעם בזיון, און אגב האט איהם וועה געטהאן דאס הארץ אויף ארימע אלמנות און יתומים (וויינע בעלי־בתים האבען ניט געשאנעוועט קיינעם, זיי האבען גענומען וואו זיי האבען געקענט) — ער האט זיך גע'סמ'ט!..

איך דענק, אז עס איז אייך ניט וויכטיג ווי אזוי און מיט וואס ער האט זיך גע'סמ'ט, און וואו האט ער גענומען סם? און וואס עפים סם? און וואס האט ער געשריעבען פאר א בריעף צו מיר? און וואס האט ער מיר געזאגט? און ווי אזוי האט ער זיך געזעגענט מיט ראזא'ן? און מיט דער מוטער, און מיט מיר? — דאס אלעס איז ניט מעהר ווי סענטימענטען, וואס די ראמאניסטען בענוצען זיך מיט זיי, אום אויסצוקוועטשען ביים נארישען לעזער א טרעהר. איך וויל אייך נאר זאגען אין דריי ווערטער: נישט זיך האט דער מענש גע'סמ'ט, ער האט גענומען און האט אוועקגע'סמ'ט אונז אלעמען! דער בראך איז געוועזען אזוי גרויס; דער שמערץ איז געוועזען אזוי טיעף; דער וועהטאג איז געוועזען אזוי גרויליך, אז ביי אונז אלע דריי האט זיך ניט געפונען קיין איינציגע טרעהר! מיר זענען פערגליווערט, פערשטיינערט, פערשטארבען געווארען, געפאלען מיט'ן פנים צו דער ערד און וואלטען געוועזען די גליקליכסטע פון די גליקליכסטע, ווען איינער קומט און האקט אונז אראפ אלעמען די קעפ מיט איין מעסער!.. הערט איהר, איהר מעגט אייך זאגען וואס איהר ווילט, אנקוקען קען איך ניט אט די אלע וואס קומען אייך טרייסטען חלילה ביי אן'אומגליק. זייערע צוגעריכטע כלומרש'ט טרויעריגע פנים'ער, וואס אויף יעדען שטעהט אויפגעשריעבען: א דאנק גאט וואס ניט איך"... זייערע הילצערנע רייד, וואס קלעפען זיך ניט, זייערע פאלשע שבחים, זייער אוועקגעהן אומגעזעגענט מיט א מורקע אונטער דער נאז, — וואס דארפט איהר מעהר? אפילו אט דער איוב, וואס ס'איז א מנהג אז יעדער גראבער יונג זאל אין איהם אריינקוקען ווי א האהן אין בני אדם, איז מיר גמאס! וואס? אפקורסות זאגט איהר? דאס הייסט ביי אייך אפיקורסות? נו, און נעהמען אונטערשטעלען א פיסעל אן'אונשולדיגען מענשען, הייסען איהם חתמ'ענען וועכסלען און אליין אוועק מיט געלד קיין אמעריקא און דעם „מענשען" לאזען ער זאל נעהמען און אוועק'סמ'ען אי זיך אליין אי נאך דריי אונשולדיגע נפשות — דאס וועט ביי אייך הייסען ווי אזוי? וואס פאר א נאמען וועט איהר דעם געבען?

ניִשט אַפּיקורסות? אַ יאָ ניין? און פֿון גאָט אַלײן װעט איהר זאָגען אַז ס'איז ניט קײן אונרעכט? װאָרום װי טאָר מען רײדען אױף גאָט? טהוט אַלע זשע אַ קוק װאָס זאָגט דערױף איוב? אָט דער זעלבער הײליגער איוב, װאָס ס'איז אַ מנהג איהר זאָלט אין איהם אַרײַנקוקען װי אַ האָהן אין בני אָדם? אַ יאָ איהר שװײַגט? איך שװײַג אױך, װאָרום איהר קענט רעדען צוזעצטערהײד, װעט אײַך קײנער ניט ענטפֿערען! איהר װעט איבערקײַען נאָך אַמאָל די שױן לאַנג איבערגעקײַטע װערטער: „ה׳ נתן וה׳ לקח" — און דערבײַ װעט איהר בלײַבען... װאָס זאָגט איהר? פֿילאָזאָפֿירען הײסט קײַען שטרױ? איך זאָג אױך דאָס אײגענע.

אַלזאָ איך קעהר מיך אום צוריק צו מײַן אַלמנה... װאָס זאָג איך אַלמנה? צו מײַנע צװײ אַלמנות! ראָזע אױך אַן אַלמנה! חאַ־חאַ־חאַ! עס איז אַזױ טרױעריג, עס איז אַזאַ בעלײדיגונג פֿון דער נאַטור, אַז נור לאַכען דאַרף מען! ראָזע אַן אַלמנה! איהר זאָלט זי געװען זעהען אַ קינד פֿון פֿופֿצעהן יאָהר קען ניט אױסזעהען יונגער, ראָזע אַן אַלמנה! אַן אַלמנה אַלײן איז נאָך גאָרניט! ראָזע — אַ מאַמע! אַ מוטער פֿון אַ קינד! אין אַ חדשים דרײַ נאָך שאַפּיראָ'ס טױט האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פֿון אַ בעשעפֿעניש און די שטוב איז געװאָרען פֿול מיט דעם בעשעפֿענישעל — פֿײגעלע האָבען זײ דעם אַ נאָמען געגעבען — און אין שטוב האָט געװעלטיגט נאָר אײן פֿײגעלע, און אַלעס איז געװען נאָר צוליעב דער אײנער „פֿײגעלע", און װאו איהר זענט געשטאַנען, און װאו איהר זענט געזעסען, און װאָס איהר האָט ניט געטהאָן, האָט איהר געקענט הערען נאָר פֿײגעלע און פֿײגעלע און װידער פֿײגעלע! אױב מען זאָל װעלען זײַן אַ מאמין און גלױבען אין „השגחה פּרטית" װי איהר רופֿט דאָס אָן, װאָלט איך געזאָגט אױף דער פֿײגעלע, אַז דאָס האָט גאָט בעלױנט אונז פֿאַר אונזערע גרױסע לײדען און האָט אונז געשיקט אַ טרײסט. איהר װײסט אָבער, אַז איך בין אַ קנאַפּער מאמין און איך בין שטאַרק מסופּק אין אײַך אױך... װאָס? איהר װילט מיר אײַנרײדען אַז איהר גלױבט יאָ, — געזונטערהײד! איך האָב צו אײַך גאָרנישט ניט; אַבי איהר אַלײן זאָלט זײַן איבערצײַגט, אַז איהר זײַנט ניט קײן צבועק, קײן היפּאָקריט. הערט איהר, יודען, האָב איך פֿײַנט היפּאָקריטען, טאַקי נאָר װי אַ יוד האָט פֿײַנט חזיר! זײַט אײַך פֿרום װי צעהן טױזענד רוחות, אַבי ניט אַן אמת! טאָמער זשע זײַט איהר גלאַט אַ גנב, אַ פֿאַרמאַסקירטער „צדקתך", זײַנט איהר ניט פֿון מײַנע לײַט און איך דאַרף אײַך אױף תשועה נײַנציג כפּרות. אָט אַזאַ מענשיל בין איך מיר!

הכלל וואָסער אַ סרחה געהט הײַנט? — פֿײַגעלע! פֿון דער ערשטער מינוט וואָס די פֿײגעלע האָט זיך בעוויזען אויף דער וועלט, האָט אַלעס ווי אויפגעלעבט, אַלע און אַלעס האָבען געשמײכעלט און געפֿרײט זיך. אַלע פּנים׳ער האָבען געשײַנט. אַלעמענס אויגען האָבען אָנגעהויבען צו לײַכטען און גלאַנצען. אינאײנעם מיט דעם קינד זענען מיר אַלע אויפ׳ס נײַ געבוירען געוואָרען. איך וועל אײַך זאָגען אַ שעהנס: ראָזע, וואָס האָט זיך נישט בעוויזען אויף איהר פּנים קײן שמײכעל שוין אַזאַ צײַט, האָט פּלוצים אָנגעהויבען ווידער צו לאַכען מיט איהר פֿריהערדיגען מאָרנעם געלעכטער, וואָס פֿערגיפֿטעט אײַך און צווינגט אײַך, אַז איהר זאָלט אויך לאַכען, חאָטש עס ווילט זיך אײַך גאָר הײנען. אָט אַזאַ מין כח ליגט אין איהר געלעכטער און אָט אַזאַ מין כח האָט בעוויזען די קלײנע פֿײגעלע, אַז זי האָט אויפגעעפֿענט איהרע קלײנע אײגעלעך און האָט גענומען דאָס ערשטע מאָל מיט אַ פונק פֿון פֿערשטאַנד בעטראַכטען אונז אַלע דרײַ. און ווער שמועסט, אַז אויף פֿײגעלעס ליפּעלעך האָט זיך בעוויזען דאָס ערשטע שמײכעלע, זענען בײדע אַלמנות שעור ניט משוגע געוואָרען פֿאַר ענטהוזיאַזם און התפעלות. זײ האָבען מיך בעגעגענט מיט אַזאַ אימפּעט אַז איך האָב מיך פֿאַר זײ דערשראָקען:

— גוואַלד וואו זענט איהר געווען פֿריהער מיט אײן מינוט?

אַזוי זענען אָנגעפֿאַלען אויף מיר בײדע אַלמנות.

— וואָס איז דען? וואָס האָט זיך געטראָפֿען? — פֿרעג איך אַ דערשראָקענער און בעקום פֿון זײ אַנ׳ענטפֿער:

— סטײַטש, פֿײגעלע האָט אָט ערשט מיט אָנדערהאַלבען מינוט פֿריהער אַ לאַך געטהון! דעם ערשטען לאַך!

— אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך גאַנץ קאַלט און אינווענדיג דאָס האַרץ פֿרעהט זיך, געוועהנליך ניט אַזוי אויף דעם, וואָס פֿײגעלע האָט אַ לאַך געטהון, ווי אויף דעם, וואָס מײַנע צווײ אַלמנות זענען אַזוי ששון ושמחהדיג. נו, הײַנט קענט איהר שוין פֿערשטעהן וואָס עס האָט זיך אָבגעטהון בײַם ערשטען צײנדעל! די ערשטע האָט דערפֿיהלט נאַטירליך די יונגערע אַלמנה, די מוטער. האָט זי צוגערופֿען די עלטערע אַלמנה, פּאַיען, הײַסט עס, און בײדע אַלמנות האָבען גענומען פּרובירען מיט אַ גלאָז און אַז זײ האָבען דערהערט אַז עס קלינגט אַ צײנדעל, האָבען זײ געמאַכט אַזאַ גוואַלד, אַז איך בין אַרײַן פֿון צווײטען צימער ניט טויט ניט לעבעדיג.

— וואָס איז דאָ?

— אַ צײנדעל!

— עס ווייזט זיך אייך אויס! — זאג איך צו זיי בכיון, עס זאל זיי אבי-סעל רייצען — און ביידע אלמנות נעהמען מיין פינגער און טאפען אן ביי פייגעלען אין הייסען מיילכעל עפים א שארף שפיציקעל, וואס קען זיין ס'איז א ציינדעל.

— נו? — פרעגען זיי מיך ביידע און ווארטען איך זאל זיי שוין אבגעבען א געראם פונ'ם ציינדעל. איך מאך זיך תמעוואטע. איך האב ליעב זיי צו רייצען, פרעג איך זיי איבער:

— וואס נו? !

— אבער איא א ציינדעל?

— א ציינדעל, וואס דען זאל דאס זיין?

און דאס פערשטעהט איהר דאך, אז ווי באלד א ציינדעל, איז דאך פייגעלע א חכמה, וואס מען קריגט ניט די צווייטע אין דער גאנצער וועלט! און ווי באלד, אז פייגעלע איז אזא חכמה, קומט דאך איהר מען זאל זי אזוי לאנג קושען ביז דאס קינד הויבט אן צו וויינען, און איך רייס עס ארויס ביי זיי פון די הענד און שטיל דאס איין, ווארום ביי קיינעם שווייגט ניט אזוי דאס קינד ווי ביי מיר, און מען קען זאגען אז קיינעמ'ס האר האט פייגעלע ניט אזוי ליעב ווי מיינע האר, און קיינעמ'ס נאז ווערט ניט אזוי געריסען פון אידרע ברעקעלעך פינגערלעך, ווי מיין נאז, און פוהלען אויף זיך די דאזיגע ברעקלעך פינגערלעך איז א גן-עדן! עס גלוסט זיך אויסקושען 1000 מאל איטליכעס גליעד פון די דאזיגע קליינטשינקע, גלאטינקע, ווייסינקע און חיי-בינקע פינגערלעך! איהר קוקט אויף מיר און איהר טראכט זיך: „אט דער מענש האט א ווייבערשע נשמה, א ניט וואלט ער אזוי ניט ליעב געהאט קיין קינדער"... אבער איא איך האב געטראפען, וואס איהר טראכט? ס'איז אזוי די מעשה: וואס פאר א נשמה איך האב ווייס איך ניט, נאר אז איך האב ליעב קינדער — דאס איז א פאקט! ועמען דען זאל מען ליעב האבען אז ניט קיין קליינע קינדער! אייערע גרויסע ווילט איהר זאל איך ליעב האבען? אט די גלאטע מארדעס מיט די געפאקטע בייכלעך, וואס זייער גאנץ לעבען איז א געשמאקער מיטאג מיט א גוטען ציגאר מיט א פרעפעראנסעל? צי אט יענע שעהנע מענשען ווילט איהר זאל איך ליעב האבען, די וואס קהלען זיך און לעבען פון דער קהל'שע שיסעל און שרייען אין ליארמען און פויקען איבער דער גאנצער וועלט אז זייער גאנצער מיין איז טובת הכלל?.. אדער איהר זענט א בעלן איך זאל ליעב האבען אט די יונגע צוצעקעס, וואס ווי-לען מתקן זיין די וועלט, רופען מיר בורזשוק און ווילען מיך צווינגען איך

זאָל פֿערקויפֿען מיינע הייזער און צוטהיילען זיך מיט זיי לשם עקספּראָפּריאַציע? אָדער איהר ווערט מיר אפשר הייסען איך זאָל ליעב האָבען די גראָבע ווייבער, די פּרות הבשן, וואָס זייער איינציגער אידעאַל איז פֿרעסען, קליידער, בריליאַנטען, טהעאַטער און געפֿעלען פֿרעמדע מאַנסבילען? צו גאָר די אונטערגעשאָרענע אַלטע מוידען, וואָס אַמאָל אין מיינע יונגע יאָהרען האָבען זיי געהייסען „ניהיליסטקעס“, היינט הייסען זיי „עס-עסאָווקעס“, „עס-עראָוציס“, „קאַדעטניצעס“ וכדומה אַזעלכע שעהנע נעמען?.. איהר זאָגט, ווייל איך בין אַן אַלטער בחור בין איך אַ בעל כעסן און אַ מיזאַנטראָפּ און מיר געפֿעלט ניט קיינער? זאָגט אייך, וואָס אַרט מיך וואָס איהר זאָגט? איך טהו מיר מיינס: איך דערצעהל, וואו זשע האַלט איך? ביים קינד, ביי פֿייגעלען, ווי מיר האָבען דאָס ליעב געהאַט? דאָס גאַנצע לעבען האָבען מיר אַוועקגעשענקט דעם קינד, מיר אַלע דריי, דערפֿאַר ווייל דאָס קינד האָט אונז פֿערזיסט דאָס ביטערקייט פֿון דאָס לעבען, צוגעגעבען אונז אַלעמען פֿרישע ענערגיע צו טראָגען דעם שווערען יאָך פֿון דער נאַרישער פֿערדאָרבענער וועלט, און פֿאַר מיר עקסטרא איז אין דעם קינד געווען אַ גאַנצער סוד. איהר ווערט דעם סוד לייכט פֿערשטעהן, אויב איהר ווערט זיך דערמאָהנען, — וואָס איז געווען פֿאַר מיר ראָזע?.. וואָס מעהר דאָס קינד האָט געוואַכסען, דעסטאָ מעהר האָט געבליהט די האָפֿנונג ביי מיר אין האַרצען, אַז מיין עלענד זאָל ענדליך פֿערשווינדען און איך זאָל אַמאָל אויך וויסען פֿון אַ לעבען אויף דער וועלט... און ניט נאָר איך אַליין האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט דער מחשבה; די זעלבע האָפֿנונג האָט געלעבט אויך ביי פֿאַיען אין האַרצען, און חאָטש מיר האָבען דערפֿון ניט גערעדט קיינמאָל, נאָר פֿאַר אונז אַלע דריי, איז דאָס געווען קלאָהר ווי דער טאָג, אַז עס וועט מוזען אַמאָל אַזוי זיין... איהר ווערט אפשר פֿרעגען: ווי אַזוי קענען זיך דאָס מענשען פֿערשטעהן אומגערעדט? איז אַ סימן אַז איהר קענט פּסיכאָלאָגיע, נאָר ניט קיין מענשען... למשל, אָט וועל איך אייך מאָלען אַ בילד, וועט איהר זעהען, ווי אַזוי מענשען שמועסען זיך אוים כמעט אָהן ווערטער. פֿערשטעהען זיי אויפֿ'ן וואונק. אָט האָט איהר אייך אַ בילד:

אַ זומער נאַכט. דער הימעל איז פֿערשמיסען מיט ווייסע מילך-פּאַסען. איך האָב געוואָלט זאָגען: די שטערען בלישטען, פֿינקלען, שטמערירען, האָב איך מיך דערמאָהנט, אַז אַזוי שטעהט ערגעץ געשריבען אין אַ ביכעל, וויל איך ניט איבערקייען יענעמס ווערטער. איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז איך האָב פֿיינט זייערע בעשרייבענישען פֿון דער נאַטור, וואָס זענען אַזוי ערגליך מיט דער נאַטור, ווי איך בין ענגליך מיט אַ טירקישען פּאַשאַ.

הכלל ס'איז געווען א זומער נאכט, איינע פון די זעלטענע ווארימע, לויטערע, פרעכטיגע נעכט, וואס דער טרוקענסטער מענש אין דער וועלט ווערט פול מיט פאעזיע און עס בייגקט זיך איהם ערגיץ אהין, וויט, ער ווייסט אליין ניט וואוהין. עס חאפט איהם ארום פון אלע זייטען א מאדנער שטראם פון רוח הקודש און ער זינקט אין א הייליגע שטילע רוהיגקייט, און ער פערקוקט זיך אין דער טיעפער בלויער יארמולקע, וואס מיר רופען דאס הימעל, און ער פיהלט, אז דער הימעל סוד'עט זיך עפעס מיט דער ערד, פיהרען א שטילען שמועס צווישען זיך, א שמועס פון אייביגקייט, פון אונענדליכקייט און פון דעם, וואס מענשען רופען גאטהייט...

נו? וואס וועט איהר זאגען אויף מיין בעשרייבען די נאטור? ניט געפעלען? בין איך אויסגעשטעלט! האט צייט, איהר זענט נאך ניט פערטיג. איך האב אייך פערגעסען דערצעהלען פון די זשוקעס, מאדנע, שווארצע, ברוין פארביגע זשוקעס, וואס טראגען זיך אין דער פינסטער, צולאזט די פליגעל, זשומען און הודען און טהוען זיך אלע מאל א זעץ אן וואנט אדער אן פענסטער, און טהוען א פאל אנידער אויף דער ערד מיט האלב צולאזטע פאלעס און ווערען אנשוויגען. איהר זאלט נאר נישט האבען קיין יסורים — זיי וועלען אביסעל ארומפויזען אויף דער ערד, זיך אויפהויבען, צולאזען די פאלעס און וועלען זיך ווידער דרעהען ארום דער שיין פון דער ליכט מיט א זשומען און מיט א הודען, און ווידער געבען זיך א זעץ אין פענסטער אריין און א פאל אנידער אויף דער ערד... מיר זיצען אויפ'ן גאניק, וואס געהט אין גארטען אריין, אלע פיער: איך, און פאיע, און ראזע, און פייגעלע, פייגעלע איז שוין א גרויסע; פיער יאהר ווערט איהר ראש חודש אלול און ריידען רעדט זי ווי אן אלטער. זי רעדט און פרעגט קשיות. טויזענדער קשיות: פאר וואס איז הימעל — הימעל און ערד — ערד? ווען איז טאג און ווען איז נאכט? פאר וואס איז ביינאכט נאכט און בייטאג טאג? פאר וואס רופט די מאמע די באבעניו מאמע און די באבעניו רופט די מאמע ניט מאמא נאר ראזע? פאר וואס בין איך איהר דיאדיא, א דיאדיא און ניט קיין פאפא?.. פאר וואס קוקט דער דיאדיא אויף דער באבעניו, און די באבעניו קוקט אויף דער מאמא, און פאר וואס איז די מאמע אזוי רויט געווארען?.. איהר פערשטעהט דאך שוין, אז דאס רופט ארויס ביי אונז אלע דריי א געלעכטער, פרעגט פייגעלע וואס לאכט מען, ווערט דער געלעכטער נאך גרעסער און ענדיגען ענדיגט ער זיך מיט דעם, וואס מיר קוקען זיך איבער אלע דריי, און אלע דריי פערשטעהען מיר זיך גאנץ גוט וואס דער קוק בעדייט. מען דארף

שוין ניט קיין ווערטער. ווערטער זענען איבעריג. ווערטער זענען בעשאַפען געוואָרען נאָר פאַר פלאַפּלערס, ווייבער און אַדוואָקאַטען. אָדער ווי ביסמאַרק האָט זיך אַמאָל אויסגעדריקט: ווערטער זענען אונז געגעבען געוואָרען אום צו פערמאַסקירען אונזערע געדאַנקען. אָט בעגעהען זיך דאָך חיות און עופות און אַלע איבעריגע בעשעפעניש׳ען אָהן ווערטער! אָט וואַקסט דער בוים, אָט בליהט די בלום, אָט שפּראָצט אַ גרעזעל, האַלט זיך צו צו דער ערד, קּוּשט זיך מיט׳ן שטראַהל פון דער זון — וואו איז זייער שפּראַך? אויגען. מיין ליעבער פריץ, אויגען ביי מענשען זענען אַ גרויסע זאַך! וואָס אַ מענשענס אויגען קענען אייך אַמאָל זאָגען אין איין מינוט וועט אייך דאָס מויל ניט אויסרעדען אין קיין טאָג! אונזער איבערקוקען זיך אין יענער נאַכט מיט מיינע צוויי אלמנות איז געוועזען אַ בלעטעל, אַ קאַפּיטעל פון אונזער אַלעמענס לעבענס געשיכטע, אַ גאַנצע פּאָעמע אויב אידר ווילט, אַ ליעד, אַ טרויעריגעס ליעד פון דריי פערלאָרענע לעבענס, פון דריי פערקריפּעלטע נשמות, וואָס פערשיעדענע פּערפלאָנטעני׳שען האָבען ניט דערלאָזט זיי זאָלען טרינקען פון דעם קוואַל וואָס הייסט גליק, זיי זאָלען געניסען פון דעם פאָנטאַן וואָס הייסט ליעבע... איך האָב מיך אַרויסגעכאַפּט פאַר אייך מיט דעם וואָרט „ליעבע“ אומגעהרען. גלויבט מיר אַז עס עקעלט מיך! ווייסט אידר פאַר וואָס? דערפאַר ווייל אייערע שרייבער בענוצען שוין צו אָפט דאָס דאָזיגע הייליגע וואָרט און מאַכען פון דעם שוין צו אַ וואָכעדיגער מאכל. דאָס וואָרט „ליעבע“ אַז מען רעדט דאָס אַרויס אויף דער שפּראַך פון אייערע שרייבערס, איז אַ חלול השם. דאָס וואָרט „ליעבע“ דאַרף אַרויסגעגאָסען ווערען, ווי עס גיסט זיך אויס אַ תפלה צו גאָט, אָדער עס דאַרף זיך אויסגיסען אין אַ ליעד אָהן ווערטער, אין אַ געזאַנג פון עכטער פּאָעזיע, עס מעג זיך זיין אָהן ריימען: ליפען־קיפען, האַפּען־טאַפּען, יאָגען־שלאָגען, גראָזען־בלאָזען וכדומה אַזעלכע גראַמען פון אייערע פּאָעטען, וואָס אַז איך לייען זיי אַמאָל מאַלט זיך מיר אויס אַז איך שלינג אַרבעס און פערבייס מיט פאַפּיר... דער משל מעג אייך ניט געפעלען, נאָר דרעהען מיט דער נאָז בעדאַרפט אידר ניט, איך ענדיג אייך שוין די געשיכטע מיט מיין אלמנה, נומער צוויי און איך מאַך דאָס בקצור, ווארום איך האָב פיינט אַז מען גענעצט... זאָגט נור, אידר האָט אַמאָל פערזוכט דעם טעם עס זאָל אייך רייסען אַ צאָהן, וואָס אידר מוזט אידם אַרויסציהען, נור אידר לייגט דאָס אָב אויף מאָרגען, פון מאָרגען אויף איבערמאָרגען, ביז אידר נעמט אייך אָן מיט האַרץ און גערט צום דאָקטאָר, אידר קומט צו צו דער טהיר, אידר לייענט איבער אויף זיין בלעטעל: דענטיסט אַזעלכער און אַזעלכער, נעמט צו פון 8 ביז 1

און פֿון 1 ביז 8...״ האַפּט איהר אַ קוק אויפֿ׳ן זייגער און אַ זאָג צו זיך אַליין:

— פֿון 8 ביז 1 און פֿון 1 ביז 8; הייגט וואָס האָב איך קיין צייט ניט?..

און איהר קערט זיך אום צוריק אַהיים און איהר רייסט זיך אויף די צייהן... אָט דאָס אייגענע איז געווען מיט מיר און מיט ראָזען. אַרויסגעגאַנגען בין איך פֿון דערהיים אַלע אין דער פֿריה מיט אַ בעשטימטען געדאַנק, אַז היינט מוז דאָס געשעהן נאָר אָהן אַ שום תירוץ: פֿריהער וועל איך איבעררעדען מיט מיין אלמנה נומער איינס, מיט דער מוטער הייסט עס, אַזוי און אַזוי... וועט זי ווערען רויטליך, אַראָבלאָזען די אויגען און אַ זאָג טהון: „ביי מיר האָט איהר געפּועל׳ט, רעדט איבער מיט ראָזען...״ וועל איך אַוועקגעהן פֿון דער אלמנה נומער איינס צו דער אלמנה נומער צוויי און וועל איהר זאָגען: „הער נאָר אויס, ראָזע, ס׳איז אַזוי און אַזוי...״ און איך חאַפּ דאָס היטעל און קום צו געהן צו מיינע צוויי אלמנות, לויפֿט מיר אַקעגען פֿייגעלע, וואַרפֿט זיך מיר אויף די הענד, חאַפּט מיך אַרום ביים האַלז, קושט מיך אין די ברילען און בעט זיך ביי מיר, אַז „היינטיגען טאָג, נאָר היינטיגען טאָג זאָל איך זאָגען דער מאַכעניו און דער באַבעניו, מיך וועט מען פֿאָלגען, זי זאָל זיין פֿריי, ניט לערנען, ניט שפּיעלען, ניט טאַנצען, נאָר געהן מיט׳ן דיאַדיאַ אין זאָאָלאָגישען גאָרטען, מען האָט געבראַכט, זאָגט מען, צו פֿיהרען אַזעלכע מאַלפּעס, אַזעלכע מאַלפּעס, וואָס מען קען פּלאַצען פֿאַר געלעכטער!...״ נו, אדרבה, זייט אַ בריה, און נעמט ניט דאָס קינד, און געהט ניט מיט דעם אין זאָאָלאָגישען גאָרטען אָנקוקען די נייע מאַלפּעס, וואָס מען קען פּלאַצען פֿאַר געלעכטער?...

— וואָס וועט זיין פֿונם קינד? — וואָרטשעט די אלמנה נומער איינס.

— ער מאַכט אַ תל פֿונם קינד? — האַלט זי אונטער די אלמנה נומער צוויי, און דער דיאַדיאַ הערט זיי ווי דעם פֿאַר-אַ-יאָהריגען שניי, ביידע אלמנות, נעמט דאָס קינד און געהט מיט דעם אין גאָרטען זיך בעקענען מיט די נייע מאַלפּעס, וואָס מען קען פּלאַצען פֿאַר געלעכטער — און אָט אַזוי ווי איך דערצעהל אייך, אַלע מאָל אַ נייער תירוץ, עס געהט אַוועק אַ טאָג און אַ טאָג, אַ וואָך און אַ וואָך, אַ יאָהר און אַ יאָהר, דאָס קינד וואַקסט, הויבט אָן פֿערשטעהן אַזעלכע זאַכען, וואָס מען קען פֿון זיי ניט רעדען, און עס בלייבט ביי אונז אַלע דריי דער הסכם, אַלץ אָהן ווערטער, אַז לאָז דאָס קינד אונטער חאַפּמען שוין, אַז פֿייגעלע זאָל אויסוואַקסען, ווערען אַ מענש און אויסקלייבען זיך איהר באַשערטען, דאַן ווערען אונז אויפֿגעבונדען די הענד, דאַן רעפּאַרירען מיר אונזער לעבען, פֿיהרען אויף אַ נייע שטוב, און מען בייט פּלאַנען, יערעה

ביי זיך אין הארצען, ווי אזוי מען וועט לעבען אַלע צוזאַמען, דאָס יונגע פּאָר — פייגעלע מיט איהר באַשערטען, דאָס אַלטע פּאָר — איך מיט ראָזען, און די אלמנה באבע (פּאַיע) וועט געוועלטיגען איבער אונז אַלעמען, — דאָס וועט זיין אַ לעבען! די גאַנצע זאַך איז נאָר: ווי דערלעבט מען שוין? ווי דערלעבט מען שוין, אַז פייגעלע זאָל אויסוואַכסען, ווערען אַ מענש און אויסקלייבען זיך איהר בעשערטען? נאָר אַז מען לעבט דערלעבט מען זיך. אַזוי דאַכט זיך זאָגט דאָס שפּריכוואָרט? איך האָב פיינט שאַבלאָנע שפּריכווערטער; איהר האָט זיי ליעב? זעהר שעהן, איך פערגין אייך. אַלזאָ אַז מען לעבט דערלעבט מען זיך: פייגעלע איז אויסגעוואַקסען געוואָרען אַ מענש און האָט אויסגעקליבען זיך איהר באַשערטען — און אָט דאָ ליעגט דער הונד בעגראָבען! אָט דאָ ערשט הויבט זיך אָן די רעכטע פּסיכאָלאָגיע, ווי איהר רופט דאָס אָן! איהר ווייסט? דאָס וואָס איהר קוקט אויף'ן זייגער איז איבעריג. איך וועל אייך סיי ווי סיי היינט מעהר ניט דערצעהלען, איך דאַרף געהן; מיינע אלמנות וועלען נישט וויסען וואָס איבערצוטראַכטען. איך קען בעשטעהן, אַז אויב איהר האָט חשק אויסצוהערען די געשיכטע פון מיין „אלמנה נומער דריי“, זאָלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אַהיים. אַ ניט ווי איהר ווילט אייך! פאַר די פּאָלעס וועל איך אייך ניט שלעפּען. איהר וועט אַליין קומען... אַדיע!

עד כאן אלמנה נומער צוויי.

ג.

אלמנה נומער דריי.

— גוט וואָס איהר זענט געקומען צו מיר אין אַזאַ שעה וואָס איך בין גראָד אין דערהיים, דאָס הייסט אין דערהיים בין איך שטענדיג, נאָר פאַר מיר, ניט פאַר יענעם. יעדער מענש האָט זיך זיינע געוואָהנהייטען. למשל, איך בין געוואָהנט אַז איך עס זאָל מיר זיצען אַקעגען די קאַץ. אָהן דער קאַץ וועל איך ניט עסען. קיץ-קיץ-קיץ! וואָס זאָגט איהר אויף דער קאַץ? קלוג — אַ חכמה! זי וועט אייך אַליין ניט נעמען — עס מעג ליגען גאָלד! איהר זעט אַ מבין אויף איהר פעל? וואָס? איהר האָט פיינט אַ קאַץ? אַנ'אײַנבילדונג פונים חדר! מען ווייסט די מעשיות! איהר דאַרפט זיך ניט פערענטפערן! ווי אַזוי טרינקט איהר טיי? — מיט מילך? צי אַזוי? איך טרינק מיט מילך... אַ קאַטאַ! טפרוס! אין דער ערד אַריין!... קיין זאַך האָט זי אַזוי ניט ליעב ווי מילך. פוטער וועט שטעהן וועט זי ניט טשעפּען, און דערזעהט זי מילך מוז זי טהון אַ לעק...

איהר ווייסט דאך אז איך האלט ניט פון הקדמות, נור דא מוז איך אייך זאגען א הקדמה: איך האב פיינט אז מען שמייכעלט. לאכען קענט איהר וויפיעל איהר ווילט, נאר ניט שמייכלען. געדענקט איהר זשע אלסדינג וואס איך האב אייך דערצעהלט? טאמער האט איהר פערגעסען, זאגט, שעמט זיך ניט, גרעסערע פון אונז מאכט זיך, פערגעסען אויך אמאל. איך וועל אייך מוזען, האב איך מורא, איבער'חזר'ן אין קורצען נאך אמאל און געבען אייך איין אויסצוג, א קצור המעשה:

איך האב געהאט א חבר פיני, האט ער געהאט א פרוי פאיע, האבען זיי געהאט א קינד ראזע. איז מיין חבר פיני געשטארבען און פאיע איז געבליבען אנ'אלמנה. און איך בין ביי איהר געוועזען א בן-בית. און זי איז מיר געוועזען צום הארצען און איך איהר אויך. נאר רעדען האבען מיר דערפון ניט גערעדט. געהאלטען אין זיך. און אזוי זענען אוועק די בעסטע יאהרען. דערוויל איז איהר טעכטעריל (ראזע) אויסגעוואקסען און איך בין געוועזען נאך איהר די כפרה. האט זיך אונטערגעחאפט א בחור'ל שאפירא, א גיטער בוכהאלטער און א שענער שאכשפילער, און די ראזע האט זיך אן איהם פערברענט, האב איך זיך צוקריעגט מיט דער מוטער און בין אוועק מיט דעם געדאנק, אז וויל איך וועל לעבען זאל מיין פוס דארט ניט זיין! און איך האב דאס ווארט ניט אויסגעהאלטען און בין באלד אויפ'ן צווייטען טאג געקומען און בין געווארען דער זעלבער היימישער וואס פריהער, און האב מיך פערשטעלט פאר א מחותן און האב געפראוועט א חתונה צווישען דער ראזע מיט דעם שאפירא, וואס איז געוועזען דער גאנצער בעל הבית איבער זיינע פרינציפאלס געשעפטען, גע'חתמ'עט פאר זיי וועקסלען, און זיי האבען זיך פערהערט און זענען אוועק קיין אמעריקא און איהם האבען זיי געלאזט מיט די חובות, האט ער זיך גענומען דאס לעבען — און ראזא איז געבליעבען אנ'אלמנה. האט איהר אלזא צוויי אלמנות. און פונקט אזוי ווי איהר מוטער פאיע, די אלמנה נומער איינס, איז געבליבען נאך מיין חבר פיני'ס טויט מיט א קליין קינד ראזעטשקע, אזוי איז איהר טאכטער ראזע, די אלמנה נומער צוויי, געבליבען נאך שאפירא'ס טויט מיט א קליין קינד פייגעלע, וועלכע איז געבארען געווארען אין דריי חדשים ארום נאך שאפירא'ס טויט, — און מיר אלע דריי האבען די פייגעלע ליעב געהאט דאס חיות מיט'ן לעבען און מיר אלע דריי, איך און פאיע און ראזע, האבען זיך איינגאנצען איבערגעגעבען צום דאזיגען קינד, ניט צייט געהאט צו קלערען וועגען זיך און וועגען מיין ראמאן מיט דער אלמנה נומער צוויי, מיט ראזען, וועלכע האט זיך דערוויל פערצויגען ביז פייגעלע וועט אונטערוואקסען און ווערען א מענש.

און אז פיינעלע איז אונטערגעוואקסען און געווארען א מענש... איך וועל אייך בעטען, אז איך דערצעהל אייך עפּיס, זאלט איהר ניט קוקען אין קיין בוך אריין, ס'איז א מאוס'ע טבע, און בעסער הארכען וואס מען דערצעהלט אייך, ווארום דא פאנגט זיך אן א נייע געשיכטע.

וואס איהר ווילט קענט איהר אויף מיר זאגען, נאר קיין פאנאטיקער, קיין עקשן בין איך קיינמאל ניט געווען. איך בין תמיד געגאנגען גלייך מיט דער צייט. איך בין קיינמאל ניט אפּגעשטאנען, צוריקגעצויגען, ווי אנדערע וואס בעקלאגען זיך אויפ'ן נייעם דור מיט זייערע נייע אידעען.

אנקוקען קען איך ניט אט די אלטע חכמים מיט זייער אייביגע פרעטענזיע: סטייטש, למאי זאל דאס איי וועלען לערנען א הוהן? ווער איז עלטער, דאס איי צי דאס הוהן?.. בהמות וואס איהר זייט! אדרבה, ווייל דאס איי איז יונגער, איז דאס בילכער! איז דאס פעהיגער! איז דאס קלוגער! אודאי דארפען מיר, דער עלטערער דור, זיך גוט צוהערען, וואס זיי, די יונגערע גענעראציאן, האבען אונז צו זאגען, ווארום זיי זענען יונג, זיי זענען פריש, זיי לערנען, זיי פארשען, זיי זוכען, זיי געפונען, זיי טהון אויף. וואס דען? אזוי ווי איהר, פערשימעלטע חכמים, וואס איהר האט זיך אנידערגעזעצט אויף די אלטע ספרים און ביכער און ווילט זיך ניט ריהרען פונ'ם ארט?.. אין כעס בין איך נאר אויף זיי, אויף די יונגע, אויף די נייע, וואס זיי לייקענען אונז אב שוין גאר אין גאנצען, זענען אונז מבטל, מאכען אונז צו קליין געלד, זאגען אויף אונז אז מיר זענען ניט נאר בהמות אדער פערד, מיר זענען קיין פערד אויך ניט, מיר זענען גאר ניט! מיר עקזיסטירען ניט! מיר זענען ניטא! נישטא און א סוף!.. שטעלט אייך פאר עס קומען אריין צו אונז, צו מיינע צוויי אלמנות מיין איך, און ניט צו מיינע אלמנות, נאר צו אונזער פייגעלע, צום אייניקעל, דריי יונגע ציאצקעס, צי סטודענטלעך, צי גיט קיין סטודענטלעך, דער שווארץ יאהר ווייסט דעם טאטען זייערען, שווארצע העמדלעך טראגען זיי, שערען שערען זיי זיך ניט, וועד זיי זענען זאגען זיי ניט, שארפע צינגלעך האבען זיי, און קארל מארקס איז זייער גאט, ניט משה רבינו, נאר גאט, גאט אליין! מילא גאט — לאז זיין גאט, דאס לעבען וועל איך מיר דערפאר נישט נעמען! ובפרט אז איך אליין בין אויך ניט ווייט פונ'ם סאציאליסטישען אידעאל, איך אליין זיים אויך וואס קאפּיטאל בעדייט, וואס איז פראלעטאריאט, עקאנאמישער קאמפף, וכדומה אזעלכע זאכען, און איהר ווילט וויסען בין איך אליין אויך... פריידט זיך ניט, נישט קיין בונדיסט חלילה, נאר קיין הינקעדיגער שניידער אודאי נישט!

אלזא קומען זיי אריין צו אונז אלע טאג, אט די דריי פערשוינלעך וואס איך זאג אייך; איינער הייסט פינקעל, דער אנדערער — באמשטיין, דער דריטער — גרוזעוויטש, און געהן געהט מען צו אונז, ווי צו זיך אהיים, ווארום מיינע צוויי אלמנות, די באבע און די מאמע, האבען א טבע, אז עס קומט אריין צו זיי א מענש, וויסען זיי ניט וואו איהם אוועקצוזעצען, וואלטען איהם אוועקגעגעבען די נשמה, ובפרט נאך אזעלכע דריי אנטיקען. וואס איינער פון זיי איז געווים א קאנדידאט פאר פייגעלען, דאס הייסט קאנדידאטען זענען זיי אלע דריי, נאר קיין דריי חתנים קען זי דאך ניט האבען, עס מוז דאך זיין איינער, הייסט געה טרעף ווער דער איינער איז, אז רעדען רעדט מען נישט הערפון, חיות ניט זיכער! און פרעגען פרעגט מען אויך ניט, ביי וועמען וועט מען פרעגען? ביי דער מוטער? וואס איז ביי זיי די מוטער? א יונגע פרוי מיט א שעהן פנים און א סוף! ביי דער באבע? וואס איז פאר זיי די באבע? די באבע איז פאר זיי נישט מעהר ווי א ווירטהין, וואס דארף זעהן עס זאל זיין עסען און טרינקען אז זיי קומען צו געהן, און נישט נור עסען און טרינקען נאר פרעסען און זויפען... נו, און פון מיר שמועסט מען נישט, ווארום וואס בין איך ביי זיי? נאך א שטוהל ביים טיש און ווייטער גארניט. זיי זאלען דאס אויסרעדען צו מיר א ווארט! סיידען דאס זאלץ-מעסטעל ביים טיש, די צוקער-פושקע, א שוועבעלע אמאל, איז דאס אהן א ביטע, אהן א „פאזשאלאיסטא", נאר א מאך מיט דער האנד איבער'ן זשילעט, ווי מען רעדט מיט א שטומען, אדער א טראג אונטער צו אייך די ליפען בשעת איהר פעררויכערט א סיגאר — און ווייטער נישט א ווארט! אמאל מאכט זיך זיי קומען און טרעפען מיך אליין, זעצט מען זיך אוועק אלע דריי און מען שמועסט, אדער מען צולייגט זיך מיט די פיס אויף די סאפעס און מען שפייט, זיי זאלען דאס אויסרעדען צו מיר א ווארט, האטש אזוי פון איידעלקייט וועגען. גארניט! גלייך ווי איך בין ניטא! נו, און דאס דארפט איהר וויסען, אז איך צו זיי וועל אודאי נישט אנהויבען צו רעדען פריהער, איך וועל מיר ניט אונטערלייגען ווי אנדערע מיט צוואנציג טויזענד חנפה'לעך און זיסע רייזעלעך, און צוקערדיגע שמייכעלעך. עס איז נאך נישט געבוירען געווארען יענער מענש אויף דער וועלט, פאר וועלכען איך זאל אנבויגען מיין קאפ, נישט מחמת איך בין א גדלן... און לאמיר זאגען יא א גדלן, רופט דאס אן ווי אזוי איהר ווילט, אייער מינונג קענט איהר האלטען ביי זיך! נאר איך האב פיינט אז מען רעדט פון זיך. איך דערצעהל אייך פון די דריי קלאפערס, וואס פאר מינים חיות דאס איז, אז איך האב מיך איין מאל ארויסגעכאפט און א פרעג געטהון ביי זיי, ווער פון זיי

אַלע דריי שפּילט אין שאָך, — האָט איהר בעדאַרפט אָנקוקען פּנים׳ער! האָט איהר בעדאַרפט הערען אַ געלעכטער! דאַכט זיך מיר וואָס קען דאָ זיין פאַר אַן׳אומגליק, אַז מען איז טאַקי אַ סאָציאַליסט, און מען שפּילט פון רעסטוועגען אַ שאָך אויך? קאַרל מאַרקס, נישקשה, וועט קיין פאַראיבעל ניט האָבען! שמועסט אָבער מיט זיי — ניין! זיי אַליין אַרט מיך ניט. זיי האָב איך אין דער ערד! ברענען ברענט מיך אויף איהר, אויף אונזער פייגעלען, למאי לאַכט זי מיט זיי? פאַר וואָס זאָל ביי איהר זיין אַלסדינג וואָס זיי זאָגען קודש קדשים, הייליג, גלייך ווי גאָט אַליין האָט דאָס געזאָגט אויפ׳ן באַרג סיני? וואָס איז דאָס געוואָרען פאַר אַ מין עבודה זרה ביי די היינטיגע יונגע לייט, אַ מין פאַנאַטיזם, אַ מין נייע חסידות, קאַרל מאַרקס איז דער רבי און מיר זענען זיינע חסידים! און אויסער קאַרל מאַרקס איז אַן עק, אַ סוף, אוים וועלט? וואו איז קאַנט, וואו איז שפּינאָזאַ, וואו איז שאָפּענהויער, וואו זענען שעקספּיר, היינע, געטהע, שיללער, ספּענסער און נאָך הונדערטער גרויסע מענשען, וואָס האָבען אויך אַמאָל כּלעבען געזאָגט אַ קלוג וואָרט? נישט אַזוי קלוג ווי קאַרל מאַרקס, אָבער קיין גאָר גרויסע נאַרישקייטען האָבען זיי דאָך אויך ניט געזאָגט! איך בין, דאַרף איך אייך זאָגען, פון די וואָס לאָזען זיך ניט שפּייען אין דער קאַשע און האָבען פיינט, אַז יענער פערדרייסט די נאָז, און דערפאַר האָב איך ליעב צו טהון אַמאָל יענעם אויף צו להכעיס. דו זאָגסט אַזוי, זאָג איך אַזוי. דו זאָגסט גאָר אַזוי, זאָג איך דוקא אַזוי — און טהו מיר עפּים! איך האָב דערהערט איין מאָל פון זיי אַ שמועס, אַז גראַף טאָלסטאָי איז גאָרנישט. איך בין ניט פון גראַף טאָלסטאָי׳ס חסידים, איך זאָל איהם פערגעטערן מיט זיין פילאָזאָפיע און מיט זיין נייער תורה פון יעזוס קריסטוס, וואָס ער מאַכט פון איהם דאָס וואָס ער איז קיין מאָל ניט געווען, נאָר אַלס קינסטלער שטעהט ביי מיר טאָלסטאָי ניט נידעריגער פון שעקספּיר; אַי טאָמער וועט איהר מיט מיר ניט מסכים, עס איך מיר ניט אָב דאָס האַרץ. איהר ווייסט דאָך שוין מיין טבע. ברענג איך דאָך צו טראָגען אויף צו להכעיס טאָלסטאָי׳ס אַ בוך און גיעב דאָס פייגעלען זי זאָל האָבען וואָס צו לייענען. האָט איהר בעדאַרפט זעהן מיט וואָס פאַר אַ גרימאַסע מיין פייגעלע האָט געגעבען אַ שטויס אַוועק דעם גראַף טאָלסטאָי! וואָס איז? ניט פינקעל, ניט באָמשטיין, ניט גרוזעוויטש האַלטען פון טאָלסטאָי.

בין איך שוין מסתמא אַרוים פון די כּלים (אַז מען דאַרף קען איך זיין אַ שיינע אויך!) און האָב זיי געמאַכט אַלע דריי מיט דער בלאָטע גלייך! איך האָב זיי געזאָגט, אַז קאַרל מאַרקס איי א טעאָריע, און אַ טעאָריע בייט זיך;

היינט אזא טעאריע, מארגען אזא טעאריע; און גראף טאלסטאי איז א גרויסער קינסטלער, — און קונסט בלייבט אייביג.

נו־נו! דאט איהר בעדארפט זעהן, הי מענשען האבען זיך עם אביסעל צופלאקערט! דעם סאדעגורער צדיק ווען איהר זאלט זאטשעפען, וואלטען זיינע חסידים ניט בעדארפט אזוי פייערן אויף אייך!..

וואס טויג אייך, ווען עס מישען זיך ניט אריין מיינע צוויי אלמנות וואלט געקענט ארוים צווישען אונז א מאוס'ער סקאנדאל! איך האב אבער ארויסגעזעהן נאכדעם אז איך בין געוועזען א נאר, ווארום סוף כל סוף האב איך דאך געמוזט זיי איבערבעטען, ווייסט איהר פאר וואס? ווייל פיגעלע האט אזוי געוואלט! און אז פיגעלע וויל אזוי, דארף זיין אזוי, און לאז זי מיר זאגען היינטיגען טאג למשל אז זי וויל איך זאל די שטוב איבערטראגען אויף אן אנדער ארט איז עפיס א תירוץ?

נישט נאר בעצויבערט האט מיך אט דאס מיידעל, נאר גאנץ איינפאך פערקנעכטעט, מיין אייגענעם ווילען האט זי געטוידט און האט געמאכט מיך פאר א שקלאף, פאר איין אויטאמאט... נישט נאר מיך, אונז אלעמען האט זי פערדרעהט דעם קאפ מיט דעם שענעם שידוך, וואס זי האט געטהון — גרויזעוויטש איז געוועזען איהר באשערטער, א כעמיקער פון דריטען קורס, א בחור'ל קיין מעשה ניט, דאס הייסט ניט קיין אי־אי־אי, גארנישט! פארהאן א סך ערגערע! ער איז געוועזען ערשטענס „א טאטענס א קינד". דאס איז א גרויסע זאך, איהר מעגט אייך זאגען וואס איהר ווילט, דאס שפיעלט א ראלע. האפט אייך נישט, איך זאג נישט קיין יחוס, איך זאג נאר אז דער שורש האט אויך א שטיקעל ווערטה; זייט איהר פון א גראבען שורש, מעגט איהר זיין געבילדעט ווי גאט אליין בלייבט איהר אלץ א גראבער יונג. פון די איבעריגע מעלות זיינע רעד איך נישט. די חברה מוז מען זאגען דעם אמת, כל זמן זיי האלטען זיך אין דער מורא זענען זיי עהרליך און פיין און נאבעל, קוים אבער חאפען זיי זיך ארוים אויף דער וועלט פאר זיך און ווערען „געוועזענע"— זאל אייך גאט היטען — טויזענד מאל ערגער פון א געוועהנליכען בשר ודם, ווארום א געוועהנליכער בשר ודם, אז ער וויל נישט אייך אבדרעהען דעם קאפ ווערט ער זיך בעהאלטען, און א „געוועזענער" אז ער וועט אייך בעשווינדלען, וועט ער אייך אויפווייזען על פי חקירה, אז א שווינדלער זענט איהר ניט ער... נאר למאי זאלען מיר פערלירען צייט אויף פוסטע פילאזאפיע? אונזער פיגעלע איז געווארען מאדאם גרויזעוויטש צו זיבצעהן יאהר, און איך וועל אייך ניט דולען מיט קיין לאנגע ספורים, וואס פאר א חתונה דאס איז געווען, ווער

האט די חתונה געפראוועט, וועמען האט דאס געקאסט געלד, און וואס פאר א גדולה עס איז געוועז ביי די אלמנות אין שטוב. די מוטער ראזע האט דערלעבט פירעזן צו דער חופה איהר טרייסט, די באבע פאיע האט דערלעבט א נחת — ,חתונה געמאכט אנאייניקעל, און איך טפוש? וואס איז מיט מיר געוועזן די שמחה אזוי גרויס? די מוזינקע אויסגעגעבען?... מאלט אייך די שמחה האט לאנג געדויערט — פון אסתר תענית ביז פורים, מען האט אונזער גרוזעוויטשען אויפ'ן דריטען טאג נאך דער חופה געבעטען אין חדר אריין נאר פאר א קליינינקייט: מען האט געפונען א גאנצען אוצר פון באמבעס און פון דינאמיט, און אזוי ווי דער בחור איז געוועזן א כעמיקער און א בערימטער כעמיקער דערצו, איז געפאלען אויף איהם דער חשד, און אגב האט מען געפונען א פאר בריוולעך פון איהם, און וואס טויג אייך גרויס, מען האט איהם צוגענומען און אוועקגעפיהרט...

און דא האט זיך אנגעהויבען פאר מיר א שטיקעל ארבייט, א לויפעניש, א דרעהעניש, א שמירעניש, א דולעניש — נעכטיגע טעג! חאפט מען זיך אריין און נאך פאר אזא מאוסער מעשה — איז זייט געזונד און שרייבט בריוולעך! היינט צו זעהן דעם צער פון דעם יונגען צווייגעלע, משטיינס געזאגט פון זיבעצעהן יאהר! און די יסורים פון דער מוטער ראזע! און פון דער באבע פאיע! א גאטס שטראף, אניאויסגאס האט זיך גענומען אויף דער שטוב! היינט דארפט איהר וויסען, אז די געשעפטען זענען אויך נישט פוינעלדיג, אין קעשענע האט אנגעהויבען טאגען, איך האב אנגעהויבען פלוטעווען, מאכען שווינדעל, פארזעצט מיינע הייזער, אונטערגעשמאלצען די קאסע; אויסגענאנגען דאס געלד אויך, האב איך פערקויפט א פאר קלייטלעך פון מיינע מאיאנטקעס... איך דערצעהל אייך ניט קיין חריפות פון זיך און שטעל מיך פאר אייך ניט אויס! איך וויל אייך נאר איבערגעבען א כאראקטעריסטיק פון מיינע אלמנות, זיי זאלען זיך דאס אינטערעסירען אויף את אזוי פיעל, פון וואנען מען לעבט, פון וואס מען לעבט און מיט וואס וועט מען לעבען ווייטער? נארנישט, ס'איז ניט זייער עסק! איך דארף זארגען פאר אלעם. איך דארף טראגען אלעס אויפ'ן קאפ. איך דארף קריכען אין דער ערד אריין! ווער הייסט מיר? איך וויים ווער עס הייסט מיר? עס הייסט זיך אליין! איך וואלט וועלען זעדן אייך אויף מיין ארט אין אזא מין לאגע צווישען מענשען, וואס איהר ווייסט ניט ווער פון זיי איז מעהר בריליאנט! איהר קאנט אויף זיי קיין מאל ניט האבען קיין פאראיבעל, קיין מאל ניט טראגען קיין שנאה, קיין פארדראס; און טאמער מאכט זיך אמאל יא עפיס עס פערקלויבט זיך א

רוח אין הארצען און איהר געדט אוועק אהיים אין אנגעשטויסענער,—איז געגונג איהר זאלט קומען צו געהן און בעגעגענען זיך מיט זייער א בליק, הערען פון זיי דאס ערשטע ווארט, געדט אלעם אוועק מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך און איהר פערגעסט אין איין אויגענבליק צו איהר האט ווען עפים געהאט געגען זיי, און איהר זענט גרייט פאר זיי צו קריכען אין דער ערד אריין, אט אזעלכע מינים בעשעפענישען זענען דאס, נו געדט טהוט עפים! און ווער שמועסט אט די פייגעלע? דאס איז גאר איין אנשיקעניש פון זיין ליעבען נאמען! עס איז גענוג, זי זאל געבען איין קוק אויף אייך מיט איהרע שענע, טיפע קורצזיכטיגע אויגען — זאלט איהר שוין איינעמען א מיתה משונה! האט קיין פאראיבעל ניט, איך זאג עס ניט אייך, איך זאג עס מיר אליין, ווארום זי האט מיך גאר משוגע געמאכט מיט איהר חתונה האבען פאר אט דעם גרוזעוויטשען, מישא האט ער געהייסען, — און ס'איז געווארען פול די שטוב מיט מישא! קיינער דארף ניט עסען, קיינער דארף ניט שלאפען, קיינער דארף ניט לעבען, וואס איז? מישא! מען האט צוגענומען מישא'ן! מען האט איינגעזעצט מישא'ן! מען וועט משפט'ן מישא'ן! מען דארף ראטעווען מישא'ן! קאלטע פריפארקעס — מען לאזט ניט צו! נישט מיך, נישט זי, נישט קיינעם! איך האב געזעהן אז דא שמעקט מיט „המצא מנוחה", אז די גרינגסטע שטראף, אויב ער וועט זיין א מוצלח, קאן איהם אריינפלידען אין די אייביגע קאטארגע, אז ניט איז הענגען!... איך זעה, אייך איז ניט גוט דא צו זיצען, זעצט זיך אוועק אט דא צום פענסטער; און אפשר האב איך מיר אייך אביסעל צוגענעסען, איז אהן איין אונגליק: איך טראג איבער מעהר פון אייך, אייך איז וועט זיך געהן אהיים, און ביי מיר איז דאס א באמבע אויף אייביג!

וואו-זשע האלטען מיר? ביי הענגען... ווארשיינליך האט איהר ניט איין מאל געלעזען אויף די בלעטער, אז היינט האט מען געהאנגען דארט און דארט צוויי מענשען, נעכטען האט מען געהאנגען דארט און דארט דריי מענשען. (הענגען מענשען און קוילען היהנער איז היינט געווארען אלץ איין נייעס.) און איהר בשעת מעשה, וואס טהוט? אדער איהר זיצט און ווינט זיך און רויכערט זיך א געשמאקען האוואנער ציגאר, אדער איהר טרינקט גאר בעת מעשה א גוטע גלאז קאווע מיט פרישע זעמעלעך מיט פוטער. אי דארטען הענגט א מענש, עס ווארפט זיך און עס צאפעלט זיך אין די לעצטע סעקונדען פון זיין אגאניע אייערער א בעקאנטער, איין אייגענער, א היימישער, וואס איהר האט איהם ניט לאנג געזעהען פול מיט לעבען אזוי ווי איהר אצונד? אי דארטען ליגט נאך א ווארעמער גוף, וואס תלינים האבען מיט גוואלד ארויסגער-

סאַן פון איהם די נשמה? אַז דאַרטען מוטשעט זיך אַ מענש, ער וואָלט וועלען וואָס גיכער שטאַרבען, נאָר עס שטאַרבט זיך ניט, ווארום דער תליון האָט ניט גוט אויפגעצויגען דעם שטריק, אָדער ער האָט זיך גאָר אָבגעריסען און אַראָבגעפאַלען צווישען טוידט און לעבען, און ער בעט זיך נעבעך ביי די הינריכטער מיט אַ קוק פון זיינע האַלב אָבגעשטאָרבענע אויגען, מען זאָל איהם טהון זיין רעכט וואָס גיכער?... וואָס? איהר קאָנט ניט ליידען אַז מען רעדט דערפון? איהר זענט אַ מפונק? איך בין אַזאַ מפונק ווי איהר. און שטעלט אייך פאָר, אַז איך בין אַליין געקראָכען אומעדום, געוואוסט די מינוט, די רגע וואָס מען וועט איהם הינריכטען, און געלייענט נאָכדעם אין די צייטונגען די בעשרייבונג, ווי אַזוי איינער פון די דריי (געהאַנגען האָט מען זיי אַלע דריי) האָט זיך לאַנג געראַנגעלט מיט'ן טויט, מחמת ער איז געווען אַ שווערער (דאָס איז געווען באָמשטיין), האָט מען איהם צוויי מאָל געמוזט הענגען... אַזוי האָט מען געשריבען נאָכדעם אין די צייטונגען, און מיר האָבען עס געלייענט, דאָס הייסט ניט מיר אַלע, געלייענט האָבען דאָס נאָר איך און ראָזע: פאַר דער באָבע מיט'ן איינ'יקעל האָבען מיר די בלעטער בעהאַלטען, — און אַזוי האָט זיך די שטוב בערייכט מיט נאָך אַ יונגע אלמנה, אלמנה נומער דריי!... און אַ טרויער האָט זיך געלעגט אויף דער שטוב, אַ שטילער, אַ טויטער טרויער, אַזאַ טרויער וואָס עס עקזיסטירט ניט פאַר איהם ניט קיין פאַרב ניט קיין ווערטער; אַזאַ טרויער וואָס בעשרייבען איהם טאָר מען ניט, ווארום בעשרייבען איהם הייסט פראָפאַנירען; אַזאַ טרויער וואָס ווען אַ שרייבער פון אייערע שרייבער רירט זיך צו צו דעם, וואָלט איך איהם איבערגעבראָכען די פינגער!... אַזאַ טרויער וואָס מען דאַרף ניט, מען קען ניט און מען טאָר ניט פון איהם רעדען... אַלעם לעבט נאָר אין דער פערגאַנגענהייט, אין די ערינערונגען. דריי אלמנות — דריי לעבענס. נישט קיין גאַנצע לעבענס, נור האַלבע לעבענס, און נישט קיין האַלבע אויך, נאָר שטיקלעך לעבענס, אנפאַנגס פון לעבען, איטליכס פון די דריי לעבענס האָט זיך אָנגעהויבען אַזוי גוט, אַזוי פּאָעטיש, אַ שיין געטהון אויף אַ מינוט, און פערשוואונדען!.. פון מיר רעד איך נישט, איך בין נישטאָ. דאָס הייסט געהן געה איך אַהין אַלע טאָג, זיץ אוים מיט זיי גאַנצע נעכט, רעדען פון אַמאָליגע גליקליכע טעג, דערמאָנען זאַכען מיט מעשיות מיט געשיכטען פון מיין טהייערען פריינד פיני, פון דעם גוטען עדעלען שאַפּיראָ, פונים העלד מישאַ גרושעוויטש, וואָס די צייטונגען האָבען נאָכדעם אויף איהם געשריבען, אַז אין זיין פאַך (כעמיע) איז ער געווען אַ זשעני... און אוועקגעהן געה איך אַוועק פון דאָרט אַלע מאָל מיט אַ צווייטאָגט האַרץ, מיט אַ פער־

דראס, און איך פרעג מיך אליין: פאר וואס האב איך פערשפילט מיין לעבען אזוי נאריש? וואו הויבט זיך אן מיין ערשטער פעהלער און ווען וועט זיין דער לעצטער? אז ליעב האב איך זיי אלע דריי, און טהייער זענען זיי מיר אלע דריי, און יעדע פון די דריי האט געקאנט זיין מיינע און אפשר נאך איצט אויך... און איטליכער פון די דריי בין איך אי ליעב, אי איבעריג, אי נייטיג, אי אנגעווארפען, און לאם איך איין טאג ניט קומען טהוט זיך חשך, און לאם איך זיצען איין איבעריגע האלבע שעה זענען זיי מיך משלח, פשוט הייסען מיר נעמען דעם וועג, טהוען נישט פון דאנען אהין זיי זאלען מיך ניט פרעגען. לאם איך זיי עפיס פירהאלטען, זאגען זיי, אז איך האב ליעב אומעדום זיך אריינמישען, ווער איך אין כעס און לויף אוועק אהיים און פערשלים מיך מיט דער קאץ און זאג אן דער דיענסט, אז טאמער וועט מען צו מיר קלינגען זאל זי זאגען, אז איך בין ניטא, אז איך בין אוועקגעפאהרען, און נעם מיך צו מיין טאגע בוך. איך פיהר א טאגע בוך שוין זעכס און דרייסיג יאהר, א אינטערעסאנטעס בוך; אידר קאנט שוין זיכער זיין! פאר מיר אליין פיהר איך דאס בוך, נישט פאר קיינעם, אזוי לאנג קרענקט די ליטעראטור אייערע ווי לאנג זי איז ווערטה צו האבען אזא בוך, ווי מיין טאגעבוך! אייך, קען זיין, וועל איך דאס אמאל ווייזען, קיין אנדערען פאר קיין געלד נישט... און וואס טויג אייך, עס געדט ניט אוועק קיין האלבע שעה, קלאפט מען מיר אן אין טהיר. ווער איז עס? דאס מיידעל פון די אלמנות איז געקומען אייך רופען צום מיטאג. וואס זאל מען אידר זאגען?—„זאגט אז איך קום באלד צו געהן".

נו? וואס וועט אידר עפיס איצטער זאגען, מיין ליבער פריינד? וואס הערט זיך עפיס מיט אייער פסיכאלאגיע?.. אידר חאפט זיך געהן? קומט, איך געה אויך מיט אייך, איך דארף זיין ביי מיינע דריי אלמנות. איין מאמענט נאר, איך וועל אנזאגען, מען זאל דא געבען דער קאץ עסען, ווארום איך קאן מיך דארט פארזיצען ביז טאג אויך אמאל. מיר שפילען אין „יערעלאש" אמאל אין פרעפעראנס, אין געלד שפילען מיר, און אידר זאלט זעהן ווי יעדערע וויל געווינען! און אז מען מאכט א שלעכטען גאנג, לייגט מען נישט קיין כבוד, נישט זיי אויף מיר, נישט איך אויף זיי. ביי מיר, אז עמיצער מאכט א שלעכטען גאנג אין קארטען, בין איך קאפאבעל יענעם דורס זיין, צורייסען! וואס בעדייט, למשל, אייער שמייכעל? איך וויים, גלויבט מיר, וואס אידר טראכט אצינד, איך קען אייך דורך און לאך פון אייער באבע! אידר טראכט אצינד אויף מיר: „אנאלטער בחור, א בעל כעס'ן..."

עד כאן אלע דריי אלמנות.

יעדער פֿאַר אונז.

יעדער פאר אונז.

(א מאָנאָלאָג).

זאָגט איהר, אַז יודען האָט מען אומעדום פיינט, מען יאָגט זיי און מען טרייבט זיי און מען רודפ'ט זיי? און איך זאָג אייך, אדרבה פאַרקעהרט: פאַר אַ יודען שטעלט זיך יעדען איין, והא ראיה, אָט וועל איך אייך אויב איהר ווילט, דערצעהלען אַ מעשה מיט צוויי ברידער וועלען מיר האָרכען, וואָס וועט איהר נאָכדעם זאָגען.

— געווען זענען צוויי ברידער, איינער האָט געהייסען... וואָס איז אייך די נפקא מינה ווי אַזוי ער האָט געהייסען? לאָז זיך אייך דאַכטען, אַז איינער האָט געהייסען מאיר, און דער אַנדערער שניאור און געטראָפען האָט זיך עס ערגיץ אין זאמוט אָדער אין פוילען, אין וואָלין אָדער אין דער ליטא, און געשעהן איז דאָס תחלת בשעת עס האָט זיך נאָר וואָס אָנגעהויבען די רעוואָ-לוציעס מיט די בהלות אויף דער וועלט, און געשמועסט האָט מען וועגען אַ פאָגראָם, וועגען אַ גאַנץ געוויינטליכען יודישען פאָגראָם וואָס האָט געזאָלט זיין אין ניכען... און האָטש אונזערע צוויי ברידער האָבען אַ חוץ זייערע נפשות נישט געהאַט וואָס איינצושטעלען גאָר נישט, מחמת קיין הייזער מיט קיין קלייטען מיט קיין פאַרמעגען האָבען זיי נישט געהאַט, און אפילו קיין חייב און קיין קינדער אויך נישט, פונדעסטוועגען האָבען זיי מורא געהאַט איינצו-שטעלען זייער לעבען, זענען זיי אויסגעשטאַנען אין אַ שענעם פריהמאָרגען און האָבען זיך געלאָזט אין וועג אַריין, וואו די אויגען וועלען טראָגען, „בחפזון" הייסט עס. מיט גרוים אייליגניש. אַי וואָס איז דאָס אייליגניש? אַז מע רעדט פון אַ פאָגראָם דאַרף מען שוין לויפען? איז דער תירוץ: מסתמא איז אין שטעד-טיל שוין געווען פרעהליך. מחמת קאָזאַקען זענען שוין אַרומגעפאָהרען מיט די נאַגייקעס איבער אַלע גאַסען... וואָס האָבען צו טהון קאָזאַקען אין אַ שטעטיל

שטאָדט, אַ יודישער שטאָדט, פֿאַר צווײ טויזענד מײל פֿון מאַנדזשוריע?... הקצור לאָז זיך אײך דאכטען אַז ס'איז געוועזען אַ פּאָגראָם, און אונזערע צווײ גבורים, מאיר און שניאור זענען געפֿלויגען פֿײל אויסען בויגען, און מחמת גרוים אײלעניש אַ פּנים האָבען זײ פֿערגעסען מיטצונעהמען מיט זיך אין וועג אַרײן צדה לדרך, אַן איבריג העמד, אַ מלבוש, אַ קאָפּעקישעלע, וכדומה אַזעלכע זאכען וואָס אַ לעבעדיגער מענש בעדאַרף האָבען אין וועג אַרײן, למשל ברויט. איך רעד שוין ניט פֿון אַנדערע שפּײזען, דאַרע קישקע, געדויכערטע צינגער, פֿירעלעך סערדעלן, — נײן, איך שמועס פֿון אַ פּראָסט שטיקעל ברויט, „המוציא לחם מן הארץ", וואָס אָהן דעם קאָן זיך נישט בעגעהן קײן שום בן אדם, ער זאָל לויפֿען אפֿילו אין עק וועלט אַרײן. אַז עס קומט די צײט, הערט איהר, ווען דער מאַגען הײבט אָן מאָנען מזונות, מעגט איהר זײן דער גרעסטער חכם, דער ערשטער פֿילאָזאָף, וועט איהר זיך נישט אויסדרעהען ביז איהר וועט נישט אָנשטופּען, איך בעט איבער אײער כבוד, די נאַרישע קישקע, אָט אַזוי האָט דער אײבערשטער באַשאַפֿען דאָס מענשעל, — אַ פֿאַרפֿאַלענע זאַך. וואָס זאָגט איהר, ניט אַזוי?

הכלל, וואו זשע האַלטען מיר? בײ די צווײ ברידער. זענען זײ געגאַנגען, מאיר און שניאור הײסט עס, אָהן אַ נשמה פֿון גאַנץ פֿריה אָן, געגאַנגען געגאַנגען און אָבגעשטעלט זיך, איבערגעכאַפּט דעם אָטהעם און ווידער גענומען געהן, ווידער אָבגעשטעלט זיך און ווידער געשפּאַנט משוגע'נערווײז, גלײך ווי מע וואָלט זײ געיאָגט מי יודע וויפֿיל גזלנים, אָדער גלײך ווי זײ וואָלטען מורא געהאַט פֿאַרשפּעטיגען אַ יריד, אַזוי לאַנג, אַזוי ברײט, ביז... אַרום פֿאַרנאַכטליך איז דאָס געווען, האָט מען אָנגעהויבען געהן פּאַמאַלי און אָבגעשטעלט זיך.

אָבגעשטעלט זיך, רופֿט זיך אָן דער עלטערער צום קלענערען:

— ווײסט וואָס איך וועל דיר זאָגען, משולם?

— דהיינו, וואָס, מאיר?

— דהיינו... איך בין נישט אַזוי מיעד פֿונ'ם געהען, ווי עס חלשט מיר דאָס האַרץ.

— און מיר אויך דאָס נעמליכע.

אַזוי האָבען זיך דורכגעשמועסט די צווײ ברידער און דערזעהען פֿון דערווײטען... וואָס מײנט איהר האָבען זײ דערזעהען? אַוודאי אַ טײכעל אַ פֿליסענדיגס מיט קאַלט וואַסער לויטער ווי קרישטאָל? אָדער פֿרישע חלה, שמעקענדיגע נאָר וואָס פֿונ'ם אויווען? אָדער פֿיש הײסע געפּרעגעלטע אין פּוטער?

צו אפשר א ראָסעל פלייש מיט קאַרטאָפעל פּאָדפּראַזשעט מיט צוריבענעם קנאָבעל וואס האָט ריח זעצט גלייך אין נאָז אַריין? ווייס איך וואָס, עס הייבט זיך גאר נישט אָן. זיי האָבען דערזעהען אין מיטען פעלד אויף דער הוילער ערד זיצען צוויי קאָזאַקען, פּשוטע קאָזאַקען, אָט די וואָס מיט די לאַנגע פּיקעס און מיט קורצע בייטשליך, די נאַגייקעס מיין איך, און מיט די רויטע לאַמפּאַסען אויף די הויזען. געזעסען זענען די קאָזאַקען האַלב-ליגענדיג אויף דער ערד, אָנגעשפאַרט אויף די עלענבויגענס, די היטעלעך אויף א זייט, די פּאַטלעס רעכט פערקעמט און די גלאַנצענדיגע האָר פערקאַקאַטשעט אויף יענער זייט אויהער, און אין אויהער א זילבערען אויהער-רינגעל, דאָס פּנים רויט, שטאַרק פערברענט, די ציינער וויס ווי מילך, און שטרויעלעך האָבען זיי געהאַלטען אין מויל, און די פערדליך ביי דער זייט שטעהען אַראָבגעלאָזט די קעפּ און שטשיפּען גראָז, און א קעסעלע אַנאַייזערנעס העננט אויף דריי פּיסליך איבער א פייערל און עס קאָכט זיך עפּיס אין קעסעל, וואס — ווייסט מען נישט: צי פיש, צי פלייש, צי באָרשט, צי קאַשע, — שלעכט איז דאָס געוויס נישט, — דאָס פיהלט מען נאָך'ן ריח, — ס'איז נור א שאלה, צו ס'איז כשר...

— ווייסט דו וואָס איך וועל דיר זאָגען, שניאור?

— דהיינו וואָס, מאיר?

— דהיינו... וואָס האָבען מיר איינצושטעלען? לאָמיר בעסער צו געהן צו זיי, איידער זיי זאָלען צו געהן צו אונז.

— איך מיין אויך דאָס נעמליכע.

אַזוי האָבען זיך דורכגעשמועסט די צוויי ברידער און האָבען זיך איינגעשטעלט און זענען צוגעגאַנגען צו די קאָזאַקען, מחמת זיי זאָלען נישט געחען צו געהן מיט גוטען, וואָלטען זיי צוגעגאַנגען מיט בייזען, וואָרום ס'איז נאָר א סברה אַז די קאָזאַקען, ווי באַלד זיי האָבען דערזעהען די צוויי יודען, האָבען זיי זיך אויפגעזעצט פון דער ערד און האָבען א ווינק געטהון צו זיי און א זאָג געטהון אויף יוניש-יודיש:

— עי, איצקאַ! חיים „אַ קום אַהער“.

א טאַטעלע, א מאַמעלע, א האַמענע-אויך.

און עס האָט זיך אָנגעהויבען צווישען ביידע פּאָר, צווישען די צוויי קאָזאַקען הייסט עס און צווישען די צוויי ברידער, א מין געשפּרעך, וואָס אַז מען זאָל זיין מיט אַכצעהן קעפּ קאָן מען דאָס ניט איבערגעבען! וואָס משטיינס געזאָגט, אַז די צוויי יונים האָט זיך געגליסט רעדען דוקא אויף יודיש און

האבען אזוי געקענט רעדען יודיש, ווי די צוויי ברידער האבען געקאנט יוניש; געוואוסט האבען די צוויי ברידער נאר איין ווארט „סקודעווע“ (פון וואנען?!) און פאר דעם ווארט האבען זיי מורא געהאט מעהר ווי פאר אלע אנדערע ווערטער, און ווי אויף צו להכעיס איז דאס ווארט „סקודעווע“ געווען דאס ערשטע ווארט וואס זיי האבען דערהערט פון די קאזאקען. ס'פארשטעהט זיך אז ס'איז געווען פרחה נשמתם, געה דערצעהל דעם קאזאק א מעשה אז זיי לויפען פון א פאגראם! וואס ווייס א קאזאק פון פאגראם?.. האבען זיך אונזערע צוויי ברידער מישב געווען און האבען זיך געמאכט תמעוואטע, כלא ידעו הייסט עס גלייך זיי פערשטעהען נישט א ווארט רוסיש, און אנשטאט דעם זיי זאלען זאגען פון וואנען זיי נעהמען, האבען זיי אנגעוויזען מיט די הענד אויפ'ן אייזערנעם קעסעלי און אויפ'ן מאכל וואס האט זיך געקאכט, געשלונגען בשעת מעשה די שליים, ווי איינער רעדט: „מיר זענען הונגעריג, מיר ווילען עסען, און איהר דולט אונז א קאפ — סקודעווע!..“ ווייזען וועיזט אויס אז די קאזאקען האבען פערשטאנען, אז די יודען ווילען עסען, האבען זיי אבגעלייגט דעם „סקודעווע“ אויף אנאנדערם מאל און האבען זיך גענומען מקיים זיין די מצוה פון הכנסת-אורחים, נאך אויפ'ן יונישען שטייגער, דהיינו ווי אזוי? תחילת האבען זיי זיך געמאכט אביסעל לוסטיג איבער די יודישע קאפאטעס מיט די געקרייזעלטע פאה'לעך, נאכדעם האט זיך זיי פארוואלט דוקא אז איינער זאל הייסען איצקא און דער אנדערער חיים, און מען זאל זיי מכבד זיין מיט קאשע, אנגעהארעוועט מיט חזיר, און מחמת אנגעהארעוועט א יודען מיט חזיר ווי איך איז ידוע, איז דאך א גרויסע מצוה, לכן איז געבליבען מע זאל זיך מיט די צוויי יודען איינטיילען אויף דערהאלב, דאס הייסט איינער האט גענומען אויף זיך איצקא'ן, דער אנדערער — חיים'ן און מע האט זיך אויסגעצעצט מיט זיי אויף דער ערד און מע האט זיי אנגעגאסען א שיסעלע מיט הייסע קאשע גאנץ פעטע, און געגעבען זיי אין די הענד אריין צוויי הילצערנע לעפעל און א קאמאנדעווע געטהון אויף יונישען שטייגער: „יעשטיע זשידי!“ אויף אונזער לשון הייסט עס: „ברוכים היושבים, קומט עסען, עסען געזונד“... אזוי איז געווען דער פראסטער פשט; דער נוסח אבער פון די ווערטער „יעשטיע זשידי“ איז געווען אזא מין נוסח, וואס מע האט בעדארפט דערפון פערשטעהען דאס דאזיגע: „ווילסט יא עסען ניט עסען — עסען וועסט דו שוין!“ דערצו דארף מען ניט פערגעסען דאס אויך, אז די צוויי ברידער זענען געווען געבעך טוידט — הונגעריג, ממש מיט יציאת-הנפש, דאס הייסט מען איז אויסגעגאנגען פאר הונגער!

און זיי זענען אַ מינוט געזעסען נישט צו רירען מיט קיין אבר וואָס דער ריח פון דער הייסער פעטער קאַשע האָט געזעצט אין נאָז אַריין, און דאָס האַרץ האָט געצויגען ווי מיט צוואַנגען... אַ פּנים אַז די קאָזאַקען האָבען אַרויסגעזעהען אַז די יהודים זענען ניט פאַרטיג מיט׳ן פּסוק, פאַרשטאַנען וואָס דאָ קוועטשט זיי, האָבען זיי אַ קאָמאַנדעווע געטהון שוין צום לעצטען מאָל: „יעשטיע זשידי!" מיט אַזאַ קול, אַז עס האָט זיך זיי אָבגעריסען אין האַרצען, און דער עלטערער האָט אַזאַ געטהון צום קלענערען:

— ווייסט דו וואָס איך וועל דיר זאָגען, שניאור?

— דהיינו וואָס, מאיר?

— דהיינו... מען מוז אָנהויבען עסען... פּקוח נפש...

און מען האָט זיך גענומען אַרבייטען מיט די לעפעל גאַנץ ערנסט, געכאַפּט די הייסע קאַשע ווי ערב-יום-טוב׳דיגע לאָקשען, געבריהט זיך די ליפּען מיט דער צונג און געשלונגען ווי די גענז, נאָר פאַרגעסען בשעת מעשה, אַז זיי זענען אורחים און ס׳איז ניט רעכט כשר...

איך האָב מורא אַז זיי האָבען געפיהלט אין דער קאַשע אַ טעם גן-עדן, וואָרום זייער כאַפּען מיט זייער שלינגען איז געווען כמעט חוץ לדרך הטבע. אַזוי אַז די קאָזאַקען האָבען זיך געחידושט, אָנגעהויבען זיך דורכשמועסען צווישען זיך אויף זייער לשון:

— וואָס זאָגסט דו, וואַניושאַ, אויף דיין חיים׳ן, ווי ער כאַפּט דאָס אַבימעל?

— ניין, פּאַוולושאַ, דאָס איז אַ טעות, כאַפּען כאַפּט דיין איצקאַ.

און די צוויי ברידער האָבען זיך געמאַכט כלא ידע און האָבען געאַרבייט מיט די לעפעל אויף וואָס די וועלט שטעהט.

וואַניושאַ! זאָג דיין חיים׳ן ער זאָל אַזוי נישט כאַפּען, וואָרום איך וועל אידם געבען אַ כאַפּ, וועט אידם אָוועקכאַפּען דער רוח!

— אָנו, פּרוב זיך נאָר, צורירען פּאַוולושאַ, צו מיין חיים׳ן מאַך איך פון דיין איצקאַ׳ן אַ פּרעזשעניצע!

און נישט לאַנג געטראַכט האָט פּאַוולושאַ אַרויסגעריסען ביי וואַניושעס יודען דעם לעפעל און האָט אידם דערלאַנגט אַ רוק אין זייט אַריין, אַז ער האָט זיך איבערגעקערט דריי מאָל. האָט דאָס וואַניושען געוועהנטליך זעהר פאַרדראָסען, האָט ער זיך אויפגעכאַפּט און האָט דערלאַנגט פּאַוולושעס יודען גלייך אין די צעהן אַריין אַזוי אַז פונקען זענען געפלויגען פון די אויגען... האָט דאָס פּאַוולושען געוועהנטליך געבריענט, האָט ער אָבגע-

שטעקט וואַניושעס יודען דריי פלאַם-פייערדיגע פעטש. איז וואַניושע אויס-געשטאַנען מלא רציחה און האָט זיך אָנגערופען צו פּאַוולושאַ'ן: „דערפאַר וואָס דו שלאָגסט מיין יודען וועל איך דיין יודען מאַכען ברוין און בלוי!"

און וואַניושע מיט פּאַוולושע'ן האָבען זיך אָנגענומען די קריוודע פון זייערע יודען און האָבען זיי געהרג'ט געשלאָגען מכות רצח, אַזוי אַז דאָס ביסעל טרפה'ס איז זיי אויסגעפאַלען באָקאָם... אַ גליק וואָס די יודען האָבען זיך געשטויסען נעהמען די פיס אויף די פלייצעס און מאַכען פלטה...

ווי פון אַ בייזען חלום האָבען זיי זיך געלאָזט לויפען אָהן אַנ'אָטהעם, וואו די אויגען טראָגען, מורא געהאַט זיך אַרומקוקען צוריק, טאָמער יאָגט מען זיי...

געלאָפען-געלאָפען האָבען זיי זיך איינגעמידט, אָנגעהויבען געהן פּאַ-וואָלי און האָבען זיך אויף אַ ווײַלע אָבגעשטעלט און צוגעזעצט זיך. צוגע-זעצט זיך, האָבען זיי אָנגעהויבען אַביסעל קומען צו זיך און בעטראַכטען וואָס איז דאָ געוועזען; דריי מאָל אַ פסק: אי פונים פאַגראָם אַנטלאָפען, אי הזיר געפרעסען, אי קלעפ געחאַפּט... און מע האָט אָנגעהויבען זיך דורכשמו-עסען צווישען זיך מיט האַלבע ווערטער, ווי געוויינטליך:

— ווייסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען שניאור?

— דהיינו וואָס, מאיר?

— דהיינו... אַ יוד איז דיר קיין קאַטאָזעס ניט. דאַכט זיך אַ קאָזאַק, און קאָן ניט ליידען אַז מע שלאָגט אַ יודען... אַלע נעהמען זיך אָן אונזער קריוודע. הערסט דו? איטליכער שטעלט זיך איין פאַר אַ יודען...

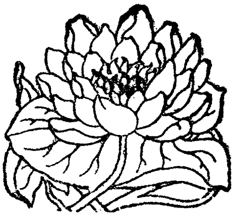

דער דייטש.

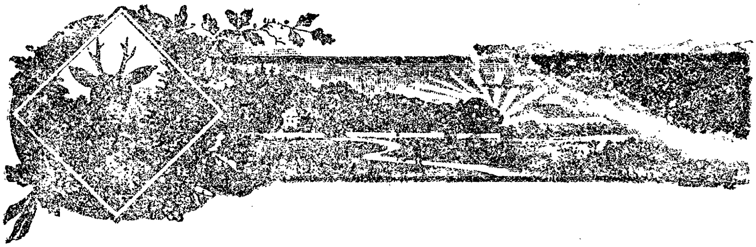

דער דייטש.

בין איך אליין ווי איך האב אייך געזאגט, א דראזשנער, פון דראזשנע הייסט דאס, א קליין שטעדטיל אין פאדאליער גובערניע, גאר א קליין שטעדטיל; היינט איז שוין דראזשנע כלומר'שט א שטאדט מיט א באהן מיט א סטאנציע מיט א וואקזאל... אז דראזשנע איז געווארען א סטאנציע האט אונז די גאנצע וועלט מקנא געווען, א קלייניגקייט א באהן! מע האט געמיינט דאס וועט ווערען א מחיה, א מקום פרנסה, מע וועט זשעברען פולע זשמע-ניעס מיט געלד, מע וועט גליקליך ווערען! יודען זענען זיך צונויפגעפאהרען פון די דערפער ארוים אין שטאדט אריין; בעלי בתים האבען גענומען איבער-בויען די הייזער, שטעלען נייע קלייטען; די טאקסע פון פלייש האט מען געהעכערט; מע האט שוין אנגעהויבען קלערען מכח א נייעם שוחט, מכח נאך א בית המדרש און מכח אפנעמען פעלד אויף צו פערברייטערען דאס אלטע בית עולם — בקצור ס'איז געווארען „ליהודים“. א ווערטעל? א באהן, א סטאנציע, א וואקזאל! בעלי עגלות האבען זיך אפילו תחילת אביסעל געבונ-טעוועט, געווען שטארק ניט צופריעדען פונ'ם עסק, נאר ווער פרעגט זיי? מע האט אויסגעלייגט רעלסען, ארויפגעבראכט וואגאנעס, אנידערגעשטעלט א וואקזאל, אויפגעהאנגען א גלעקעל, צוגעשלאגען א ברעטיל: „סטאנ-ציא דראזשנא“ — און רעדט צו דער וואנד!

אז ס'האט אנגעהויבען געהן די באהן, רופט זיך אן צו מיר מיינע: „וואס רעכענסט דו צו טהון, יונה'לי?“ (יונה רופט מען מיך) „וואס זאל איך, זאג איך, טהון? דאס וואס אלע יודען טהוען; אלע דראזשנער יודען דרעהען זיך ביי דער באהן, וועל איך מיך אויך דרעהען ביי דער באהן!..“ און האב

גענומען דאָס שטעקעל און בין אַרויס אויפ'ן וואָגזאַל און בין געוואָרען מיט
גאָט זיינער הילף אַ „פּראַוויטעל". וואָס הייסט אַ פּראַוויטעל? אַ פּראַוויטעל
הייסט: יענער האַנדעלט אַ וואַגאָן תבואה און בעדאַרף דעם וואַגאָן תבואה
אָנגרוזען און אָפּעקשיקען, איז דערויף געשטעלט געוואָרען אַ „פּראַוויטעל".
נאָר אַזוי ווי כמעט אַלע דראַזשנער יודען זענען געוואָרען פּראַוויטעלעס, איז
נישט גוט, מוטשעט מען זיך, דרעהט מען זיך; אַמאָל קויפט מען ביים גוי
אַ וועקעל תבואה, און מע פֿערקויפט דאָס מיד ליד; איז אָדער מע פֿאַרדינט,
אָדער מע דערלייגט; און אַמאָל טרעפט מען אַ חאַפּ פֿון דער זייט אַ מעקלע-
ריי, אַבי מע לאָזט זיך, אַ דאָס, אַ יענץ — שלעכט, ניטאָ וואָס צו טהון! אַ
ס'איז פֿריהער אויך נישט געווען וואָס צו טהון? איז חאָטש ניט געוועזן
קיין באַהן, איז דער פֿאַרדרוס, ווי זאָגט איהר, ניט געווען אַזוי גרויס; צו
וואָס האָט אונז נעמויגט די סטאַנציע מיט'ן וואָגזאַל מיט'ן גלעקעל, מיט'ן
באַנצען טאַרעראַם?

טרעפט זיך אַ מעשה — איך שטעה מיר אַזוי איינמאָל אויפ'ן וואָגזאַל
אַביסעל פֿערהאָרגט און בעגלייט אַרויס דעם „פּאָטשטאָווע פּאָיעזד", ס'איז
שוין נאָכ'ן דריטען קלינג, דער לאָקאָמאָטיוו האָט שוין גוט אָנגעפּייפט און
פֿונ'ם קוימען זעצט אַ רויך, איך טהו אַ קוק אויף דער פּלאַצפֿאָרמע שטעהט
אַ פּריצל, אַ הויכס און אַ דאַרס מיט קעסטעלדיגע הויזען, מיט אַ הויכען
קאַפּעלוש און מיט אַ סך טשעמאָדאַנעס; ער שטעהט אויסגעצויגען דעם
האַלז און קוקט זיך אַרום ווי אַ זינדיגער מענש אויף אַלע זייטען. „אָט דאָס
פּריצל קעהר עפּיס באַדאַרפֿען האָבען" — טראַכט איך מיר און פֿיהל, עס האָט
מיך ווי עמיצער אַ טאָרע געטהון פֿון אינטען: „יודיל, געה צו צו איהם און
טהו איהם אַ פֿרעג, אפשר דאַרף ער עפּיס?" און אַזוי ווי איך האָב מיר נור
געריהרט פֿון אָרט, אַז ער טהוט זיך ניט צו מיר אַ לאָז, הויבט אויף דעם
קאַפּעלוש און מאַכט צו מיר אויף דייטש, ציהט אויס מיט אַ נגון:

— גוט מאָ—יען, מיין העררר!

— אַ גוט יאָהר זאָל איך זיין! — זאָג איך צו איהם אויך אויף
דייטש און אַ ביסעל אויף יודיש, און דאָס איבעריגע מיט די הענד. און
איך פֿרעג איהם פֿון וואַנען ער פֿאָהרט? מאַכט ער צו מיר: צי ווייס איך
ניט עפּיס אַ רעכטע קוואַרטיר, אַ „סטאַנציאָן" פֿון זיינעטוועגען?

— אַוודאי! — זאָג איך — פֿאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? און איך
דאַרצען טראַכט איך מיר: „אוי—וואַ! איין עברה וואָס ס'איז ביי מיר ניט

קיין אכסניה, ס׳זאל אָבער זיין ביי מיר איין אַכסניה, וואָלט איך דאָך איהם פאַרפיהרט צו זיך, ס׳איז אַ וואוילער דייטש, מע וואָלט געקאָנט אַרום איהם עפּיס פאַרדינען״... און באַלד פליהט מיר דורך צוריק אַ מחשבה: „טפש! עס שטעהט דען אָנגעצייכענט ביי דיר אויפ׳ן שטערען, אַז ס׳איז ביי דיר ניט קיין אכסניה? עלעהיי: לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז ס׳איז ביי דיר יאָ אַנ׳אַכסניה!״ און איך רוף מיך אָן צו איהם אַביסעל אויף יודיש, אַביסעל אויף דייטש און דאָס איבעריגע דערמאַך איך מיט די הענד:

— אויב זיי וואָלען מיין האַרר, לאָזען זיי הייסען נעמען אַ בעל עגלה, וועל איך זיי טהון דערפיהרען אויף דער בעסטער אַכסניה, שטאַנציאָן הייסט דאָס פּערזוינאָרט!

דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, ווערט דער דייטש מלא גדולה און מאַכט צו מיר, בעווייזט מיט דער האַנד אויפ׳ן מויל:

— האַבען זיי וואָס צו עסען? שפּייזען?

— די בעסטע שפּייזען! — זאָג איך צו איהם — זיי וועלען אם ירצה השם האָבען האַנאַווע (הנאה) העדר דייטש, וואָרום מיין פלונית, מיין פרוי הייסט עס, איז אַ וועלטענע באַלאַבאַסטאַ (בעל-הבית׳טע); איהר באַקען און איהר קאָכען האָט אַ שם, איהרע פיש מעג עסען דער מלכות, דער קעניג אחשורש הייסט דאָס...

— יאַ וואָהל! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמחה און די אויגען בשעת מעשה לויכטען איהם און דאָס גאַנצע פּנים שיינט איהם ווי די זון.

„אַ חכם אַ דייטש!״ — טראַכט איך מיר און מאַך נישט קיין לאַנגע מחזקות און בעשטעל אַ בויד און איך פאַרפיהר איהם גלייך צו מיר אַהיים.

געקומען אַהיים, געב איך איבער באַלד מיין ווייב אַלסדינג, אַז גאָט האָט מיר צוגעשיקט אַנ׳אורח אַ דייטש גאָר אַנ׳אַנטיק; נאָר אַ יודינע פערשטעהט דען עפּיס? הויבט זי דאָך אָן מסתמא מיך באַגראָבען, וואָרום איך האָב אָנגעטראָפען פונקט אויף דער בייזער שעה, ווען מען ראַמט אין שטוב: „וואָס פאַר אורחים, וואָס פאַר געסט פלוצים אין מיטען דרינען?..״ „יודינע בלא, זאָג איך צו איהר, דבר ניט אויף אונזער צונג מחמת דער אָדון איז מבין בלשון אשכנז!״ הערט זי מיך עפּיס, אַז זי האַלט סאַמע אין מיטען ראַמען? קערט זי מיט׳ן בעזעם גלייך אין פּנים אַריין און וואַרטשעט. זי וואַרטשעט און איך מיט׳ן דייטש שטעהען ביי דער טהיר, ניט אַהין ניט אַהער, קוים מיט צרות איך האָב איהר איינגערעדט, אַז ס׳איז ניט קיין אומזיסטער אורח, ס׳איז — פאַר געלד, און מע קאָן נאָך אַדרבה אַרום איהם עפּיס חאַפּען,

אָפּלעקען אַ ביינדיל... זעגט איהר שוין פֿאַרטיג? אַז איך האָב זי שוין גוט אויסגעדאַרט... בערנערעדט, מאַכט זי צו מיר: „וואו זשע וועל איך איהם באַלייגען — אין דער ערד?“ — „שטיל זאָל זיין — זאָג איך צו איהר — נאַרישע יודענע, מע זאָגט דאָך דיר זאָלסט ניט דבר'ן, ווארום דער אָדון איז מבין כל דבור!“ ערשט דעמאָלט האָט זי פֿאַרשטאַנען וואָס מע מיינט, און מיר האָבען איהם אָבגעטרעטען אונזער אַלקער, און מיין ווייב האָט גענומען אין איין כהרף עין צובלאָזען דעם סאַמאָוואַר און געשטעלט זיך קאָכען וועטשערע. תחילת, אַז מיין דייטש האָט דערזעהען דעם אַלקער האָט ער אַפילו אַביסעל פֿאַרדרעהט מיט דער נאָז, ווי איינער רעדט: „עס וואָלט געמעגט זיין אַביסעל בעסער!“ נאָר וואָס פֿאַרשטעהט קירה דייטש? אַבי מע האָט נאָר אַריינגעטראָגען דעם סאַמאָוואַר, פֿערפֿאַרעט טיי און דערצו האָט ער אַרויסגענומען אַ גוט פֿלעשיל ראָם און געמאַכט אַ שנאַפּס (און מיר אויך געגעבען אַ שנעפּסיל), איז שוין געוואָרען רעכט און ער האָט זיך צולייגט מיט די טשעמאָדאַנעס ווי ביי זיין טאַטען אין ווייניאָרטען, און מיר זענען געוואָרען חבר.

נאָך דער טיי מאַך איך מיט איהם אַ רעד, אַהין אַהער, וואָס טהוט ער היע? מיט וואָס האַנדעלט ער? טאָמער דאַרף ער עפּיס קויפֿען, פֿאַרקויפֿען? לאָזט זיך אויס, אַז דאַרפֿען דאַרף ער גאָרנישט, עפּיס מאַשינעס, זאָגט ער, בעדאַרפֿען דורכגעהן, ווייס איך, אַ נעכטיגער טאָג, און בשעת מעשה האַפּט ער אַלע מאָל אַ קוק אין אויבען אַריין און פֿרעגט זיך נאָך אַלע מינוט צי ס'איז נאָך נישט פֿאַרטיג דאָס עסען? „אַפּנים, זאָג איך צו איהם, העררר דייטש, זיי האַלטען גוט פֿון דער אכילה!“ ענטפֿערט ער דאָך מיר מסתמא פּדרוך, ווארום אַ דייטש פֿערשטעהט דען וואָס מע רעדט צו איהם? אַזוי לאַנג אַזוי ברייט ביז מע האָט איהם געגרייט צו טיש און דערלאַנגט די וועטשערע — אַ פֿרישע יויך אַ מהיה׳דיגע מיט מאַנדלען, מיט אַ גאַנץ עוף מיט מאַנעגרייפּלעך און מיט מערעלעך און מיט פּעטרישקע און מיט... מיט... מיט... (מיינע, אַז זי וויל נאָר, קאָן זי!) „ברוכים היושבים!“ זאָג איך צו איהם און ער ענטפֿערט מיר נישט קיין חצי דבור, זיך צוגעחאַפּט צום עוף ווי נאָך אַ תענית. „ברוכים-היושבים-קומט-ניט-עסען-עסט-געזונד!“ מאַך איך צו איהם ווידער אַ מאָל און ער זופּט די יויך געשמאַק, ער זאָל דאָס אַפילו ענטפֿערען דאָס צווייטע וואָרט, חאָטש זאָגען אַ דאַנק, — ווער? וואָס? „אַ גראָבער נפש, טראַכט איך מיר, און אַ גרויסער זולל וסובא'ניק!“

הכלל ער האָט אָפּגעגעסען, פֿערדויכערט אַ לאַנגע פּיפּקע און זיצט און שמייכעלט. איך זעה מיין דייטש קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זוכט אַ פּנים

אנגעארט אויף דעם קאפ אנצושפארען און די אויגען ביי איהם קלעפען זיך, טראכטען מכח נאכטלעגער. האב איך א ווינק געטהון צו מיינער: „וואו מאכט מען איהם א געלעגער?“ זאגט צו מיר מיינע: „וואס הייסט וואו? טאקי אין מיין בעט“. און זי מאכט נישט קיין לאנגע שהיות און געהט צו צום בעט און הויבט איהם אן מאכען א געלעגער, פאנאנדערגעשלאגען דאס בעטגעוואנד, ווי עס געהער צו זיין (מיינע אז זי וויל קאן זי) — איך טהו א קוק — מיין דייטש איז עפיס נישט צופריעדען, עס געפעהלט איהם ניט אפנים, וואס סע פליהען פעדערן, מחמת ער פארדרעהט מיט דער נאז און הויבט אן ניסען מיט סכנת נפשות. מאך איך צו איהם: „וואכסען זאלט איהר, הערר דייטש!“ מיינט איהר אז ער ענטפערט מיר: א דאנק? ווער — וואס? א גראבער גפש, טראכט איך מיר, און א ווילדער מענש. מיינע האט איהם געמאכט א געלעגער ביז דער סטעליע, סע מעג ליגען דער קיסר, (מיינע אז זי וויל נאר, קאן זי!) א גאנצע „העמע-בעט“, און מיר האבען זיך מיט איהם גאנץ פיין אבגעזעגענט, געווינשט איהם א גוטע נאכט און געגאנגען שלאפען.

תחילת, אז מיר האבען זיך געלעגט שלאפען, הער איך מיין דייטש שלאפט קיין עין הרע גאנץ געשמאק, חראפעט מיט א מאדנע שטימע, סאפעט ווי א לאקאמאטיוו, פייפט און חארכעלט ווי א געקוילעטער אקס, און פלוצים חאפט ער זיך אויף און קרעכצט און איקעט און פארשקעט און קראצט זיך און שפייט און וואָרטשעט, און קערט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, טהוט א ביסעל א חראפע און א סאפע און א פייף און א חארכעל און האפט זיך ווידער אויף מיט א קרעכץ און מיט א ניאוי און מיט א פארשקע און מיט א קראצען זיך און מיט א שפייען און מיט א וואָרטשען, און אט אזוי עטליכע מאל, ביז ער שפרינגט אראפ פונים געלעגער און איך הער ווי עס פליהט דאס בעטגעוואנד אין דער ערד אריין, אין קישען נאכ'ן אנדערען מיט א מין כעס און מיט משונה מאדנע ווילדע ווערטער: „צום טייוועל! סאקראמענטא! דאננערררר וועטערררר!“ איך לויף צו, איך טהו א קוק דורך א שפארינקע אין דער טיר — מיין דייטש שטעהט אויף דער ערד אדם נאקעט, ווארפט דאס בעטגעוואנד פונים בעט, שפייט קלעק און שעלט זיך אויף זיין שפראך, מע זאל גאר בעהיט ווערען. „וואס איז די מעשה, זאג איך הערר דייטש?“ און עפען אויף די טהיר, ווערט ער מלא רציחה און פאלט אן אויף מיר מיט קולאקעס, וויל מיך דורס זיין, חאפט מיך פאר א האנד און פיהרט מיך צו צום פענסטער און ווייזט מיר ווי ס'האט איהם צוביסען דאס גאנצע לייב און טרייבט מיך ארויס און פארמאכט די טיר. „א משוגע'נער דייטש, — רוף איך

מיך אָן צו מײַנער — און אַ גרויסער מפּינק! ס'האָט זיך איהם אויסגעוויזען, זאָג איך, אַז עס בײַסט איהם, איז הימעל עפֿען זיך!..." „ווי קומט דאָס? ס'איז מיר אַ חדוש! — זאָגט מײַנע — ערשט אויף פּסח געריינינגט דאָס בעטגעוואַנד און געפּאַרעט דאָס בעט מיט קאַראַסין"...

אין דער פֿריה, איך האָב געמיינט מײַן דײַטש וועט דאָ ווערען ברוגז און וועט אַנטלויפֿען פֿון אונז ווי דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַכסט, צום סוף — הער וואָס? ווידער אַ „גוט מאָ—יען" און ווידער געשמייכעלט, און ווידער געפּיפּקעט מיט דער פּיפּקע, און ווידער געהייסען זיך קאָכען עסען, און דערווײַל צו דער טיי געהייסען זיך אָפּקאָכען ווייכע אייער, מאַצינקעס, וויפֿיל מיינט איהר אייער? כמעט אַ צעהנדליג! און צום עסען גענומען אַ רעכטען שנאַפּס און מיר אַ שנעפּסיל און הי — געלעבט! געקומען בײַנאַכט — ווידער די אייגענע שפּיעל: פֿריהער געהראַפּעט, געפּײַפֿט און געסאָפּעט און געהאָרכעלט, און נאָכדעם געקרעכצט און געאויקעט, געפֿאַרשקעט און געקראַצט זיך און געשפּיגען און געוואָרטשעט, און אויפֿגעחאַפּט זיך און אַראָפּגעוואָרפֿען דאָס גאַנצע בעטגעוואַנד און געשפּיגען קלעק און געבייזערט זיך און געשאָלטען אויף זײַן לשון. „צום טײַוועל! סאַקראַמענטאָ! דאָננערדר וועטעררר!.." און אויפֿגעשטאַנען אין דער פֿריה ווידער „גוט מאָ—יען", ווידער געפּיפּקעט מיט דער פּיפּקע, און ווידער געשמייכעלט, און ווידער געגעסען, און ווידער געמאַכט אַ שנאַפּס און מיר אַ שנעפּסיל — אַזוי עטליכע טעג כסדר, ביז ס'איז געקומען די צײַט, די מאַשינעס זענען למזל דורכגעגאַנגען און ער האָט באַדאַרפֿט אַוועקפֿאָהרען.

אַז ס'איז געקומען די צײַט פֿון זײַן אַוועקפֿאָהרען און דער דײַטש האָט גענומען זיך פּאַקעווען אין וועג אַרײַן, מאַכט ער צו מיר, איך זאָל איהם דערלאַנגען אַ רעכענונג. זאָג איך: „וואָס האָבען מיר זיך דאָ צו רעכענען? ס'איז, זאָג איך, אַ קורצער חשבון, הערר דײַטש, עס קומט פֿון אײַך פּינקט אַ כף-הייער..." שטעלט ער אויס אַ פּאָר אויגען, ווי איינער רעדט: „האַ? איך פֿערשטעה ניט!.." מאַך איך צו איהם אויף דײַטש: „זיי וועלען מוחל זײַן באַצאָהלען אַ פֿינפֿאונדצוואַנציגער, פֿינף און צוואַנציג קערבלעך, רובעל הייסט דאָס!" און בעוויז איהם אויף די פֿינגער צעהען און פֿינף. מיינט איהר דאָך אַז ער ווערד נתפּעל? הס מלהזכיר! ער פּיפּקעט מיט דער פּיפּקע און שמייכעלט און זאָגט צו מיר, אַז ער וואָלט נאָר וועלען וויסען פֿאַר וואָס קומט פֿון איהם פֿינף און צוואַנציג רובעל? און ער נעמט אַ שטיפֿטעל מיט

אַ שטיקעל פּאַפּיער און בעט מיך, איך זאָל איהם אויסרעכענען יעדער זאַך באַזונדער. „ביזט טאַקי אַודאי אַ חכם אַ דײַטש — טראַכט איך מיר — נאָר שׂכל האָב איך מעהר פֿון דיר; וואָס איך האָב אין פּיאַטע פֿאַרמאָגסט דו ניט אין קאָפּ!..“ „שטעלט זײַט מוחל, זאָג איך צו איהם, הערר דײַטש, פֿאַר דער אַכסניה, שטאַנציאָן הייסט דאָס, זעכס טעג, זעכס מאָל אָנדערהאַלבען, איז ניין קאַרבען; זעכס מאָל צוויי, איז צוועלף סאַמאָוואַרען, צוועלף האַלבע גילדען איז ניינציג קאָפּיקעס; זעכס מאָל כמעט צעהן אייער אין דער פֿריה און צעהן אייער אויף דער נאַכט, איז 120, צוויי שאָק אייער, אַ קערביל אַ שאָק, איז צוויי קאַרבען, זעכס יויכען, זעכס עופות, צו פֿינף גילדען אַ נ'עוף, אַ חוץ גרײַפּליך, מאַנדלען, פּעטרישקע, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלי; איז אַ גלײַכער חשבון זעכס קאַרבען; זעכס נעכט, זעכס לאָמפּען — זעכציג קאָפּיקעס. שנאַפּס האָט איהר געטרונקען אייגענעם — צוויי קאַרבען, קיין טיי און צוקער האָט איהר ניט גענומען — אַ קערבעל, איז דריי קאַרבען, קיין וויין האָט איהר ניט באַגערט — איין קאַרב, איז פֿיער קאַרבען; קיין ביער איז ניט געווען — זיבעציג קאָפּיקעס. האָט איהר אינאיינעם אַ קימאַלן אַזוי גרוים ווי כמעט פֿינף קאַרבען. נאָר בכדי ס'זאָל אויסקומען צו אַ גלײַכען חשבון, שטעלט פֿינף מיט פֿופֿציג. נו, רב דײַטש, איז אינאיינעם ניט קיין פֿינף און צוואַנציגער?“ אַזוי מאַך איך צו איהם גאַנץ ערנסט, און איהר מיינט ער האָט מיר געזאָגט אַ קרום וואָרט? הם ושלום! געפּיפּקעט מיט דער פּיפּקע און געשמייכעלט און אַרויסגענומען אַ כף-היי'ער און אַ וואָרף געטהון, ווי מע וואַרפֿט אַרויס אַ דרייערל, זיך גאַנץ פֿיין אָבגעזעגנט און אַוועק מיט'ן באַהן. „וואָס זאָגסטו עפּיס מיין ווייב, אויף אַזאַ מין דײַטש?“ — „גאָט זאָל צושיקען, זאָגט זי, אַלע וואָך אַזעלכע דײַטשען, וואָלט געווען דוקא נישקשה'דיג...“

דער דײַטש איז אַוועקגעפֿאָהרען. ס'איז נישט אַוועקגעגאַנגען קיין דריי טעג, קומט צוגעהן דער בריפֿטרעגער און דערלאַנגט מיר אַ בריעף, נאָר ער הייסט זיך פֿריהער בעצאָהלען 14 קאָפּיקעס. פֿאַר וואָס איז 14 קאָפּיקעס? — מע האָט פֿערגעסען, זאָגט ער, אָנקלעפּען אַ מאַרקע. בעצאָהלט די 14 קאָפּיקעס און אויפגעעפֿענט דעם בריעף — אויף דײַטש געשריבען, איך פֿערשטעה ניט אַ וואָרט! איך הויב מיך אָן אַרומטראָגען מיט'ן בריעף צו דעם, צו יענעם, קיינער קאָן ניט לייענען קיין דײַטש; אַנ'אומגליק! אויסגעלאָפֿען דאָס גאַנצע שטעדטעל, קוים מיט צרות געפֿונען אַ פּראָוויזאָר פֿון דער אַפּטייק, וואָס קאָן לייענען דײַטש, האָט ער מיר דאָס בריוועל איבערגעלייענט און פֿאַרטײַטשט, אַז דאָס שרײַבט צו מיר איינער אַ דײַטש און דאַנקט מיר זעהר פֿאַר

דער וואהלער רוהיגער שטאַנציאָן וואָס ער האָט בײַ מיר געהאַט און פֿאַר אונזער גאַסטפֿרײַנדליכקײַט מיט אונזער ליעבהאַרציגקײַט, וואָס ער וועט דאָס אײביג נישט פֿערגעסען... מהכא תיתי! — קלער איך מיר — זעהר שען, אַז דו ביזט צופֿריעדען טהוט מיר הנאה. און צו מײַנער רוף איך מיך אָן: „וואָס זאָגסט דו אויף דעם דײַטש, קײן עין הרע נישט קײן קלײנער נאַר?“ — „גאָט זאָל צו שיקען, זאָגט זי, אַלע וואָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָלט געווען דוקא נישקשה׳דיג“...

עס געהט אַוועק נאָך אַ וואָך, איך קום צוגעהן פֿונ׳ם וואָגזאַל, טראָגט מיר מײַנע אַ קעגען אַ בריעף און זאָגט, אַז דער בריעפֿטרעגער האָט זיך געהײסען דערצאָהלען 28 קאָפּיקעס. „וואָס עפּיס 28 קאָפּיקעס?“ — „אַזוי זאָגט זי — וואָרום ער האָט אַנדערש ניט געוואָלט“. איך עפֿען אויף דעם בריעף — ווידער אויף דײַטש. איך לויף אַוועק צו מײַן פּראָוויזאָר און בעט איהם ער זאָל מיר איבערלײענען דעם בריעף; לײענט ער מיר, אַז דער זעלבער דײַטש איז נאָר וואָס איבערגעפֿאָהרען די גרעניץ און אַזוי ווי ער פֿאָהרט אַהײם צו זײַן פֿאָטערלאַנד, דאַנקט ער מיר זעהר פֿאַר דער וואהלער רוהיגער שטאַנציאָן וואָס ער האָט בײַ מיר געהאַט און פֿאַר אונזער גאַסטפֿרײַנדליכקײַט מיט אונזער ליעבהאַרציגקײַט, וואָס ער קאָן דאָס אונז אײביג ניט פֿערגעסען!.. מײַנע צרות אויף זײַן קאָפּ — טראַכט איך מיר, און קום אַהײם, פֿרעגט מיך מײַנע: „וואָס איז פֿאַר אַ בריעף?“ זאָג איך: „ווידער אַמאָל פֿונ׳ם דײַטש! ער קאָן אונז גאָר ניט, זאָג איך, פֿערגעסען די טובה דער משוגע׳נער דײַטש!“ — „אַז גאָט, זאָגט זי, זאָל צו שיקען אַלע וואָך אַזעלכע משוגע׳נע דײַטשען, וואָלט דוקא געווען נישקשה׳דיג“...

עס געהען אַוועק נאָך צוויי וואָכען, ברײנגט מען מיר פֿון דער פּאָסט אַ גאַנץ גרויסען בריעף און ער הײסט זיך דערצאָהלען 56 קאָפּיקעס; וויל איך דאָך ניט; זאָגט צו מיר דער בריעפֿטרעגער: ווי איהר ווילט זיך! און נעמט דעם בריעף צוריק. טהוט זיך מיר אָבער באַנג, עס ווילט זיך זעהר וויסען פֿון וואַנט איז דער בריעף, טאָמער עפּיס אַ נײטיגע זאַך? באַצאָהלט 56 קאָפּיקעס, איך עפֿען אויף דעם פּאַקעט, איך טהו אַ קוק — ווידער אויף דײַטש. געה איך שוין מסתמא גלײַך צו מײַן פּראָוויזאָר און בעט איהם ער זאָל מיר מוחל זײַן, וואָס איך דול איהם אַלע מאָל דעם ספּאָדיק, וואָס זאָל איך טהון, אַז איך בין געשטראָפֿט, איך קאָן ניט לײענען קײן דײַטש? נעמט ער דער פּראָוויזאָר און לײענט מיר אַ גאַנצע מגילה, ווידער פֿונ׳ם דײַטש, אַזוי ווי ער איז שוין איצטער געקומען אַהײם און האָט זיך געזעהען מיט זײַן געליעבטער

פאמיליע, מיט זיין „פרוי“ און קינדער, האט ער זיי דערצעהלט אלס-דינג, ווי אזוי ער איז געקומען צו אונז קיין דראזשנע און ווי אזוי ער האט זיך בעגעגענט מיט מיר אויפ'ן וואגזאל און ווי אזוי איך האב איהם פער-פיהרט צו זיך אהיים, געגעבען איהם אזא וואהלע, אזא רוהיגע שטאנציאן, לכן דאנקט ער אונז זעהר און זעהר פאר אונזער גאסטפריינדליכקייט און פאר אונזער ליעבהארציגקייט, וואס ער וועט דאס אונז ניט פערגעסען אייביג דיל ער וועט לעבען. „טפו זאל ער ווערען!“ זאג איך און בטל אוים צו איהם אלע בייזע וויסטע חלומות, און מיינער וויל איך שוין גאר ניט דערצעהלען פונ'ם בריעף און מאך זיך שוין גאר ניט וויסענדיג.

עס געהט אוועק נאך דריי וואכען קומט מיר אן פון דער פאסט א „פא-וויעסטקע“ אויף א רובל מיט 12 קאפיקעס. „וואס איז דאס פאר א רובל מיט 12?“ פרעגט מיך מיינע. „לאז מיך אזוי וויסען, זאג איך, ביין!“ און לויף אוועק אויף דער פאסט און הויב זיך אן נאכפרעגען, פון וואנען האב איך עס א רובל מיט 12? זאגט מען מיר, אז ניט איך האב א רובל מיט 12, אדרבה, דאס דארף איך גאר בעצאהלען א רובל מיט 12. „פאר וואס איז?“ — „פאר א בריעף“ — זאגט מען מיר. „פאר וואסער א בריעף, זאג איך — אפשר פונ'ם דייטש?“ — ענטפערט מען מיר ניט!... מילא, עס העלפט עפיס טענות? איך האב בעצאהלט א רובל מיט 12 און האב אפגענומען דעם בריעף, — א גאנצען פאקעט. איך עפען אויף דעם בריעף — ווידער פון איהם. פון דייטש! איך קום צום פראוויזאר: „האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, פאני, איך האב שוין, זאג איך, ווידער, אנ'אומגליק א דייטשען בריעף“. דער פראוויזאר, אויך ניט קיין קליינער טפש, ווארפט אוועק אלע ארבייט און לייענט מיר ווידער א גאנצע מגילה, אלץ פונ'ם דאזיגען דייטש, ימח שמו זאל ער ווערען! וואס שרייבט ער? ער שרייבט: אזוי ווי ס'איז ביי איהם היינט א „פייערטאג“, א יום-טוב הייסט דאס, עס זיצען ביי איהם געסט, די גאנצע משפחה האט זיך צו איהם צונויפגעקליעבען, האט ער זיי דערצעהלט די גאנצע געשיכטע פון א' ביז ת', ווי אזוי ער איז געקומען צופאהרען אין א קליין שטעדטיל קיין דראזשנע, ווי אזוי ער איז געבליעבען דערמאלט אין וואגזאל אליין אין א פרעמד לאנד, ניט צו פערשטעהן אונזער שפראך, ווי אזוי ער האט זיך מיט מיר בעגעגענט און ווי אזוי איך האב איהם פארפיהרט צו זיך, אפגעגעבען איהם אזא וואהלע, אזא רוהיגע „שטאנציאן“, ווי אזוי מיר האבען איהם פריינדליך אויפגענומען, אפגעטרעטען איהם דעם בעסטען חדר, געגעבען איהם עסען און טרינקען און אזוי עהרליך און ארענטליך בעהאנדעלט, לכן קאן ער זיך ניט

אײנהאַלטען און מוז אונז נאָך אַמאָל אָפּדאַנקען פֿאַר אונזער גאַסטפֿרײנדליכקײט און גוטהאַרציגקײט, וואָס ער קאָן דאָס אונז ניט פֿערגעסען אײביג און אײביג — אַ צולהכעיס'ניק אָט דער דײטש, טראַכט איך מיר — מעהר קײן בריעף וועל איך שוין פֿון דער פּאָסט ניט אָבנעמען, עס מעג זײן מיט גאָלד!

עס געהט אוועק נאָך אַ חודש, נאָך צוױי — נישטאָ מעהר קײן בריעף. אַניעק! איך האָב שוין כמעט אָנגעהויבען צו פֿערגעסען אינ'ם דײטש. פּלוצים קומט מיר אָן פֿון דער באַהן אַ פּאָוועסטקע אויף אַ פּאָסילקע פֿון אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער, וואָס קאָן דאָס זײן אַ פּאָסילקע אויף אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער? קלער איך מיר און ברעך מיר דעם קאָפּ און מײנע זיצט און ברעכט זיך דעם מח און מיר קאָנען גישט צוקלערען גאָר נישט. פֿאַלט מיר אײן אַ געדאַנק: אַזוי ווי איך האָב פֿרײנד אין אַמעריקאַ, קעהר דאָס זײן מסתמא פֿון זײ עפּיס אַ מתנה, אַ שיפֿסקאַרטע, אָדער אַ ביליעט, אָדער אַ לאָטאָריעצעטעל. און בין נישט פֿויל און קום אויף דער באַהן און וויל אַרויסנעהמען די פּאָסילקע, זאָגט מען מיר איך זאָל מוחל זײן בעצאָהלען צוויי רובל מיט 24 קאָפּיקעס, וועט מען מיר אַרויסגעבען די פּאָסילקע. העלפֿט זיך ניט, מוז מען קריגען צוויי רובל מיט 24 קאָפּיקעס און בעצאָהלען און אַרויסנעהמען די פּאָסילקע. אָפּגענומען די פּאָסילקע זעהר אַ שען קעסטעלע, גוט פֿאַרפּאַקט, קום איך צולויפֿען אַהײם, און הויב אָן צופּאַקעווען דאָס קעסטעלע, פֿאַלט נישט אַרויס פֿון דאָרטען קײן פּאָרטרעט? מיר טהוען אַ קוק אויפֿ'ן פּאָרטרעט — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! — ס'איז ער, דער דײטש דער שלים-מזל, מיט'ן לאַנגען האַלז און מיט'ן הויכען ספּאָדיק און מיט דער פּיפּקע אין מויל! צום פּאָרטרעט איז געלעגען צוגעלײגט אַ בריוועלע, אויף דײטש געוויינטליך, ווידער די אײגענע מעשה מסתמא: דאָס דאַנקט ער אונז אָפּ פֿאַר דער שטאַנציאָן און פֿאַר אונזער גאַסטפֿרײנדליכקײט און ליעבהאַרציגקײט, וואָס ער קאָן דאָס אײביג און אײביג ניט פֿערגעסען; אַני-אײנגעגעסענער דײטש קאָן! ברעגען זאָל ער!.. מאָלט איך, וואָס מיר בײדע האָבען בשעת מעשה אָנגעווינשען און אָנגעבענשט זאָל איהם אָנגעהן חאָטש האַלב, רבונו של עולם!

ס'איז אַוועקגעגאַנגען נאָך עטליכע חדשים — אַניעק, אויס דײטש! דאַנקען גאָט, פּטור געוואָרען פֿון אַ שלאַק, אין דער ערד מיט'ן קאָפּ! איך האָב מיך פּשוט מחיה געווען!.. זעהט איהר שוין פֿערטיג? האַרט זשע אויס, ס'איז נאָך נישט קײן סוף. אַנימעלטען קומט מיר אָן פּלוצים בײ נאַכט אַ דעפּעש, איך זאָל למען השם קומען צופֿאָהרען קײן אדעס און וואָס גיכער צו אײנעם

אַ מענשען אַ סוחר מיט'ן נאָמען גאָרגעלשטיין, ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין האָטעל „וויקטאָריע" און בעדאַרף מיך זעהר נייטיג האָבען מכח אַ געשעפט. „אַדעס? גאָרגעלשטיין? האָטעל וויקטאָריע? אַ געשעפט? וואָס זאָל דאָס בעדייטען?" אַזוי זאָג איך צו מיינער... הויבט דאָך מיך מסתמא מיינע אָן צו טרייבען, איך זאָל פאָהרען, וואָרום „אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר איז דאָס, זאָגט זי, טאַקי אַ נייטיגע זאַך? אפשר אַ קאָמיסיע, אפשר תבואה?.." נאָר ס'איז גרינג אויסצורעדען — פאָהרען קיין אָדעס! אַ פאָהר קיין אָדעס קאָסט עפּיס הוצאות! נאָר ווי באַלד געשעפט איז עפּיס אַ תרוץ? בקיצור איך האָב געקריגען עטליכע קערבליך, האָב מיך אויפגעזעצט אויפ'ן באַהן און פאָהר קיין אָדעס. געקומען קיין אָדעס, הויב איך זיך אָן פאַנאַנדערפרעגען וואו איז דאָ ערגיץ האָטעל וויקטאָריע? איך האָב מיך דערפרעגט צו האָטעל וויקטאָריע. „ניִשט פאַראַן דאָ ביי אייך, זאָג איך, איינער אַ גאָרגעלשטיין?" פאַראַן, זאָגט מען מיר, אַ גאָרגעלשטיין; נאָר וואָס דען? ער איז איצט נישטאָ אין נומער; איך זאָל זיך מטריח זיין צעהען אַ זייגער אויף דער נאַכט. איך קום צו געהן צעהען אַ זייגער אויף דער נאַכט — נישטאָ גאָרגעלשטיין, איך זאָל קומען צעהען אַ זייגער אין דער פריה וועל איך איהם טרעפען. איך קום צעהען אין דער פריה — וואו איז גאָרגעלשטיין? נישטאָ גאָרגעלשטיין, ער איז נאָר וואָס געוועזען און זעהר געבעטען, אַז ס'וועט קומען דער יוד פון דראַזשנע זאָל מען איהם זאָגען ער זאָל מוחל זיין קומען אָדער דריי בייטאָג אָדער צעהען אויפדערנאַכט. איך קום דריי בייטאָג, איך קום צעהען ביי דער נאַכט — נישטאָ קיין גאָרגעלשטיין! וואָס טויג אייך, איך האָב זיך אָפּגעוואַלגערט אין אָדעס זעכס טאָג מיט זעכס נעכט, געגעסען צרות, מכות געשלאָפען, קוים מיט ווערים, מיט אַנגסטען, איך האָב זיך דערוואַרט אויף דעם גאָרגעלשטיין. דער דאָזיגער גאָרגעלשטיין ווייזט אויס אַ לייטישער מענש מיט אַ שעניער באָרד אַ שוואַרצער, ער האָט מיך זעהר פיין אויפגענומען, מיך געבעטען זיצען. „דאָס זענט איהר — מאַכט ער צו מיר האַלב יודיש האַלב דייטש — דער יוד פון דראַזשנע?" — „דאָס בין איך — זאָג איך — דער יוד פון דראַזשנע, וואָס איז דען?" — „ביי אייך האָט געהאַלטען פאַר אַ יאָהרען ווינטער שטאַנציאָן איינער אַ דייטש?" — „ביי מיר — זאָג איך — וואָס איז דען?" — „גאָרנישט — מאַכט ער — אָט דער דייטש איז מיינער אַ שותף ביי די מאַשינעס. איך האָב פון איהם אַ בריעף פון לאָנדאָן, שרייבט ער מיר, אַז איהר וועט זיין ביי מיר אין אָדעס, זאָל איך אייך למען השם איבערגעבען פון איהם זעהר אַ פריינדליכען גרוס און אייך אָפּדאַנקען פאַר אייער וואָהלער רוהיגער שטאַנציאָן, וואָס ער האָט ביי אייך געהאַט

און פאר אייער נאסטפריינדליכקייט און גוטהארציגקייט און מיט אייער עהר-ליך ארענטליך בעהאנדלען איהם, וואס ער קאן דאס אייך בשום אופן קיינ-מאל, קיינמאל ניט פערגעסען, ווייל ער וועט לעבען!........

אניאומגליק האט זיך אויף מיר גענומען! איך רעכען אם ירצה השם נאך יום-טוב, אז גאט וועט שיינקען דאס לעבען ארויבערפעקלען זיך פון דראושנע ערגיץ אין אנאנדער שטאדט, אנטלויפען וואו די אויגען וועלען מיך טראגען, צו אלדע שווארצע יאהר — אבי פטור ווערען פונים שלים-מזל, פונים דאזיגען דייטש, ימח שמו וזכרו זאל ער ווערען!..

די ערשטע
יודישע רעפובליק.

די ערשטע יודישע רעפובליק.

א צוריקגעקומענער פון דער ערשטער יודישער מלוכה בעשרייבט אלס־דינג וואס ער האט זיך אנגעזעהן און אנגעהערט. געזאמעלט און ארויס־געגעבען אין בעזונדערע בעשרייבונגען אזוי, אז יעדע בעשרייבונג איז זיך א מעשה פאר זיך.

א.

דרייצעהן אויפ'ן ים.

די ערשטע עטליכע שווערע טעג פון דער גרויסער נסיעה אויפ'ן וואסער זענען מיר ברוך השם לאנג איבערגעקומען. יעדער פון אונז האט אבגעגעבען דעם ים, וואס איהם קומט, חלילה נישט שולדיג געבליבען גארנישט, ווער מעהר און ווער ווינ־ציגער, ווער פריהער און ווער שפעטער. איינער אונזערער א בעקאנטער אומבעקאנטער שיפס־ברודער, וואס האט זיך ארויסגעגעבען פאר א מענשען, וואס גלויבט נישט אין קיין זאך און האט פאר קיין זאך קיין מורא נישט און וואס דערפאר האבען מיר איהם א נאמען געגעבען „דער אטעאיסט", איז געווען דער איינציגער וואס דער ים האט איהם נישט גערירט. ער האט געגעסען פאר אונז אלעמען און האט ארומגעשפאצירט איבער'ן שיף ווי א מזיק און געפייפט א ניגון, אזוי לאנג ביז ער האט איין מאל נישט געסטייעט, ער איז נעלם געווארען, ערגעץ אונטען ביי זיך א פנים, און איז פארפאלען געווארען אויף גאנצע צוויי מעת לעת... אויפ'ן דריטען טאג, אז איך האב איהם דערזעהן, איז ער געווען אביסעל אויסגעבלייכט. ער האט אפילו געשפאצירט און געפייפט אזוי ווי פריהער, נאר עס איז שוין געווען נישט דאס שפאצירען און נישט דאס פייפען. עס האט איהם מעהר געצויגען צו זיצען האלב ליגענדיג. ביז די פיס ארויף און קוקען ווי דאס שיף וויעגט זיך פון צפון צו דרום און

פון מזרח קיין מערב, און ווי די תוואליעס יאגען איינס דאס אנדערע און זעהען אוים ווי ווייסע שאף, וואס געהען אהן א צאהל און אהן א שעור מען ווייסט ניט פון וואנען, און ווערען פערשוואונדען מען ווייסט ניט וואהין. אז איהר זיצט אזוי א היבשע ווילע, ווערט אייך נמאס צו קוקען, הויבט איהר אויף די אויגען ארויף צום הימעל און דערזעהט זיך מיט דער זון, וואס זעהט אוים עלענד דא אויפ'ן וואסער, אהן ערד, אהן בוימער, אהן הייזער, אהן וועגען, אהן באנען און אהן מענשען, וואס לויפען הין און הער. איהר פערמאכט די אויגען און הויבט אן צעהלען וויפיעל טעג איהר פאהרט שוין און וויפיעל טעג איהר דארפט נאך פאהרען, אזוי לאנג ביז איהר חאפט א דרימיל און עס חלומ'ען זיך אייך רויטע בלומען שאקלען מיט די קעפלעך און טאנצען א קאדריל מיט אייך אינאיינעם.

אויפ'ן שיף זענען מיר א גאנצע קאלאניע פון בעקאנטע, האלב בע-קאנטע, אומבעקאנטע בעקאנטע און גאנץ אומבעקאנטע. צווישען זיי זענען דא אויסגעשפראכענע יודען, און יודען אזעלכע, וואס זענען א ספק יוד אדער דייטש. איינער פון זיי איז א יוד א באנקיער, מען זאגט א גרויסער מיליאנער. ער פאהרט ערשטע קלאס און געהט אריבער אפט צו אונז אין צווייטע קלאס אביסעל פערברענגען. דערמיט, וואס ער האלט זיך מיט יעדען אזוי איינפאך און פראסט האט ער אונז אלעמען אונטערגעקויפט און פערכשוף'ט. דערצו איז ער זעהר א לעבעדיגער מענש, רעדט שען, האט ליעב אנעקדאטען. אז איהר קוקט אויף זיין גלאטען קאפ, אביסעל אויפגעהויבענע פלייצעס, אויף זיין פליי-שיגע נאז מיט די פליישיגע ליפען מיט'ן שווארצען פענסנע, מיט'ן איינפאכען שווארצען שניפס אויף דער איינפאכער ווייסער העמד, אהן גאלד, אהן דימאנ-טען, אהן בריליאנטען, מיט'ן איינפאכען פלאטשיג זייגעריל, וואס ער נעהמט דאס ארוים אלע מאל מיט צוויי פינגער און טראגט דאס צו צו די שטארק קורצזיכטיגע אויגען, טראכט איהר זיך: „אט דאס איז א מיליאנער? עס קען ניט זיין!"... נאר אז איהר הערט איהם רעדען ווי עס צוגיסען זיך ביי איהם די אותיות אין מויל, אזוי אז פון דער רי"ש קומט אוים א איי"ש אדער א חיי"ש, און אז איהר הערט איהם לאכען דריבנעטשקע, צושאטען און צו-גאסען, און די אויגען בשעת מעשה מאכען זיך איהם צו און די ווייסע ציינער בלישצען — דערקענט איהר, אז דאס דארף זיין איינער פון די פארשוינען, וואס די אומשטענדען שמייכלען זיי און מענשען חנפ'ענען זיי, דאס גליק יאגט זיי נאך און זארג אנטלויפט פון זיי. דאס איינציגע וואס זיי פעהלט איז נאך כבוד. דאס הייסט זיי האבען כבוד אויך זעהר גענוג, נאר זיי ווילען נאך...

צווישען די פארשוינען, וואס האבען באמת ניט געליטען און אויסגעלאכט זיך פון ים מיט זיינע שטורמישע חוואליעס, איז געווען איינער פון אונזערע אונבעקאנטע בעקאנטע, א פאסאזשיר פון צווישענדעק, א געזונדער יונג, א קצב, א שוסטער, אדער א סטאליער, יעדענפאלס, אן־ארבייטער מיט א פאר ידים, וואס אויף זיי שטעהט דער גאנצער מענש. אז ער רעדט, האקט ער אב זיי מיט א האק און שלאגט צו מיט דער האנד ווי מיט א האמער. אלע מאל האט ער זיך ארויסגעהאפט אויפ'ן דעק 2־טע קלאס און געשארט זיך אלץ ארום אונזער יודישער קאלאניע. ער איז געווען גליקליך, אז עמיצער פון אונז האט צו איהם אויסגערעדט א ווארט, און אז מע האט איהם א פרעג געטהון עפיס, איז ער געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל.

א דאמע איז אויך געווען אין אונזער קאלאניע אויפ'ן שיף, א יונגע פרוי פון א יאהר דרייסיג, הויך ווי אן־ענגלענדערין, בארעדעוודיג ווי א פראנצויזין און שעהן ווי א יודישע טאכטער. אנגעטהון איז זי העכער באלד ווי א מאנספערזאן און זהאלט זיך ווי א מאנספערזאן און צווישען מאנסבילען האט זי ליעב פערברענגען, זאגט אליין אז זי האט פיינט ווייבער מיט ווייבערשע נערווען... ווער די פרוי איז און וואוהין זי פאהרט ווייסט קיינער נישט, אזוי ווי מיר ווייסען ניט ווער זענען די איבעריגע פארשוינען, וואס זענען א ספק יוד אדער דייטש. דאס הייסט, זיי זענען גיכער יודען איידער דייטשען, און אז איהר ווילט, קאן איך אייך פערזיכערן, אז איך בין איבערצייגט, אז זיי זענען יודען. איך קאן מיט אייך האלטען א וועט אויף וויפיעל איהר ווילט. איך, פערשטעהט איהר מיך, דערקענען א יודען נאך די אויגען. יודישע אויגען פרעגען עפיס, ווילען עפיס וויסען... עס איז שווער צו זאגען, וואס יודישע אויגען פרעגען און וואס יודישע אויגען ווילען וויסען... אפשר פרעגען זיי ביי אייך: „שוין זשע האט איהר אונז חס ושלום דערקענט?... יעדענפאלס, ניט דאס איז די הויפטזאך פון אונזער בעשרייבונג. איך וויל אייך נאר זאגען, אז אזוי ווי אויף דער יבשה, אזוי איז אויך אויפ'ן ים — איטליכער ציהט צו זיינעם. וויפיעל מענשען עס זענען געווען אויפ'ן שיף, האבען זיך אלע געגרופירט נאך זייערע נאציאנאליטעטען. ענגלענדער, דייטשען, איטאליענער, רוסען, פאליאקען, טערקען, נעגערן, כינעזער — יעדער א בעזונדער גרופע. אויך מיר האבען זיך ניט אויסגערעדט צווישען זיך; קיינער האט אונז ניט אויפגעגעבען קיין פראיעקט מיר זאלען זיך צונויפזאמלען בעזונדער... נאר איך ווייס ניט ווי אזוי דאס איז געשעהען — אונזער ביסעל יודען האבען שטיל, אהן ווערטער, געבילדעט א בעזונדערע קאלאניע, זיך אוועקגעזעצט בעזונדער ביים עק שיף און פערפיהרט

א געשפּרעך. פריהער גלאַט אין דער וועלט אריין וועגען פּוסטע זאַכען, און נאכדעם איז מען, איך געדענק ניט ווי אזוי, אריבער אויף דעם, וואס יעדען איינציגען פון אונז קוועטשט, און מיר האבען זיך צורעדט וועגען יודען, וועגען אונזער פערגאַנגענהייט, וועגען אונזער לאגע אין פערשידענע לענדער און וועגען דער צוקונפט פון יודישען פאלק. פריהער האבען גערעדט נאר די אויסגעשפּראָכענע יודען, נאכדעם האבען אנגעהויבען נעהמען אנטהייל אין אונזער שמועס אויך די, וועלכע זענען ספק יוד אָדער דייטש, און מחמת גערעדט האט מען דייטש, האבען נאראָנעם נאך אַלץ געקאנט מיינען אויף די האַלב יודען, אז דאס זענען דייטשען. וואס ווייטער ווייטער האט זיך אבער ארויסגעוויזען דער סוד, אַז אלע מיטגלידער פון אונזער כתה זענען יודען פון פערשידענע לענדער, פון פערשידענע בעשעפטיגונגען און פערשידענע מיינונגען. דרייצעהן זענען מיר געווען, דרייצעהן יודען פון דרייצעהן פערשידענע וועלטען, דאס הייסט, יעדער פון אונז איז זיך געווען א וועלט פאר זיך. דער שמועס האט זיך געפיהרט, ווי איך זאג אייך, פריהער געלאַסען און קאלט, און נאכדעם אַלץ ווארעמער און ווארעמער, ביז ער איז צולעצט געוואָרען הייס, אזוי הייס, אז די איבעריגע פּאסאזשירען וואס אויף'ן דעק האבען זיך פעראינטערעסירט מיט אונז און האבען זיך אוועקגעשטעלט ביי'ם באָרט פון דער ווייטען, כלומר'שט אריינגעקוקט אין ים אריין, און באמת זיך צוגעהערט צו אונזער דיסקוסיע.

און אונזער דיסקוסיע האט אזוי לאנג געוואַקסען ביז זי איז אריבער אין א דיספּוט, אויף פּראָסט יודיש ווערט דאס הייסען א ליאַרם, א געפילדער, אָדער א יריד, מחמת יעדער איינציגער פון אונז האט געוואָלט איבערצייגען אלע אנדערע, אַז נור זיין מיינונג איז די ריכטיגסטע פון אלע. און אום צו איבערצייגען אַז אייער מיינונג איז די ריכטיגסטע, מוזט איהר רעדען אַלץ ווארימער און אַלץ העכער, דאס הייסט מע דאַרף קאָנען אריבערשרייען יענעם. און דאס איז דאָך אַנאַלטער כלל, אַז ווער עס קאָן שרייען העכער, דער קאָן בעסער איבערצייגען, און אָט אזוי האָבען מיר אלע געשריען, אלע געפילדערט, אלע געמאַכט מיט די הענד, און האבען גאָר נישט בעמערקט, אַז דער ים האט זיך צושפּילט. עס זענען אויסגעוואַקסען, מע ווייסט ניט פון וואַנען, קליינע, נאר געדיכטע וואָלקענדלעך, די שוואַרצע געדיכטע וואָלקענדלעך האבען זיך אָנגעהויבען צוזואַקסען ברייטער און לענגער, צוקריכען זיך איבער'ן הימעל און האבען איינגעשלונגען די זון. דער ים האט געזונגען א טרויעריגען ניגון און די חוואליעס האבען איהם צוגעפּלעסקעט. דאס שיף האט אָנגעהויבען

צו ווינען זיך און קאטשען זיך ארויף און אראב, אהער און אהין און אבימעל אזוי ווי דרעהען זיך. די גלעקער האבען אנגעהויבען צו קלינגען, די מוזיק האט געגעבען א סיגנאל, די מאטראזען האבען גענומען לויפען. עס האט זיך דערהערט א קרעכצען פון מאשינען, א ווארפען פון קאנאטען, א דרעהען פון רעדער,— און איידער מיר האבען זיך ארומגעקוקט, האבען מיר דערהערט א סכנות׳דיגען זעץ פון טויזענד דונערן, א מורא׳דיגען טרעשטש, גלייך ווי דער אבגרונד איז צושפאלטען געווארען אונטער אונז אויף א סך שטיקער, און עס האט ניט גענומען קיין סך: זענען מיר שוין אלע פאסאזשירען, וואס אויפ׳ן שיף געלעגען אין פערשיעדענע פאזען איינס אויף דאס אנדערע, און מיר האבען מיט אמאל דערפיהלט א נאסען קאלטען שטראם אויף זיך, וואס האט אונז פארחליאפעט און געגעבען א טוק איין, א ווארף ארויס און א טראג אוועק מיט׳ן וואסער צו אלדע שווארצע יאהר... דאס אלעס איז געשעהן מיט אזא גיכקייט, אז מיר האבען קיין צייט ניט געהאט אבגעבען זיך דין וחשבון וואס מיט אונז טהוט זיך, און מיר האבען ניט געוואוסט וואוהין מיר זאלען לויפען. מיר האבען זיך צונויפגעשלאגען אלע אינאיינעם ווי די שעפעלעך אין א סכנה—און אט אזוי ליגען מיר אלע אין וואסער, חאפען זיך אן מיט די הענד אן די צובראכענע ברעטער, אן די קאלטע גליטשיגע אייזענס, און מיר האלטען זיך צו מיט אלע כחות. נאך א מינוט און מיר פערלירען דעם חשבון פון דער צייט, פון טאג און נאכט, און אונזערע אייגענע נעמען און פון אלעס, וואס ארום אונז, מיר ווייסען נאר, אז עס טראגט אונז און עס ווארפט אונז אהין און אהער און עס שליידערט אונז ארויף און אראב, און מיר פיהלען ווי דאס בלוט פרירט אונז אין די אדערן, און מיר שפירען ווי די אברים ווערען אבגעשטארבען איינציגווייז, מיר הערען אויף זעהן, הערען און פיהלען — מיר לאזען זיך אב, מיר זענען ניט מעהר מיר...

נאטירליך, דאס דערצעהל איך אייך אינ׳ם נאמען פון מיינע מיטשויער. פון מיר אליין קאן איך אייך זאגען (איהר וועט דאס ווארשיינליך, ניט אננעמען פאר א בעריהמעריי?), אז איך האב מיך געהאלטען גאנץ פעסט אויף איין פלאץ און האב געהאט די מעגליכקייט צו בעמערקען, ווי אזוי יעדער פון מיינע מיטשויער האט זיך געראנגעלט מיט די וועלען פונ׳ם ים, בשום אופן ניט געוואלט זיך אונטערגעבען אזוי גיך. מילא, פונ׳ם מיליאנער איז קיין רעדע ניט. וואסער מיליאנער וויל דאס שטארבען? סיידען אזעלכע וואס די מיליאנען מיט׳ן כבוד מיט׳ן עולם הזה האבען זיך איהם שוין אזוי שטארק צוגעגעסען, אז ער איז א בעלן פערזוכען, וואס פאר א טעם האט „יענע וועלט“...

איהר האט בעדארפט אנקוקען אט דעם אפיקורס, דעם אטעאיסט, וואס אויפ'ן שיף האט ער געלייקענט אן גאט און געמאכט א תל פון דער גאנצער וועלט מיט אירע אלע תענוגים, וואס זענען ניט ווערטה אט דאס וואס פאלט אראב פון אנ'אויסגערייכערט סיגארעטעל, האט ער דאס איצט גע־ארבייט מיט די הענד, געקרעכצט און געזיפצט און גערופען גאט צו הילף!... די פרוי, וואס אויפ'ן שיף האט זי ארויסבעוויזען אזוי פיעל טאקט, געהאל־טען זיך די גאנצע צייט ווי א מאנספיל, האט זיך דא נעבעך פערלארען, אלע מינוט גע'חלש'ט און אויפגעמונטערט געווארען פונ'ם וואסער, וואס האט איהר אלע מאל דערלאנגט א שמיים אין פנים אריין. א פרוי בלייבט א פרוי... זעהט איהר, שען איז געוועזן אנצוקוקען דעם פאסאזשיר פון צווישענדעק, דעם בעל מלאכה מיט די ידים. ער האט אלע מאל אויסגעדרעהט דעם קאפ צו מיר און געווינקען איך זאל מיך האלטען מיט ביידע הענד אן דעם אייזערנעם קרוק, אן וועלכען ער האט זיך צוגעהאלטען נאר מיט איין האנד מחמת מיט דער אנדערער האנד האט ער צוגעהאלטען די פרוי נעבעך, וואס האט פון חלשות געקאנט חלילה אראבגליטשען זיך פונ'ם ברעט און געפינען איהר פריה־צייטיגען קבר אין די אבגרונדען פונ'ם ים...

. . . .

חיפיעל דאס האט גענומען קאן איך אייך ניט זאגען. קיינעם פון אונז איז נישט געלעגען אין זינען א קוק געבען אויפ'ן זייגער. איך געדענק נאר, אז עס איז א שטיק צייט געווען פינסטער, נאכדעם איז געווארען ווידער פינס־טער — חשך, און עס האט לאנג — לאנג געצויגען זיך די צייט, אפשר א גאנצען טאג, און אפשר א טאג מיט א נאכט און אפשר צוויי טעג מיט צוויי נעכט. איך קען דאס אייך ניט זאגען, ווייל ס'איז דא אזעלכע לעזער, וואס אז מע דער־צעהלט זיי עפים אנ'אונגעוועהנליכע זאך, הויבען זיי אן איבערקוקען זיך איינער מיט'ן אנדערען און צו שמייכלען. איך ווייס וואס אזא שמייכעלע בע־דייט. עס בעדייט: „האקט א טשייניק! בראקט אין קרויט אריין! מיר גלויבען אייך ווי דעם לוח...״ יא, איך שטעל מיר פאר די גרימאסע פון די דא־זיגע חכמים, ווען איך זאל זיי דערצעהלען די חדושים, וואס איך האב זיך אנגעזעהן שווימענדיג אויפ'ן ברעט פונ'ם צובראכענעם שיף, די פישען מיט די וואסער־פויגלען מיט די ים קאטערס, מיט די אלערליי מינים באשע־פענישען, וואס זענען האלב מענש און האלב פיש... זיי וועלען געוויס זאגען, חי מען זאגט אין אמעריקא, אז איך „בלאף זיי״, דאס הייסט, איך בין מגזם, איך איבערטרייב און דערצעהל זיי בבא־מעשיות... איידער אויסהערען אזעלכע

מינוטען איז שוין גלייכער וועגען דער דאזיגער נסיעה אבשווייגען און דערצעהלען וואס ווייטער איז געוועזען.

ווייטער איז געוועזען, דאנקען גאט, גוט ועהר גוט, נאך בעסער ווי מיר האבען געקאנט ערווארטען. עס האט אונז געגעבען א שטארקען שטורם און א וואָרף ארויס אויף א מין זאמד מיט שטיינער, און מיט אמאל האבען מיר דערפיהלט א מין צערטליכע ווארעמקייט אויף אונזערע דורכגענעצטע, דורכגעפרוירענע לייבער, און א העלער שיין דרינגט אריין אין אונזערע האלב צוגעמאכטע אויגען, און א מאדנע היץ צוגיסט זיך אין אונזערע אדערן, און עס הויבען אן אויסגלייכען זיך איינציגווייז אונזערע גלידער, און מיר עפענען אויף ביסלעכווייז אונזערע אויגען, און מיר הויבען אן ביסלעכווייז זעהן, הערען, און פערשטעהן, וואס מיט אונז טהוט זיך און קוים קוים וואס מיר קאנען אויסרעדען איינס צום אנדערן א ווארט.

— וואו זענען מיר? — זאגט איינער.

— וואו זענען מיר? — ענטפערט איהם דער אנדערער.

מיר ווייסען ניט, וואו מיר זענען, נאר זעהן זעהען מיר און פיהלען פיהלען מיר, אז מיר זענען אויף דער יבשה, אויף דער טריקעניש, און מיר הויבען אן איינציגווייז אויפצוזעצען זיך, נאכדעם אויפשטעלען זיך אויף די פיס, אבטרייסלען זיך פון דער נעץ און מיר הויבען אן זיך ארומקוקען אויף אלע זייטען, ארויף אויפ'ן הימעל און אראב אויף דער ערד, און מיר דערזעהען: אויבען א שענעם, בלויען, לויטערן הימעל מיט א ליכטיגער שיינענדער און ווארעמער זון, און אונטען א גרינע ערד בעוואקסען מיט גראז און בעדעקט מיט וועלדער, און פויגלען פליהען, פלאטערען און פישטשען איבער אונזערע קעפ, און בלומען פון אלערליי קאלירען בעצירען דעם דאזיגען גן-עדן, און מיר דערפיהלען א מאדנע קלעמעניש אונטערן הארצען, און עס ציטערען אונז הענד און פיס, א פנים פאר הונגער, און מיר פרעגען זיך ווידער איינס דאס אנדערע און ענטפערן זיך איינס דעם אנדערען:

— וואו זענען מיר? וואו זענען מיר?

און עס קעהרט זיך אום צו אונז אונזער פערשטאנד, און מיר הויבען אן צו בעגרייפען, אז דאס האט אונז דער ים ארויסגעווארפען ערגיץ אויף א לאנד, וואס איז אונז נישט בעקאנט, אויף איין אינזעל, וואס מיר ווייסען ניט דעם נאמען — און מיר חאפען א קוק איינס אויף דאס אנדערע און איך טרוג א צעהל איבער — מיר זענען (שטעלט אייך פאר, פונקט דרייצעהן!), די זעלבע דרייצעהן פארשוין, דער זעלבער מיליאנער, דער זעלבער אטעאיסט, די

זעלבע פרוי, דער זעלבער בעל מלאכה פון צווישענדעק — אלע די זעלבע, אונזער גאנצע יודישע קאלאניע, וואס אויפ'ן שיף, ניט איינער א פרעמדער! — און ניט ווילענדיג רייסט זיך ארוים א זיפץ פונ'ם הארצען און דאס איז לאוט א טרעהר, און מיר אלע הויבען אויף די הענד צום הימעל (אויסער איינעם, דעם אטעאיסט, וואס האט זיך אין דער מינוט אבגעקערעוועט א ביסעל אן א זייט) און מיר דאנקען און לויבען גאט שטילערהייד, אהן ווערטער, איטליכער ביי זיך אינווייניג אין הארצען, און מיר זאגען:

— דו ביזט גרוים, א גאט! און גרוים זענען דיינע וואונדער!...

ב.

18 אויף דער יבשה.

געוויס איז יעדער פון אייך געוועזען א מאל א קינד און געוויס האט יעדער פון אייך געלעזען די שענע בעשרייבונג פון ראבינזאן קרוזא, אזוי ווי דער ים האט איהם ארויסגעווארפען אויף אן אינזעל, ווי אזוי דער אונגליקליכער ראבינזאן איז אבגעוועזען היבשע עטליכע יאהר איינער אליין, פריהער מיט א פאפאגאי, וועלכען ער האט אויסגעלערנט רעדען עטליכע ווערטער, און נאכדעם מיט א ווילדען מענשען, וועלכען ער האט א נאמען געגעבען „רב פרייטאג“, ווי אזוי ער האט זיך ערנעהרט מיט ניס און גענייט זיך קליידער פון בלעטער, און נאך א סך, אזעלכע שענע וואונדער האט איהר געוויס געלייענט אינ'ם בוך ראבינזאן, וואס האט זיך געמאכט אונשטערבליך און בעריהמט אויף דער גאנצער וועלט.

פונקט דאס זעלבע איז געוועזען מיט אונז, די דרייצעהן אונגליקליכע פאסאזשירען פונ'ם צובראכענעם שיף, וואס האט אונז ארויסגעווארפען ערגיץ, מיר ווייסען ניט וואו. דער אונטערשייד פון אונז ביז ראבינזאן בעשטעהט נאר אין דעם, וואס ער איז געוועזען איינער, און מיר זענען דרייצעהן. דרייצעהן ברידער (צוועלף ברידער, איינע א שוועסטער) פון איין פאלק, נאר פון פערשיידענע לענדער און פון פערשיידענע קלאסען און פערשיידענע מיינונגען. דרייצעהן ראבינזאנס אויף איין אינזעל! אוודאי איז אונזער לאגע בעדייטענד בעסער פון דער טרויעריגער לאגע פונ'ם עלענדען ראבינזאן. וואס קומט אונז אבער ארוים פון דעם, וואס מיר זענען דרייצעהן, אז מיר ווייסען ניט וואו מיר זענען אין דער וועלט? צו אין א לאנד, צו אויף אן אינזעל, צו אין א וויסטע? לויט דאס שענע גראז, די בוימער מיט די פויגלען, וואס מיר זעהען פאר

זיך, ווייזט אפילו אויס, אז מיר זענען ניט אין קיין וויסטע, גאנץ מעגליך, אז דא זאלען זיך געפינען אויך מענשען. די פראגע איז נאר: וואסערע מענשען? טאמער חלילה ווילדע מענשען פונ׳ם שבט „טאראטוטא“, וואס פרעסען איינס דאס אנדערע? — און עס קומט מיר אויפ׳ן זינען דאס בוך וואס איך האב געלייענט אויפ׳ן שיף פאר דער קאטאסטראפע. דאס בוך איז דוקא א יודיש בוך, א ראמאן, געשריבען אין זשארגאן און ארויסגעגעבען אין אמעריקא, שוין די זיבעטע אויפלאגע (אזוי שטעהט געשריבען אויפ׳ן בוך). דער ראמאן הייסט מיט זעהר א לאנגען נאמען:

„קאפיטאן הארי־באבא, אדער זיי פאהרען נאך דימאנטען און פאלען אריין צו די מענשענפרעסער, וואס אויף דער אינזעל קוקורוזא, דארט וואו עס געפינען זיך די ווילדע מענשען פונ׳ם שבט טאראטוטא“.

דאס בוך האט געמאכט אזא „סענסיישאן“ אין דער גאנצער וועלט (אזוי שטעהט אין דער פארדערע בפירוש געשריבען), אז עס האט ניט גע־סטייעט קיין פאפיער אין די פאבריקען און קיין אותיות אין די דרוקען און זעצערס האט מען געמוזט אראפברענגען עקסטרא פון יוראפ אויף בעזונדערע שיפען. שאדע, וואס איך האב דעם ראמאן ניט געענדיגט, מחמת דער שטורם, וואס האט זיך אויפגעהויבען אויפ׳ן ים האט מיך איבערגעשלאגען סאמע אין מיטען, דארטען וואו עס ווערט בעשריבען ווי אזוי דאס שיף האט געבלאנ־דזשעט איבער׳ן גרויסען אקעאן, און עס איז אויסגעגאנגען עסענווארג, און עס איז געבליבען מען זאל ווארפען גורל, וועמען פון די מאטראזען מען זאל פריהער אריינווארפען אין קעסעל אריין אבקאכען פון איהם א בארשט פאר די איבעריגע מאטראזען, אזוי לאנג ביז עס איז שוין ניט געבליעבען קיין איין מאט־ראז, א חוץ דעם קאפיטאן הארי־באבא, וואס איז צוגעשוואומען צו איין אינזעל מיט׳ן נאמען קוקורוזא, דארט וואו עס געפינען זיך די ווילדע מענשען פונ׳ם שבט טאראטוטא. „עס וועט זיין שעהן, אויב מיר געפונען זיך צווישען די ווילדע פראים פונ׳ם שבט טאראטוטא און עס וועט זיך זיי פערגלוסטען מא־כען פון אונז א געבראטענם אדער קאטלעטען פון מענשענפלייש, געפרעגעלט אויף פרויענמילך! אויב אזוי וואלט שוין גלייכער געווען טויזענד מאל מיר זאלען געווען דערטרונקען ווערען אין די אבגרונדען פונ׳ם ים, אדער איינ־געשלונגען ווערען פון א פיש.“

דער דאזיגער געדאנק האט אונז אלע דרייצעהן געענבערט דעם מח און קיינער פון אונז איז קיין בגלן ניט געוועזען זיין א געבראטענס פאר די ווילדע מענשען פונ׳ם שבט טאראטוטא. ניכער וואלט יעדער פון אונז א בעלן

זײַן אײַנשלינגען אַ װילדען מענשען, אַזױ שטאַרק הונגעריג זענען מיר געװען און אױסגעמאַטערט פֿון דער שװערער נסיעה אױפֿ'ן אָבגעריסענעם ברעט דרײַ טעג מיט דרײַ נעכט. װי אַ בײַן אין האַלז האָט זיך אונז געשטעלט די פֿראַגע: „װאָס װעלען מיר עסען?“ מיר האָבען געקוקט אײנס אױף דאָס אַנדערע מיט אַזעלכע אױגען, גלײַך װי מיר װאָלטען געזאָגט: „לאָמיר װאַרפֿען גורל װעמען מען זאָל פֿריהער אױפֿעסען“.

— װאָס װעט זײַן דער תכלית, װאָס מיר װעלען שטעהן אָט דאָ? מען דאַרף ערגיץ קריגען עסען.

אַזױ האָט זיך אָנגערופֿען אײנער פֿון די דרײַצעהן דאַכט זיך, דער מיל-יאָנער װאָס האָט נישט געקאָנט איבערטראָגען קײן הונגער מעהר פֿון אַלעמען.

— קריגען עסען! — האָט אַ זאָג געטהון אַ צװײטער מיט כּעס. — עס איז גרינג צו זאָגען קריגען עסען! װאו װעט מען קריגען עסען? איהר זעהט נישט, אַז מיר געפֿונען זיך אין אַ װיסטע?

— פֿון װאַנען איז געדרונגען? — פֿרעגט איהם אַ דריטער, אױפֿגעטראָגען אױפֿ'ן צװײטען.

— דער גרױסער גאָט, װאָס האָט אונז מציל געװען פֿון די שטאַרקע האַסערן װעט אונז מסתמא נישט פֿערלאָזען מיט שפּײַז אױך.

אַזױ האָט זיך אָנגערופֿען דער אײנציגער פֿרומער יוד, דער אָרטאָדאָקס, װאָס צװישען אונז, און האָט אָבער געכאַפּט אַ בײזען קוק פֿינים פּאַסאַזשיר, װאָס מיר האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען „דער אַטעאיסט“.

און אַזױ האָט זיך אַרײַנגעצױגען אַ לאַנגע דעבאַטע װעגען װאו קריגט מען עסען ביז אײנער פֿון אונז (איך װיל נישט זאָגען, אַז דער אײנער בין געװען איך, בכדי איהר זאָלט מיך נישט האַלטען פֿאַר אַ בעריהמער) איז געפֿאַלען אױף אַײן עצה: מיר אַלע דרײַצעהן זאָלען זיך לאָזען אױף פֿערשידענע זײַטען, אױף דרײַצעהן װעגען, זוכען, װער אין פֿעלד, װער אין װאַלד און װער אױף די בערג—טאָמער װעלען מיר עפּים אױסגעפֿונען אַ זאַך אױף צו עסען?..

דער דאָזיגער פּלאַן איז שױן כמעט געװען װי אָנגענומען, האָט זיך אַרױס-געכאַפּט אײנער מיט אַ װידעראַנאַנד:

— װאָס װעט זײַן טאָמער בלאָנזשען מיר? אַזױ זענען מיר האָטש אַלע אינאײנעם, אַלע דרײַצעהן. דרײַצעהן איז נישט אײנער.

דאָס איז געװען זעהר אַ װיכטיגער געדאַנק, און אַלע האָבען נאָכגעגעבען, אַז דרײַצעהן איז נישט אײנער. די פֿראַגע איז אָבער געװען, װאוהין זאָלען מיר זיך לאָזען געהן אַלע דרײַצעהן? רעכטס אָדער לינקס? אין פֿעלד אָדער אין

האלד? די דאָזיגע פראַגע האָט אַרויסגערופען אַ נייע דיסקוסיע אויף היבשע עטליכע מינוט און מיינונגען האָבען זיך דאָ אויף דער יבשה, ווי דאָרטען אויפ'ן ים, צוטהיילט. וויפיעל מענשען, אַזוי פיעל מיינונגען. דרייצעהן מענשען, דרייצעהן מיינונגען. איינער האָט געדרונגען, אַז אין וואַלד דאַרפען וואַקסען פירות, וואָסערע ס'ניט איז, אַבי פירות! האָט איהם דער אַנדערער איבערגעשפּאַרט, אַז ער הערט דעם ערשטען מאָל, אַז אין אַ וואַלד זאָלען זיין פירות! האָט זיך אַריינגעמישט אַ דריטער און געזאָגט אַז ס'איז פאַראַן אַלערליי וועלדער אויף דער וועלט. אויב עס וואַקסען ניט קיין עפּעל אָדער באַרען, וואַקסען דאָרטען ניס. פאַר ניס איז ער ערב.

— פאַר ניס זענט איהר ערב? מיט וואָס למשל זענט איהר ערב?

— מיט וואָס איהר ווילט!

— און פאַר ווילדע חיות זענט איהר אויך ערב?

— וואָס עפּיס ווילדע חיות? ווילדע מענשען זענען ערגער!

— אַ סך ערגער!

און אָט אַזוי האָט זיך אַוועקגעצויגען אַ ביטערער קאַמף וועגען לאָזען זיך געהן אין וואַלד אַריין נאָך פירות און גאָט ווייסט ביז וואַנען עס וואָלט זיך אַזוי געצויגען, ווען עס חאַפּט זיך ניט אַרוים דער פּאַסאַזשיר פון צווישענדעק. דער פּראָסטער מענש, דער בעל מלאָכה, און רופט זיך אָן אַזוי:

— רבותי! אויב איהר וועט קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וועל איך אייך עפּיס זאָגען. איך בין אַ פּראָסטער מענש, אַ בעל מלאָכה, און ווייס ניט קיין חכמות, וואָס דאַרף מען זיך קריגען איבער אַ זאַך וואָס מען ווייסט ניט? עס קען זיין אַז ס'איז דאָ אין וואַלד אַ סך פירות, און עס קען זיין, אַז ס'איז ניטאָ גאָרניט. אויב איהר וועט מיר ערלויבען, טהו איך אויף אַ ווייַלע אַ שפּרונג אָט אין וואַלד אַריין, און אויב עס וואַקסען דאָרטען פירות, וועל איך אייך זאָגען, אָדער איך וועל אָנרייסען און ברענגען, וועלען מיר עסען.

דאָס איז געווען אַזוי איינפאַך און פּראָסט, אַז עס האָט זיך ניט געפונען כמעט קיין איינציגער, וואָס זאָל געגען דעם פּראָטעסטירען. און מיר אַלע האָבען זיך אויסגעזעצט אויף די שטיינער אַקעגען דער זון זיך וואַרעמען און טריקענען און פערטיעפט זיך יעדער אין זיינע איגענע געדאַנקען. גערעדט האָט קיינער ניט. ניט דערפאַר, ווייל מען האָט ניט געזאָגט צו בעריהרען די הייליגע שטילקייט, און ניט דערפאַר, וואָס ס'איז ניט געווען פון וואָס צו רעדען, נאָר איבער אַ גאַנץ נאַטירליכע זאַך; מיר זענען געווען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, טוידט הונגעריג, און אַ מענש, אַז ער וויל עסען, האָט ער פיינט רעדען. אויב אַלע האָבען געפיהלט דאָס איגענע וואָס איך, האָב

איך מורא, אז אין דער צייט האט מען זיך ניט געקענט אנקוקען איינס דאס אנדערע און מען איז געווען קאפאבעל איינס דאס אנדערע איינצושלינגען לע־בעדיגערהייד, ניט בעסער פון די ווילדע מענשען פונים שבט טאראטוטא... יא, א מענש אז ער איז הונגעריג, איז ער א חיה. איך האב דאס ארויסגעזעהן פון דעם, ווי אזוי אונזער גאנצע קאלאניע האט זיך געגעבען א ווארף צום שליח, צום פראסטען מענשען, אז ער איז צוריק געקומען פון וואלד מיט פולע פאלעס. גאט ווייסט וואס מיט איהם וואלט געווען, ווען ער קומט חלילה מיט ליידיגע הענד! דער גרעסטער דזשענטעלמען, דער אריסטאקראט, דער מיל־יאנער, וואלט דער ערשטער ארויפגעפאלען אויף איהם און וואלט איהם גענומען ווארגען ביים גארגעל, צום גליק אבער האט אונזער שליח געבראכט אזעלכע פרישע זיסע געשמאקע באנאנעס מיט אזעלכע פעטע יאדרדיגע ניס, אז מיר האבען זיך טאקי ווידער אמאל ווי די ווילדע מענשען פונים שבט טארא־טוטא, געגעבען א ווארף ארויף און גענומען האפען און רייסען איינער ביים אנדערען פון די הענד. די דאזיגע באנאנעס מיט די ניס האבען געהאט אין זיך טויזענדערליי טעמים. דער עולם האט זיך גארניט געקענט אבלויבען פון זיי. איטליכער האט געפונען אין זיי אן אנדער טעם און יעדער האט ארויסגע־זאגט זיין מיינונג. וואס מעהר מען האט געשטילט דעם הונגער, דעסטא מעהר בערהעדעוודיג איז מען געווארען, און די פנימער האבען אנגעהויבען צו לייכטען, און א שמייכעלע האט זיך בעוויזען אויף די ליפען — גאר אנדערע מענשען איז מען געווארען! איינער האט בעמערקט, אז באנאנעס איז די בעסטע פרי אין דער וועלט, דער אנדערער האט געזאגט, אז מען קען מיט באנא־נעס אבלעבען דאס גאנצע לעבען. דער דריטער האט אויסגעוויזען על פי דארווין, אז די ערשטע מענשען פון פארצייטען האבען געלעבט נאר מיט פירות, און געווים מיט באנאנעס, ווייל באנאנעס זענען זעטיגער פון אלע אנ־דערע פירות. האט זיך ארייגעמישט א פערטער און האט דאס אבגעלייקענט מאקי על פי דארווין. איהם האט אונטערגעהאלטען א פינפטער און האט גע־בראכט א ראיה פון די ציינער, ווארום זאל דאס אנדערש זיין, אז די ערשטע מענשען האבען געלעבט מיט באנאנעס, היינט צו וואס האבען זיי בעדארפט אזעלכע געזונדע ציינער?... האט זיך ארויסגעשטעלט איינער, דער ארטהא־דאקס, דער איינער פרומער יוד, וואס האט געמאכט א ברכה „בורא פרי העץ“ פאר אונז אלעמען, און האט אונז אבגעהאקט די פליגעל:

— ווענען וואס שפארט איהר זיך דא? האט איהר דען פערגעסען, וואס אין דער תורה שטעהט געשריבען? גאט האט אנגעזאגט צו אדם'ן אזוי א

זאָגען: „פון אַלע בוימער פּנים גאַרטען זאָלסטו עסען, און פון די צוויי בוימער זאָלסטו ניט עסען"?

זעלבסטפערשטענדליך, אַז געגען אַזאַ מין ערקלעהרונג איז אַרויסגעטראָטען דער אַטעאיסט און די צוויי האָבען זיך אַביסעל צואַמפּערט, צוועקשעלט, און דוקא אין גוטען מוטה. עס איז בעוואוסט אַז נאָכ'ן עסען איז יעדער מענש אַ סך מעהר אויפגעלייגט, ווי פאַר'ן עסען, ובפרט נאָך אַזאַ לאַנגען און אַזאַ שווערען תענית, ווי מיר האָבען געהאַט אויפ'ן ים. די זיסע באַנאַנעס און די פעטע געשמאַקע ניס זעטיגען אונז אַזוי אָן, אַז עס ווערט אונז אַלעמען אַ באַלזאַם אין די ביינער, אַ חיות אין האַרצען, אַ ליכט אין די אויגען, עס פערווילט זיך אַביסעל רוהען, ליגען אויסגעצויגען אויפ'ן גריגעם ווייכען גראָז מיט'ן פּנים אַרויף און קוקען אין טיעפען בלויען הימעל אַריין, און אַלע דרייצעהן ציהען מיר זיך אויס אויפ'ן גרינעם ווייכען גראָז מיט'ן פּנים אַרויף און קוקען אין טיעפען בלויען הימעל אַריין. לאַנג קוקען אין טיעפען בלוי'ן הימעל קענען מיר ניט, עס הויבען אָן צו שליסען זיך די אויגען און מיר חאַפּען אַ דרעמעל, אַ פּנים ניט אויף אַ קליינע ווילע, ווארום אַז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפּט, האָט די זון געהאַלטען אין איהר שפּאַציר שוין גאַנץ ווייטליך, און דאָס ערשטע איז געווען: „וואַסער! וואו קריגט מען אַביסעל וואַסער אויף אַ טרונק?" און, ווי דער שטיינער איז, האָט מען גענומען חקירה'ן און שפּאַרען זיך איבער דער פראַגע פון וואַסער. איינינע האָבען געדרונגען, אַז וואַסער דאַרף דאָ זיין לרוב. דאָרט וואו בערג, דאָרט מוז זיין וואַסער. און איינינע האָבען אויפגעוויזען, אַז ס'איז גאָר קיין ראיה ניט; עס קענען זיך זיין בערג און קיין וואַסער זאָל גראַדע ניט זיין. יעדער פון אונז האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג. דרייצעהן מענשען, דרייצעהן מיינונגען. דער דרייצעהנטער איז געווען דער פּראָסטער מענש, דער בעל מלאָכה, וואָס האָט ליעב געהאַט תמיד זיין דער לעצטער. ער האָט זיך פריהער ענטשולדיגט, ווי זיין שטיינער איז, וואָס ער, אַ פּראָסטער מענש, וואַגט אַריינצומישען זיך צווישען אַזעלכע גרויבענע לייט, ווי מיר זענען, נאָר אויב מען וועט ניט האָבען קיין פאַראַבעל, וועט ער זאָגען זיין מיינונג, אַז עס קאָן זעהר געמאָלט זיין, אַז עס זאָל זיין אַ סך וואַסער, אָדער עס זאָל גאָר ניט זיין קיין וואַסער, און אַז מען וועט איהם ערלויבען, טהוט ער אַ שפּרונג אָט דאָ צו יענעם באַרג, וועט ער זעהן, אויב עס איז דאָ וואַסער, וועט ער אונז זאָגען. עס פערשטעהט זיך, אַז דער פאָרשלאַג איז אָנגענומען געוואָרען כמעט איינשטימיג, און עס האָט ניט גענומען קיין סך, איז אונזער שליח געקומען צוריק מיט אַ שיינענדיג פּנים און מיט אַ

טע בשורה. אַז דאָ ניט ווייט אונטערן באַרג פליסט אַ טייך מיט וואַסער טעם גן-עדן. שאַדע, וואָס ער האָט ניט קיין עמער אויף צו ברענגען. ער האָט מורא, אַז מיר וועלען זיך דאַרפען מטריח זיין אַהין אַלע דרייצעהן.

אוודאי זענען מיר זיך מטריח אַהין אַלע דרייצעהן, און מיר געהען צו צו אַ פליסענדעם וואַסער, ריין ווי אַ קרישטאָל, וואָס שלינגעלט זיך שטיל באַרג אַראָב און גאַרטעלט אַרום דעם באַרג ביז'ן וואַלד אַריין, און מיר פאַלען צו אויף די קניע מיט'ן פנים צום וואַסער, ווי אונזערע עלטערן האָבען געטהון פאַרצייטען, און מיר לעשען אונזער דאָרשט, און עס ווערט אונז ווידער אַ באַלזאַם אין די ביינער, אַ חיות אין האַרצען און אַ ליכט אין די אויגען, און מיר זעצען זיך אוים אַלע דרייצעהן אויפ'ן גראָז ביים פליסענדעם טייכעל און קוקען אויף דער שענער פייעריגער זונקוגעל, ווי זי האַלט ביים פאַרגעהן אונטער'ן שענעם געדיכטען וואַלד, און דער וואַרעמער טאָג האַלט ביים אָבטרעטען זיין אָרט דעם קיהלען אבענד, וואָס הענגט שוין איבער אונזערע קעפּ און וואַרפט אָן אויף אונז אַ מרה-שחורה און רופט אַרויס אַ נייעם זאָרג:

וואו וועלען מיר האָבען נאַכטלעגער?

נאַטירליך ווערען די מיינונגען צוטהיילט; דרייצעהן מענשען, דרייצעהן מיינונגען. דער זאָגט, אַז דאָס בעסטע וואָלט געווען שלאָפען אין וואַלד. דער זאָגט, אַז אין וואַלד קאָנען זיין חיות. איינער גיט אַיין עצה מען זאָל זיך לאָזען אַרויף אויף אַ באַרג, טאָמער וועט מען עפּיס דאָרטען געפינען. שפּאַרט איהם איבער נאָך איינער, אַז אויסער שטיינער וועלען מיר נישט געפינען גאָר ניט. זאָגט נאָך איינער, אַז הלוואי וואָלטען מיר געפינען שטיינער, פון שטיינער קאָן מען מאַכען אַ געצעלט, אַ מין געביידע אויף צו בעשיצען זיך פון אַ רעגען. און רעדענדיג אַזוי געהען מיר אַלץ ווייטער און ווייטער ביז מיר קומען צו צו אַ גרויסע הייל אין באַרג, אַ מין גרוב פון דער נאַטור, אָדער אפשר האָבען דאָס מענשליכע הענד אַמאָל, מיט אַ סך יאָהרען צוריק, געמאַכט, איבערגעלאָזט און אַוועקגעגאַנגען. אויך וועגען דעם זענען פער־שיעדענע מיינונגען, דרייצעהן מענשען, דרייצעהן מיינונגען. נאָר אַז דאָ וועלען מיר רוהען פערברענגען אונזערע נעכט — אין דעם זענען אַלע איינפערשטאַנ־דען, ווארום מיר האָבען דען אַן אַנדער ברירה? און אויב איהר ווילט וויסען, איז דאָס גאָר ניט געווען אַזוי שלעכט, ווי איהר שטעלט זיך פאָר. אמת, קיין קישענס מיט קיין איבערבעטען מיט קיין קאָלדרע האָט פון אונז קיינער ניט געהאַט. דערפאַר אָבער האָט זיך יעדער פאַרנומען זיין פלאַץ צווישען שטיינער, אויסגעבעט מיט פריש אָנגעריסענעם גראָז. פאַר דער פרוי האָבען מיר אויס־

געזוכט א גאנץ בעזונדערען פלאץ, צונויפגעקאטשעט שטיינער פון איהרט וועגען, געמאכט א מין אלקער, אויסגעבעט מיט גראז פון פערדהאנגען מיט בלעטער. די אלע ארבייט, צונויפקאטשען שטיינער, אנרייסען גראז, ברענגען בלעטער, האט געטהון דער פראסטער מענש, דער בעל מלאכה, נישט חלילה, וויל מיר האבען זיך מיט איהם געשאפט; ער האט די אלע זאכען אליין געטהון, געבעטען מיר זאלען קיין פאראיבעל ניט האבען און געגעבען אונז צו פערשטעהן, אז דאס איז זיין ארבייט, מחמת ער איז א געבוירענער בעל מלאכה, אנארבייטער, וואס איז געוואהנט געווארען צו ארבייטען, קען ניט זיצען ליידיג. עס אונז געווען אפילו אביסעל איבער דער טבע, נאר מיר זאלען שטארק פראטעסטירען געגען דעם, קאן איך ניט זאגען. מיר זענען אויך ניט געזעסען ליידיג. מיר זענען געווען פערנומען מיט זעהר א וויכטיגע פראגע: „וואו זענען מיר?"... עס איז ניטא קיין ערגערע זאך אויף דער וועלט פאר א מענשען, וואס ווייסט ניט וואו ער געפינט זיך!.. מערקווירדיג! עס זענען געווען צווישען אונז גענוג אינטעליגענטע מענשען, מענשען מיט בילדונג, מען קאן זאגען געלעהרטע מענשען, חקרנים, פילאזאפען, נאר נישט איינער אזעלכער, וואס זאל געדענקען געאגראפיע און קאנען אנרופען אויף אויסוויי־ניג די אינזלען וואס אין ים. איינער האט אפילו יא עפים געדענקט פון דער געאגראפיע און האט גענומען שיטען ווי פינס ארבעל נעמען אין דער וועלט אריין:

— סיציליע, סארדיניע, סימאטרא, יאווא, בארגעא, צעלעבעס, קובא, זשאמאיקא, מאדאנאסקאר, ניו פאאונדלענד, טיאודשאן, קוען־לון, ריאנעגרא, דיאמאדיירא, אינדאקו, אינדאפערס, אראגיי, פאראגוויי...

— טע־טע־טע! — האט זיך אנגערופען נאך איינער — זעהט נאר וואוהין ער איז פערפאהרען אין דער געאגראפיע! ער איז אריבער פון אינזלען אויף בערג און אויף טייכען!...

— ווייסט איהר וואס? — רופט זיך אן נאך איינער — לאמיר צוטראכטען פאר אונזער אינזעל א ספעציעלען נאמען. ווי אזוי מיר וועלען זי קרוינען, אזוי זאל זי הייסען.

דער דאזיגער פלאן געפעלט אלעמען און מען זעצט זיך אוועק צוטראכטען א ספעציעלען נאמען. איטליכער, נאטירליך, לייגט פאר זיין נאמען. דרייצעהן מענשען, דרייצעהן נעמען. דעם מיליאנער האט זיך געוואלט, אז די אינזעל זאל הייסען „פאריז", נאך דער שטאדט פאריז, וואו ער האט פער־בראכט זיינע בעסטע יאהרען. דער ארטהאדאקס, וואס האט נאר וואס אבגעדא־

וועגן מנחה, האָט געגעבען זיין מיינונג, אַז די אינזעל דאַרף הייסען „גאָטס הילף“, האָט איהם דער אַטעאיסט אויסגעלאַכט און געגעבען זיין מיינונג. אַז די אינזעל מעג הייסען אפילו די „טייוועל-אינזעל“, אַרט איהם אויך ניט... די פרוי, נאַטירליך, האָט אַרויסגעזאָגט איהר מיינונג, אַז דער אינזעל זאָל מען אַ נאָמען געבען „חוה“, נאָך דער מוטער חוה; נאָר אַזוי ווי זי איז געווען איין און איינציגע פרוי האָט זי קיינער נישט געוואָלט אונטערהאַלטען. איינער האָט אָנגערופען, אַז עס וואָלט געווען אַ יושר, אַז די אינזעל זאָל טראָגען דעם נאָמען „ציון“, האָט איהם אַ צווייטער אָבגעפרעגט: וואָס עפּיס „ציון“? פאַר וואָס ניט אַרגענטינאַ, בראַזיליע, „אוגאַנדאַ“, אָדער אַניאַנדער לאַנד?

— איהר זאָלט מיך פאָלגען, וואָלט איך אַ נאָמען געגעבען דעם אינזעל „קאַרל מאַרקס“ — אַזוי רופט זיך אָן איינער, אַ פּנים אַ סאָציאַליסט.

— וואָס עפּיס קאַרל מאַרקס? — פרעגט איהם איין אַנדערער — פאַר וואָס ניט משה רבינו? מאַחמעד? ספּינאָזאַ, בייראָן, היינע, פּושקין, באָקל, ספּענסער?

פון די דאָזיגע חשבונות זעגען מיר געוואָהר געוואָרען, אַז צווישען אונז דרייצעהן זעגען פאַראַן פונקט דרייצעהן פערשידענע עלעמענטע, וועלכע איך רעכען אויס נאָכ'ן סדר:

1 מענש 1 ציוניסט.
1 מענש 1 טעריטאָריאַליסט.
1 מענש 1 קאַפּיטאַליסט.
1 מענש 1 אָרטהאָדאָקס.
1 מענש 1 אַטעאיסט.
1 מענש 1 סאָציאַליסט.
1 מענש 1 נאַציאָנאַליסט.
1 מענש 1 אַסימילאַנט.
1 מענש 1 אידעאַליסט.
1 מענש 1 מאַטעריאַליסט.
1 מענש 1 אַרבייטער.
1 מענש 1 פרוי.
1 מענש 1 שריפטשטעלער (דאָס בין איך, דער מחבר פון די באַשרייבונג).

ס"ה מענשען 13 עלעמענטען 13.

פלוצים איז מיר איינגעפאלען א אידעע (די גרעסטע אידעען קומען פלוצים) און איך בין אויפגעשטאנען אויף מיין פלאץ, זיך אוועקגעשטעלט אויף א שטיין און האב געבעטען דאס ווארט:

— מיינע דאמען און הערען! ערלויבט מיר ארויסצוזאגען אויף מיין מיינונג וועגען דעם נאמען, וואס מען דארף געבען אונזער אינזעל. אזוי ווי יעדער פון אונז שטעהט פעסט אויף זיין נאמען און וויל ניט נאכגעבען יענעם, און איז אפשר גערעכט, ווארום יעדער טראכט זיך: למאי זאל איך נאכגעבען יענעם? פאר וואס זאל יענער ניט נאכגעבען מיר? לכן וואלט איך אייך פארלייגען, אזוי ווי מיר זענען דא דרייצעהן פערזאן פון דרייצעהן פערשידענע עלעמענטען מיט דרייצעהן פערשידענע מיינונגען, וואלטען מיר אפשר פארלויפיג געקרוינט אונזער אינזעל מיט'ן נאמען „ד ר י י צ ע ה ן“?

דא מוז איך אייך מאכען א קליינע בעמערקונג און זאגען גאנץ אויפריכטיג, אז קיין רעדנער אין דער וועלט, ניט אין אייראפא און ניט אין אמעריקא, ניט בעבעל, ניט זשארעס און ניט בריאן, האט נאך ניט געהאט אזוי פיעל אפלאדיסמענטען, ווי איך האב געהאט פון מיינע קאלעגען אין דעם דאזיגען פרעכטיגען אבענד אויף דער פרעכטיגער אינזעל. איך זאג עס ניט, חלילה, אוים בערירהמעריי. איך וויל נאר איבערצייגען דעם לעזער, אז די קונסט פון רעדען און האבען א ערפאלג ליעגט נור אין דער קירצע: וואס קירצער איז בעסער. און דערפאר מאך ענדיג איך מיין צווייטע בעשרייבונג.

ג.

18 ראבינזאהנס אויף אין אינזעל.

אז איך בין געוועזען א קליינער און האב געלייענט מיט מיין לעהרער די שעהנע בעשרייבונג פון דעם וועלט-בערירהמטען ראבינזאן קרוזא, האב איך מיך אלע מינוט אבגעשטעלט און געפרעגט א נייע קשיא: למשל, וואס וואלט זיין ווען ראבינזאן געפינט ניט קיין נים אויף צו עסען? אדער וואס וואלט זיין, ווען ער בעקומט ניט ארוים קיין פייער פון א שטיין? ווען עס קומט ניט צו אידם צופליהען קיין פאפאגיי? ווען ער בעגעגענט זיך ניט מיט'ן ווילדען מענשען, וואס ער האט אידם א נאמען געגעבען „רב פרייטאג“?.. וכדומה אזלעכע וויכטיגע קשיות. אפנים אז מיין לעהרער האב איך מיך אזוי צוגענעסען, אז ער איז ארוים פון די כלים, ער האט זיך געחאפט

בײַם קאָפּ און האָט אָנגעהויבן זיך רײַסן בײַ די האָר. (מײַן לעדערער איז געװען, װײַזט אויס, אַביסעל נערװעז).

— װי אַזוי איז אַמענש אַזאַ פּרא-אָדם און פֿערשטעהט ניט, אַז װען די אַלע זאַכען זאָלען זיך ניט געװען טרעפֿען, װאָלט דאָך קיין בוך ראָבינזאָן ניט געװען אויף דער װעלט?!

נאָך אַזאַ שטיקעל הקדמה מײַן איך, אַז מײַנע לעזער װעלען רוהיג אויסהערען די געשיכטען, װאָס איך דערצעהל זײ דאָ און װעלען ניט פֿרעגען קיין קשיות. איך װיל האָפֿען, אַז עס װעט געװיס קיינעם ניט אײַנפֿאַלען צו צװײפֿלען, אויב דאָס אַלעס װאָס איך דערצעהל איז חלילה איבערטריבען אויף אַ האָר. איהר קענט מיך ניט גלײַכען צו ראָבינזאָן קרוזאָ. ראָבינזאָן איז געװען איין מענש אַליין, האָט ער געקענט אויסטראַכטען מעשיות, װאָס ניט געשטויגען ניט געפֿלויגען, װער װעט איהם געהן אָפּלייקענען? אָבער איך זאָל אַפּילו װעלען עפּיס אויסטראַכטען, איז אוממעגליך, װאָרום איך בין ניט איינער. מיר זענען, ברוך השם, דרײַצעהן, דרײַצעהן ראָבינזאָנס אויף איין אינזעל, דרײַצעהן פֿערשידענע עלעמענטען און כאַראַקטערען, אַלע ברידער פֿון איין פֿאָלק, אַלע אונטערגעפֿאַלען אונטער איין שיקזאַל, אַלע געפֿאָהרען אויף איין שיף, װאָס איז צובראָכען געװאָרען, און אַלע אַרויסגעװאָרפֿען געװאָרען אויף איין אינזעל, װאָס מיר הויבען ניט אָן צו װיסען װאָס פֿיר אַן־אינזעל דאָס איז און װאָס דערפֿאַר האָבען מיר איהר אַ נאָמען געגעבען די „דרײַצעהן אינזעל“.

איך קען אײַך פֿערזיכערען מיט װאָס איהר װילט, אַז קיין מאָל האָבען מיר נאָך ניט אַזוי גוט פֿערבראַכט אַ נאַכט, װי מיר, דרײַצעהן ראָבינזאָנס, האָבען צוגעבראַכט די ערשטע נאַכט אויף אונזער „דרײַצעהן אינזעל“. נאָכדעם װי מיר האָבען זיך אָנגעזעטיגט מיט די זיסע באַנאַנעס און פֿעטע ניס און פֿערטרונקען מיט דאָס געשמאַקע קװעלענדיגע װאַסער פֿונם לויטערען קריסטאַלען טײַכעל, װאָס פֿליסט באַרג אַראָב צום װעלדעל צו, האָבען מיר זיך אויסגעלייגט אין דער הייל יעדער אויף זײַן שטיין, אויסגעבעט מיט פֿריש גרין גראָז, און מיר זענען אַנשלאָפֿען געװאָרען מיט יענעם זיסען שלאָף, װאָס קומט נאָך לאַנגע פּלאָגען זיך, באָדען זיך מיט'ן טויט, נאָך לאַנגער צײַט הונגערען מיט דאָרשטען און אַנדערע אָבקומענישען אויף דער װעלט. אַזאַ שלאָף װערט ניט געשטערט מיט קיין בייזע חלומות. אַזאַ שלאָף ציהט זיך לאַנג און רוהיג, ביז דער פֿריהמאָרגען קומט מיט אַ גערוס פֿון דעם שעהנעם זומער און מיט אַ שמייכעלע פֿון דער שיינענדער זון. איהר עפֿענט אויף פּאַמאָליע

קע די אויגען, איהר ציהט אויס איירע צובראכענע נאר אויסגערוהטע גליעדער, און ווי א בילדער גאלעריע לויפט דורך פאר אייערע אויגען דער נעכטיגער טאג מיט אלע זיינע פאסירונגען און איהר פרעגט ביי זיך אליין:

— „וואו בין איך?“

שטיל האט זיך יעדער פון אונזערע דרייצעהן ראבינזאנס אויפגעהויבען פון זיין געלעגער פאמעלעך ארויפגעצויגען אויף זיך די נאך האלב נאסע קליידער און איינציגווייז האבען מיר זיך ארויסגערוקט פון דער הייל אויף גאטס ליכטיגע וועלט און איינציגווייז געלאזט זיך צום פליסענדען טייכעל, אנגעבויגען זיך און איינגעוואשען זיך די הענד, מיט'ן פנים אין דעם פרישען לויטערן וואסער, וואס לייכט זיך דורך ווי קרישטאל, און האבען בעטראכט און בעוואונדערט די שענע נאטור, דעם בליהענדען וואלד, די פרעכטיגע בערג, די נאר וואס אויפגעגאנגענע זון, וואס דערמאנט מיר אנ'אויפגעוואקסענע וואונדערשעהנע פרינצעסין אין א וואונדערשענעם ראמאן, און מיר שטעלען זיך אוועק אלע מיט'ן פנים צום וואלד, בכדי צו געבען אונזער איין און איינציגער דאמע די מעגליכקייט זיך איינוואשען און אנטהון ווי עס פאסט פאר א מאדאם, און ערשט נאכדעם בעגריסען מיר איינער דעם אנדערן מיט א פריינדליכען גוט מארגען, פרעגען זיך אויס איינער ביים צווייטען, ווי אזוי איז מען געשלאפען, און ניט ווילענדיג רייסט זיך ארויס ביי יעדען איינציגען אלין איין און די זעלבע פראגע:

— נו, וואס טהוט מען ווייטער?...

וועגען דער אלערוויכטיגסטער פראגע פון עסען און טרינקען זענען מיר שוין דאנקען גאט בעווארענט: מיר האבען אויף די ביימער זיסע באנאנעס און פעטע ניס און פריש וואסער אינ'ם קרישטאלענעם טייכעל, וואס פליסט בארג אראב. מיר וועלען שוין פון הונגער און דורשט דא אויף דעם אינזעל, ווי עס שיינט, ניט אויסגעהן. נישט מעהר, ס'איז פאראן געוואהנהייטען ביי מענשען, וואס איז שווער פון זיי זיך אבצורייסען, למשל, א גלעזעל טיי אין דער פריה אז איהר שטעהט אויף, אדער קאווע מיט מילך מיט פרישע געבעקס און מיט א ציגאר דערצו — דאס איז עפיס אזא מין זאך, וואס, ס'דאכט זיך, גארנישט, נאר ס'איז גוט, מען קען זיך אהן דעם ניט בעגעהן, און דאס איז דאך א כלל, אז דוקא וואס ס'איז ניטא — דאס ווילט זיך אם שטארקסטען!...

איך געדענק ניט אקוראט, ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט א זאג געטהון טיי מיט מילך, נאר קוים האט איינער בעריהרט די דאזיגע פראגע, איז אוועק ביי אונז א געשפרעך אויף א האלבע שעה. דער האט געזאגט טיי

מיט מילך, יענער האָט געזאָגט קאַווע מיט מילך, האָט זיך אָנגערופֿען נאָך איינער לאָז זײַן אָהן מילך, אַבי טיי. האָט איהם איבערגעשפּאַרט נאָך איינער: אײַדער טיי אָהן מילך, איז שוין גלײַכער מילך אָהן טיי, האָט זיך אַרײַנגעמישט אַ דריטער, און האָט אונטערגעהאַלטען דעם צווייטען, אַז דער צווייטער איז גערעכט און געגעבען צו פֿערשטעהן מיט אַ שכל, אַז צו טיי מוז מען האָבען צוקער, און מילך קען מען טרינקען אַזוי.

נאַטירליך זענען מיר ניט געשטאַנען אויף איין אָרט. מיר זענען געגאַנגען לאַנגזאַם בּאַרג אַרויף איבער'ן גרינעם שמעקענדיגען גראָז, אַרײַנגעצויגען אין זיך דעם מחיה'דיגען אַראָמאַט פֿון די רויטע בּלומעלעך מיט די געלע שפּרינקעלעך, וואָס אונטער אונזערע פֿיס, און האָבען בּעוואונדערט די געטליכע נאַטור פֿון דעם רײַכען געבּענשטען שטיקעל ערד, וואוהין דער ים האָט אונז אַרויסגעוואָרפֿען. און ווי מיר געהען אַזוי אַלע דרײַצעהן און רעדען און שפּאַרען זיך און מאַכען מיט די הענד, דערזעהען מיר פֿון דערווײַטען שעמעריגען און בּעוועגען זיך עפּיס ווײַסע מינים בּעשעפֿענישען און מיר שטעלען זיך אָב בּעטראַכטען, וואָס זאָל דאָס זײַן? אפשר מענשען אַזעלכע, קליינינקע קינדער, אָדער קאַרליקעס, שרעטעלעך, גנאָמען רופֿט מען זיי. און איך דערמאַהן מיך אָן יענעם שענעם ראָמאַן, וואָס איך האָב געלייענט אויפֿ'ן שיף און ניט געענדיגט. דער דאָזיגער ראָמאַן איז אַרויסגעגעבען אין אַמעריקאַ אונטער זעהר אַ לאַנגען נאָמען:

„קאַפּיטאַן חאַריבּאַבּאַ, אָדער זיי פֿאָהרען נאָך דימענטען און פֿאַלען אַרײַן צו די מענשענפֿרעסער, וואָס אויף דער אינזעל קוקורוזאַ, דאָרט וואו עס געפֿינען זיך די ווילדע מענשען פֿונ'ם שבט טאַראַטוטאַ“.

אויף וויפֿיל איך געדענק זענען די ווילדע מענשען פֿונ'ם שבט טאַראַטוטאַ ערשטענס ניט אַזעלכע קליינינקע און צווייטענס זענען זיי נאָר שוואַרצע ניט קיין ווײַסע. זעלבּסטפֿערשטענדליך, אַז יעדער פֿון אונז האָט אַרויסגעזאָגט וועגען די דאָזיגע ווײַסע בּאַשעפֿענישען זײַן מיינונג. דרײַצעהן פּאַרשוין, דרײַצעהן מיינונגען. נאָר אַזוי ווי מיר זענען געגאַנגען צו די ווײַסע בּעשעפֿענישען און די ווײַסע בּעשעפֿענישען זענען געגאַנגען צו אונז, האָבּען מיר גיך דערזעהן פֿאַר זיך אַ גאַנצע מחנה ווײַסע ציגען, געוועהנליכע ציגען מיט בּערד און מיט הערנער, מיט קליינע קנאַקעדיגע פּיסלעך און מיט זעהר נאַרישע פּנים'ער. אַז די ציגען זענען ניט קיין ווילדע האָט מען געקענט אַרויסזעהן פֿון דעם, וואָס ניט נאָר זיי זענען פֿון אונז ניט אַנטלאָפֿען, אדרבא, זיי זענען צוגעגאַנגען צו אונז גאַניץ נאָהענט, ווי צו זייערע אַלטע בּע-

קאַנטע, אויסגעצויגען צו אונז די נאַרישע מאָרדעס, געשמעקט און געטרייסעלט מיט די בערדלעך, אַ פּנים געוואָלט מיר זאָלען זיי עפּיס געבען. נאַרישע ציגען! געגעבען האָבען זיי אונז געקענט אַ סך גיכער ווי מיר זיי...

— ווי מיינט איהר? זיי זענען מעלקערינע? — האָט אַ זאָג געטהון איינער.

— וואו זענען אייערע אויגען? — האָט אַ זאָג געטהון דער אַנדערער.

— ס'זאָל זיין אַזאַ כּלי חאָטש וואָסערע ס'ניט איז — האָט בעמערקט אַ דריטער.

— אויב איהר וועט קיין פּאַראַיבעל האָבען — האָט זיך אָנגערופען דער פּראָסטער מענש, דער אַרבייטער — אויב איהר וועט מיר ערלויבען, וועל איך אויסמעלקען אַ פּאָר ציגען. וואָס וואונדערט איהר זיך אַזוי? איך האָב אין דערהיים געהאַט אַ ציג, פּלעג איך אַליין זי מעלקען.

אין וואָס וועט איהר מעלקען?

— איך וועל אייך אָנמעלקען יעדען אין זיין היטעל אַריין.

תּחלת האָט דער דאָזיגער פאָרשלאַג אַרויסגערופען אַזאַ געלעכטער, גלייך ווי דער אַרבייטער וואָלט אונז געזאָגט מיר זאָלען שטעלען אַ פּוס אויפ'ן הימעל. שפּעטער האָט אָבער דאָס געלעכטער אָנגעהויבען איינשטילען. דער יצר הרע צו אַ ביסעל פרישׁ וואַרים מילך האָט גובר געווען אין אונז אַלע אַנדערע געפּיהלען, און יעדער פון אונז האָט אונטערגעטראָגען דעם אַרבייטער, אָדער ווי מיר האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען דעם „פּראָלעטאַרי”, זיין היטעל. דעם ערשטען אָנפאַנג האָט געמאַכט דער מיליאָנער וואָס צווישען אונז. ער האָט צוגעטראָגען זיין קאַפּעלוש מיט אַזאַ מינע, ווי אַ קעניג אָדער ווייניגסטענס אַ מיניסטער טראָגט צו דאָס גלאָז ביי דער מינעראַל־קוועלע ערגיץ אין קאַרלסבאַד אָדער אין מאַריענבאַד און הייסט זיך אָנגיסען דאָס ביסעל וואַרימע זאַלץ־וואַסער, וואָס האָט אַ טעם פון חלשות, נור וואָס זאָל מען טהון? דער דאָקטאָר הייסט מען זאָל דאָס איינעהמען אויפ'ן ניכטערן האַרצען... נאָך איהם זענען שוין נאָכגעגאַנגען מיר אַלע, איטליכער מיט זיין היטעל, אויך די דאַמע מיט איהר היטעלע, יעדער האָט געזאָגט דערביי איין אַנדער ווערטעל, און יעדער האָט זיך צוגעחאַפּט צום ביסעל מילך און געקוויקט זיך מיט דעם ווי מיט עפּיס רעכטס.

אַ שטיקעל אינצידענט איז אַרויס אַז ס'איז געקומען צום פרומען, אָדער ווי מיר האָבען איהם גערופען „אָרטאָדאָקס”. פריהער האָט ער זיך געקווינקעלט, צו זאָל ער גאָר טרינקען אויף אַזאַ אָרט מילך? נאָכדעם, אַז ער האָט

ביי זיך געפועלט, אז די מאיאָריטעט איז שטאַרקער, קעגען אַ קהל קאָן מען נישט געהן, און האָט געפונען אַ פסוק: „אחרי רבים להטות“, איז איהם נור געווען שלעכט, ווי אזוי וועט ער טרינקען אָהן אַ היטעל? אַ ייד אַ למדן אָבער גיט זיך אַ עצה: מיט דער פאָלע פון דער קאַפּאָטע האָט ער זיך צוגעדעקט דעם קאָפּ, און דעם קאַפּעלוש האָט ער איבערגעגעבען צום פּראָלעטאַרי, ווי איינער רעדט: וואָס זאָל מען טהון? ס'אַ גזירה!... געוויינליך האָט דער אפיקורס, אָדער ווי מיר האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען דער „אַטעאיסט“, אויסגעלאַכט דעם „אָרטאָדאָקס“ געזאָגט אויף איהם אז ער איז אַ היפּאָקריט, אַ צבוע'יק. דער „אָרטאָדאָקס“ האָט איהם אָבער געהערט אין טראָק; ער האָט געמאַכט אַ ברכה „שהכל נהיה בדברו“ און מיט אַ פרום פנים האָט ער אויסגעזופּט דאָס ביסעל מילך און איז געווען, ווי מען זאָגט אין אַמעריקאַ: אָללרייט“!..

צולעצט, אז דער גאַנצער עולם האָט זיך רעכט אָנגעטרונקען מיט מילך, האָט זיך דער אַרבייטער, אָדער דער „פּראָלעטאַרי“ אַוועקגעזעצט אויף דער ערד אונטער איינע פון די ציעגען און האָט גענומען זויגען גאַנץ פשוט און איינפאַך. דאָס האָבען מיר שוין קיינער נישט געקענט צוזעהן און מיר האָבען זיך אָבגע־קירעוועט אַ ביסעל אויף אַ זייט און האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויפ'ן שמע־קענדיגען גראָז, און עס האָט זיך פערבונדען ביי אונז אַ שמועס אַליך וועגען אינזעל, וואו מיר געפינען זיך. איינער האָט געוואָלט בעווייזען על פי חקירה, אז פון דעם, וואָס די ציעגען האָבען פאַר אונז קיין מורא ניט און לאָזען זיך מעלקען, איז אַ סימן, אַז דאָ בעדאַרפען זיין מענשען. האָט איהם דער אַנדערער איבערגעשפּאַרט, און האָט איהם אויסגעוויזען, אַז אדרבא, ווייל די ציע־גען האָבען פאַר אונז קיין מורא ניט און ווייל זיי לאָזען זיך מעלקען, איז אַ בעוויז, אַז זיי האָבען קיין מאָל קיין מענשען ניט אָנגעקוקט אין זייערע אוי־גען. אַ סימן האָט איהר, זעהט ווי נאַריש זיי קוקען אויף אונז!

יעדענפאַלס, אויסגעלייגט זענען מיר געווען אַלע, גוט אויפ'ן האַרצען איז אונז געווען אַלעמען, אַ סך בעסער ווי דעם עלענדען ראָבינזאָהן. עסען האָבען מיר: זיסע באַנאַנעס און פעטע ניס. טרינקען האָבען מיר: פליסענדעס וואַסער און פרישע ציעגענמילך. אַרבייטען דאַרפען מיר אויך ניט אַליין, ווי ראָבינזאָן אויף זיין אינזעל. מיר האָבען אונזער אַרבייטער, דעם „פּראָלעטאַרי“, וואָס אַרבייט אויף אונז אַלעמען, לאָזט נישט קיינעם טהון פון דאַנען אַהין און בעט נאָך אַלע מאָל מע זאָל נישט האָבען קיין פאַראיבעל. קומט אין דער פריה, מעלקט ער די ציעגען (מיט דער צייט זענען די נאַרישע ציעגען צו אונז אזוי געוואָהנט געוואָרען, אַז זיי האָבען שוין ניט געהאַט ביז מיר האַלטען געה: זי

זיי, זיי זענען געקומען צו אונז און האבען ארויס געקוקט מע זאל זיי שוין אויסמעלקען...) נאכדעם געהט ער צום גארטען און רייסט אן באנאנעס און ניס און ברענגט אונז צוטראגען אויפ'ן גאנצען טאג. קומט פארנאכט, רייסט ער אן פריש גראז און בעט אונז אוים אויף די שטיינער אין דער הייל. שפעטער האט ער אונז בעוויזען א קונץ. ער האט אזוי לאנג געקלאפט מיט איין שטיין אויפ'ן אנדערן, ביז ער האט אויסגעקלאפט א כלי, א מין טאפ וועלכען אויף אנצומעלקען אהין די מילך, און נאך איין טאפ אויף אנצופילען איהם מיט וואסער. מיט איינעם ווארט, ער איז געווארען אונזער רעכטע האנד, איטליכער שאפט זיך מיט איהם און ער איז צופריעדען, ער איז גליקליך, אז מע הייסט איהם עפיס ברענגען, עפיס טהון, מחמת ער איז, זאגט ער, געוואהנט געווארען ארבייטען...

יא, אלסדינג איז נאר א געוואהנהייט. למשל מיר, די דרייצעהן ראבינזאהנס וואס אויף דער אינזעל, זענען געוואהנט געווארען, אז מיר שטעהען אויף און געהען ארויס פון הויל, טרעפען מיר שוין וואסער און מילך און באנאנעס און ניס. אלסדינג האט אונז צוגעגרייט דער ארבייטער, דער „פראלעטארי", און טאמער פעהלט אונז עפיס, זאגען מיר איהם, ווערט דאס די רגע בעשאפען. און טאמער ניט, איז מען איהם מכבד, מע זאגט איהם מוסר, אדער מע בייזערט זיך אויף איהם אוים, ער זאל וויסען דאס אנדערע מאל. און ער הערט דאס אוים און מאכט א שווייג. מערקווירדיג! ווי פראכט ער איז, פערשטעהט ער פון דעסטוועגען, אז מיר זענען נישט ער; מיר זענען נישט בעשאפען צו פראסטע ארבייט, אונזער ארבייט איז אן אידעלע ארבייט, מיט'ן קאפ, מיט'ן מח, מארך-ארבייט. מיר לאזען זיך אלע טאג שפאצירען איבער דער אינזעל, שטודירען דאס לאנד, נאכזוכען אויב עס זענען נישטא קיין מענשען, אויספארשען וואו מיר געפינען זיך, ביי וועלכען ים און ארום וואסערע לענדער, טאמער וועלען מיר זיך פארט קענען דערשלאגען צו א ישוב און אמאל אויפגערעכט ווערען, זיין געהאלפען דורך א פארבייגעהענדעם שיף, אדער דורך איין אנדער וואונדער, וואס קען פאסירען אויף דער וועלט... און אזוי געהט אוועק א טאג און א טאג, א וואך און א וואך, א חודש און א חודש — און מיר זעהען נישט קיין הילף! מיר בעגעגנען קיין מענשען! מיר האבען שוין קיין האפנונג, עס בלייבען ביי אונז מיר זאלען זיך דא בעזעצען אויף שטענדיג, בעזעצען זיך ווי עס געהער צו זיין, איינפיהרען א ישוב, אויפהייבען די קולטור פונ'ם לאנד, ארויסגעבען רעגעלן, איינטהיילען זיך מיט דער ארבייט, וואס יעדער זאל טהון, אויסארבייטען סטאטוטען און כללים, ווי אזוי מע זאל זיך צוטהיילען מיט'ן גוטס,

אזוי אז יעדער זאל וויסען, אז דאס געהערט צו איהם — מיט איינעם ווארט
בילדען א מלוכה, א שטאאט, א קעניגרייך, א קאנסטיטוציע, אדער גאר א רע־
פובליק. און מיר האבען זיך גענומען צו דער ארבייט גאנץ געשמאק און מיר
האבען געלייגט דעם ערשטען שטיין צו אונזער רעפובליק צו דער ערשטער
יודישער רעפובליק אויף דער גאנצער וועלט. פארשטעהט זיך, אז ניט אזוי
גיך טהוט זיך ווי עס רעדט זיך און מיר בעטען ביי אונזערע לעזער אביסעל
געדולד, ביז די ווייטערע בעשרייבונגען.

ד.

18 קאלאניעס.

קלוגע מענשען, וואס גיעבען זיך אפ מיט דער נאטור פון בהמות, חיות
און עופות, האבען שוין לאנג אויסגעפונען, אז דאס אונדאנקבארסטע בעשע־
פענים אין דער וועלט איז דער מענש. נעהמט אונז למשל, די דרייצעהן ראָ־
בינזאנס אויף דער „דרייצעהן אינזעל". וואס פעהלט אונז? פון וועמענס וועגען
שיינט אט די ליכטיגע זון? אויף וועמען קוקט אראב אט דער לויטערער הימעל?
פון וועמענס וועגען גרינט אט דאס גראז? בליהען די בוימער? פליסט אט
דאס טייכעל? זינגען די פויגלען? ברומט אט דער ים? צוליעב וועמען האט
ער צונויפגעטריעבען אהער אט די ציעגען, וואס מע זאל זיי מעלקען?.. און
די היילען צוליעב וואס האט גאט בעשאפען, ניט צוליעב דעם, אז מיר זאלען
זיך קאנען בעשיצען ביי טאג פון היץ און ביי נאכט פון קעלט — און דאך
זענען מיר אונצופריעדען, און נאך ווי אזוי אונצופריעדען! איך בעשרייב
אייך א פריה מארגען אויף אונזער „דרייצעהן אינזעל".

אויפגעשטאנען אין דער פריה, ארויס פון דער הייל, און איינגעוואַ־
שען זיך, גערדט אונז שוין אקעגען אונזער ארבייטער, דער פראסטער בעל
מלאכה, וואס מיר האבען איהם א נאמען געגעבען „דער פראלעטארי", מיט
א שיינענדיג פנים מיר זאלען געהן צום טיש. דער „טיש" — דאס איז א גרויסער
שטיין וואס דער פראלעטארי האט ערגיץ אויסגעזוכט. אונטען איז דער שטיין
קיילעכדיג און אויבען איז ער גלייך און גלאט, פונקט ווי עמיצער וואלט איהם
אפגעהעבליוועט מיט אזא מין געצייג. אונזער פראלעטארי האט זיך נעבעך
גוט אנגעהארעוועט ביז ער האט צוגעקאטשעט דעם דאזיגען שטיין אויף א גע־
ווינשטען פלאץ. פארטיג געווארען מיטן שטיין האט ער גענומען זוכען
קלענערע שטיינער אויף צו זיצען. לאנג זוכען האט ער ניט בעדארפט.

פאַרהאַן אויף אונזער אינזעל שטיינער גענוג. ער האָט נאָר געהאַט צו טהון ביז ער האָט זיי צונויפגעקאַטשעט אַלע דרייצעהן. געמאַכט דרייצעהן שטוה-לען אַרום און אַרום טיש, עמיצער פון אונז זאָל איהם העלפען — דאָס האָט ער ניט דערלאָזט בשום אופן. — אַרבייטען — האָט ער געטענה'ט — דאָס איז זיין זאַך. איך בין צו אַרבייט געוואָהנט געוואָרען.

— אַרבייטען דאַרף יעדער; יעדער מענש איז מחויב צו אַרבייטען אויף זיך. אַזוי זאָגט דער סאָציאַליסט און האַלט דער ביי אַ גאַנצע דרשה, ענטוויקעלט אַ גאַנצע טעאָריע פון געזעלשאַפטליכען לעבען און לאָזט אויס, אַז יעדער מענש איז מחויב צו אַרבייטען פאַר זיך. דער פּראָלעטאַרי האָט זיך אָבער איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, חאָטש טעטע איהם פלעקער אויפ'ן קאָפּ. ער געדט זיך מיט זיין גאַנג און זאָגט, ווי זיין שטייגער איז, מיט אַ שמייכעלע פון אַ פּראָסטען מענשען, אַ בעל מלאכה:

— אויב איהר וועט קיין פאַראיבעל נישט האָבען, וועל איך אייך זאָגען, אַז נאָך מיין שכל קומט אויס, אַז אַרבייט צו אַרבייט איז ניט גלייך. פאַראַן אַרבייט און פאַראַן אַרבייטער. איינער אַרבייט מיט די הענד, דער אַנדערער מיט די פיס, דער דריטער מיט'ן קאָפּ, מיט'ן מח, מאַרך-אַרבייט.

אַ מענש האָט זיך איינגעשפּאַרט — געדט טהוט איהם עפּיס! ווען טהוט ער אָפּ אַלע אַרבייט — ווייסען מיר ניט. עס ברענט ביי איהם אונטער די הענד! אַז מיר שטעהען אויף אין דער פריה, טרעפען מיר שוין וואַסער אין די כלים, וואָס ער האָט געמאַכט פון שטיינער, ציגעגרייט אויפ'ן טיש, וואָס ער האָט פאַר אונז אָנגעמאַלקען, באַנאַנעס און ניס און שוואַרצע יאַגדעס (ער האָט אויסגעזוכט ערגיץ אין וואַלד אַ מין שוואַרצע פּרי אַזעלכע, וואָס איז זעפטיג און ווייניג און האָט אַ טעם כמעט אַזוי ווי ווייַנטרויבען).

עס איז שעהן אָנצוקוקען אונז, דרייצעהן ראָבינזאָנס אויף איין אינזעל, ווי מיר שפּאַצירען צום טיש אַ גאַנצע רייהע איינס נאָכ'ן אַנדערען: פריהער פון אַל'ן געדט די „מאַדאַם", די איינציגע פרוי אויף אונזער אינזעל. צוזאַמען מיט איהר געדט דער „קאַפּיטאַליסט", וואָס האַלט זיך פאַר'ן גרעסטען עלעגאַנטעסטען דזשענטעלמען אין אונזער קאָלאָניע. נאָך איהם געדט דער „אַטעאיסט", דער „אָרטהאָדאָקס", דער „ציוניסט", דער „טעריטאָריאַליסט", דער „סאָציאַליסט", דער „נאַציאָנאַליסט", דער „אַסימילאַנט", דער „אידעאַליסט", דער „מאַטעריאַליסט", און נאָך ווי איך, דער „שריפטשטעלער", און נאָר אונטען נאָך אונז אַלעמען — דער „פּראָלעטאַריער". אַלע דרייצעהן זעצען מיר זיך אויס אַרום אָדם הראשו'נס טיש אויף אונזערע פּריטשעס-שטוה-

לען, מע עסט און מע טרינקט און מע שמועסט פון אלערליי זאכען, און עס ווערען בעריהרט פערשידענע פראגען: רעליגיעזע, סאציאלע, פאליטישע, איטליכער זאגט ארויס פראנק און פריי זיין מיינונג, און יעדענס מיינונג איז פונקט דער היפך פונ'ם אנדערענס. דרייצעהן פארשוין — דרייצעהן מיינונגען. זעלבסטפערשטענדליך, אז יעדען איינציגען פון אונז וואלט זיך וועלען, אז יענער זאל אננעהמען זיין מיינונג, ווארום יעדער פון אונז איז איבערצייגט, אז זיין מיינונג איז די ריכטיגסטע. אפטמאל שפרינגט ארויס ביי אונז דערפון א מחלוקת, און עס קומען ארויס דערפון גרויסע אונאנגענעהמליכקייטען, און מע בלאזט זיך איינס אויף דאס אנדערע, און מע זאגט זיך שטעכווערטלעך, און מען ווארפט זיך דורך אמאל מיט א גיפטיגען וויץ, און אמאל מיט גראבהייטען, און מען פיהלט, אז מע האט זיך שוין צוגעגעסען. געווארען נמאס איינער דעם אנדערען ווי דער טוידט, און מע מיידט אויס איינער דעם צווייטען, און מען לויפט איינער פונ'ם אנדערען און מען הויבט אן צו טראכטען מכח צושיידען זיך, און מע הויבט אן ריידען מכח פערשפרייטען זיך איבער'ן גאנצען לאנד, אזוי אז יעדער זאל זיך האבען זיין איינען ווינקעל. דרייצעהן פארשוין, דרייצעהן ווינקלעך.

די אידעע פון צושיידען זיך און צושפרייטען זיך איבער'ן לאנד געפעלט אלעמען. פריהער רעדט מען וועגען דעם, געוועהנליך, פערשטעלט: בדרך משל: עס וואלט גוט געווען ווען עס זאל זיין אזוי און אזוי... וואס ווייטער הויבט מען אן ריידען גאנץ אפענטליך וועגען א בעזונדערע היימאט פאר יעדען איינציגען. דרייצעהן פארשוין דרייצעהן היימאטען...

„איך זאל וויסען, אז איהר וועט קיין פאראיבעל ניט האבען, וואלט איך אייך געזאגט מיין מיינונג. — אזוי רופט זיך אן אונזער פראלעטארי, ווי זיין שטייגער איז, מיט אנ'ענטשולדיגונג. — דער בארג וועלכען מיר בעזיצען, איז גענוג גרויס. היילען זענען דא פארהאן אהן א שיעור. דא קענען זיך פריי בעזעצען ניט נור דרייצעהן פארשוין — דרייצעהן משפחות. אויב איהר וועט מיר ערלויבען, וועל איך ביי יעדער הייל אוועקלייגען א בעזונדער שטיין פאר א סימן, מען זאל וויסען וואס וועמען עס געהער...

נאך א קורצע דעבאטע, וואס האט גענומען ניט מעהר ווי א פאר שעה, מחמת יעדער האט בעדארפט ארויסזאגען וועגען דעם זיין מיינונג — איז דער פראיעקט פונ'ם פראלעטארי אנגענומען געווארען און אלע זענען געווען צופריעדען, אפילו דער פראלעטארי אליין אויך. עס ווייזט אויס, אז אויך איהם האבען מיר זיך אויסגעסען. און עס איז קיין חדוש ניט.

דען יעדער פֿון אונז האָט זיך זיין גוסט, זיינע געוואָהנהייטען און זיינע קאַפּריזען. למשל, איינער האָט ליעב אַ סך זון; דער אַנדערער האָט ליעב, פֿערקעהרט, אַ סך שאָטען. דער האָט ליעב די מילך זאָל זיין פֿריש און וואַרעם, נאָר וואָס פֿון אונטער דער ציעג, און יענער האָט ליעב, פֿערקעהרט, אָבגעקיהלטע, אָבגעזעצטע מילך; איינער האָט ליעב באַנאַנעס אָבגעשיילטע, צוגעגרייטע, פּאַרטיגע — נעהם און עס; דער אַנדערער, פֿערקעהרט, האָט ליעב דוקא מיט דער שאָלעכץ, נאַטורעל, ווי די מאַמע האָט זי געהאַט. שלאָפֿען האָט אויך ניט איטליכער ליעב גלייך: איינעם איז געפֿעלען צו ליעגען אויף אַ סך גראָז, ס'זאָל איהם זיין ווייך ווי אויף אַנ'איבערבעט; דעם אַנדערען, פֿערקעהרט, אַרט ניט עס זאָל זיין אַביסעל האַרטליך, אַבי דער צוקאָפּענס זאָל איהם זיין הויך. פֿון דער מאַדאַם שמועסט מען ניט. דער פֿרוי האָט גאָט אַליין ערלויבט צו זיין אַביסעל קאַפּריזנע. קאַפּריז ניט צו דער פֿרוי נאָך מעהר חן (אַבי זי חאַפּט נאָר ניט איבער די מאָס!) ביי אונזער מאַדאַם האָט געמוזט אַלע פֿריהמאָרגען שטעהן אויפֿ'ן טיש צוגעגרייט אַ בוקעט פֿון פֿרישע בלומען. דעם טאָג וואָס ס'איז ניט געוועזען קיין פֿרישע בלומען אויפֿ'ן טיש האָט זי ניט גערעדט מיט קיינעם קיין וואָרט. און אַז די פֿרוי איז געוועזען אָנגעחמורעט איז געוועזען אָנגעחמורעט אויך דער הימעל, און אַז די פֿרוי איז געוועזען ברוגז, איז געוועזען ברוגז אויך די זון, און אַז די פֿרוי האָט זיך אָנגעבלאָזען, האָט זיך אָנגעבלאָזען אויך די ערד, דער וואַלד, די פֿויגלען וואָס אין וואַלד, און מיר אַלע האָבען זיך געבלאָזען איינס אויף דאָס אַנדערע און נאָך מעהר נמאס געוואָרען זיך ווי פֿריהער, פּשוט, ניט געקענט זיך קוקען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אַריין.

דערפֿון איז גרינג צו פֿערשטעהן וואָס פֿאַר אַ חיות ס'איז אויף אונז געוואָרען, אַז מיר האָבען זיך בעזעצט איטליכער אין זיין הייל, איטליכער אויף זיין טעריטאָריע, דרייצעהן פּאַרשוין, דרייצעהן טעריטאָריעס. די גרעסטע טעריטאָריע איז אָנגעקומען, געוויינטליך, דעם קאַפּיטאַליסט. ער, דער מיליאָנער, איז ערצויגען געוואָרען, זאָגט ער, צו זיצען ברייט און בעקוועם. ער איז ניט שולדיג, זאָגט ער, מען האָט איהם אַזוי איינגעוואָהנט פֿון קינדהייט אויף צו גרויסע, ברייטע, ליכטיגע אַפּאַרטמענטען. די קלענסטע טעריטאָריע איז אָנגעקומען דעם פּראָלעטאַרי. ווען זיצט ער דען אין הייל? פֿון גאַנץ פֿריה ביז שפּעט אין דער נאַכט איז ער סיי ווי סיי אין דרויסען אויף דער אַרבייט. אָבשלאָפֿען די עטליכע שעה דורך דער נאַכט מאַכט ניט אויס וואו ס'ניט איז. „איך האָב אין דערהיים, זאָגט ער, געשלאָפֿען ניט בעסער"... אַרבייט איז

איהם אויך ניט צוגעקומען קיין ספק. ניט מעהר דאָס ראמען. ביז אהער האָט ער געהאַט צו ראמען אַלע טאָג איין הייל, איצט האָט ער דרייצעהן היילען. דרייצעהן היילען אויסקעהרען, ביטאָג אויסשיטען מיט זאמד, ביינאַכט אויס-בעטען מיט גראָז, יעדען נאָך זיין גוסט און נאָך זיין געשמאַק. אַ שטיקעל גליק חאָטש, וואָס מען דאַרף ניט יעדען אַ בעזונדערן טיש. שיער-שיער האָבען מיר געהאַט דרייצעהן בעזונדערע טישען. נאָך אַ גאַנצע רייהע פֿון הייסע ביטערע דעבאַטען איז ביי אונז געבליבען, אַז דער טיש דאַרף זיין ביי איין טיש, אַיין אַלגעמיינעם עס-צימער אויף גאָט'ס ערד אונטער גאָט'ס הימעל. דער בעסטער פלאַץ, וואו מיר אַלע דרייצעהן קענען זיך זעהן יעדען טאָג אין אַ בעשטימטע צייט, אין דער פריה און ביטאָג און פֿאַרנאַכט.

מערקווירדיג! אַז מיר זענען געזעסען אַלע דרייצעהן אין איינעם אויף איין טעריטאָריע, האָבען מיר זיך פיינט געהאַט, און אַז מיר האָבען זיך צושיידט און בעזעצען זיך יעדער איינציגער אויף זיין טעריטאָריע, האָבען מיר אָנגעהויבען ווי בענקען איינס נאָך דאָס אַנדערע, קוים דערלעבט דעם פרימאָרגען ווען מען קלייבט זיך צונויף אַלע דרייצעהן ביי איין טיש. און האָבען מיר זיך צונויפגעקליבען און גענומען שמועסען, אַזוי האָבען מיר באַלד אָנגעהויבען צו זידלען זיך. פריהער דיסקוטירען, ואָגען שטעכווערטלעך, נאָכדעם געמיינהייטען, ביז מיר צוקריגען זיך און בעטען זיך באַלד איבער, און אַזוי אַלע טאָג ביז דאָס ווערט אונז אויך נמאס און עס בלייבט ביי אונז דער הסכם, געוועהנ-ליך, נאָך אַ סך הייסע דעבאַטען און דיסקוסיאָנען, אַז מיר זאָלען זיך איינ-טהיילען מיט אונזער אינזעל אין בעזונדערע קאָלאָניעס. דרייצעהן פאַרשוין, דרייצעהן קאָלאָניעס.

דער ערשטער, וואָס האָט אויפגעהויבען די פראַגע וועגען קאָלאָניזירען, איינפיהרען אייגענטהום, איז געוועזען דער קאַפּיטאַליסט. עס האָט אויסגעוויע-זען פראַקטיש, לויט זיין ערפאַהרען, אַז דעמאָלט וועט אונז אַלעמען זיין ליעב אויף אונזער אינזעל, ווען יעדער פֿון אונז וועט וויסען, אַז ער האָט זיך זיין אייגען ווינקעל, זיין אייגען שטיקעל ערד זיין אייגענעם חלק וואַלד, זיינע אייגענע פיה (דאָס מיינט ער די ציגען).

— מיט איינעם וואָרט — האָט אויסגעלאָזט דער קאַפּיטאַליסט — אייגענ-טהום איז דאָס פערפּעטואום מאָביל, וואָס ברענגט אין בעוועגונג די גאַנצע וועלט-מאַשין. אָהן אייגענטהום איז ניט מעגליך קיין פּראָגרעס!

— זיי האָבען רעכט! האַפּט אונטער דער אָרטאָדאָקס, אַ יוד אַ ליטוואַק פֿון די גראָב פאָהדיגע און געדיכט בערדיגע ליטוואַקעס — נאָך אונזערע חכמי

התלמוד האבען געזאגט, אז יעדער מענש איז מחויב צו זארגען פאר'ן קיום העולם. יעדער יוד דארף בויען א הויז, פלאנצען א גארטען, איינפיהרען בעל הבתישקייט. דאס זעהען מיר נאך ביי אונזער פאטער נח...

און דער ארטאדאקס מארשירט אוועק מיט א פסוק נאך א פסוק, א משל נאך א משל, ביז עס חאפט זיך אויף דער אטעאיסט און צושלאגט איהם מיט אלע זיינע פסוקים און משלים און זאגט, אז ער האלט מיט'ן קאפיטאליסט, נאר פונ'ם שטאנדפונקט פון בעקוועמליכקייט.

— א מענש איז בעשאפען פון דער ערד, דארף ער זיך זעהן איינארדנען אויף דער ערד.

— א בפירוש'ער פסוק — חאפט אונטער דער ארטאדאקס — כי ממנה לקחת — פון דער ערד ביזט דו גענומען...

א שטיקעל סכסוך איז ארויס צווישען דעם אידעאליסט מיט'ן מאטעריא-ליסט. דער אידעאליסט האט ארויסגעזאגט זיין מיינונג אז ער האלט מיט'ן קאפיטאליסט פונ'ם אידעאליסטישען שטאנדפונקט; און דער מאטעריאליסט האט ארויסגעזאגט זיין מיינונג אז ער האלט אויך מיט'ן קאפיטאליסט, נאר פונ'ם מאטעריאליסטישען שטאנדפונקט. נאך די צוויי האבען דאסווארט דער ציוניסט מיט'ן טעריטאריאליסט, צוויי יונגע אינטעליגענטע היצקעפ.

— לאזט מיך אויסרעדען א ווארט! — זאגט דער ציוניסט — אויב איך האב קיין טעות ניט, שמועסט מען דא וועגען לאנד, ישוב, קאלאניזאציע? פערשטעה איך ניט ווי אזוי קענען יודען רעדען פון א לאנד א חוץ פאלעסטינא? ווי אזוי שמועסט מען וועגען א ישוב און ניט פון ישוב ארץ ישראל? ווי אזוי קאנען יודען נעמען זיך קאלאניזירען אין א פרעמדער לאנד אין דער צייט ווען דאס לאנד פון אונזערע עלטערן שטעהט שוין באלד צוויי טויזענד יאהר וויסט ווי איין אלמנה און ווארט אויף אונז אויף איהרע קינדער, וואס זענען ביי-יתומ'ט געבליבען אין דעם לאנגען פינסטערען גלות, צווייט און צושפרייט אויף אלע פיער עקען פון דער וועלט?...

— ווי אין פסוק שטעהט — חאפט אונטער דער ארטאדאקס — רחל מבכה על בניה, די מוטער רחל טהוט וויינען אויף איהרע קינדער...

— עט! דאס איז ליריקע, סענטימענטאליזם! — זאגט דער טעריטאריא-ליסט מיט אייער בעוויינען דעם עלענדען יתום ישראל'יק און מיט אייער זינגען דיטיראמבען דעם הייליגען לאנד פון אונזערע אבות וועט איהר גאר נישט מאכען. ארץ ישראל הייסט דאס נאר אויף פאפיר, אין די אלטע ספרים, און געהערען געהערט דאס צו אנדערע. איהר וועט אייך דא זינגען שענע לידער

און דער עלענדער ישראליק וועט זיך דארטען ארומשלעפען אין גלות צווישען פרעמדע פעלקער, וואס ווילען איהם ניט קענען. געהט הערט וואס עס טהוט זיך אויף דער גרויסער וועלט: אין רוסלאנד, רומעניען, מאראקא און אנדערע ציוויליזירטע לענדער!... ניין, דער עלענדער ישראליק קען ניט ווארטען מעהר. ער בעט א לאנד! א לאנד גיט איהם! א שטיקעל ערד! א ווינקעלע א קליינס, אבי איין אייגענס! דארט וואו מען זאל איהם ניט שלאגען, ניט יאגען, ניט רודפ'ן, ניט פערפאלגען! דארט וועט זיין אונזער ארץ ישראל!

— ווי די גמרא זאגט — חאפט אונטער דער ארטאדאקס — עתידה ארץ ישראל — ארץ ישראל איז אנגעברייט, שתתפשט — זי זאל זיך פערשפרייטען בכל הארצות — איבער אלע לענדער!

— אין דעם איז אונזער מיסיאן — האלט אונטער דער אסימאלאנט, א יוד פון טיעף פוילען, פון משה-רבינו'ס פאליאקען, מיט א בערדיל א לא מערזשעווינסקי — מיר, איזראעליטען, דארפען זיין אומעדום. — מיר דארפען זיך רייבען צווישען פעלקער, זיך צוזאמענקומען, אויסמישען זיך צווישען זיי, בכדי מיר זאלען זיי פיהרען צו דער קוואל פונ'ם ריכטיגען פראגרעס...

— זיך אויסמישען? — טהוט איהם א פרעג איבער דער נאציאנאליסט, א רוסישער יוד, און קוקט אויף אלעמען, ווי איינער רעדט: „וואס שווייגט איהר?.. — פרעדיגט איהר, הייסט דאס, מיר זאלען זיך אויסמישען, אסימילירען, הייסט דאס? אודאי איז כדאי געוועזען אזוי פיעל יאהרהונדערט זיין געפלאגט און געיאגט פון לאנד צו לאנד, פון פאלק צו פאלק, אויסשטעהן אלע אינקוויזיציעס פון אלע לענדער, ברענען אויף אלע פייערן פון אלע אויטא דא פע, זיין אומעטום דאס כפרה הינדעל פאר פרעמדע זינד, בכדי מיר זאלען זיך ענדליך, ביים אנהויב פונ'ם צוואנציגסטען יאהרהונדערט, אויסמישען זיך מיט אלע פעלקער? אונזער נאציאנאל פאהן ארויסלאזען פון די הענד? אונזער נאציאנאל קלייד אראבווארפען? אויסמעקען דעם נאמען יוד? דאס הייסט, פשוט געזאגט, נעמען אויף דער עלטער און בענעהן זעלבסטמארד? וואס זשע טויג אייך פערשטעלטע רייד? אלעגאריען, חכמות? א מעהר טרעט ארויס אפענטליך, ווי די מיסיאנערען טהוען, און זאגט: „שפריצט זיך אב מיט וואסער, וועט איהר אויסגעלייזט ווערען פון אלע אייערע צרות!" אדער נאך פשוט'ער געזאגט: „יודען! שמד'ט זיך אב צו אלדע שווארצע יאהר, און איין עק זאל דאס האבען!...

— לאז נאט היטען, רבונו של עולם! — שטעלט ארײן דער ארטאדאקס מיט א טיעפען זיפץ. — אל תפתח פה לשטן!...

דאַן שטעהט אויף דער סאָציאַליסט, אַ רוסיש יודישער סטודענט מיט אַ שוואַרץ העמדעל, וואָס רעדט אויף אַ מין שפּראַך, וואָס איז העכער האַלב רוסיש. ער בעמערקט אַז דאָ רעדט זיך ניט וועגען רעליגיע אָדער נאַציאָנאַליטעט. דאָ ראַזראַבאַטעוועט זיך (אַרבייט זיך אויס) אַ סאָציאַלנע וואָפּראָס (פראַגע) וועגען נאַסעלאַיען (קאָלאָניזירען) איין אָסטראָוו (אינזעל), אָדער בעסער געזאָגט, וועגען אָבראַזאָוויוען (בילדען) אַ גאָסודאַרסטוואָ (שטאַאַט), לויט די אַלטע פּאָראַדקעס (מנהגים), פּראַווילעס (רעגעלן) און זאַקאָנעס (געזעצע), וואָס זענען אָסנאָוועט (געגרינדעט) אויף דעם פּרינציפּ פון סאָבסטווענאָסט (אייגענטהום)... — אַזוי האָט אָנגעהויבען דער סאָציאַליסט און האָט אין אַ זעהר היציגע שאַרפע רעדע צושלאָגען דעם קאַפּיטאַליסט מיט זיין טעאָריע וועגען אייגענטהום, און האָטש ער איז נאָר אַ סאָציאַליסט, ניט קיין אַנאַרכיסט, דאָך קאָן ער אויסווייזען פון די גרעסטע אויטאָריטעטען, אַז „סאָבסטווענאָסט איז גראַבייזש”, דאָס הייסט, אייגענטהום איז גזילה. פראַגע: ווערט וואָס איז געגרינדעט אויף גזילה איז קיין פראָגרעס! דאָס וואָרט אייגענטום בעדאַרף אויסגעמעקט ווערען פונים מענשליכען סלאָוואַר (ווערטערבוך)! נישטאָ קיין אייגענטהום! דאָלאָי סאָבסטווענאָסט! דאַ זדראַווסטוואויעט סאָציאַליזם! הורראַ!!!

— גערעכט! — חאַפּט אונטער דער אָרטאָדאָקס דער ליטוואַק — עס שטעהט בפירוש געשריבען: לי הכסף ולי הזהב — אַלעס געהער צו מיר, האָט גאָט געזאָגט!...

אַז אַלע האָבען זיך אָנגערעדט ווי די פויקען, הויב איך מיך אויף פון מיין אָרט און נעהם דאָס וואָרט און זאָג, אַז די פראַגע וועגען קאָלאָניזירען אונזער אינזעל איז האַכט מיר געווען דורכגעלופטערט, אין אַזאַ פאַל איז מען זיך נוהג ביי לייטען צו באַלאָטירען (אָבשטימען); ווער ס'איז פאַר קאָלאָניזאַציע, דער האַלט די הענד אַראָב!

דאָ האָבען מיר זיך אָבער אומגעריכט אָנגעשלאָגען אויף אַ האַרטען שטיין. — דאָס ערשטע מאָל האָבען מיר זיך בעגעגענט אויף אונזער אינזעל מיט דער פרויענפראַגע, וועלכע האָט אַרויסגערופען נייע הייסע דעבאַטען, אייניגע האָבען געדרונגען, אַז באַלאָטירען דאַרפען נאָר מיר 12 מאַנסבילען. אַנדערע זאָגען זיך אַרויס אַלס געטרייע פערטהיידיגער פון די פרויען. איבער־הויפּט האָט זיך אָנגענומען פאַר דער פרויס קרייווע דער אַטעאיסט. ער איז אַ פרייער אַמעריקאַנער בירגער און שטעהט פאַר פרויען עמאַנציפּאַציע שטאָהל און אייזען!

— מיסטער טשערמאַן, לייַדיעס ענד דזשענטעלמען! — אַזוי האָט דער אַמעריקאַנער אַטעאיסט אָנגעהויבען זיין ספּיטש ברייט אויפֿן אַמעריקאַנער שטייגער — אין קיין לאַנד אין דער וועלט זענען די פֿרויען ניט אַזוי גלייַכ־בערעכטיגט ווי „ביי אונז אין יונייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ”, אין איינעם ערשטער נעהמען זיי אַנטהייל ביי אונז אין אַלע ביזנעס אויף אַלע שטופֿען פֿון דער מענשליכער געזעלשאַפֿט. לייַדיעס פֿוירסט, דאָס הייסט דאַמען־פֿאָרענע — דאָס איז דאָך ביי אונז דאָס ערשטע געבאָט! איך קען אייך דערצעהלען אַ פֿאַקט, וואָס ביי אונז אין אַמעריקאַ האָט זיך געטראָפֿען, איך דערצעהל אייך ניט קיין בלאָף, נאָר אַ פֿאַקט פֿון דער היסטאָריע אָוו די יונייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ. געטראָפֿען האָט זיך די געשיכטע נאָך אינ׳ם יאָהר 1851. ווער עס וויל ניט הערען, דער קען זיך געהן. זאָל איך דערצעהלען אָדער ניין?

— דערצעהלט! דערצעהלט!

— אינ׳ם יאָהר 1851 אין מאָנאַט דזשולאַי אין די רעכטע היצען האָבען זיך אין וואַשינגטאָן צונויפֿגעזאַמעלט מעהר אַלס הונדערט טויזענד פֿרויען, וואָס האָבען געאַרבייט פֿאַר פֿרויענגלייַכבערעכטיגונג, און האָבען איבער־געקוקט פֿיעלע הונדערטער און טויזענדער פּראָיעקטען אויף נייע קאָוטס פֿאַר לייַדיעס, וואָס זאָלען זיין ניט ווייט אָבגעשיידט פֿון מענערקליידער. די פּראָיעקטען זענען אויפֿגעגעבען געוואָרען פֿון די בעסטע דאַמענשניידערס פֿון די יונייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ. זיי זענען אָבער אַלע דורכגעפֿאַלען און נאָר איין קאָוט האָט געזיעגט. דאָס מלבוש האָט דערקלערט דוקא ניט קיין ליידי, נאָר אַ דזשענטעלמען, און דוקא ניט קיין שניידער, נאָר אַ געוועהנליכער בוטשער. דאָס מלבוש איז בעשטאַנען, מיינע לייַדיעס ענד דזשענטעלמען, פֿון אַ גאַנץ געוועהנליכען קאָוט, דאָס וואָס הייסט ביי אייך אין יוראָפּ „פּידזשאַק” אָדער „זשאַקעט”, און אַ פּאַר ברייטע „פּענטס”, דאָס וואָס מען רופֿט ביי אייך אין יוראָפּ, עקסקיוז מי, תחתונים אָדער הויזען. דיעזען פּראָיעקט האָט שטאַרק אונטערגעהאַלטען אַ געוויסע מיסעס אַמאַליע בלומער, וואָס האָט רעדאַקטירט די צייַטונג „לילי”, און האָט שטאַרק אַגיטירט די דאָזיגע רעפֿאָרם. אויס דאַנקבאַרקייט צו דיעזער אונשטערבליכער מיסעס בלומער האָט מען די — עקסקיוז מי — תחתונים אַ נאָמען געגעבען „בלומערס”... אמת די בלומערס האָבען ניט געהאַט קיין לאַנגע יאָהרען, עס זענען אַרויסגעטראָטען געגען דעם די מענער, איבערהויפּט די היפּאָקריטען, די וואַגעבאַנטע מאָראַליסטען, און האָבען אויפֿגעהויבען אַ גאַנצען שטורם קעגען די פֿרויען־הויזען און האָבען אַרויסגעלעגט אויף זיי אַ חרם. עס איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז מען האָט

געלינטשט יעדע פרוי, וואָס האָט זיך באַוויזען אויף דער סטריט אין אַ פּאָר בריטשעס הויזען. נאַטירליך האָט דער פּרעזידענט פון די יונייטעד סטייטס פון אַמעריקאַ געמוזט אַרויסלאָזען אַ מאַניפעסט, אַז אַלע עמאַנסיפּירטע פרויען זאָלען אַראָפּוואַרפען די הויזען...

— איך מוז אייך אויפמערקזאַם מאַכען, מיסטער, אַז אין דער געגענוואַרט פון אַ ליידי וואָלט אַזאַ דזשענטעלמען ווי איהר געמעגט זיך אויסשפּרעכען אַביסעל מעהר אַנשטענדיג...

אַזוי האָט זיך אָנגערופען דער קאַפּיטאַליסט וואָס האָט זיך אַליין גענומען די ראָלע פון אַ פּרעזידענט אויף אַלע אונזערע זיצונגען.

דער אַמעריקאַנער אַטעאיסט איז געוואָרען רויט ביז אויף יענער זייט אויערן און איז געווען אונצופריעדען, וואָס מען האָט איהם איבערגעשלאָגען סאַמע אויף אַן אינטערעסאַנטען פּונקט. ער האָט זיך אויסגעווישט דאָס רויטע נעגאַלטע פּנים און האָט פאָרטגעזעצט זיין ספּיטש:

— אָללרייט! ליידיעס ענד דזשענטעלמען! איך וואָלט אייך געקענט ברענגען נאָך טויזענדער אַזעלכע פאַקטען פון דער היסטאָריע פון די יונייטעד סטייטס פון אַמעריקאַ, אום צו איבערצייגען אייך ווי ווייט הויך עס שטעהט ביי אונז אין אַמעריקאַ די פרוי, נאָר ווייל דער מיסטער טשערמאַן האָט מיך אונטערבראָכען און איך וויל ניט אויפהאַלטען די „וואוטס", ליידי'ז — איך דאָס אָב אויף אַן אַנדערש מאָל און שליס מיין ספּיטש מיט דער האָפנונג, אַז מיר וועלען ניט צודעקען אונזערע קעפּ מיט דער גרעסטער שאַנדע, וואָס די וועלט האָט ווען געהאַט. ליידיעס ענד דזשענטעלמען! עס וואָלט וווירקליך געווען אַ שאַנדע פאַר אונז אויף דור דורות, ווען מיר זאָלען דאָ, אויף דיזער פרייער טעריטאָריע, ניט וועלען אַנערקענען אונזערע ליידיעס אַלס גלייכבערעכטיגטע בירגערינען אין אַלע הינזיכטען. וואָס וועט זאָגען די „פּרעס"? וואָס וועט זאָגען די וועלט? „יוראָפּ" וועט אויף אונז טייטען מיט די פינגער! ליידיעס ענד דזשענטעלמען! לאָזט אייך ניט באַאיינפלוסען פון די היפּאָקריטען, וואָס האַלטען זיך פעסט אין דער „ביבעל" און ווילען ניט וויסען, וואָס דער ביבעל זאָגט אויף דער ערשטער פרוי אויף חוה'ן: „אַז זי איז דאָס ביין פון אונזער ביין און דאָס לייב פון אונזער לייב"!..

אַזוי האָט אויסגעלאָזט דער אַטעאיסט זיין „ספּיטש" און האָט בעקומען פון דער קאָלאָניע אַ לאַנגען בראַוואָ מיט אַ הילכיגען הורראַ און מיר האָבען זיך גענומען צום באַלאַטירען די פראַגע וועגען קאָלאָניזאַציע, דאָס הייסט, צו זאָלען מיר איינבייטען אונזער „דרייצעהן אינזעל" אין דרייצעהן

בעזונדערע קאָלאָניעס, אָדער ניין? דער רעזולטאַט איז געווען גלענצענד: די גרעסטע מעהרהייט איז געווען פאַר יאָ, דען צוועלף פאַר העגד האָבען זיך געגעבען אַ הויב אויף אין דער הויך, און נאָר איין פאָאר הענד זענען געבליבען אונבעוועגט. 1 ניין-זאָגער געגען 12 יאָ-זאָגערס — וואָס פאַר אַ הערט האָט ער געהאַט??!

דערמיט האָט זיך אָבער נאָך ניט געענדיגט די אָרגאַניזאַציע פון אונזער געזעלשאַפט. עס שטעהט אונז פאָר אויף אונזער „דרייצעהן אינזעל" נאָך פיעל פיעל אַרבייט אין דער צוקונפט, ווי די לעזער וועלען דאָס אַרויסזעהן פון אונזערע ווייטערע בעשרייבונגען.

דער איינציגער ניין-זאָגער — דאָס איז געווען דער ציוניסט.

ה.

13 פעראיינינגטע שטאַאטען.

הער עס איז בעקאַנט מיט דער קולטור געשיכטע, ווי אַזוי די מענשליכע געזעלשאַפט האָט זיך ענטוויקעלט, דער וועט זיך ניט וואונדערען אויף אונז, דרייצעהן ראָבינזאָנס אויף די „דרייצעהן אינזעל" וואָס אונז האָט זיך פערגלוסט איינטהיילען זיך מיט אונזער גוטס. אונזערע עלטער-עלטער-זיידעס האָבען אויך אַזוי געטהאָן. פריהער אַז זיי זענען געווען נאָמאַדען, געפיטערט פיה, זענען זיי אַרומגעגאַנגען מיט זייערע שאָף און רינדער פראַנק און פריי איבער פעלדער און וועלדער. שפּעטער אָבער, אַז זיי האָבען זיך אָנגעהויבען בעזעצען אויף לאַנד, זיך גענומען צו ערד אַרבייט — אָט דאָ האָבען זיך אָנגעהויבען קריעגערייען, געשלעגערייען, מלחמות, בלוט האָט גערונען טייכענווייז. יעדער האָט געוואָלט פערכאַפּען וואָס מעהר, און ווער ס'איז געווען שטאַרקער, דער האָט גובר געווען. אויך מיר, דרייצעהן ראָבינזאָנס, זענען פריהער געווען נאָמאַדען, געפיטערט די פיה (ציעגען) אויפ'ן באַרג, געלעבט פון פאַנאַנעס און פון ניס, וואָס וואַקסען אויף די בוימער און געווען צופריעדען. שפּעטער אָבער אַז דאָס דאָזיגע לעבען האָט זיך אונז צוגעגעסען, האָבען מיר אָנגעהויבען טראַכטען וועגען אַ ישוב, וועגען קאָלאָניזירען אונזער טעריטאָריע, זיך איינטהיילען מיט דער ערד, מיט'ן וואַלד, מיט די בוימער, מיט די פיה און מיט'ן איבעריגען גוטס. דער חלוק איז נאָר, וואָס אונזערע אור-אור-עלטערן פאַרצייטען האָבען דאָס געטהאָן מיט גבורה, מיט מלחמות און בלוט פערגיסונגען, וועהרענד בי אונז איז דאָס אָפּגעגאַנגען,

הײליקען נאָט, אָהן מלחמות, אָהן געשלעג און אָהן מחלוקת. עס איז ניט פערגאָסען געוואָרען קײן טראָפּען בלוט; עס איז ניט געװען קײן פערדראָס, קײן קנאה-שנאה, און קײן גורל אויף לאַנד, װי משה רבינו האָט אָנגעזאָגט, האָבען מיר אויך ניט געװאָרפען. און ס'איז גאָר קײן חדוש ניט: עס איז געװען בײַ אונז פון כל טוב אַזוי פיעל און אַרבײַטען האָבען מיר בעדאַרפט אַזוי װיניג אַז ס'איז ניט געװען איבער װאָס צו קריגען זיך. יעדער אײנציגער פון אונז האָט זיך אָבגעקליבען זײַן שטיק באַרג, זײַנע בוימער, זײַנע באַנאַנעס, זײַנע ניס, זײַנע בלומען, זײַנע פיה (ציגען).

און אט אויף אַזאַ מין אופן איז זיך יעדער פון אונז געװאָרען אַ בעל הבית פאַר זיך, מיט אַלעם גוטען, מע קאָן זאָגען אַ פירשט. דרײַצעהן קאָלאָניסטען, דרײַצעהן פירשטען! און אַלע זענען מיר געװען װעכסט צופריעדען. פרידער, אַז מיר זענען געװען אַלע אינאײנעם, איז אונז קײן זאַך ניט געװען ליעב. איצטער, אַז מיר האָבען זיך צוטהײלט, איז אונז אַלסדינג געװאָרען טײַער. יעדער פון אונז האָט ליעב געקריגען זײַן קאָלאָניע, זײַן טעריטאָריע, זײַן שטיקעל װאַלד, זײַנע בוימער, זײַנע ציגען, זײַן הײל. איטליכען פון אונז איז געװאָרען אַנגענעהם דער געדאַנק, אַז ער עסט זײַנע אײגענע באַנאַנעס, אַז ער קנאַקט זײַנע אײגענע ניס, אַז ער טרינקט זײַנע „אײגענע" מילך פון זײַנע אײגענע ציגען... איהר װײסט װאָס איך װעל אײַך זאָגען? עס ליעגט עפּיס אין דעם אײגענטהום אַ בעזונדער מין זיסקײט. לאָז זיך אונזער „סאָציאַליסט" רײַסען אויף די גלײַכע װענט! איך האָב געהאַט געגוג צײַט נאָכצוקוקען נאָך זיך און נאָך זײַנע קאָלעגען, די אַלע ראַבינזאָנס, װאָס אויף דער „דרײַצעהן אינזעל", שטודירען יעדענס כאַראַקטער, מעלות און חסרונות. איך האָב בעמערקט אַ משונה'דיגע זאַך: דער װאָס מיר האָבען איהם גערופען „סאָציאַליסט", דער װעלכער האָט אָבגעלײקענט אײגענטהום, דער װעלכער האָט אױסגעװיזען פון די גרעסטע אױטאָריטעטען, אַז אײגענטום איז גזלה, אָדער װי ער האָט זיך אױסגעדריקט אויף זײַן האַלב רוסישען דיאַלעקט: „סאָבסטװענאָסט איז גראַביעזש" — אָט דער װעלכער סאָציאַליסט אַז עס האָט זיך געטראָפען למשל, אײנער על פּי טעות איז אַרײַן צו איהם אין זײַן חלק בוימער און האָט זיך צוהעאַפּט צו זײַנע באַנאַנעס, האָט ער, דער סאָציאַליסט, פערגעסען אין דעם מאָמענט זײַנע קאָמוניסטישע אידעען און האָט יענעם געגעבען אַ װיסטען סוף, ער זאָל ניט האָבען קײן „פּריװיטשקע" (געװאָהנהײט) „זאַליעזאַיען" (פאַרקריכען) צו יענעמס אין די „קעשענעס" (טאַשען). יאָ מײַנע ליעבע פרײַנד, איהר מעגט אײַך

זאָגען וואָס איהר ווילט. די טהעאָריע מיט דער פּראַקטיק זענען זיך צווייז בעזונדערע זאַכען. דעם בעסטען סימן האָב איך פון זיך זעלבסט. למשל, איך בין טהעאָרעטיש אַ גרויסער חסיד פון וועגעטאַריזם, און אַ גרויסער געגנער פון פליישׁ. און באמת טאַקי, וואָס קאָן זיין מעהר אַבשײַליך ווי נעמען, למשל, אַ הוהן, אַ לעבענדיגעס וועזען, וואָס איז גאָט די נשמה שולדיג, קוילען דאָס מיט אַ מעסער, צושניידען דאָס אויף שטיקער, לייגען אין טאָפּ אַריין, קאָכען אויפ'ן פייער און נאָכהעם דאָס אויפפרעסען? ווי באַלד אַזוי, וואָס איז דער אונטערשיעד פון מיר ביז אַ ווילדע חיה, אָדער ביז אַ ווילדען מענשען? מיט דעם שטעה איך העכער וואָס זיי עסען דאָס רויהער הויט און איך עס דאָס צוגעבראָטען אויפ'ן פייער?.. מיר, אַלע דרייצעהן ראַבינזאָנס אויף אונזער „דרייצעהן אינזעל“, זענען געווען אַזוי ווייט וועגעטעריאַנער, אַז מיר האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, אַז טאָמער וועלען מיר אַמאָל אויסגעריכט ווערען פון דאַנען, זאָל קיין פליישׁ, קיין פיש און קיין אַנדער דבר מן ההי נישט קומען צו אונז אין מויל אַריין! אַי אָבער האָבען מיר געבענקט נאָך אַ ראָסעל-פליישעל מיט קאַרטאָפלעס! נאָך אַ שטיקעל געפילטע פיש מיט פעפער! אַ קאָטלעט, אַ יויכעל, אַניאַי, אַ סאַרדעלל!! מע מוז זיך מודה זיין אַז די באַנאַנעס מיט די ניס מיט די ציעגענמילך האָבען זיך אונז אַזוי צוגעגעסען, אַז מיר וואָלטען דאָס אַלעס אַוועקגעגעבען פאַר איין פרישׁ ברייטעל אָנגעשמירט מיט קנאָבעל און פאַר איין שטיקעל הערינג, פאַר איין ציבעלע מיט שמאַלץ! איך בין הערגאַנגען אויף אונזער „דרייצעהן אינזעל“ אַ פראַקטיקע און איך האָף, און אַלע מיינע אינזעל קאָלעגען העלען דאָס מיר מיטגעבען, אַז ס'איז זעהר גוט צו זיין אַ וועגעטעריאַנער און עסען חאָטש איין מאָל אין טאָג פליישׁ!..

דאָס איז אָבער אַלסדינג נישט מעהר ווי חלומות. מיר, דרייצעהן ראָבינזאָנס, זענען אָפּגעריסען מיט'ן גרויסען שטורמישען ים פון דער גאַנצער וועלט. מיר, דרייצעהן ראָביזאָנס, מוזען זיך בעגניגענען מיט דעם, וואָס מיר האָבען, און זיין צופריעדען מיט באַנאַנעס, מיט ניס און מיט ציעגענמילך אַלע יאָהרען. וויפיעל אונז איז נאָך בעשערט דאָ צו פערבלייבען. און בכדי די צייט זאָל אונז ניט זיין לאַנג-ווייליג, בכדי מיר זאָלען פערגעסען אונזער עלענד, פערטיעפען מיר זיך אין אַלע קלייניגקייטען פון אונזער לעבען, יעדער אין זיין לאָך, אָדער ווי מיר רופען דאָס, אויף זיין טעריטאָריע, אין זיין קאָלאָניע, זיין אייגענטום, זיין גוטס, זיינע אינטערעסען, ווילט זיך יעדען פעשטעטיגען, בעשיצען, פערהיטען זיינע אינטערעסען אָדער, איך וואָלט

געזאָגט: געזעגלליך בערעכטיגען. אַלע טאָג קומען מיר זיך צונויף אין דער בעשטימטער צייט אויף אַ בעשטימטען פלאַץ. אַ פלאַץ אויף צו שמועסען האָבען מיר שוין לאַנג אָפגעקליבען זעהר אַ שענעם: אַ בעזונדערע בערגעל אונטער אַ גרויסען בוים. אויף דער ערד — בלומען. פאַר אונזערע אויגען — דער אַלטער בייזער ים מיט די רוישענדע כוואַליעס, וואָס הערט נישט אויף צו ברומען און צו רייצען זיך מיט אונז, אַז דאָרט אויף יענער זייט האָט יעדער פון אונז אַ היים, עלטערן, קינדער, ברידער, שוועסטער, פריינד און בעקאַנטע, וואָס קוקען אַרויס אויף אונז מיט טרערען אין די אויגען, אָדער אפשר האָבען זיי אונז שוין לאַנג פערגעסען?.. ווער קאָן דאָס וויסען? אַלע טאָג פלעגען מיר זיך צונויפקלויבען אָט דאָ אונטער'ן בוים, אָדער ווי מיר האָבען דאָס אַ נאָמען געגעבען „דער פאָליטישער קלוב", אַ ביסעל שמועסען אָדער גלאַט אַזוי זיצען און קוקען אויף דעם אַלטען בייזען ים, און מיר הערען זיך צו, ווי ער ברומט, דער אַלטער בייזער ים, ווי די כוואַליעס רעדען, און מיר דערצעהלען איינער דעם אַנדערען צום הונדערטען מאָל זיין ביאָגראַפיע, זיין פערגאַנגענהייט. יעדער רעכענט אויס זיין פאַמיליע, זיינע אייגענע און געטריישע ביי די נעמען, יעדער מאָלט אויס איטליכעס פיזיאָנאָמיע, יעדענס כאַראַקטער, יעדענס מעלות און חסרונות. אַזוי פיעל מאָל ווערט דאָס אַלעס איבערגעקייט, אַז מיר קאָנען שוין איטליכען מיט זיין גאַנצער משפחה און מיר ווייסען אויף אויסווייניג אַלעס וואָס מיט עמיצען האָט וועגן פאַסירט...

אָט דאָ אונטער'ן בוים, אין אונזער „פאָליטישען קלוב", האָבען מיר זיך צונויפגעקליבען אַלע דרייצעהן צו בעשפרעכען, בעטראַכטען די לאַגע און צו קלערען אַ מיטעל ווי אַזוי מיר זאָלען איינאָרדנען אונזער לעבען פון היינט אָן און ווייטער פון אַלע זייטען: פאָליטיש, סאָציאַליש און עקאָנאָמיש, דאָס הייסט, מיר זאָלען מאַכען אַזוי, אַז יעדער פון אונז דרייצעהן זאָל זיך טאַקי זיין אַ פריין פאַר זיך, אונאַבהענגיג פונם אַנדערען, און דאָך זאָלען מיר אַלע זיין איין משפחה, איין פאָליטישע מאַכט אין פאַל טאָמער פאַלען אויף אונז אָן ווילדע מענשען אָדער ווילדע היות.

זעלבסט פערשטענדליך, אַז דער געדאַנק רופט אַרויס ביי אונז, ווי אַלע מאָל, הייסע דיסקוסיעס און פייערינע דעבאַטען. יעדער גיט אויף זיין פלאַן. דרייצעהן קאָלאָניסטען, דרייצעהן פלאַנען. פריהער פון אַלע גיט אויף זיין פלאַן דער מיליאָנער, אָדער ווי מיר רופען איהם דער „קאַפּיטאַ- ליסט". מערקווירדיג: דער גייסט פון קאַפּיטאַליזם האָט אין אונזער יאָהר-

הונדערט מיט זײַנע אײזערנע הענד אַזוי שטאַרק אַרומגענומען די גאַנצע װעלט, אַז אַפֿילו בײַ אונז, אויף אונזער „דרײַצעהן אינזעל", האָט ער אויך אַ געװיסען אײַנפֿלוס. אומעטום און אַלע מאָל, אַז מע דאַרף עפּעס אָנהויבען רעדען װעגען אַניענין, װאָס איז נוגע צו אונז אַלעמען, װער שטעלט זיך אַרויס פֿריהער? — דער קאַפּיטאַליסט! ער איז אַ פּנים פֿון קינדווייז אָן אַזוי געוואָהנט געוואָרען צו זײַן אומעטום דער ערשטער, אַז ער פֿערשטעהט גאָר אַנדערש ניט, נאַטירליך, רופֿט דאָס אַרויס אונצופֿריעדענהייט בײַ אײניגע פֿון אונזערע קאָלאָניסטען. דער „סאָציאַליסט", למשל, איז אײן מאָל אַרויס מיט אַ פּראָטעסט גאַנץ אָפֿענטליך און האָט אַ פֿרעג געטהון בײַם קאַפּי-טאַליסט די אַלטע פֿראַגע: „מי שמך? װער האָט איך געמאַכט פֿאַר אַ קאַפּראַל?"

סקאַקאָי סטאַטי נעמט איהר זיך אַלע מאָל די פּראַװאָ (דאָס רעכט) צו זײַן אַ פּרעדסעדאַטעל (פֿאָרזיצענדער)?.. אַזוי האָט איהם איצטיגס מאָל אַ האַפּ געטהאָן דער „סאָציאַליסט" אויף זײַן האַלב רוסישען דיאַלעקט.

דער „קאַפּיטאַליסט" איז אָבער אַ מענש אַ געלאַסענער, מיט אַ שטי-לען, גלײַכען כאַראַקטער. ער האָט דעם „סאָציאַליסט" אויסגעהערט מיט אַ לײַכט שמייכעלע אויף די ליפּען, אויפֿגעשטאַנען, אָבגעטראָטען איהם דאָס אָרט און אַ זאָג געטהון זעהר העפֿליך:

זײַט איהר דער פֿאָרזיצענדער... '

דאָס האָט געמאַכט אויף אונז אַלעמען אַזאַ גוטען אײַנדרוק, אַז מיר אַלע (אויסער דעם „סאָציאַליסט") האָבען געבעטען דעם „קאַפּיטאַליסט" ער זאָל בלײַבען אויף זײַן אָרט, און דער „קאַפּיטאַליסט" האָט אונז צו-ליעב געטהון און איז געבליבען אויף זײַן אָרט.

דער פּלאַן, װאָס דער „קאַפּיטאַליסט" האָט פֿאָרגעלייגט, איז געװען אַ גאַנץ אײַנפֿאַכער פּלאַן פֿון אַ מין „בורזשואַזנע קאָנסטיטוציע", װי דער סאָ-ציאַליסט האָט דאָס אָנגערופֿען. לויט דעם דאָזיגען פּלאַן דאַרפֿען מיר אַלע דרײַצעהן קאָלאָניסטען בילדען אַ שטאַאַט פֿון דרײַצעהן פּראָװינצען, װאָס װערען בעהערשט פֿון אײן אויסגעװעהלטען פּרעזידענט. דער פּרעזידענט, אַלס פֿאָרשטעהער פֿונ'ם פֿאָלק, האָט צו שאַפֿען איבער אַלע קאָלאָניסטען, צו זאָרגען װעגען זײערע אינטערעסען, אויסהערען זײערע אַנקלאַגען און ריכטען זײ לויט זײַן פֿערשטאַנד און זײַן געװיסען...

דאָ האָט שוין דער „סאָציאַליסט" מעהר ניט געקענט אײַנזיצען. ער האָט זיך אויפֿגעכאַפּט װי אַ נאָכגעבריהטער און האָט אָנגעהויבען צו פֿײַערען

און צו שיסען מיט ווערטער: „אויטאָקראַטיע"? „אַבסאָלוטיזם"? „סאַמאָדער־זשאַוויע"?

— פטור! וואָס זשע איז? — שטעלט זיך אַרויס דער ליטוואַק דער אָרטאָדאָקס — ווי באַלד מען שמועסט פון אַ מלוכה, אודאי דאַרף מען זעהן אַ מלך, ווי אין פסוק שטעהט: שום תשים עליך מלך — װאָלסט דיר אַוועק־שטעלען אַ קייזער...

— בכדי עס זאָל זיין וועמען צו מאַכען שבת און יום־טוב אַ „הנותן תשועה"?...

אַזוי וויצעלט זיך איינער פון די צוויי אינטעליגענטען, ראַכט זיך, דער ציוניסט, און דער אָרטאָדאָקס ענטפערט איהם:

— געוויס: ווי אונזערע חכמים האָבען אונז געלערנט: „הוי מתפלל — זאָלסט תפילה טהון פאַר'ן מלכות, וואָרום ווען ניט די מורא פאַר'ן מלכות, וואָלטען מענשען איינגעשלונגען איינס דאָס אַנדערע לעבעדיגערהייד"...

צו בעמערקען, אַז די לעצטע ווערטער האָבען אַרויסגערופען אין אַלע עלעמענטען נאָר אַ געלעכטער. אפילו דער פראָסטער מענש, דער „פראָלע־טאַרי", האָט געקוקט אויפ'ן אָרטאָדאָקס אַזוי בייז, ווי אויפ'ן גרעסטען שונא. עס איז קיין ספק ניט, אַז אַלע קלאַסען זענען געווען פריי געזאָנען. עס איז ניט געווען קיין איינציגער, אַ חוץ דעם אָרטאָדאָקס, וואָס זאָל וועלען אַ מאָ־נאַרכיע. גאַנץ מעגליך, אַז דער אָרטאָדאָקס אַליין האָט אויך ניט אַזוי שטאַרק גע־בענקט נאָך אַ זעלבסטהערשער. נישט מעהר — דער פסוק; וואָס טהוט מען מיט אַ פאַרטיגען פסוק?...

דאַן איז אויפגעשטאַנען דער „אַטעאיסט" פון אַמעריקאַ און האָט אויפ־געגעבען נאָר איין אַנדער פּלאַן, דהיינו: אַז מיר אַלע דרייצעהן קאָלאָניען זאָלען זיך מאַכן זיין דרייצעהן באַזונדערע שטאַאַטען; יעדער קאָלאָניסט זאָל זיך זיין אויטאָנאָמישער בעל־הבית פאַר זיך, נאָר אַלע דרייצעהן שטאַאַטען, דאָס הייסט אַלע דרייצעהן קאָלאָניען זאָלען זיך פעראייניגען „אַזוי ווי ביי אונז אין דהי יונייטעד סטייטס אָף אַמעריקאַ" און אַ פרעזידענט זאָלען מיר זיך וועהלען מאַכן איינס פון אונז דרייצעהן, אַלע 4 יאָהר אַנאַנדער פרעזידענט, „אַזוי ווי ביי אונז אין דהי יונייטעד סטייטס אָף אַמעריקאַ, און רופען זאָל ער זיך: „דהי פרעזידענט אָף דהי יונייטעד סטייטס אָף דהי פוירסט דזשוּאִיש רעפובליק אָוו דהי טהוירטין איילאַנד אָף איזראַעל". (דער פרעזידענט פון די פעראייניגטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק אויף די דרייצעהן אינזעל" פון ישראל).

— אַך! דאָס וואָלט געווען זעהר שעהן! — רופט זיך אָן דער אידעאַליסט — איך האָב שוין לאַנג געטרוימט פון אַ יודישער רעפּובליק.

— ניט פּראַקטיש! — שלאָגט איהם איבער דער מאַטעריאַליסט — עס וועט אַוועקגעהן די גאַנצע צייט מיט'ן גאַנצען פּאַפּיר אויף אויסצושטעלען אַזאַ לאַנגען נאָמען. שטעלט אייך פאָר: „דהי פּרעזידענט אָף דהי יונייטעד סטייטס אָף דהי פוירסט דזשואיש רעפּובליק אָף דהי טהוירטין איילאַנד אָף איזראַיל"!.. אַ גאַנצע מגילה!

— ערלויבען זיי מיר! — שטעלט אַריין אויך די פרוי איהר וואָרט. — פאַר וואָס זאָלען מיר נאָכמאַכען אַמעריקאַ? אויף וויפיעל איך ווייס, איז אַמעריקאַ נישט קיין מאָדערנעם לאַנד. אַלע מאָדעס געהען פון פּאַריז. וואָס געהט אָב דער פראַנצויזישער רעפּובליק? אָדער דער רעפּובליק פ[ו]ן דער שווייץ? אָט בין איך געווען ערשט פאַראַיאָהרען אין דער שווייץ. מיט מיין גאָטזעליגען מאַן בין איך געווען. אומעטום זענען מיר געווען. אין ציריך, מאָנטרעע, אונטערלאַקען... געזעהן דעם מאָנבלאַן... מיר דאַכט, ס'איז גאָר ניטאָ אויף דער וועלט נאָך אַזאַ לאַנד, ווי די שווייץ... ניצאַ איז אויך נישקשה, פון אַ שטעדטעל... אין מאָנטעקאַרלאָ קען מען אויך עפּיס זעהן... נאָר אַז מען וויל גוט לעבען, גוט און ביליג, זאָל מען פאָהרען אין דער שווייץ... ערשטענס — מילך... פאַר צוויי סאָן די בעסטע מילך...

— מיל פּאַרדאָן, מאַדאַם! — ענטשולדיגט זיך פאַר דער פרוי דער קאַפּיטאַליסט — מיר רעדען דאָ ניט פון דעם וועלכעס לאַנד איז בעסער אויף צו בעזעצען זיך, דאָ שמועסט מען וועגען וואָס פאַר אַ שטאַאַט מיר זאָלען גרינדען דאָ ביי אונז, אויף אונזער אינזעל.

די פרוי ווערט רויט ווי פייער, וואָרום זי פיהלט, אַז זי האָט זיך אַ ביסעל פעררעדט געגען איהר אייגענעם ווילען, די צונג האָט זיך אויפגעחאַפּט ווי אַ אונפערצוימט פערד און האָט זי אַוועקגעטראָגען צו אַלדע גיטע יאָהר. דערמיט האָט זי אונז איבערציינגט אַז חאָטש זי איז אַ מאָדערנע פרוי און האַלט זיך ווי אַ מאַנסביל, נאָר אַ פרוי בלייבט אַ פרוי...

— ענטשולדיגט מיינע הערען. אַז איך הויב אָן צו רעדען פון דער שווייץ, דערמאָן איך מיך ניט ווילענדיג אָן מיין גאָטזעליגען מאַן... איך האָב, אייגענטליך, נאָר געוואָלט זאָגען, אַז מיר געפעלט בעסער אַ פעדעראַטיווע רעפּובליק ווי אין דער שווייץ.

— און מיר געפעלט נישט ניט אייערע פעראייניגטע שטאַאַטען אין אַמעריקאַ, און ניט די פעדעראַטיווע רעפּובליק פון דער שווייץ — זאָגט דער נאַציאָ-

נאליסט. ווייסט איהר פאר וואס? ווייל ס'איז ניט נאציאנאליסטיש, ניט יודיש. מע וואלט בעדארפט צו טראכטען עפּיס אזא נאמען, וואס זאל שמעקען מיט נאציאנאליזם, וואס זאל זיין יודיש!...

— ווי באלד אז יא יודיש — רופט זיך אן דער ציוניסט — וואלט איך געזאגט מיר זאלען זיך רופען אויפ'ן נאמען פון דאקטאר הערצל...

— וואס עפּיס הערצל? — פאהרט איהם אריין דער טעריטאריאליסט — פאר וואס ניט זאנגוויל?

— ווארום אזוי! אויף הערצל'ס נאמען וואלטען מיר דאס אנגערופען: „הערצל-רעפובליק"! וואס פאר א טעם האט דאס זאנגוויל-רעפובליק?

— וואס פאר א טעם האט הערצל-רעפובליק?

— א שענער משל! הערצל איז טויט, און זאנגוויל לעבט נאך!

— נו, וואס זשע האט איהר געוואלט: זאנגוויל זאל אויך שטארבען? וואס האט ער אייך געטהון?...

— ווער זאגט דען, ער זאל שטארבען? לאז ער אייך לעבען הונדערט און צוואנציג יאהר!

— טא וואס זשע ווילט איהר?

— אויב איהר וועט קיין פאראיבעל ניט האבען — אזוי הויבט אן די זיין שטיינער איז, מיט א ענטשולדיגונג, דער „פראלעטארי", וואס האט דערווייל צוגעגרייט ניס און באנאנעס פאר'ן גאנצען עולם — אויב איהר וועט קיין פאר-איבעל ניט האבען, וואלט איך אייך זאגען מיין מיינונג. איך ווייס ניט, איך בין דאך א פראסטער מענש, אנ'ארבייטער: מיר דאכט, אז מען דארף קיין נעמס נאמען ניט. ס'איז גאנץ גענוג ס'זאל הייסען „די יודישע רעפובליק", אדער „די ערשטע יודישע רעפובליק" אדער „די ערשטע יודישע רעפובליק פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען".

דער דאזיגער פארשלאג פונ'ם פראלעטארי איז אזוי געפעלען אונז אלעמען, אז די גאנצע רעפובליק ווי איין מענש האט גענומען אפלאדירען און שרייען „בראווא!" „בראווא!"... דער סאציאליסט איז פון גרוים התפעלות, א פנים וואס מיר וועגען א רעפובליק, ניט קיין מאנארכיע, ארויפגעשפרונגען אויף א שטיין און האט אויסגעדונערט אויף זיין רוסישען דיאלעקט:

— בראטיא (ברידער)! דא זדראוסטוואויעט סוואבאדא (עס לעבע די פרייהייט)! דא זדראוסטוואויעט רעספובליקא (עס לעבע די רעפובליק)! דא זדראוסטוואויעט פראלעטאריאט (עס לעבע דאס פראלעטאריאט)! שרייט, יודען, הוררא!

— הורא!!! — חאַפּען מיר אונטער און זעצען זיך אויס אַלע דרייצעהן פאַרשטעהער פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען אַרום טיש און נעמען זיך מיט גרויס אַפּעטיט צו די זיסע באַנאַנעס מיט די פעטע ניס מיט דער פרישע ציגענמילך, וואָס דער פּראָלעטאַרי האָט אונז צוגעגרייט, און מיר פערפיהרען אַ לאַנגען שמועס וועגען דער צוקונפט, וואָס ערוואַרטעט אונזער ערשטער יודישער רעפּובליק פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען, און וועגען די סטאַטוטען רעגלען און געזעצען וואָס מע דאַרף אויס אַרבייטען, און וועגען אַ פּרעזידענט ריהרט איינער אָן די פראַגע, דאָס הייסט: וועמען זאָלען מיר מאַכען פאַר פּרעזידענט?

אַלע אויגען האָבען זיך ניט ווילענדיג אַ קעהר געטהון צום מיליאָנער, צום קאַפּיטאַליסט, און דער קאַפּיטאַליסט האָט דערפיהלט, אַז אַלע אויגען קוקען אויף איהם, האָט ער זיך אויסגעגלייכט און האָט געוואָלט עפּיס זאָגען, האָט זיך אַרויסגעחאַפּט דער סאָציאַליסט, דער איינציגער עזות-פּנים, וואָס שטעהט שטענדיג אויף דער אָפּאָזיציע קעגען קאַפּיטאַליזם, און האָט אַ זאָג געטהון אויף זיין מאָדנעם רוסיש-יודישען דיאַלעקט:

— איך פערשטעה ניט, וואָס אָזנאַטשאַיעט (בעדייט) דאָס פּערעגליאַדעווען זיך (וואָס מע קוקט זיך איבער)? מיר וועלען טהון אַזוי ווי אין אַלע פּראָגרעסיווע גאָסודאַרסטוועס (שטאַאַטען); מיר וועלען נאַזנאַטשען (בעשטימען) וויבאָרעס (וואַהלען), און וועמען דער נאַראָד (דאָס פאָלק) וועט אויסקלייבען באָלשינסטוואָם גאָלאָסאָוו (מיט די מעהרהייט), דער וועט זיין פּרעזידענט!

— אַלזאָ קלייבען מיר אַ פּרעזידענט?

— יאָ. מיר קלייבען אַ פּרעזידענט!

דאָס קלייבען אַ פּרעזידענט אויף די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפּובליק פערדינט, נאָך אונזער מיינונג, אַ בעזונדערע בעשרייבונג.

8

13 פּרעזידענטען.

דער וואָס האָט אַרומגערייזט די וועלט אַזוי ווי איך, דער וועט מיר צוגעבען, אַז די מענשהייט איז נאָך גאַנץ ווייט פון פאָלקאָמענהייט. די גרעסטע פּאַרלאַמענטען אין די פריידהסטע לענדער קאָנען זיך נישט בעָ-

רימען, אז זיי זענען נאהנט צום פאליטישען אידעאל. גערט זעהט ווי אזוי אין דעם רעפובליקאנישען פראנקרייך קאכט זיך בשעת וועהלען א פרעזידענט! אדער נעמט דאס פרייע גאלדענע לאנד אמעריקא, די דעמאקראטישע רעפובליק. וועה־וועה, וואס עס טהוט זיך אב איז א עלעקשאן יאהר! פארטייען, אינטריגעס, טעמעני האלל און נאך אזעלכע שענע זאכען, וואס א פרעמדער וועט ניט גלויבען און וועט דאס גאר נישט פערשטעהן! דער פאליטישער קאמפף פיהרט זיך אומעטום אזוי ביטער, אז מענשען פערגעסען זיך, אז זיי זענען מענשען. א ברודער שטעהט אויף קעגען א ברודער, א פאטער אנערקענט ניט זיין קינד — ס'איז הימעל עפען זיך!

וואס איז שוין דאס חידוש, וואס אין אונזערע דרייצעהן פערייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק אויף אונזערע „דרייצעהן אינזעל“ האט אזוי געקאכט, אז ס'איז געקומען צום אויסקלייבען א פרעזידענט? קודם כל האט מען בעדארפט „נאמינירען קאנדידאטען“, דאס הייסט, יעדער פון אונז, דרייצעהן ראבינזאנס, דרייצעהן קאלאניסטען, דרייצעהן פארשטעהער פון די דרייצעהן פערייניגטע שטאאטען, זאל אנרופען זיין קאנדידאט אויף פרעזידענט. נאטירליך, זענען געווען צווישען אונז פערשיעדענע פארטייען און יעדע פארטיי האט זיך געהאט איהרע אנהענגער און איהרע געגנער. למשל, דער רייכער פאבריקאנט אדער ווי מיר האבען איהם אנגערופען דער „קאפיטאליסט“ האט זיך געהאט זיין זאגענאנטע קאפיטאליסטישע פארטיי. זיינע חברים וואס האבען אגיטירט פאר איהם, זענען געווען: דער ליטוואק, אדער ווי ער האט ביי אונז געהייסען „דער ארטאדאקס“, די מאדאם (די איינציגע פרוי וואס אויף אונזער אינזעל), דער נאציאנאליסט, דער אידעאליסט און דער מאטעריאליסט. סך הכל האט ער געהאט אויף זיין זייט 5 פארשוין, וואס האבען אגיטירט מיט אלע כחות צווישען די אלע איבריגע פארשטעהער פון די דרייצעהן פערייניגטע שטאאטען. זיי זענען געווען שוין כמעט פארטיג מיט'ן פוילישען יודען פון משה רבינו'ס פאליאקען, וואס מיר האבען איהם א נאמען געגעבען דער „אסימילאנט“. און ווען זיי שלעפען אריבער אויף זייער זייט נאך א פאר שטימען, דאן איז דער קאפיטאליסט פערזארגט מיט א מעהרהייט פון 8 שטימען. אויפ'ן לעצטען פאל האבען זיי גערעכענט אויפ'ן ארבייטער, אדער ווי ער האט ביי אונז געהייסען דער „פראלעטארי“. אום צו געווינען דעם פראלעטארי אויף זייער זייט, האט די קאפיטאליסטישע פארטיי ארויסגעלאזט א פראקלאמאציע, אז ווייער פרעזידענט, דער קאפיטאליסט, וועט פערפאלגען דריי זאכען: 1) אבהיטען איינענ־

טהום; 2) קעמפפען פאר די רעליגיאָן; 3) בעשיצען די אינטערעסען פון די ארבייטער.

די דאָזיגע פראָקלאַמאַציע, וואָס איז געווען אויסגעהאַנגען אין אַלע דריי-צעהן קאָלאָניעס פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאטען, האָט אַרויסגערופען אַ שאַרפע קריטיק פון דער אָפּאָזיציע, דאָס הייסט, פונ׳ם יודיש-רוסישען סטודענט מיט׳ן שוואַרצען העמדעל, דעם „סאָציאַליסט“. ער האָט זיך אָבגעשטעלט אויף יעדען פונקט בעזונדער און האָט מיט זיין מאָדנע געמישטע יודישע שפּראַך, וואָס איז העכער האַלב רוסיש, אַזוי געזאָגט:

— איך אָבראַשטשאַיע אַייער וונימאַניע (איך ציה אַייער אויפמערקזאַמקייט) אויף דער נאַחאַלסטוואָ (פרעכהייט) פון דעם קאַפּיטאַליזם! ער וועט זאַשטשישטשאַיען (פערטהיידיגען) רעליגיע? ער וועט אָבראַניאַיען (בעשיצען) די אינטערעסען פון די ראַבאָטשעס (אַרבייטער)! דאָס איז דאָך חאָמוטיטעלנאָ דאָ גלוביני דושי (עס הערלאַנגט ביז׳ן ביין)!

און דער סאָציאַליסט האָט זיך ניט געפוילט און איז אַוועק צום „פּראָלעטאַרי“. ער האָט איהם געטראָפען סאַמע ביי דער רעכטער אַרבייט: ער האָט געמאָלקען די ציגען פאַר אַלע דרייצעהן קאָלאָניסטען. און דער סאָציאַליסט האָט מיט איהם פאַרפירט אַ געשפּרעך וועגען דעם „קאַפּיטאַליסטישעסקי סטראָי“, וואָס הערשט אויף דער וועלט און וואָס פאַראַבשטאַיעט (אונטערדריקט) גלאַווניס אָבראַזאָם (הויפטזעכליך) דאָס פּראָלעטאַריאַט. ער האָט איהם געבראַכט אַ פּרימיער (ביישפּיעל) טאַקי פון איהם אַליין, ווי אַזוי ער, איין און איינציגער אַרבייטער האָרעוועט צוועלף שעה אין מעת-לעת אויף אַלע דרייצעהן קאָלאָניעס; עמיצער זאָל זיך עס דערמאָהנען אפילו איהם קומען צו הילף!

דערויף האָט איהם דער „פּראָלעטאַרי“ געענטפערט מיט זיין פּראָסטען שמייכעל ווי זיין שטייגער איז, אַז דערויף האָט גאָט בעשאַפען אַרבייטער אויף דער וועלט — זיי זאָלען אַרבייטען...

— אויף זיך, ניט אויף יענעם! — האָט מיט איהם איינגעטענה׳ט דער „סאָציאַליסט“, און האָט איהם געלייענט אַ לעקציע וועגען „ראַזדעלעניע טרודאַ“ (איינטהיילונג פון דער אַרבייט), וועגען „אוניטשטאָזשעניע קאַפּיטאַלאַ“ (פערניכטען קאַפּיטאַל) א. ז. וו. ער האָט אַזוי לאַנג גערעדט איבער׳ן „פּראָלעטאַרי“, ביז ער האָט ביי איהם געפּועל׳ט, אַז ער זאָל פאַר׳ן קאַפּיטאַליסט ניט אָבשטימען בשום אופן.

— פאר וועמען דען זאל איך יא אבשטימען? — פרעגט דער פראלעטארי מיט זיין נאאיוויטעט, ווי געוועהנליך.

— פאר זיך אליין — ענטפערט איהם דער סאציאליסט

דער פראלעטארי הויבט אויף די אויגען.

— וואס הייסט פאר זיך אליין?

אטשען פראסטא (גאנץ איינפאך): איך קאן בעשטעהן, אז מיר זאלען האבען א פרעזידענט א פראלעטארי. איך בין דער ערשטער, וואס גיב פאר אייך מיין גאלאס (שטימע). דא זדראווסטוואויעט נאראד (עס לעבע דאס פאלק)! דא זדראווסטוואויעט פראלעטאריאט!

אזוי האט אויסגעלאזט דער סאציאליסט און געדריקט די גראבע האנד פונ'ם ארבייטער זעהר פריינדליך און איז פון איהם אוועק פיהרען זיין פראפאגאנדא אין די איבריגע קאלאניעס פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען.

וואס פאר איין איינדרוק די לעצטע ווערטער פונ'ם „סאציאליסט" האבען געמאכט אויפ'ן „פראלעטארי" איז לייכט פארצושטעלען זיך. ער האט אוועקגעשטעלט דאס אנגעמאלקענע שעפעל מילך האט זיך געחאפט מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האט זיך אזוי צולאכט, אז די ציגען האבען איהם אנגעקוקט ווי א משוגע'נעם. נאכדעם, אז ער האט זיך שוין גענוג אנגעלאכט, האט ער זיך אוועקגעזעצט, אויף א שטיין, אנגעשפארט דעם קאפ אויף ביידע הענד און האט זיך פערטראכט. וואס ער האט געטראכט קאנען מיר נישט וויסען. אפשר האט ער גע'חלום'ט מיט זיין פראסטע־קאפ וועגען דעם, אז ער, דער פראלעטארי, א פראסטער בעל מלאכה, איז טאקי פרעזידענט אויף אלע דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק? ווער וועט דעמאלט ארבייטען, רייסען באנאנעס, טרייסלען ניס, שניידען גראז, רייניגען די קאלאניעס, מעלקען די ציגען?...

די צווייטע מעכטיגע פארטיי איז געווען די אמעריקאנישע אדער די אטעאיכטישע פארטיי. דער אמעריקאנער האט ארויסגעלאזט א פראקלאמאציע מיט גרויסע אותיות, ווי אין אמעריקא, און אנגעהויבען האט זיך די פראקלאמאציע מיט שרייענדיגע פראזען, אויפ'ן אמעריקאנישען שטייגער: „ליידיעס ענד דזשענטעלמען! די ערשטע יודישע רעפובליק איז אין געפאהר! ראטעוועט די עהרע פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער רעפובליק אף איזראיל!.." ער האט געהאט אויף זיין זייט: דעם סאציאליסט, דעם טעריטאריאליסט, דעם אידעאליסט מיט'ן מאטעריאליסט, דער אסימילאנט האט איהם אויך צוגעזאגט אונטערהאלטען, בתנאי, אז עס

וועט האלטען ביי נאמינירען א קאנדידאט פון דער פוילישער פארטיי („קא־לא“), זאל דער אמעריקאנער איהם אויך אונטערהאלטען. די פוילישע „קאלא“, אדער דער אסימילאנט פון משה רבינו׳ס פאליאקען, האט זיך געהאט זיין פאר־טיי, וואס איז בעשטאנען פון איהם אליין, פונ׳ם אידעאליסט מיט׳ן מאטעריא־ליסט און פון דער מאדאם, פון דער איינציגער פרוי אויף אינזער אינזעל. גע־וואונען האט ער די שטימע פון דער פרוי נאר דערמיט, וואס ער פלעגט איהר מאכען קאמפלימענטען און זאגען, אז זי זעהט אויס ווי אן עכטע „ווארשאווי־יאנקע“, און אז די ווארשעווער פרויען זענען שען — דאס איז דאך אן אקסיא־מע, ווי צוויי מאל צוויי. די פראקלאמאציע, וואס די פוילישע „קאלא“ האט ארויסגעלאזט, האט זיך אנגעהויבען מיט „יאסנאוועלמאזשניע פאנאוויע (וואהל־געבארענע העררען)!“ און אויסגעלאזט האט זי זיך מיט דער פוילישער „עוד לא אבדה“: „יעשטשע פאלשקא ניע סגינעלא“. די פוילישע פראקלאמאציע האט ארויסגערופען א מוראדיגע אפאזיציע פון דריי שטארקע פארטייען, וואס האבען זיך צוליעב דעם פעראייניגט: די נאציאנאליסטישע, די ציוניסטישע און די טעריטאריאליסטישע. די דריי האבען צוגעצויגען אויף זייער זייט דעם ארטאדאקס (זעלבסט פערשטענדליך!) דעם אידעאליסט, דעם פראלעטארי, און האבען געארבייט מיט דער פרוי, בכדי צו געווינען אויף זייער זייט די מעהרהייט פון 7. צו בעמערקען, אז יעדער פון די דריי, וואס האבען זיך פער־איינינגט געגען דעם פוילישער פארטיי, האט געארבייט אויך פאר זיך, און דאס האט גארנישט געשטערט צו דעם, אז דער ציוניסט, למשל, זאל געהן געגען טעריטאריאליסט אויף מעסערשטעך! און צוריק דער טעריטאריאליסט, פון זיין זייט, האט געטהון כל המעגליכקייטען אבצוציהען פון דער ציוניסטישער פארטיי אלע עלעמענטען. מען דארף זיך מודה זיין, אז דער קאמפף צווישען די צוויי איז געוועזען אזוי ביטער, אז מען האט ניט געלייגט קיין כבוד איינער אויפ׳ן צווייטען, און מען האט געטהון וואס מען האט געקענט.

אפיציעל איז דער ציוניסט ארויס מיט א פראקלאמאציע אויבען אן מיט א מגן דוד און מיט א פסוק; אט אזוי:

אם אשכחך ירושלים
תשכח ימיני —
פערגעס איך דיך, ירושלים,
זאל פערגעסען ווערען מיין
רעכטע האנד!

אין דער ציוניסטישער פּראָקלאַמאַציע איז געשטאַנען אויסגערעכענט אַלע גרויסע נעמען, וואָס האָבען געאַרבייט פֿאַר׳ן ציוניזם, פֿון אברהם אָבינו ביז מנחם מענדיל אוסישקין. ער האָט ניט פֿערגעסען אויך דערמאָהנען דעם נאַציאָנאַל פֿאָנד און אונזער אייגענע „באַנק“, וואָס מיר האָבען געגרינדעט אין ארץ ישראל און אונזער כרמל וויין, וואָס האָט זיך געמאַכט בערימט אויף דער וועלט — קיין זאַך האָט ער ניט דורכגעלאָזט. און אויסגעלאָזט האָט ער מיט גפתלי הערץ אימבער׳ס נאַציאָנאַל-הימן: „עוד לא אָבדה תקותנו!“

באַלד נאָך דעם איז אַרויס דער טעריטאָריאַליסט מיט אַזאַ מין פּראָקלאַמאַציע. אויבען איז געשטאַנען אַ מאָטאָ: „די וועלט איז אונזער היים!“ און אָנגעהויבען האָט זי זיך אַזוי: „אַלטער טרוימער! טויזענד יעהריגער בעל חלומות! ווען וועסטו שוין אויפוואַכען פֿון דעם זיסען שלאָף און פֿון דיינע גאָלדענע חלומות, אין וועלכע די עוויגע טרוימער, די ציוניסטען פֿון אַלע צייטען, האָבען דיך פֿערוויגט מיט דיינע קינדער אינ׳ס אַלטען היסטאָרישען גהעטאָ? (אַ וואונק אויף זאַנגוויל׳ס בוך: „דהי טשילדרען אָף דהי גהעטאָ“). און אויסגעלאָזט האָט זיך די טעריטאָריאַליסטישע פּראָקלאַמאַציע מיט די ווערטער: „זוכט, וועט איהר געפינען!“...

די עלעמענטען אויף וועלכע דער ציוניסט האָט געקענט רעכענען, זענען געווען: דער נאַציאָנאַליסט, דער אָרטאָדאָקס (זעלבסט פֿערשטענדליך!) דער אידעאַליסט און דער פּראָלעטאַרי. אַ שטיקעל האָפֿנונג איז געווען אויף דער פֿרוי, וואָס האָט געהאַלטען מיט׳ן ציוניזם נאָר דערפֿאַר, וואָס די ציוניסטישע קאָנגרעסען פֿאָהרען זיך צונויף אין דער שווייץ (אין באַזעל). האָט דערמאָהנט איהר ניט ווילענדיג אָן איהר גאָטזעליגען מאַן, מיט וועלכען די האָט אַרומגערייזט גאַנץ אייראָפּאַ און געשטאָרבען איז ער אין לאָנדאָן. אַיינגעזונקען זאָל ווערען די דאָזיגע רויכיגע שוואַרצע נעבעל שטאָדט מיט איהרע שמוציגע גאַסען און מיט איהרע אויטאָמאָבילען, האָטש געשטאָרבען איז איהר גאָטזעליגער מאַן אייגענטליך ניט פֿון די לאָנדאָנער שמוציגע גאַסען און ניט פֿון די אויטאָמאָבילען. געשטאָרבען איז ער פֿון זיין אייגענע קראַנקהייט. און דאָ געדט אַוועק ביי איהר זעהר אַ אינטערעסאַנטע ערצעהלונג וועגען איהר גאָטזעליגען מאַן, ווי אַזוי ער האָט געקרענקט, און אויף וואָס ער האָט געקרענקט, און פֿאַר וואָס ער האָט געקרענקט, און אַזוי ווייטער.

איך האָף, אַז מיין לעזער וועט מיר מוחל זיין, איך דאַרף דאָ מאַכען זעהר אַ נעטיגע בעמערקונג, אַז די דאָזיגע פֿרוי, וואָס האָט זיך געהאַלטען ווי אַ מאַנספּערזאָן, האָט געהאַט אין זיך פֿון דעסטוועגען ניין מאָס רייד, ווי אַלע

פֿרויען, נאָר דאָס איז פֿערבייגעהענדיג. דער עיקר וואָס אונז אינטערעסירט איז דער וואַהלקאַמפף, וואָס האָט זיך אָבגעשפּיעגעלט ביי אונז אין די דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען פֿון דער ערשטער יודישער רעפּובליק.

נישט מעהר שאַנסען האָט געהאַט אויף דער טעריטאָריאַליסט. אויף זיין זייט זענען געשטאַנען נאָר דער אַטעאיסט, דער אַסימילאַנט און דער מאַטעריאַליסט. דער טעריטאָריאַליסט האָט זיך אפילו שטאַרק געדרעהט אַרום דער פרוי, נאָר ער האָט ביי איהר ווינציג וואָס גע'פּועל'ט. זי איז שוין גיכער געווען גענייגט צום ציוניזם איבער דעם וואָס מיר האָבען אָנגעוויזען אויבען. דער טעריטאָריאַליסט האָט געזעהן אַז ער האַלט שמאָל, האָט ער זיך אַ וואָרף געטהון צום קאָנסערוואַטאָר, איהם איינגערעדט, אַז די טעריטאָריאַליסטען היטען אָב שבת ניט ווינציגער ווי די ציוניסטען, און אויב עס איז דאָ אַ האָפֿנונג אויף אַ יודישע אויטאָנאָמיע, וועלען די טעריטאָריאַליסטען זי דערגרייכען פֿריהער פֿאַר די ציוניסטען, ווייל זיי האָבען אויף זייער זייט די סימפּאַטיע פֿון די רייכסטע לייט, פֿון די גרעסטע קריסטען. האָט דערזעהען דער ציוניסט, אַז דער טעריטאָריאַליסט שושקעט זיך עפּיס צו פּיעל מיט דעם אָרטאָדאָקס האָט ער זיך אַ זאָג געטהון פֿערבייגעהענדיג:

— און וואָס הערט זיך עפּיס מכּח געמישטע חתונות?..

עס ווערט, גלויב איך, קיינעם ניט וואונדערן, אַז איך וועל אייך אויסזאָגען אַ סוד, אַז דער אָרטאָדאָקס אַליין האָט אויך געהאַט חשק צו זיין פּרעזידענט אויף די דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען. און פֿאַר וואָס ניט? זיין נשמה איז פֿון קלאָטשע? און שטעלט אייך פֿאָר, ער האָט זיך געהאַט זיין פּאַרטיי. איהר וועט גאָר ניט טרעפֿען, דאָס איז געווען, ווי מען זאָגט ביי אונז: „אָבגעגעבענעס ברויט"... אַ ביסעל איז געווען אויף זיין זייט דער נאַציאָנאַליסט, נאָר פֿעסטער פֿון אַלע איז געשטאַנען פֿאַר איהם די פרוי! נו, האָט איהר זיך גערעכט? איהר שטימע האָט ער געוואונען דערמיט, וואָס ער האָט איהר אויסגערעכענט ווען און אין וואָסער טאָג זי האָט יאָהרצייט נאָך איהר נאָטזעליגען מאַן... אויף דעם פּראָלעטאַרי האָט ער געוואונען אויף זיין זייט: איהם האָט ער גענומען מיט גאָט, מיט יענער וועלט, מיט'ן גיהנם און מיט'ן גן-עדן. ער איז שוין געווען מיט איהם כמעט פֿאַרטיג, האָט אָנגעשמעקט דער עזות פּנים, דער סאָציאַליסט, און האָט זיך פֿעראייניגט מיט'ן אַטעאיסט און מיט'ן אַסימילאַנט און מען איז אַרויס מיט איין עפֿענטליכע אַטאַקע געגען דער פֿינסטערע מאַכט פֿונ'ם קלעריקאַליזם.

— דאַלאַי טשאַרנאָסאָטענצעוו (ניטער מיט די שוואַרצע מאַהאָניקעס) — האָט אויסגערופען דער סאָציאַליסט און איהם האָבען אונטערגעהאַלטען אַלע פּראָגרעסיווע עלעמענטען.

דאָ מוז איך זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען זיך אַליין. איהר וואונדערט זיך, פאַר וואָס האָב איך ניט געשטעלט מיין קאַנדידאַט אויף פּרעזידענט? ערשטענס, האָב איך מיך, אַלס שריפטשטעלער, געוואָלט האַלטען פון דער וויטען פון יעדען פּאָליטישען קאַמפּף, און צווייטענס, מוז איך מיך מודה זיין, אַז איך האָב געזעהען גאַנץ גוט, אַז איך האָב ווינציגער שאַנסען פון אַלע אַנדערע קאַנדידאַטען, איך בין נישט קיין געגאַרטער מענש, איך וויים אַז אַלע מיינע קאָלעגען האָבען מיך פיינט (מען האָט נישט ליעב קיין שריפטשטעלער, ובפרט אַ הומאָריסט, וואָס בייסט און לאַכט און מאַכט לאַכעריג; אמת, זיי אַלע חנפה׳נען מיר, מאַכען מיר קאָמפּלימענטען, לויבען מיינע פעליעטאָנען אין טאָג אַריין, אפילו די וואָס האָבען נאָך ניט געלייענט... איך וויים אָבער, אַז ס׳איז פאַלש. זיי חנפה׳ען מיר הערפאַר, ווייל זיי האָבען פאַר מיר מורא, איך זאָל זיי ניט בעשרייבען אויף די בלעטער, פאַר בעשרייבען ציטערן זיי ווי פאַר׳ן מלאך המות! זיי האָבען ליעב, אַז מען בעשרייבט, נאָר י ע נ ע ם, נישט זיי...) בקיצור, איך האָב מיין קאַנדידאַט אַראָבגענומען.

דער סוף איז געווען, אַז ס׳איז געקומ[ע]ן צום וועהלען אַ פּרעזידענט אויף די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפּובליק, האָט זיך אַרויסבעוויזען, אַז אויפ׳ן צעטעל שטעהען אַלע דרייצעהן פאָרשטעהער פון אַלע דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען. דאַן איז אויפגעשטאַנען איינער פון אונז (בעמערקט, איך זאָג ניט, אַז דער איינער בין איך געווען; איך רעכען, אַז דער לעזער וועט שוין אַליין פערשטעהן ווער איז געווען דער איינער...) און האָט זיך אָנגערופען צום עולם בזה הלשון:

— מיינע דאַמען און הערען! שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר זינט מיר האָבען פערלאָרען אונזער אייגען לאַנד, זינט מיר האָבען אויפגעהערט צו עקזיסטירען אַלס אַ מלוכה. האָבען מיר אין דער צייט אויפגעהערט צו זיין אַ פאָלק? ניין! מיט וואָס פאַר אַ כח האָבען מיר זיך געהאַלטען ביז אַהער? איך וויים ניט! מיט וואָס פאַר אַ כח וועלען מיר זיך האַלטען ווייטער? איך וויים ניט! וואו איז געווען ביז אַהער אונזער טעריטאָריע? וואו איז געווען ביז אַהער אונזער פאָטערלאַנד? וואו איז געווען ביז אַהער אונזער היים? איך וועל אייך זאָגען: אונזער טעריטאָריע זענען מיר אַליין. אונזער פאָטערלאַנד איז אונזער היסטאָריע. אונזער היים איז דאָס גרעסטע סאָציאַלע אידעאַל, וואָס די פּריהע-

ריגע נביאים האבען עס געזאָגט און שפּעטערדיגע האבען עס גענבואיט, און מקוים וועט דאס ווערען אם ירצה השם אז משיח וועט קומען... אין דעם, וואס יעדער פון אונז דרייצעהן וויל זיין פּרעזידענט פון די פעראייניגטע שטאאטען לערען איך אָפּ, אז קיינער פון אונז דרייצעהן וויל זיך ניט אונטערגעבען, זיך בעקעמפפען פּנים צוויטען. פאראן א יודיש שפּריכוואָרט: „דו ביזט ניט מיין נגיד, איך בין ניט דיין קבצן“. ברידער! מיר זענען דאָ דרייצעהן! דרייצעהן זענען מיר געווען אויף'ן שיף, דרייצעהן האט אונז געטראָגען דער ים, דרייצעהן זענען מיר ארויסגעוואָרפען געוואָרען אהער אויף דער „דרייצעהן אינזעל“ און געגרינדעט דרייצעהן קאָלאָניעס, דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען. עס פרעגט זיך פאר וואס זאל ניט זיין יעדער פאָרשטעהער א פּרעזידענט אין זיין שטאאט? דרייצעהן עמיגראנטען, דרייצעהן ראָבינזאָנס, דרייצעהן קאָלאָניסטען, דרייצעהן פאָרשטעהער פון דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען, דרייצעהן פּרעזידענטען! עס לעבען די דרייצעהן פּרעזידענטען פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יודישער רעפּובליק. הורראַ!!

— הורראַ! וויוואט! הידד! הורראַ! האָך! דאַ זדראַווסטוואוייעט ראַחענסטוואָ (עס לעבע די גלייכהייט)!

אַזעלכע געשרייען האָבען זיך געלאָזט הערען פון די דרייצעהן פּרעזידענטען אויף פערשיעדענע לשונות (עס האָט נאָך געפעלט דאָס וואָרט „באַנזאַי“!) און דערמיט שליסט זיך די פערזאַמלונג און מיר פערלאָזען דעם „פּאָליטישען קלוב“ ביז מאָרגען. עס שטעהט אונז פאָר נישט מעהר ווי אויסאַרבייטען אַ קאָנסטיטוציע, אָדער סטאַטוטען צו די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען. דאָס גיט דעם לעזער אַ האָפנונג, אַז אם ירצה השם נאָר אין גיכען ווערען מיר פאַרטיג מיט אַלע אונזערע בעשרייבונגען פון דער ערשטער יודישער רעפּובליק.

ג.

13 קאנסטיטוציעס.

„אַ פּאָליטיקער איז אַ שכור“. אַזוי האָט געזאָגט אַמאָל נאַפּאָלעאָן באָנאַפּאַרט, פירסט ביסמארק, אָדער אַנאַנדער גרויסער מענש. „לאָז דו זיך אַריין אין פּאָליטיק — גיב אויף דיינע ביזנעס“, אַזוי האָט געזאָגט אַ פּראָסטער בשר ודם, אַ ביזנעס מאַן וואָס האָט זיך פאַרשכור'ט אין פּאָליטיק,

געשכורט מיט אלע שכורים און איז געווארען א פראסטער שכור. איך שרייב מיך אונטער מיט ביידע הענד סאי אונטער דעם, וואס האט געזאגט נאפאלעאן אדער ביסמארק, סאי אונטער דעם וואס האט געזאגט אט דער בזונעם מאן...

איך בעט אייך, לאמיר זיך קארשט נעמען גוט בעטראכטען אונזער לאגע נאך אמאל און נאך אמאל: דרייצעהן פארשוין, דרייצעהן רייזענדע, דרייצעהן פערשיעדענע מענשען פון דרייצעהן פערשיעדענע בעשעפטיגונגען, לאזען זיך אין וועג אריין, פאהרען אין דרייצעהן פערשיעדענע פונקטען, אויף איין שיף; פלוצים הויבט זיך אויף א שטורעם, צוברעכט דאס שיף אויף שטיקלעך, חאפט זיי אונטער דער ים און ווארפט זיי ארויס אלע דריי־צעהן אויף איין אינזעל, וואו זיי געפינען פון כל טוב: ערשטענס, היילען אויף צו בעשיצען זיך פון דער זון בייטאג און פון קעלט ביינאכט. צווייטענס, בוימער אויף וועלכע עס וואקסען פעטע ניס און זיסע באנאנעס. דריטענס, א פליסענדעס וואסער, לויטער ווי קרישטאל, און אלס א צוגאב שלאגען זיי זיך אן אויף א גאנצע טשערעדע מיט ציגען. וואס לאזען זיך מעלקען! דאכט זיך, אין פלוג, וואס פעהלט אזעלכע דרייצעהן ראבינזאנס? וואס געהט אונז אב, למשל, אז עסען און טרינקען האבען מיר; ארבייטען דארפען מיר ניט; לופט האבען מיר אזעלכע, וואס דאס בעסטע קוראָרט פערמאגט דאס ניט; א ים אויף צו באדען זיך, א וואלד אויף צו שפאצירען, בערג אויף צו קלעטערען, בלומען אויף צו שמעקען, און א בלויער הימעל איז איבער אונזערע קעפּ און א פרעכטיגע זון ווארעמט אונז בייטאג, און א העל זילבערנע לבנה לייכט אונז ביי נאכט, קיין דאגות פרנסה טראגען מיר ניט, מקנא זיין איז ניטא וועמען, צאהלען ציגזען זענען מיר פטור, קיין געלד דארפען מיר ניט, מורא האבען איז ניטא פאר וועמען, פון מיליטער, פאליציע, מלחמות ווייסען מיר ניט, דעם רעש מיטין טומעל פון דער וועלט הערען מיר ניט, חאפען זיך, לויפען, פאהרען, פליהען — האבען מיר ניט וואהין, — וואס פעהלט אונז?

אנדערע אויף אונזער ארט וואלטען זיך, ווי די אמת׳ע ראבינזאנס, מסתמא אוועקגעלאזט אויספארשען אונזער נייע טעריטאריע אין דער לענג און אין דער ברייט, זעהן וואו מיר געפינען זיך אין דער וועלט און וואס מיר האבען צו טהון, ניין זבעדארף זיך אונז פערגליטען קאלאניזירען דאס לאנד, דאס הייסט, איינטהיילען זיך אין דרייצעהן בעזונדערע קאלאניעס, בעזעצען זיך אויף דרייצעהן פעראיינינגטע שטאאטען, וועהלען דרייצעהן פרעזידענטען

און נעהמען זיך אויסארבייטען א פאסענדע קאנסטיטוציע פאר די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק — מיט איי־נעם ווארט, עס האט זיך אונז פערגלוסט מאכען פאליטיק! וואס זאל מען טהון? גאט האט שוין אזוי בעשאפען די וועלט, דאס הייסט, ניט די וועלט, נאר דעם מענשען אז ער זאל קיינמאל ניט זיין צופריעדען מיט דעם וואס ער האט, ער זאל תמיד נור וועלען שטרעבען ווייטער, העכער און בעסער... מענשען געלעהרטע רופען דאס אן פראגרעס און זאגען, אז אהן דעם קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען. מיר ווילען קיינעם ניט איבערשפארען און מיט געלעהרטע מענשען פאלעמיזירען אודאי ניט. זיי זאגען פראגרעס, מסתמא ווייסען זיי בעסער... מיר גיבען דא איבער נאר פאקטען, פאקטען און פאקטען!

אלזא, איז געבליעבען, אז מיר, דרייצעהן אויסגעוועהלטע פרעזידענ־טען פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק, זאלען אלע איינאיינעם פערזאמלען זיך אין א בעשטימטער צייט אויף א בעשטימטען פלאץ, אין „פאליטישען קלוב" דאס הייסט, אונטער א בוים, אויפ'ן בארג פון אונזער „דרייצעהן אינזעל", און דארט זאלען אויס־געארבייט ווערען די סטאטוטען, די גרונד־געזעצע פון דער ערשטער קאנ־סטיטוציע פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יו־דישער רעפובליק, און גאנץ נאטירליך, אז יעדער פון אונז איז געקומען צו דער בעשטימטער צייט אין „פאליטישען קלוב" אריין מיט זיין פלאט־פארמע, מיט זיין קאנסטיטוציע. דרייצעהן פרעזידענטען — דרייצעהן קאנ־סטיטוציעס.

צום אלעם ערשטען איז ארויס דער פאבריקאנט אהער, ווי מיר האבען איהם א נאמען געגעבען, דער „קאפיטאליסט". ער האט אויסגעארבייט א פראָ־יעקט פון משונה מאדנע „פרייהייטען", וועלכע מיר גיבען דא איבער פינקטליך, ווי זיי זענען געווען אויפגעגעבען פאר אונז אינ'ם „פאליטישען קלוב" אט וואס איז געשטאנען אינ'ם קאפיטאליסטישען פראיעקט:

1) אלע בירגער פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק זענען אנערקענט אלס „פרייע בירגער".

2) די פרייע בירגער פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען ווע־רען איינגעטיילט אין דריי פרייע קלאסען: בירגער 1־טע קלאסע, ביר־גער 2־טע קלאסע און בירגער 3־טע קלאסע.

3) די בירגער 1-טע קלאַסע זענען פריי צו עסען און טרינקען און שלאָפען.

4) די בירגער 2-טע קלאַסע זענען פריי צו יעדער צייט אַמוזירען די בירגער 1-טע קלאַסע מיט אַ שמועס, דערצעהלען זיי קורצע מעשיות, אַמאָל אַן אַנעקדאָט, אַ וויץ ווער עס קאָן, מיט איינעם וואָרט, די בירגער 2-טער קלאַסע זענען פריי אַכטונג געבען, אַז די בירגער 1-טע קלאַסע זאָל שטענדיג זיין אַנגענעהם.

5) די בירגער 3-טע קלאַסע זענען פריי צו אַרבייטען אויף די בירגער 1-טע און 2-טע קלאַסע.

6) זיי, די בירגער 3-טע קלאַסע, קאָנען פראַנק און פריי אַרויסזאָגען זייערע מיינונגען אין דער צייט, ווען מען פרעגט ביי זיי.

7) אַז עס פעהלט זיי עפּיס אַ זאַך, אָדער זיי נויטיגען זיך אין אַן־עצה, זענען זיי פריי זיך צו ווענדען צו די בירגער 1-טע קלאַסע אָדער צו די בירגער 2-טע קלאַסע.

8) טאָמער געפעלט זיי עפּיס ניט, זענען זיי פריי צו דענקען ווענען דעם וואָס זיי ווילען. און אַזוי ווייטער.

עס פערשטעהט זיך, אַז די אָפּאָזיציע האָט דעם „בורזשואַזנעם" פּראָיעקט פערוואָרפען מיט פולע אייער. די אָפּאָזיציע מיינט מען דעם סטודענט מיט'ן שוואַרצען העמדעל, אָדער ווי מיר האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען: דער „סאָציאַליסט". ער האָט צושלאָגען אויף דעם „היפּאָקריטישען" פּראָיעקט פונ'ם אָרטאָדאָקס, וואָס האָט אַרויסגעשטעלט אינ'ם ערשטען פונקט דעם „הייליגען שבת". ער האָט פערוואָרפען אויך די אַלע איבריגע פּראָיעקטען, אויף יעדען איינציגען אויסגעזוכט אַן אַנדער חסרון: דער איז צו „נאַציאָנאַליסטיש", דער איז צו „מאַטעריאַליסטיש". די צוויי קאָנסטיטוציעס פונ'ם ציוניסט מיט'ן טעריטאָריאַליסט האָט ער געמאַכט אויסצודרעהען, און האָט אויפגעגעבען זיין אייגענעם „סאָציאַליסטישען" פּראָיעקט. אַרויסגענומען פון אַלע בעסטע קאָנסטיטוציעס פון אייראָפּאַ און אַמעריקאַ.

ליידער איז אָבער דער פּראָיעקט אויך דורכגעפאַלען, נישט אַזוי צוליעב דעם וואָס די סאָציאַליסטישע קאָנסטיטוציע איז געווען אַזוי שלעכט, ווי צוליעב דעם, וואָס יעדען פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען האָט זיך זעהר געוואָלט, אַז נאָר זיין קאָנסטיטוציע זאָל דורכגעהן. ביז עס איז געקומען צום שריפטשטעלער, דאָס הייסט, צום פערפאַסער פון די דאָזיגע בעשרייבונגען.

דער לעזער האט שוין געדאט די געלעגענהייט וויפיל מאל זיך צו איבערצייגען, אז מיר זענען ווייט פון בעריהמעריי. נאר דארט, וואו מען שרייבט אמת׳ע, ניט קיין אויסגעטראכטע, געשיכטען, מאר מען קיין זאך נישט פארלייקענען. איך מוז אייך זאגען, אז מיין פראיעקט איז אנגענומען געוואָרען מיט גרויס ענטהוזיאזם און זעלטענעם אפלויז, נישט מחמת ער איז געווען אזוי אָריגינעל, נאר איבער אַנאַנדער זאך. איך, פערשטעהט איהר מיך, בין דערגאַנגען אַ סוד, אז אויב איהר ווילט זיין פאפולער אין דער וועלט מוזט איהר יוצא זיין לכל הדעות, דאָס הייסט חלילה קיינעם ניט שמייכלען, נאָר קיינעם ניט אָנגרייפען, נישט אָנריהרען חלילה קיינעמ׳ס כבוד. גלויבט מיר, ליעבער פריינד, איך האָב עס ניט אויסגעזויגען פונ׳ם פינגער, איך זאג עס פון מיין ערפאהרונג. וואָס איך האָב זיך אָנגעזעהען און אָנגעהערט אין דער גאַנצער צייט וואָס איך האָב זיך געפונען אין די 13 פעראייניגטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק. נאָך לאַנגע נאָכדענקענישען און הקירות מיט זיך זעלבסט, בין איך געקומען צו דער פעסטער איבערצייגונג אז וואָס מעהר איהר ווילט דורכזעצען אַייערע אַ אידעע, דעסטאָ מעהר דאַרפט איהר אָננעהמען יענעמס אידעע, און טאָמער וועט איהר זיך אַריינריידען „קעמפפען” פאַר דער אידעע זאָלט איהר וויסען, אַז איהר וועט קריגען געבראָכען די ביינער און די גאַנצע וועלט פאַר שונאים.

הכלל, אין וואָס איז בעשטאַנען מיין פראָיעקט? מיין פראָיעקט איז בעשטאַנען אין דעם, אַז אַלע פראָיעקטען פון אַלע פרעזידענטען פון אַלע דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען זענען גוט, וואָהל און שעהן און פיין און מיר זענען מחויב זיי אַלע אָננעהמען. נאָר אַזוי ווי ס׳איז אוממעגליך אָנצונעהמען דרייצעהן קאָנסטיטוציעס מיט אַמאָל, לכן לעג איך פאָר מען זאָל אַרויסנעהמען פון יעדענס פראָיעקט איין פונקט און מע זאָל מאַכען אַ געמישעכטס, אַ מין קאָמפאָט, איך וואָלט געזאָגט, אַ צימעס פון קאָנסטיטוציעס. דער דאָזיגער אָריגינעלער פראָיעקט איז אַזוי געפעלען געוואָרען דעם עולם, אַז ניט נאָר מע האָט מיך בעשאָטען מיט דונערנדע אַפלאָדיסמענטען, יעדער האָט געהאַלטען פאַר אַ חוב צוגעהן צו מיר און דריקען מיר די האַנד און דאַנקען פאַר די גרויסע ניצען, וואָס איך ברענג די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפובליק. איינער פון זיי, עס שיינט מיר, דער אידעאַליסט, איז מיר געפאַלען אויפ׳ן האַלז און האָט מיך אויש אַרומגעחאַפט קושען, און אויב עס האָט זיך מיר ניט אויסגעוויזען, זענען זיינע אויגען געווען בענעצט מיט טרעהרען... אויך די מאַדאַם, די

איינציגע פֿרוי אין די פֿעראייניגטע שטאַאַטען אויף אונזער אינזעל, איז צו־געגאַנגען צו מיר און מיט זעהר אַ פֿרײַנדליך שמייכעלע, וואָס נאָר פֿרויען זענען דערויף פֿעהיג, האָט זי מיך אַ פֿראַגע געטהון: אויב איך קלער לאַנג אויף מײַנע אידעען, אָדער זיי ווערען געבאָרען בײַ מיר אין קאָפּ עקספּראָמט, מאָ־מענטאַל?.. נאַטירליך, האָב איך איהר געענטפֿערט צווייזייטיג, דאָס הייסט, איך האָב איהר ערקלעהרט, אַז עס קומט מיר אָן אַ געדאַנק, בעטראַכט איך איהם פֿריהער פֿון אַלע זייטען און נאָכדעם ערשט זאָג איך איהם אַרויס מיט אַמאָל, עקספּראָמט... מיט מײַן ענטפֿער איז די מאַדאַם, ווייזט אויס, געבליבען העכסט צופֿריעדען און האָט מיר געשענקט זעהר אַ ליעבליך חניעוודיג שמייכעלע, און אין איין וועגס האָט זי בעוויזען איהרע געזונדע שעהנע ווײַסע צייהן פֿונים בעסטען דאַנטיסט אין פּאַריז בולעוואַרד דעז איטאַליען נאָמערא סאַן סואַסאַנט עקנז... (165)

אַצונד איז געבליבען נאָר איין זאַך: מע זאָל דאָס געמישעכטס, אָדער דעם צימעס פֿון די דרײַצעהן קאָנסטיטוציעס אַרויסגעבען אויף פּאַפּיער און פֿערעפֿענטליכען דורך אַ מאַניפֿעסט אָדער אַ צירקולאַר. ווי עס פֿיהרט זיך אומעדום אויף דער גאַנצער וועלט. ווער זאָל זײַן דער פֿערפֿאַסער פֿון דעם מאַניפֿעסט אָדער פֿון דעם צירקולאַר? פֿערשטעהט זיך, אַז איך, דער איינ־ציגער שריפֿטשטעלער אין די דרײַצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען פֿון דער ערשטער יודישער רעפּובליק. צײַט האָט מען מיר געגעבען דערויף גאַנצע דרײַ טאָג. מײַנע קאָלעגען האָבען זיך בעגאַנגען מיט מיר זעהר מענשליך. זיי האָבען געזאָגט, אַז מע טאָר אויף איין מאָן ניט אַרויפֿוואַרפֿען קיין צו פֿיעל אַרבייט. פֿאַר'ן צושיידען זיך האָבען מיר פֿערביסען מיט ניס, באַנאַ־נעס און פֿערטרונקען מיט פֿרישע ציגענמילך וואָס דער איינציגער אַרבײַ־טער, אָדער ווי מיר האָבען איהם גערופֿען, דער „פּראָלעטאַריי", האָט אונז אונטערגעטראָגען. געוויינטליך, איז דערבײַ געהאַלטען געוואָרען אַ פּאָר דרשות. פֿריהער פֿון אַלעמען האָט גערעדט דער קאַפּיטאַליסט. בײַדע האָבען זיך, ווי אַלע מאָל געשפּיגעוועט מיט ווערטער. נאָך איהם האָט „געספּיטשט" דער אַמעריקאַנער, אָדער ווי ער האָט זיך געהייסען בײַ אונז, דער „אַטעאיסט". ער האָט פֿערלייגט אַ פֿינגער אין דער זייט פֿון זײַן קעסטעלדיגע זשילעט און דורכגעפֿיהרט אַ פּאַראַלעל, אַ פֿערגלײַכונג צווישען אונזער „קאָנ־סטיטושאָן" און צווישען דער „קאָנסטיטושאָן" פֿון דהי יונייטעד סטייטס אָף אַמעריקאַ. ער האָט אויסגעלאָזט זײַן טאָאַסט מיט פֿאָלגענדע ווערטער:

— לײדיס ענד דזשענטעלמען! איך הויב מײַן טאָאַסט פֿאַר דער קאָנ־

סטיטושאָן אָף דהי יונייטעד סטייטס אָף דהי פוירסט דשואיש רעפובליק אָף דהי טהוירטין איילאנד אָף איזראַיל!

נאָך איהם האָבען „געשפּראָכען" נאָך אַ פּאָר פּרעזידענטען, פֿאָרשטעהער פֿון די דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען, נאַטירליך, יעדער פֿון זיין אייגענעם שטאַנדפּונקט: דער ציוניסט פֿון ציוניסטישען, דער טעריטאָריאַליסט פֿון טעריטאָריאַליסטישען שטאַנדפּונקט, איטליכער האָט געפֿונען דאָס, וואָס ער האָט געזוכט. למשל, דער אַסימילאַנט, אָדער פּוילישער יוד פֿון משה רבינו'ס פּאָלאַקען, האָט מיטגעטהיילט די יאַסנאָ-וועלמאָזשנע פּרעזידענטען זיין צופֿריעדענהייט, וואָס די קאָנסטיטוציע פֿון די דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען דערמאָנען איהם אָן דעם גרויסען אַלטען פּוילישען סיים מיט אַלע זיינע פֿיינע סטאַטוטען... דאָס האָט ניט געשאַדט דעם נאַציאָנאַליסט צו טרינקען פֿאַר דער טיעפֿער יודישער נאַציאָנאַליסטישער אידעע, וואָס לייכט זיך דורך אין אונזער קאָנסטיטוציע... דער לעצטער רעדנער איז געווען, זעלבסטפֿערשטענדליך, דער פּראָלעטאַרי.

און דער עולם איז אויפֿגעשטאַנען, און מען איז שוין גרייט געווען צו געהן אַהיים, איטליכער אונטער זיין ווייִנשטאָק און אונטער זיין פֿייגענבוים,— פּלוצים פֿאַלט מיר איין אַ פֿראַגע צו טהון ביים עולם: אין וואָס פֿאַר אַ לשון זאָל געשריבען ווערען דער מאַניפֿעסט, אָדער דער צירקולאַר פֿון אונזער קאָנסטיטוציע?

ווי אַ שטיין אַז ער פֿאַלט אַריין אין וואַסער, בעשאַפֿט אַרום זיך אַ ראָד נאָך אַ ראָד, אָהן אַ שיעור רעדער, אַזוי איז געווען די דאָזיגע שפּראַךְ-פֿראַגע, וואָס איך האָב אומגערן אַ וואָרף געטהון אין פּובליקום. עס האָט זיך אויפֿגעהויבען גאָר איבער אַ נייעס אַ שטורם, אַ מלחמה, אַ קאָכעניס, אַ געשריי מיט אַ געפּילדער ביז'ן הימעל אַריין.

וואָס עס איז געוואָרען וועגען די פֿראַגע פֿון די שפּראַכען וועל איך אייך ערצעהלען מאָרגען.

ח.

18 לשונות.

דער אַלטער חומש (ביבעל) דערצעהלט אונז אַ שיינע מעשה, ווי אַזוי מענשען האָבען אַמאָל פֿערטראַכט צו בויען אַ טורעם, וואָס זאָל גרייכען ביז'ן

הימעל, האָט דאָס גאָט פערדראָסען, און ער האָט!
און זיי וואָבען אויפגעהערט איינעם דעם אַנדערען צו פערשטעהן.

דאָס זעלבע איז געווען אויך מיט אונז, דרייצעהן ראַבינזאָנס אויף אונזער „דרייצעהן־אינזעל“, האַכט מיר, אַז דרייצעהן מענשען וואָס געהערען צו איין פאָלק, זיי מעגען זיין פון פערשידענע לענדער, וואָלטען געמעגט האָבען איין שפּראַך, זייער אייגענע שפּראַך. איך שטעל מיר פאָר דרייצעהן קינדער פון איין פאָטער האָבען פערלאָזט זייער פאָטער׳ס הויז, זיך אַוועקגעלאָזט אין פערשידענע לענדער און זענען אין אַ צייט אַרום געקומען צוריק, ווי אַזוי וועלען זיי זיך קאָנען אויפרעדען צווישען זיך, אַז ניט אויף זייער מוטער־שפּראַך, אין דער שפּראַך פון זייער היים? עס וועט דאָך זיי ניט איינפאַלען אַזאַ משוגעת, אַז זיי זאָלען רעדען צווישען זיך אויף דרייצעהן פערשידענע שפּראַכען? איז דען מעגליך, אַז יעדער איינציגער פון זיי זאָל זיין געצוואונגען צו פערשטעהן אַלע דרייצעהן לשונות?...

אָט אַזעלכע טרויעריגע מחשבות זענען מיר געקומען אויפ׳ן זינען אין דער צייט וואָס ס׳איז אַרויסגעשוואומען ביי אונז די פראַגע: אין וואָסער שפּראַך עס זאָל געשריבען ווערען די קאָנסטיטוציע פאַר די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפּובליק?

צום ערשטען איז אַרויסגעטראָטען, ווי אַלע מאָל דער רייכער פאַבריקאַנט, אָדער ווי ער איז געווען בעאַרבייט ביי אונז אונטער דעם נאָמען „דער קאַפּיטאַליסט“, אַ יוד פון די זאָגענאַנטע דייטשע יהודים (מיט אַ פּתח אונטער דעם יוד). ער האָט אַרויסגעשפּראָכען זיין גרויסע בעוואונדערונג, וואָס מען האָט די שפּראַך געמאַכט ביי אונז פאַר אַ פראַגע. ווער ווייסט דאָס ניט, האָט ער געזאָגט, אַז אונזער שפּראַך איז געווען און עס וועט זיין די ריינע, די אַלטע, די שענע, די רייכע דייטשע שפּראַכע? ווי אַזוי דען וועלען מיר „שפּרעכען“ אַז ניט דייטש?

איז אויפגעשטאַנען דער שטענדיגער געגנער פונ׳ם קאַפּיטאַליסט, דער סאָציאַליסט, דאָס הייסט דער יודיש־רוסישער סטודענט מיט׳ן שווארצען העמדעל, און האָט זיך אָנגערופען אויף זיין געמישטען יודיש־רוסישען דיאַלעקט:

— וואָפּערוויך (ערשטענס), סאָמניעוואַיע איך זיך (צווייפעל איך) אויב אַלע פערשטעהען ופּאָלניע (פאָלקאָם) די דייטשע שפּראַך, און וואָטאָריך (צווייטענס), בין איך אובעזשדיאָן (איבערצייגט) אַז די באַלשינסטוואָ (מעהרהייט) פון אונזערע סאָבראַניע (פערזאַמלונג) זענען נאַ סטאָראָניע (אויף דער

זייט) פון דער רוסישער שפראך, עס איז ביי מיר קאק דוואשדי דווא (ווי צוויי מאל צוויי)!

— פשעפראשאם (האט קיין פאראיבעל)! שפרינגט ארויס דער אסימי־לאנט פון משה רבינו׳ס פאליאקען. — איך פראטעסטיר געגען דער שפראך פון די מאסקאוויטער! מיינע יאסנאוועלמאזשנע קאלעגען פרעזידענטען זאלען מיר פאלגען, וואלטען זיי אויסגעקליבען נור די פוילישע שפראכע, די שפראכע זויף וועלכער דער גרויסער מיצקיעוויטש האט געשריבען זיין „פאן טאדעאוש“...

— מערסי באקו (א שענעם דאנק)! — שטעלט ארין איהר װארט אויף די מאדאם, די איינציגע פרוי אויף אונזער אינזעל. — ווער וועט פערשטעהן אייער מיצקעוויטשעס שפראך? אונזער שפראך דארף זיין נאך מיין מיינונג די פראנצויזישע, די דיפלאמאטישע וועלט־שפראכע. וואס קען זיין שענער ווי אז מען רעדט פראנצויזיש? אומעטום, וואוהין איהר קומט אין א געזעלשאפט, וואס פאר א שפראך הערט איהר רעדען? פראנצויזיש. קליינע קינדער אז איהר הויבט אן צו לערנען רעדען, וועלכע שפראך לערנט איהר זיי? די פראנ־צויזישע! מעסיע! פארלע פראנסע, סיל וואו פלע! מיינע הערען! רעדט פראנצויזיש!

— מיסטער טשערמאן! ליידיעס ענד דזשענטעלמען! — אזוי האט אנ־געהויבען דער אמעריקאנער אטעאיסט זיין „ספיטש“ געלאסען, מיט א פינגער אונטערן קעסטעלדיגען וועסטעל און מיט איין פוס פאריסען, ווי אלע מאל. — איך וועל אייך בעטען איהר זאלט מיר עקסקיוזען (מוחל זיין), איך וועל פערנעדמען אייער צייט מיט סטאטיסטיק. ביי אונז אין אמעריקא זאגען מיר: טאים איז מאני — צייט איז געלד. ליידיעס ענד דזשענטעלמען! וועלכע שפראכע ווירד אם מעהרסטען גע׳יוזט (גענוצט) אויף דער וועלט? די ענג־לישע! עס איז מעהר ווי בעוואוסט אז דריי פערטעל פון דער גאנצער מענש־הייט ספיקען (רעדען) ענגליש. אונטער זיי רעכענט זיך זעקס הונדערט מיליאן אין די יונייטעד סטייטס אף אמעריקא.

— פון וואנען האט זיך גענומען צו אייך זעקס הונדערט מיליאן אין אמע־ריקא? אויף וויפיל מיר איז בעוואוסט פון דער געאגראפיע צעהלען די פער־איינינטע שטאאטען נישט מעהר ווי...

אזוי האט זיך אנגערופען איינער פון אונז (מיר דאכט, אז דאס בין איך געוועזען), איך האב געמיינט אז מיין אמעריקאנער וועט ניט וויסען וואו אהינצו־צומהין זיך פאר בזיון, צום גליק האט ער מיר גאר געמאכט דעם גרעסטען בזיון.

האט א קוק געטהון אויף מיר פון אויבען אראב און נישט ארויסנעהמענדיג דעם פינגער פון דער קעסטעלדיגער זשילעט, מאכט ער צו מיר מיט א שמייכעלע:

מיסטער! איהר וועט מיר עקסקיוזען וואס איך וועל אייך זאגען, נעהמט אייער געאגראפיע און ווארפט זי אריין אין ים אריין. אייער געאגראפיע ווייס אזוי פיעל וויפיעל איהר און איהר אזוי פיעל וויפיעל אייער געאגראפיע. פון וואנען שטאמט אייער געאגראפיע? פון יוראפ? אלל רייט!..

זינט גאט האנדעלט מיט עזות-פנים'ער האט ער נאך אזא אזעלכע עזות-פנים נישט בעשאפען. איך האב זיך שיעור נישט בעגראבען אויפ'ן ארט, ווארום אלע אויגען האבען געקוקט אויף מיר, און אויף אלע פנים'ער האט זיך צו-גאסען א שמייכעלע. עס איז מיר געבליבען נור איין זאך: פערבייסען די ליפען און מאכען א שוויי...

און דער אמעריקאנער דזשענטעלמען האט דערווייל פארטגעזעצט זיין סטאטיסטיק און האט „געספיקט" וויטער, געשאסען מיט מיליאנען, זיך אפילו קיין קרים ניט געטהון, לויט זיין סטאטיסטישען חשבון האט בעדארפט אויס-קומען, אז ארום און ווענען פארהאן מענשען אויף דער ערד א מיליארד צוויי הונדערט מיליאן, אונטער זיי צעהלען זיך ענגליש שפרעכענדע אמערי-קאנער זעקס הונדערט מיליאן, אין ענגלאנד פיער הונדערט מיליאן, אין אינדיען אכט הונדערט מיליאן, אין אויסטראליען דריי הונדערט מיליאן, אין יוראפ און אין אנדערע לענדער צוויי הונדערט מיליאן, סך הכל ארום און ווענען ענגליש-שפרעכענדע כמעט צוויי מאל אזוי פיעל וויפיעל עס איז דא מענשען אויף דער גאנצער וועלט... נאכדעם ווי ער איז פערטיג געווארען מיט זיין סטאטיסטיק, האט ער אריינגעלייגט דעם אנדערן פינגער אין דער קעסטעל-דיגער זשילעט און האט זיך געווענדעט צו אונז אלעמען מיט'ן גרעסטען פא-טהאס:

— רופט מיר אן נאך אזא שפראך אויף דער גאנצער וועלט, וואס זאל פארמאגען אזא שעקספיר ווי מיר פערמאגען, אזא מילטאן, אזא בייראן!! ליידיס ענד דזשענטעלמען! עס וואלט געווען מעהר ווי רעכט, אז מיר, די דרייצעהן פרעזידענטען אף דהי יונייטעד סטייטס אף דהי פוירסט רעפובליק אף איזראיל, זאלען אנערקענען נאר די ענגלישע שפראכע אלס פאליטישע און נאציאנאלע שפראכע.

— נאציאנאלע שפראכע?! — חאפט זיך אויף דער נאציאנאליסט מיט פייער און מאכט מיט די הענד. — א חרפה און א בושה! ווי שעמען זיך ניט יודען פארצושלאגען אויף זייער אייגענע טעריטאריע מען זאל זיך בענוצען מיט

פרעמדע לשונות אין דער צייט ווען מיר האבען אונזער אייגענע אלטע שענע היילינע פרעכטיגע שפראך לשון הקודש? א שאנדע און א געלעכטער, אז יודען זאלען נתפעל ווערען פון פרעמדע מיצקעוויטשעס, מילטאנס און בייראנס, און פערגעסען זייערע אייגענע גרויסע דיכטער; וואו איז ישעיהו? וואו איז ירמיהו? וואו איז יחזקאל? און וואו איז חבקוק? איך פרעג אייך, אדרבה, זאגט איהר אליין, וואס איז שענער: צו איך זאל זאגען למשל אויף דעם צובראכענעם פאני לשון:

„די ערשטע אסנאוועס צו דער קאנסטיטוציע פון די דרייצעהן סאיעדיניאנע שטאאטען פון דער פערווי יעווריסקי רעספובליקא“?

צו איך זאל זאגען אויף דער שפייענדיגער ענגלישער שפראכע:

„דהי פוירסט סטעטשיוטס טו דהי פוירסט קאנסטיטושאן אף דהי דהוירטין יונייטער סטייטס אף דהי פוירסט רעפובליק אף איזראיל“?

אדער איך זאל בעסער זאגען אויף אונזער אייגענעם לשון הקודש:

„הסטאטוטים הראשונים של הקאנסטיטוציה הראשונה של שלש עשרה שטאטים של הרפובליקה הראשונה בישראל?“ איך פרעג אייך, ווי לאנג נאך וועלען מיר זיין שקלאפען, וואס אנערקענען נור דאס וואס ביי יענעם, דערפאר וואס איז ביי יענעם ניט ביי אונז? שעמען דארפען מיר זיך! דרייצעהן זענען מיר אדער ארויסגעווארפען געווארען פונ'ם שיקזאל, דרייצעהן קינדער פון איין פאלק, פון איין גלויבען, דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען האבען מיר דא געגרינדעט, גאר דער האר ווייסט וויפיעל אונז איז באשערט דא צו פערבלייבען! פאר וואס זאלען מיר זיך ניט בעהעפטען אלע דרייצעהן אונטער איין פלאג? פאר וואס זאלען מיר ניט האבען אלע דרייצעהן איין שפראך, אונזער אייגענע היילינע שפראך, לשון הקודש? מיר אלע דרייצעהן דארפען האבען איין גאט, איין גלויבען, איין תורה, איין שפראך, איין היסטאריע, איין לאנד...

— הידד!!! — האט אונטערגעחאפט דער ציוניסט, און דער אידעאליסט מיט'ן ארטאדאקס האבען איהם אונטערגעהאלטען, און אלע דריי האבען זיי א חאפ געטהון מיט א ניגון אויף א קול, און די מאדאם האט אויך מיטגעזונגען:

עוד לא אבדה תקותנו,
התקוה הנושנה,
לשוב לארץ אבותינו —
לעיר בה דוה מ———זה!

מערקווירדיג! אויף קיינעם האט דאס ליעד ניט געמאכט אזא שלעכטען איינדרוק ווי עס האט געמאכט אויפ'ן טעריטאריאליסט. ער האט זיך פשוט קיין ארט ניט געקענט געפינען. ער איז עטליכע מאל אויפגעשטאנען, זיך אוועקגעזעצט צוריק, און ווידער אויפגעשטאנען און אנגערופען זיך:

— זעהר געעהרטע קאלעגען! עס איז וואר, אז די שפראכפראגע איז אזוי וויכטיג ווי די פראגע פון א טעריטאריע. און אזוי ווי די פראגע פון דער טעריטאריע איז ביי אונז אלס איינס: וואס פאר א טעריטאריע אבי א טעריטאריע, אזוי איז אויך די פראגע פון דער שפראך ביי אונז אלס איינס; וואס פאר א שפראך אבי א שפראך. און אום צו מאכען איין עק מיט דעם דיספוט וועגען שפראך און אום עס זאל ניט זיין קיין קנאה שנאה — „מיין שפראך, דיין שפראך“, ליינ איך פאר מיר זאלען זיך דא אויסארבייטען גאר א נייע שפראך, איין אלגעמיינע וועלט־שפראך, א מין „וואלאפיוק“, אדער „עספעראנטא“.

— בראווא! בראווא!

לויט די געשרייען „בראווא“ מיט'ן אפלויז, ווייזט אויס, אז דער פראָיעקט פונ'ם טעריטאריאליסט וועגען „וואלאפיוק“ אדער „עספעראנטא“ האט ביי'ם עולם שטארק אויסגענומען. אפשר איז זיי דער פראיעקט געפעלען דערפאר, וואס זיי האבען ארויסגעזעהען, אז עס שטעהט זיי פאר א נ'ארבייט. עס וועט הערווייל זיין וואס צו טהון... בעשאפען א נייע שפראך, איין אייגענעם וואלאפיוק, בעדארף זיין זעהר איין אנגענעהמע ארבייט. עס איז גאנץ מעגליך, אז מיר וואלטען זיך נאך דעם זעלבען טאג אוועקגעזעצט אלע ביי אונז אין אונזער „פאליטישען קלוב“, דאס הייסט, אויפ'ן בארג אונטער א בוים, און מיר וואלטען זיך גענומען צו דער ארבייט — אויסטראכטען נייע ווערטער מיט נייע נעמען. איז מיר אבער איינגעפאלען א געדאנק, איך זאל אויך זאגען א ווארט. אייגענטליך, אלס שריפטשטעלער וואלט מיר אין דער שפראכפראגע געקומען דאס ערשטע ווארט. איך בין אבער בטבע אזא מענש, וואס איך האב ליעב אומעדום זיין דער לעצטער. איך געה מיט דעם גאנג, אז סאי ביים עסען, סאי ביים רעדען מאכט דער לעצטער תמיד בעסער.

— רבותי! — האב איך מיר אנגערופען איצטיגס מאל אויף פראסט יודיש — איך מוז מיך מודה זיין, אז איך בין איינפערשטאנדען מיט'ן לעצטען רעדנער, מיט'ן טעריטאריאליסט. דאס הייסט, איינפערשטאנדען בין איך, אייגענטליך, מיט אלעמען, נור מיט איהם בין איך נאך מעהר איינפערשטאנדען, ווי מיט אלע אנדערע. פאר אונז, דרייצעהן פראייניגטע שטאטען

פון דער ערשטער יודישער רעפובליק, איז ניטא קיין בעסערע, קיין שענערע, קיין מעהר פאסענדע שפראך ווי „וואלאפיוק“ אדער „עספעראנטא“. איך וויל אייך נאר מאכען א קליינע בעמערקונג, אז אויף אונזער „וואלאפיוק“ דארפען מיר לאנג ניט ארבייטען. מיר האבען איהם שוין א פארטיגען. דאס איז אונזער יודיש לשון, אונזער פאלקס-שפראכע, וואס מען רופט דאס „זשארגאן“.

— זשארגאן?.. די שמוציגע שול-הויף שפראכע?.. צאינה וראינה עברי טייטש?.. דער גרעטא-דיאלעקט?.. גנבה'ש לשון?..

אזעלכע שפיץ-ווערטער זענען מיר געפלויגען פון אלע זייטען. איך האב דאס איבערגעטראגען גאנץ רוהיג און האב גערעדט ווייטער:

— איך האב געוואוסט, אז איהר וועט דאס זאגען, איך בין געוועזען אנגעגרייט דערצו, נאר עס ארט מיך ניט. ווייסט איהר פארוואס? ווייל איך ווייס, אז איהר וועט מיך אויסהערען, וועט איהר זאגען, אז איך האב רעכט. לאמיר קאָרשט גוט בעטראכטען, וואס איז אזעלכעס וואלאפיוק? וואלאפיוק איז א שפראך וואס בעשטעהט פון קורצע ווערטער, האט ניט קיין גראמאטיק און איז לייכט צו שטודירען. וואו האט איהר נאך אזא שפראך מיט אזוי פיעל קורצע ווערטער ווי אונזער זאגענאנטע זשארגאן? אז מיט איין „עט“, אדער מיט „בע“, אדער מיט „נו“ קאנט איהר ארויסזאגען אזוי פיעל, וואס אן אנדער שפראך וואלט ביי אייך צוגענומען דערויף מי יודע וויפיעל פלאץ, און ווער שמועסט פון אזעלכע ווערטער ווי: „נו-נו“, „טע-טע“, „מילא“, „שייך“, „הייסט עס“, „ממה נפשך“ — א גאנצע קאנווערזאציאנס לעקסיקאן!.. און וואס גראמאטיק אנבעטרעפט, וועל איך אייך פרעגען, וועלכע שפראך איז נאך אזוי צופאהרען מיט דער גראמאטיק, ווי אונזער זשארגאן? און וועגען דעם עס זאל זיין לייכט צו שטודירען איז נאר ניטא וואס צו רעדען. וואס קען זיין נאך לייכטער ווי צו ערלערנען א שפראך, וואס מען פארשפארט זי גאר שטודירען? עס איז דאך טאקי לעכעוליך! ווער פון אונז דרייצעהן אויף אונזער אינזעל פערשטעהט ניט קיין יודיש? און אומעדום אויף דער גאנצער וועלט, וואהין איהר זאלט ניט קומען קענט איהר ניט רעדען אונטער יודען אויף יודיש? איך אליין קען מיך בערימען, האב דורכגערייזט א וועלט מיט מיין זשארגאן, געווען שוין אין אמעריקא אויך, און דאנקען גאט, מען האט אומעדום געלאכט, א סימן אז מען האט מיך פערשטאנען... אלזא, רבותי, אונזער שפראך איז

וואלאפיוק, און אונזער וואלאפיוק איז אונזער יודיש, אונזער פאלקס-שפראכע. עס לעבע דאס פאלק! עס לעבע די פאלקס-שפראכע! הוררא!

— הוררא! — האבען אונטערגעכאפט דריי פערטעל פון אונזער פערזאמלונג. אבגעשוויגען האבען צוויי: דער קאפיטאליסט און דער אסימילאנט, און דער אמעריקאנער עזות-פנים איז ניט יוצא געוועזען מיט אבשווייגען אליין. ער האט געפונען פאר נויטהיג אריינלעגען צוויי פינגער אין מויל און אויספייפען מיך, ווי גאט האט געבאטען. איך האב איהם אבער געהערט מיט'ן קאטער. מיין פראיעקט וועגען „יודישען וואלאפיוק“ איז אנגענומען געווארען מיט דעם גרעסטען אפלויז. דער פראסטער מענש, אדער ווי ער הייסט ביי אונז, דער פראלעטארי, איז צוגעגאנגען צו מיר און האט מיר לאנג-לאנג געטריי-סעלט מיין האנד און געדאנקט.

באלד נאכדעם האט זיך אנגעהויבען א שפארעריי, וואסער זשארגאן מיר זאלען געברויכען? און אט דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע חתונה. יעדער האט זיך געמעלדעט צום ווארט. פריהער פון אלע האט גערעדט, ווי געוועהנליך, דער קאפיטאליסט. ער האט ארויסגעזאגט זיין מיינונג, אז ווי באלד שוין יא זשארגאן, זאל ער חאטש זיין ריין, אויסגעפיינט בעפוצט מיט ריינע דייטשע ווערטער, מיט מעהר פתח'ן ווי קמץ'ן. אנשטאט „וואס“ זאל זיין „וואס“, און אנשטאט „דאס“ — „דאס“. מיט פתח'ן זעהט דאס אויס פיעל שעהנער... זעלבסטפערשטענדליך, אז איהם האט באלד איבערגע-שפארט דער סאציאליסט. ער האט אויפגעגעבען א „פרעדלאזשעניע“ (פאר-שלאג), אז יעדער זאל רעדען „פא סוואיעמו“ (ווי ער וויל). דאן איז אויפגע-שטאנען דער ארטהאדאקס, דער ליטוואק, און האט אונז געוואלט איינרעדען, אז דער ריינסטער זשארגאן איז דער וואס מען רעדט ביי זיי אין דער ליטא. א ביישפיעל האט ער געבראכט טאקי פון די ווערטער: „וואס“ און „דאס“. ביי אונז זאגט מען אויף וואס — וואס און אויף דאס — דאס, און ביי זיי זאגט מען אויף וואס — וואס און אויף דאס — דאס... דער משל מיט'ן „וואס“ און מיט'ן „דאס“ האט אפנים שטארק פערדראסען דעם אסימילאנט, אדער דעם ווארשעווער אינטעליגענט פון משה רבינו'ס פאליאקען. ער האט זיך אויפגעחאפט, ווי אן אבגעבריהטער. דאס גאנצע בלוט איז איהם אריין אין פנים, און ער איז אנגעפאלען אויפ'ן ארטהאדאקס און האט איהם געגעבען זיפיעל ס'איז אין איהם אריין. ער האט איהם געזאגט וואס אין דער קארט: „לאטוואק“! „צלם קאפ“! „לאבוס“! „פיפערנאטער“! „אקסענהארן“!

„תרנגאל“!.. און נאך אזעלכע שארפע ווערטער, וואס איך האב גאר קיין מאל ניט ערווארטעט פון אזא עכטען פאליאק ער זאל אזוי ווייט זיין א זשארגאניסט!

נאטירליך האבען ביידע צדדים געהאט אנהענגער און געגנער: איינינע האבען געהאלטען מיט'ן ארטהאדאקס, אז דער אמת'ער זשארגאן איז דער, וואס מען רעדט אין דער ליטא, און איינינע האבען געהאלטען מיט'ן אסימילאנט, אז דער פיינסטער זשארגאן איז דער, וואס מען רעדט אין פוילין. האט זיך אריינגעמישט, געוועהנליך, אויך דער אטעאיסט, דער עזות מחוצף פנים, און האט געזאגט, אז דער ליטווישער זשארגאן מיט'ן פוילישען זשארגאן טויגען ביידע אויף כפרות. דער אמת'ער זשארגאן איז גאר דער, וועם מען „יוזט“ איהם ביי זיי אין די יונייטער סטייטס אף אמעריקא. ער האט זיך אוועקגעשטעלט אין זיין געוועהנליכער פאזע, דאס הייסט, איין פוס אויפגעהויבען און די הענד אונטער דעם וועסטעל און האט געמאכט א תל פון אונז אלעמען.

— וואס פאר א זשארגאן איז דאס ביי אייך אין יוראפ — האט ער געמיינט — אז אלסדינג איז ביי אייך פאפעריק מיט די פיס ארויף? א ליידי הייסט ביי אייך ווייב, א העט הייסט ביי אייך הוט, א וועכט הייסט זשילעט, בוטס הייסען ביי אייך שטיוועל, ראום איז ביי אייך א חדר, פארניטשור איז מעבעל, פיקטשור איז א בילד, פייפער איז גאזעט, מאני איז געלד, פון טשיקען ווערט ביי אייך א הוהן, פון קיטשען א קיך ענד זא וויטער... היינט נעהמט ווי אזוי ספעלט איהר אייערע ניימס (נעמען): דזשעק איז ביי אייך יאנקעל, דזשאן איז ביי אייך יונה, אייב איז אברהם, טשארלי איז חיים, אייק איז מרדכי ענד זא וויטער, ענד זא וויטער.

עס פערשטעהט זיך, אז דער „ספיטש“ האט פערדראסען דעם איבריגען עולם, און ניט אזוי דער „ספיטש“ אליין ווי דער טאן מיט וועלכען דער אמעריקאנער דזשענטעלמאן האט זיך ערלויבט צו דיקטירען ווי אזוי מען זאל שרייבען יודיש. דער עולם האט זיך גענומען היצען און שרייען אלץ העכער און העכער, און גאט ווייסט מיט וואס די דעבאטען וואלטען זיך געענדיגט, ווען עס זאל זיך ניט געווען טרעפען א זאנדערבארער צופאל, אן אויסערגעוועהנליכע מעשה, וואס האט געמאכט א סוף צו אלע אונזערע דעבאטען און צו אונזערע דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען, ווי עס ווערט דערצעהלט ביי אונז אט באלד אין די לעצטע פון אונזערע בעשרייבונגען.

ב.

די געפאנגענע.

ווען איך זאָל זיין איינער, למשל, ווי ראָבינזאָן איז אַמאָל געוועזן אויף זיין ראָבינזאָן אינזעל, וואָלט איך אייך אויך געקענט דערצעהלען מעשיות, נסים ונפלאות, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, איצט אָבער, אַז מיר זענען געוועזן 13 ראָבינזאָנס אויף איין טעריטאָריע, מוז איך זיין שטרענג ווי ווייט מעגליך און איבערגעבען נור אַזעלכע פאַקטען, וואָס האָבען זיך באמת מיט אונז געטראָפען. איך מוז, הייסט דאָס, זיין אַנ׳אמתר מענש, אפשר קענען מיין ווילען, ווייל איך בין איבערצייגט, אַז מיינע אַלע צוועלף קאָלעגען ליינען געוויס מיינע בעשרייבונגען, און לאָם איך פרואווען דערציילען עפּיס אַ זאַך פון מיין איינענער פאַנטאַזיע וועט געוויס איינער פון זיי זיך אָברופען און וועט מיר מאַכען דעם גרעסטען סקאַנדאַל...

אינים נאָמען פון מיינע איבען דערמאָנטע קאָלעגען און אין מיין איינענעם נאָמען, מוז איך מיך מודה זיין, אַז מיר, די דרייצעהן ראָבינזאָנס, אויף די „דרייצעהן אינזעל“ האָבען געמאַכט אַ גרויסען פעהלער, און אַט ווי מיר האָבען זיך בעגאַרעשט: ווי באַלד דער ים האָט אונז אַרויסגעוואָרפען און מיר האָבען זיך אַבּיסעל אַרומגעקוקט, האָבען מיר בעדאַרפט, איינענטליך, יעדער בעזונדער אָדער אַלע דרייצעהן אין איינעם, זיך לאָזען אויספאָרשען דעם באָדען וואו מיר געפינען זיך. אויסנעהן דאָס לאַנד אין דער לענג און אין דער ברייט. אפשר וועלען מיר געפינען אַ שפור פון מענשען, בהמות, חיות און עופות, נישט פערלאָזען זיך אויף נסים, אויף באַנאַנעס מיט ניס, וואָס וואַקסען אויף די בוימער, און אויף ציגען, וואָס וועלען צו אונז פערבלאָנדזשען און בעטען זיך מען זאָל זיי מעלקען... קוים זענען מיר דרייצעהן, ניט איינער, זענען מיר דאָך שוין עפּיס אַ שטיקעל קראַפט, וואָס קאָן בעשטעהן קענען אַנ׳איבערפאַל, אַ ביזז בעגעגעניש, אָדער אַזוי אַני־אומגליק... יאָ, וואָס קומט אָבער אַרויס פון אונזער איצטיגען פילאָזאָפירען: „וואָלט איך, וואָלט איך“? דאָס אַלטע שפּריכוואָרט זאָגט: „דער שכל קומט נאָך די יאָהרען“ — אַלע ווייסען דאָס און קיינער ווערט דערפון ניט קליגער. מיר דרייצעהן ראָבינזאָנס, דרייצעהן פאָרשטעהער פון די דרייצעהן פער־איינינטע שטאַאַטען פון דער ערשטער יודישער רעפּובליק, האָבען זיך גע־פיהלט אויף אונזער אינזעל אַזוי פעסט בעל־הבתיש. אַז ס׳איז אָבגעגאַנ־גען נור קאָפּזיוועדמאַג. איך האָב געהאַלט זאָגען פּאָליטיק. טאָג די נאַכט זע־

נען מיר געווען פֿערנומען מיט אונזער אָרגאַניזאַציע. אויסאַרבייטען אַן אַנשטענדיגע קאָנסטיטוציע, אַט דאָס איז געווען דער עיקר, די הויפּט זאַך פֿון אונזער עקזיסטענץ. און האָבען מיר זיך אַרײַנגעלאָזען אין פּאָליטיק, אַזוי זענען מיר, ווי אַלע פּאָליטיקער פֿערשכּורט געוואָרען און געהערט די גאַנצע וועלט ווי דעם פֿאַראַיאָהריגען שניי. עס האָט זיך אונז אויסגעוויזען, אַז די גאַנצע וועלט — דאָס איז אונזער אינזעל, אונזער טעריטאָריע, אונזער קליינינקע יודישע רעפּובליק. אויסער אונז דרײַצעהן פּרעזידענטען פֿון די דרײַצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען, איז שוין מעהר קיינער ניטאָ אויף דער וועלט...

איבעריגענס זענען אַלע מענשען אַזוי. איטליכען מאַלט זיך אויס אַז נאָר צוליעב איהם האָט גאָט בעשאַפֿען די וועלט, צוליעב איהם אַליין איבערגעצויגען די מיט אַ בלויען הימעל, פֿון זיין כבוד וועגען אַרײַנגעזעצט אַ זון מיט אַ לבנה מיט שטערען, בעדעקט די ערד מיט גראָז, מיט ברויט, מיט בלומען און מיט בוימער; פֿון זיין הנאה וועגען צונויפֿגעטריבען בהמות, חיות און עופות אויף דער ערד און פֿיש אין וואַסער, און אַזוי ווייטער. אַז ס'איז פֿאַרהאַן אויף דער וועלט נאָך עמיצער, וואָס בעדאַרף פֿון איהר געניסען — דאָס וויל קיינער ניט וויסען. מענשען האָבען זיך איינגעטהיילט אין משפּחות, געזעלשאַפֿטען, קעניגרייכען, מדינות, אימפּעריעס, שטאַאַטען, קאָנסטיטוציעס, רעפּובליקען, און יעדער פֿון זיי ווייסט נור זיך און ווייטער קיינעם ניט. אויך מיר, דרײַצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען פֿון דער ערשטער יודישער רעפּובליק האָבען זיך פֿערשלאָפֿען אין אונזער וועלטעל, אַרײַנגעטהאָן מיט הענד און פֿיס אין אונזערע אייגענע אינטערעסען, ניט געוואָלט וויסען וואָס אויף יענער זייט באַרג טהוט זיך. ווער פֿון אונז האָט זיך געקאָנט ריכטען, אַז אויף יענער זייט באַרג געפֿינט זיך אַ גאַנצער ישוב פֿון מענשען, וואָס זיצען דאָ גאָט ווייסט פֿון ווען אָן, אפשר נאָך מששת ימי בראשית? ווער פֿון אונז האָט זיך געקאָנט ריכטען, אַז אויף יענער זייט באַרג געפֿינען זיך זיצונגען, הייזער, געביידעס, גרויסאַרטיגע פּאַלאַסטען און אָרימע שטיבלעך, פּרעכטיגע גערטנער און פֿינסטערע טורמעס? ווער פֿון אונז האָט זיך געקאָנט ריכטען אַז אויף יענער זייט באַרג שפּריצט דאָס לעבען ווי אַ קוואַל, עס קאָכט און עס זידט ווי אין אַ קעסעל, מענשען לויפֿען־קויפֿען, האַנדעלען־וואַנדלען, יאָגען זיך און שלאָגען זיך, ליבען זיך און האַסען זיך, קושען זיך און קריגען זיך, הוליען און האָרעווען, פֿרייען זיך און וויינען, טאַנצען און קרינקען, עסען און הונגערען דאַזעגען

און זינדיגען, בענשען און שעלטען, לעבען און שטארבען, ווי אימער אויף דער גאנצער וועלט?

דער ערשטער, וואס האט אונז געקלאפט אין קאפ אריין אז מיר געפינען זיך אין א פלאץ פון לעבעדיגע בעשעפעניש׳ען, איז געווען אונזער ארביי־טער, דוקא דער פראסטער בעל מלאכה, וואס מיר האבען איהם א נאמען גע־געבען „דער פראלעטארי״. ניט איינמאל פלעגט ער אונז דערצעהלען, אז פון יענער זייט בארג הערט ער שיסען. נאטירליך, האבען מיר איהם אויס־געלאכט. וואס א פראסטען מענשען קאן זיך אויסווייזען!

איינמאל איז ער געקומען צו אונז מיט א פזמון: עס פעהלען איהם ציגען! איז דאס אונז מן הסתם אין איין אויער אריין, פונים אנדערען ארויס. א פראסטער מענש. ער ווייסט ניט אז די טבע פון א ציגע איז געהן אין שא־דען... אין עטליכע טעג ארום קומט ער צוגעהן מיט א נייעס. „וואס איז וויטער?" — „די ציגען האבען זיך געפונען". — „מזל טוב!" — „ניט דאס", זאגט ער, איז דער עיקר. — „וואס דען איז דער עיקר?" — „וואס דען איז דער עיקר?" „דער עיקר איז, זאגט ער, מיט רויטע בענדלעך אויף די הערנער". — „וואס ושע איז דערפון געדרונגען?" — „איז דערפון געדרונגען, זאגט ער, אז די ציגען זענען געווען אין דער היים און זענען אנגעבונדען געהא־רען, זאגט ער, מיט רויטע בענדלעך פון זייערע בעלי בתים".

איך ווייס ניט וואס איז געווען אין דעם אזוי לאכעדיגס, נאר עס איז אנגעפאלען אויף אונז אלעמען אזא געלעכטער, אז מיר זענען שיער ניט צוזעצט געווארען. א פראסטער מענש איז אייך קיין קאטאוועס ניט!..

איין מאל קומט ער צוגעהן מיט א נייעם ליגען: אימיצער טרינקט אויס די מילך ביינאכט. „א ניט גוטער!" — זאגט איינער אין א שפאס. „ניט קיין ריינע זאך" — זאגט דער אנדערער, און אלע קוקען מיר זיך איבער מיט א געלעכטער: „דאס פאלק איז נאך גענוג אבערגלויביג"... א פראסטער מענש גלויבט אייך אן אלע נארישקייטען"...

איך ווייס ניט פאר וואס, נאר צו מיר האט דער „פראסטער מענש" געהאט מעהר צוטרויען ווי צו אלעמען. מיר האט ער איבערגעגעבען בסוד סודות, אז ביינאכט הערט ער טריט. ער שווערט מיט כל השבועות, אז שוין פון עטליכע טעג, אז ער געהט ארויס נאנץ פריה אויף דער ארבייט, בע־מערקט ער פרישע טריט אויפ׳ן גראז. אלע נאכט פעהלט עפיס א זאך: אדער מע טרינקט ביי איהם אויס די מילך, אדער מען עסט אויף האלבע האלב באנאנעס, אדער מע שלעפט ארויס א גאנצען לאנשוף ניט. פון א

צײַט, זאָגט ער, אַז ער בעמערקט אַ גנב, נאָר ער קען איהם ניט טאַפּען!.. דעם אמת געזאָגט, האָב איך אַלײן אויך װינציג געגלױבט דעם פּראָלעטאַריס מעשׂיות. װינציגער פון מיר האָבען געגלױבט מײַנע קאָלעגען. קײנער האָט זיך אפילו ניט צוגעהערט צו די אַלע פּזמונות. װען האָט מען צײַט געהאַט זיך צוהערען, אַז מען איז געװען פערטראָגען שטענדיג אין פּאָליטיק? ובפרט נאָך אין דער לעצטער צײַט, בשעת מיר האָבען געהאַלטען סאַמע אין דער רעכטער אַרבײַט פון „קאָמפּאַניע“, פון װעהלען אַ פּרעזידענט אויף די דרײַצעהן פערײניגטע שטאַאַטען. די לעזער, װאָס זענען בעקאַנט מיט אונזערע פריהערינע בעשרײַבונגען, װײסען מיט װאָס די „קאָמפּאַניע“ האָט זיך געענדיגט. זי האָט זיך געענדיגט, דאַנקען גאָט גוט: מיר, אַלע דרײַצעהן ראָבינזאָנס, זענען געװאָרען פּרעזידענטען. דרײַצעהן שטאַאַטען, דרײַצעהן פּרעזידענטען. אין אַזאַ פאַל האָבען שוין קײן קריגערײַען מיט צאַנקערײַען, מיט פערדראָס, מיט קנאה-שׂנאה ניט געקענט זײַן. עס איז געבליבען בײַ אונז נאָר אײן זאַך: אויסאַרבײַטען אַ קאָנסטיטוציע פאַר די דרײַצעהן פערײניגטע שטאַאַטען — און פאַרטיג. — איז דאָך אָבער אַרױס אַ שטיקעל סכסוך: יעדער איז געקומען מיט זײַן פּלאַטפאָרמע, מיט זײַן קאָנסטיטוציע. דרײַצעהן פּרעזידענטען, דרײַצעהן קאָנסטיטוציעס. מיר זענען אָבער דאָ אויך דורכגעקומען. מיר האָבען אָנגענומען אַלע דרײַצעהן פּלאַטפאָרמעס, און האָבען אַרױסגעצױגען פון אַלע דרײַצעהן קאָנסטיטוציעס דעם תּמצית, פון יעדענס קאָנסטיטוציע דאָס בעסטע, דאָס שעהנסטע און דאָס פײַנסטע, און מיר האָבען בעשאַפען דערפון אַ געמישעכטס אָדער, װי איך האָב עס דעמאָלט אָנגערופען, „אַ צימעס פון קאָנסטיטוציעס“. עס איז אונז געבליבען נאָך אײן קלײניגקײט: אַרױסגעבען דאָס אויף פּאַפּיער. אָט דאָ איז געװאָרען די „שפּראַכפראַגע“: אין װאָס פאַר אַ שפּראַך זאָל מען אַרױסגעבען דעם מאַניפעסט פון דער קאָנסטיטוציע? און װאָס פאַר אַ לשון זאָל בײַ אונז זײַן די הערשענדע שפּראַך? נאַטירליך איז יעדער געשטאַנען פאַר זײַן שפּראַך, װאָרום ניט קוקענדיג דאַרױף, װאָס מיר זענען אַלע דרײַצעהן, ניט אויסגערעדט זאָל זײַן, יודען, דרײַצעהן קינדער פון אײן פאָלק, זענען מיר אָבער פון דרײַצעהן פערשידענע מקומות און לענדער, אויסגעװאַקסען צװישען פערשידענע פעלקער און גענאַשט פון זײ זײערע לשונות. עס האָט שוין געהאַלטען אַזױ װײַט, אַז אײנער האָט פאָרגעלעגט מיר זאָלען זיך בעשאַפען אַ נײַע שפּראַך, אונזער אײגען לשון, אַ מין „װאָלאַפּיוק“ אָדער „עספּעראַנטאָ“. דאַן איז אויפגעשטאַנען אײנער (דער אײנער בין איך געװען,

דער שריפֿטשטעלער פֿון די דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען) און [illegible] ענטדעקט אַמעריקאַ, ער האָט געזאָגט, אַז מיר האָבען שוין אַ פֿאַרטיגען [illegible]-לאַפּיוק, דאָס איז אונזער יודיש, וואָס מען רופֿט דאָס „זשאַרגאָן“. די אידעע האָט געהאַט ניט ווינציג געגנער, וואָס ציטערען פֿאַר'ן וואָרט „זשאַרגאָן“, דער רוח האפט זיי אַוועק!.. די אידעע האָט אָבער געהאַט אַ סך מעהר אַנהענגער— און ס'איז געבליבען זשאַרגאָן. און אָט דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען די רעכטע התונה. וואָסער זשאַרגאָן? צי דער ליטווישער זשאַרגאָן, וואָס וויל ניט וויסען פֿון קיין „דער“ „די“ „דאָס“ צי דער פּוילישער זשאַרגאָן, וואָס שלינגט האַלבע ווערטער און „פֿערצעהלט“ אַ מעשה? צי דער האַלב רוסישער דיאַלעקט, וואָס איז העכער האַלב גויעש פּאָלאָוויגע רייסיש? למשל: „מיר זאָלען וועלען אָבראַשטשאַיען וונימאַניע אויף דער עוואָלוציע פֿון אונזער פּראָלעטאַריאַט, וואָלטען מיר געקומען צו דער אובעזשדעניע, אַז מיר זענען אַ איסקלוטשעניע פֿון אַלע נאַראָדען אויפֿ'ן גאַנצען זעמנאַי שאַר!..“ אָדער מיר זאָלען אָננעהמען גאָר דעם אַמעריקאַנישען זשאַרגאָן, וואָס אין אַ פּראַזע פֿון צעהן ווערטער קאָנט איהר קוים געפֿינען איין וואָרט אַ יודיש? צום ביישפּיעל: „אַלע מעמבערס פֿון אונזער סאָסייטי דאַרפֿען וואַטשען אונזערע אַדווערטייזמענטס אין די פּייפּערס וועגען עלעקטען אַ נייעם טרעזשורער, ווארום דעם אַלטען האָט מען געקעטשט אַז ער האָט ניט גוט אַטענדעט זיינע ביזנעס. ער האָט די גאַנצע קעש אַראָפּגעלאָזט צו זיך אין פּאַקעט, די בילס האָט ער פֿאַרברענט און אַליין איז ער געלעגען דעם גאַנצען סיזען אין די קעטסקילס געגעמבעלט אין פּינאָקעל א. ז. וו.“

ווער עס איז ניט געווען בשעת לופֿטערען די שפּראַך אין אונזער „פּאָליטישען קלוב“, דאָס הייסט אונטער'ן בוים אויפֿ'ן באַרג פֿון אונזער „דרייצעהן אינזעל“, דער האָט קיינמאָל קיין שעהנעס ניט געזעהען. יעדער איינציגער פֿון אונז איז אַזוי ווייט געווען איבערצייגט אין דעם, אַז נאָר ער איז גערעכט, נאָר ער פֿערשטעהט, און דער אַנדערער פֿערשטעהט לחלוטין גאָר ניט, אַז מען איז גרייט געווען איינס דאָס אַנדערע נאָר דורס זיין, דערשטיקען, צורייסען אויף שטיקלאַך, פֿערברענען, אַריינוואַרפֿען אין ים אַריין, אָדער אַלע זאַכען אינאיינעם! פּלוצים...

• • • • • • • • • •

מיר ווייסען ניט פֿון וואַנען עס וואַקסט אויס פֿאַר אונזערע אויגען אַן אומבעקאַנטער פֿאַרשוין, און באַלד נעבען איהם נאָך איינער און נאָך איינער — משונה מאָדנע ברואים, צווישען זיי געזונדע מיט הויכע היטלען, מיט לאַנגע בייטשען, אַ פּנים, פּאַסטוכער, מיט בייזע פּנים'ער און מיט לאַנגע בערד — זעהען אויס ווי די ווילדע טערקישע באַשיבוזוקען, וואָס מען מאָלט זיי אויף די בילדער, וואָס ווערען פֿערקויפֿט אויפ'ן טוק.

וואָס מיט אונז איז געוואָרען, אַז מיר האָבען דערזעהען פֿאַר זיך אָט די באַשיבוזוקען, קען זיך דער לעזער לייכט פֿאָרשטעלען. אַלע האָבען מיר זיך אינסטינקטיוו אַ קעהר געטהון צו אונזער איינציגען בעשיצער אויף אונזער טעריטאָריע, „צום פּראָלעטאַרי“, וואָס זיין גאַנץ געוועהר איז בעשטאַנען פֿון אַ לאַנגען שטעקען מיט עטליכע גוטע שטיינדלעך, וואָס מען קען מיט זיי לעכערן דעם מח דעם גרעסטען גזלן, ווען ער זאָל נאָר זיין איינער אַליין און זאָל זיך לאָזען... וואָס האָבען מיר געקענט מאַכען געגען אַזאַ קאָמפּאַניע באַשיבוזוקען מיט אַזעלכע הויכע היטלען און מיט אַזעלכע לאַנגע בייטשען, וואָס זענען אונז בעפֿאַלען אַזוי פּלוצים, ניט צו געבען וויסען, אַז זיי געהען אויף אונז?.. מיר האָבען געטהון דאָס איינענע, וואָס דער גרויסער נאַפּאָלעאָן האָט געטהון אינ'ם יאָהר 1812, בשעת ער האָט דערזעהן אַז ער האָט זיך אַריינגעחאַפּט אין אַ מיאוס לאַנד... אָדער דאָס, וואָס דער בעריהמטער אַדמיראַל ראָזשדעסטווענסקי האָט געטהון ביי צוסימאַ, אַז ער האָט דערזעהען אַז ער האַלט שמאָל מיט די לעצטע עטליכע שיפֿלאַך פֿון זיין פֿלאָט... דער גאַנצער חלוק איז נאָר געווען דער, וואָס נאַפּאָלעאָן און ראָזשדעסטווענסקי זענען געקומען צום שכל ערשט דאַן, ווען מען האָט זיי געראַטעוועט גוט דורכגעבראָכען די ביינער, און מיר, די דרייצעהן פּרעזידענטען פֿון די דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען, האָבען באַלד אָנגעלייגט דאָס געוועהר און איבערגעגעבען זיך אין די הענד פֿונ'ם שונא...

דער ערשטער איז אַרויסגעטראָטען, ווי אַלע מאָל, דער רייכער פֿאַבּריקאַנט, אָדער ווי ער איז פֿערבליבען ביי אונז אונטער'ן נאָמען, „דער קאַפּיטאַליסט“. דער דאָזיגער אַריסטאָקראַט האָט זיך געווענדעט צו די באַשיבוזוקען גאַנץ העפֿליך אויף זיין הויכדייטשען דיאַלעקט און געפֿרעגט ביי זיי, ווער זענען זיי און וואָס איז איינענטליך זייער בעגעהר? אויב עס האַנדעלט זיך אום געלד, קאָנטריבוציע, קען ער זיי אויסשטעלען אַ טשעק אויף בערלין, פּאַריז, לאָנדאָן, סאַנקט פּעטערסבורג... די גאַנצע רעדע וועגען קאָנטריבוציע איז געווען אַרויסגעוואָרפֿען מחמת די ווילדע באַשיבוזוקען האָבען

א פנים ווינציג וואס פערשטאנען דייטש... איז ארויסגעטראטען דער סאציאליסט, דער רוסיש-יודישער סטודענט מיט'ן שווארצען העמדעל, און האט זיך אנגערופען צו זיי אויף זיין רוססיש לשון, קורץ און שארף:

— טשטא נאדא (וואס דארפט איהר)?

— וואס רעדט איהר צו זיי אויף אזא בארבארישע שפראכע? — האט זיך אנגערופען דער אמעריקאנער דזשענטעלמען, דער אטעאיסט, און האט זיך אוועקגעשטעלט אקעגען זיי אויף זיין אמעריקאנישען שטייגער, דאס הייסט, מיט די גראבע פינגער אונטער דער קעסטעלדיגער וועסט און האט געגעבען א רעד צו זיי אויף ענגליש, געהאלטען א גאנצען „ספיטש“, פון וועלכען איך האב געקענט חאפען נאר צוויי ווערטער: „דזשענטעלמען“ און „דאלארס“...

די באשיבוזוקען זענען די גאנצע צייט געשטאנען מיט אפענע מיילער, זיך איבערגעקוקט און געטראכט זיך א פנים בשעת מעשה: „א מענש שפייט און מיינט אז ער רעדט!..“ דאן איז ארויסגעטראטען די מאדאם, די איינציגע פרוי אויף אונזער אינזעל, מיט איהר דיפלאמאטישע שפראכע „פראנצויזיש“. די באשיבוזוקען האבען בעטראכט אונזער מאדאם, זיך דורכגעקוקט מיט א שמייכעלע. וואס דאס שמייכעלע האט בעדייט — ווייס איך ניט, נאר אז די בעשיבוזוקען האבען ניט פערשטאנען איהר פראנצויזיש — דאס איז קלאר ווי דער טאג, ווארום זיי האבען זי איבערגעשלאגען סאמע אין מיטען, א ווייז געטהון אויף די ציינער און עפיס געבעלעבעטשעט צו אונז אויף אזא לשון, וואס נאר אזעלכע באשיבוזוקען ווי זיי קאנען עס פערשטעהן. זיי האבען געטרייסעלט מיט די לאנגע בערד און האבען געזאגט: „בנגא ויא ראטאי גאלפא“... זייט א חכם און טרעפט וואס דאס הייסט!.. געשטויסען האבען מיר זיך, אז דא רעדט מען צו אונז וועגען פרעמדע ציינער, וואס מיר האבען זיי אוועקגעלאטכענט...

— ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען? רופט זיך אן אונזער נאציאנאליסט — פון וואנען ווייסען מיר, אז זיי זענען ניט די זעלבע וואס מיר, אחינו בני ישראל?... — איך האב אמאל געלייענט א בעשרייבונג איבער אזעלכע מינים יודען ערגיץ אויף קאווקאז... זיי געהען אנגעטהון כלומר'שט ווי באשיבוזוקען, נאר מען ווייסט פאר געווים, אז זיי זענען גע'מל'ט און זייער שפראך איז לשון קודש. אפשר וואלט איך מיט זיי א רעד געטהון בלשון עברי? הא?

— אַדרבה, אַדרבה! — חאַפּען אונטער דער ציוניסט מיט'ן אָרטאָדאָקס מיט נאָך איינעם.

און דער נאַציאָנאַליסט איז צוגעגאַנגען צום עלטסטען פון די באַשיבוזוקען מיט אַ גאַנצע מליצה, אַרויסגענומען פון יום-טובדיגע מחזורים און תפילות.

— אָנא ברחמיך הרבים! אַל נא תשית עלינו חטאת אשר לא נואַלנו ואַשר לא חטאנו. מודים אַנחנו לך... אַבל שא נא לפשע עבדיך, הט אָזנך ושמע! עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו...

עס ווייזט אויס, אַז די קאַווקאַזער באַשיבוזוקען האָבען פון דער שענער מליצה פערשטאַנען ניט מעהר אַלס אַן ענגלישער רעווערענד, אָדער ווי אַ רוסישער קאַזיאָנע ראַבינער אין אַ קליין שטעדטיל... זיי האָבען אויסגעהערט די מליצה כמעט ביז'ן סוף און האָבען אונז אַ וויז געטהון ווידער אַ מאָל אויף די ציגען און ווידער אַמאָל אַ זאָג געטהון אויף זייער ווילדע שפּראַך:

„בננא זיאַ ראַטאַי גאַלפאַ...“ נאָכדעם האָבען זיי געגעבען אַ קנאַק מיט די לאַנגע בייטשען אין דער לופטען און אַ זאָג געטהון: „היידאַ!“ מיר האָבען פערשטאַנען, אַז מע הייסט אונז געהן.

אין אַנאַנדער צייט וואָלטען מיר געווים אָבגעהאַלטען אַ זיצונג וועגען דער פראַגע: מי ומי ההולכים? ווער זאָל געהן פריהער? איצטיגס מאָל האָבען מיר ניט געוואָלט מאַכען קיין לאַנגע שיהות, און אַגב האָבען מיר מאַקי מורא געהאַט מע זאָל אונז ניט זאָגען נאָך אַמאָל, און מיר האָבען זיך אַלע דרייצעהן געפּאַנגענע אָנגענומען מיט האַרץ און האָבען זיך געלאָזט געהן מיט די באַשיבוזוקען און מיט דער גאַנצער טשערעדע ציגען באַרג אַרויף.

געגאַנגען זענען מיר, ווי מע זאָגט, וואַלד איין, וואַלד אויס, יעדער פערטיעפט אין זיינע געדאַנקען. וואָס אַנדערע האָבען געטראַכט קאָן איך אייך ניט זאָגען. מיר איז געקומען אויף דער מחשבה יענע שענע געשיכטע, וואָס איך האָב געלעזען אויפ'ן שיף, ווי אַזוי דער קאַפּיטאַן האַריבאַבאַ האָט זיך אַוועקגעלאָזט נאָך דיאַמאַנטען און האָט פערבלאָנדזעט אויף דער אינזעל קוקורוזאַ, דאָרט וואו עס געפינען זיך די ווילדע פראַים פונים שבט טאַראַטוטאַ, וואָס עסען מענשען.

פאַרהאַן אַ שפּריכוואָרט: „חרטה האָבען איז קיינמאָל ניט צו שפּעט“. איך זאָג עס אַקעגען דער געשיכטע פונים קאַפּיטאַן „האַריבאַבאַ“. דייעניגע שענע העכסט אינטערעסאַנטע געשיכטע איז, ווי איך האָב אייך שוין אַמאָל

געזאגט, פערפאסט, געדרוקט און ארויסגעגעבען דארט וואו אלע שענע העכסט אינטערעסאנטע געשיכטען, דאס הייסט, אין אמעריקא. פאראן מענשען, וואס האבען נישט קיין צוטרויען צו די דאזיגע שענע העכסט אינטערעסאנטע געשיכטען. איך בין זיך מודה, אז איך בין געווען איינער פון די דאזיגע. איצט אבער, אז מיט מיר אליין האט זיך געקאנט טרעפען אזא געשיכטע, שלאג איך מיך אין הארצען על חטא און האב חרטה. פון היינט אן און ווייטער גלויב איך שוין אלסדינג, וואס דארטען שטעהט געשריבען... אמת, די קאווקאזער באשיבוזוקען האבען אונז נישט געבונדען, נישט געלעגט אויפ'ן פייער און נישט געמאכט פון אונז קיין ביפשטעקס. ווי יענע ווילדע מענשען פונים שבט טאראטוטא, וואס שטעהט בעשריבען אין דער העכסט אינטערעסאנטער געשיכטע, וואס איז פערפאסט, געדרוקט און הערויסגע־געבען געווארען אין אמעריקא. דאס אלעס האט דאך אבער געקאנט זיין. ווער האט זיי געשטערט, למשל, זיי זאלען פון די דרייצעהן פרעזידענטען פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען מאכען זיך א געבראטענס, אריינשטעקען יעדען פון אונז פרייהער א שפיז אין הארצען אריין און פלעסקען, טאנ־צען ארום אונז און זינגען ווילדע ניגונים, ווי יענע ווילדע מענשען, וואס פון שבט טאראטוטא? אודאי האט יעדער פון אונז ביי זיך אין הארצען געבענשט גומל אלע מינוט, אלע רגע, אז ער האט געפיהלט, אז ער לעבט נאך... און מיר זענען געגאנגען שטיל, אראבגעלאזענע קעפ, נישט אויסצורעדען א ווארט צווישען זיך... וואהין מיר געהען האבען מיר ניט געוואוסט. מיר האבען נאר געזעהען, אז מע טרייבט אונז ערגיץ, גאט ווייס וואוהין!..

י.

דער סוף פון די 13.

א וועלט איז ניט משוגע. אז די וועלט האט אנגענומען אז דרייצעהן איז א שלעכטער מספר, איז מסתמא דערינען עפיס פאראן. איך למשל, קען א וועלכע מענשען, וואס וועלען זיך ניט בעזעצען אין א הויז נומער 13, איהר זאלט זיי אפגילטען! דעם דרייצעהנטען טאג אין חודש וועלען זיי אייך ניט ארויספאהרען פון דער היים פאר קיין געלד ניט! האבען דרייצעהן קינדער, האלטען זיי, איז א אונגליק! איך האלט אויך אזוי. איך האב א סימן פון אונז דרייצעהן, ווי אזוי עס איז אונז געגאנגען שלים־שלים־מזל פונים אנהויב ביז'ן סוף.

אין דער ערשטער מינוט, אַז מיר האָבען זיך בעקענט אויפ'ן שיף, זענען מיר געווען דרייצעהן. נאָכדעם, אַז עס האָט זיך אויפגעהויבען דער שטורם און דאָס שיף האָט זיך צובראָכען און דער ים האָט אונז אַרויסגעוואָרפען, זענען מיר געווען די זעלבע דרייצעהן וואָס אויפ'ן שיף: אַרומגעקוקט זיך און דערזעהען אַז מיר זענען אויף אַן־אומבעקאַנטען, אומבעזעצטען פּלאַץ, דרייצעהן ראָבּינזאָנס אויף איין אינזעל, האָבען מיר דעם אָרט אַ נאָמען געגעבען „דרייצעהן אינזעל“, געגרינדעט דרייצעהן קאָלאָניעס, זיך פּעראייניגט אין דרייצעהן שטאַאַטען, אויסגעקליבען דרייצעהן פּרעזידענטען, אויסגעאַרבייט דרייצעהן קאָנסטיטוציעס אויף דרייצעהן פערשיעדענע לשונות, און דרייצעהן האָט מען אונז אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען געפאַנגען! — מיט איינעם וואָרט, וואו מיר האָבען זיך געגעבען אַ ריהר, וואו מיר האָבען אַהעקגעשטעלט אַ פוס, האָבען מיר זיך רק בעגעגענט מיט דעם שלים־מזל'דיגען דרייצעהן!

אמת. מען קאָן נישט וויסען צי מיר וואָלטען געמאַכט בעסער, ווען מיר זאָלען געווען זיין צוועלף אָדער פערצעהן. עס קאָן זיין, אַז ווען מיר וואָלען זיין צוועלף אָדער פערצעהן, וואָלטען מיר אפשר געהאַט אַנ'ערגערען סוף. וואָס זשע מיינט איהר? איז טאַקי אַז וואָהל און גוט צו אונז. דאָס וואָרט „גם זו לטובה“ איז אַ טהייער וואָרט! איך וואָלט אייך געקאָנט ברייננגען איין ביישפּיעל נאָכ'ן אַנדערען, ווי אַזוי מענשען האָבען זיך גערעטעט דאָס לעבען נאָר מיט דעם איינעם פסוק „גם זו לטובה“, וואָלט דאָס אָבער צוגענומען ביי אונז אַ סך צייט, און מיר קאָנען דאָס ניט טהון, ווייל מיר מוזען מאַכען אַ סוף מיט די דרייצעהן.

אַלזאָ, זענען מיר דרייצעהן פּרעזידענטען פון די דרייצעהן פעראייניגטע שטאַאַטען, געוואָרען דרייצעהן מאַרטירער. ווילדע מענשען, באַשיבוזוקען, משונה'דיגע ברואים מיט גרויסע בערד און מיט לאַנגע בייטשען, זענען אָנגעפאַלען אויף אונזערע פריעדליכע קאָלאָניעס, געבעלעבעטשעט צו אונז אויף אַזאַ לשון, וואָס מיר הויבען נישט אָן צו פערשטעהן, אונז געבעטען מחילה מיר זאָלען געהן אינאיינעם מיט דער טשערערע ציגען, וואָס האָבען אונז אַזוי געטריי געדיענט מיט זייער מילך אויף אונזער אינזעל, און מיר האָבען זיך ניט געשטעלט אַנטקעגען. מיר זענען געגאַנגען אַהין, וואו מען האָט אונז געפיהרט, שטיל, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, ווי די געהאָרזאַמע שעפּעלעך, ניט אויסגערעדט צווישען זיך קיין איינציג וואָרט אפילו. צו וועמען האָט מען אונז געקאָנט פערגלייכען? צו די אונגליקליכע פּרינצען, וואָס מען האָט

זיי פערטריבען פון זייער קעניגטהום און מען פיהרט זיי אין געפענגניס. אונזער טרויעריגע פערגאנגענהייט איז געלעגען אונטער אונז; אונזער צוקונפט איז געווען איבערגעצויגען מיט א שווארצען פארהאנג — מיר האבען נישט געוואוסט, וואס מיט אונז קען פאסירען נאך איידער די זון וועט אונטערגעהן! דעריבער זענען מיר אלע געווען אזוי אומעטיג, פינסטער ווי די נאכט. שטיל און אומעטיג איז געווען ארום און ארום. עס האבען זיך געלאזט הערען נאר אונזערע אייגענע טריט, דאס מעקען פון די ציגען און דאס קנאקען פון די לאנגע בייטשען פון די ווילדע באשיבוזוקען, וואס האבען אונז אונטערגעטריבען מיר זאלען געהן א ביסעל גיכער.

וויפיעל מיר זענען אזוי געגאנגען קען איך אייך ניט זאגען. יעדענפאלס, ניט מעהר ווי א מייל פינף אדער נאך ווינציגער, און די גאנצע צייט בארג ארויף. לויטער וואלד און לויטער שטיינער, — און זענען מיר נאר ארויס פון וואלד און אריבער אויף יענער זייט בארג, אזוי האבען מיר דערזעהן פאר זיך א נייע וועלט מיט גאסען מיט הייזער, מיט באהנען, מיט פאבריקען און מיט מענשען, מיט לעבעדיגע מענשען. ווי טרויעריג אונזער לאגע איז ניט געווען, האבען מיר דאך דערפרעהט זיך אזוי שטארק, אז מיר זענען גרייט געווען פאלען איינס דאס אנדערע אויפ'ן האלז און צוקושען זיך. וואס מיט אונז זאל ניט פאסירען, דאך האט געלעבט אין אונז א האפנונג, אז סוף כל סוף וועט יעדער פון אונז זיך זעהן, און אפשר גאר אין גיכען, מיט זיין היים, מיט זיינע אייגענע און געטרייע. מיר דרייצעהן ראבינזאנס, זענען שוין אזוי געוואהנט געווען צום שטילען און רוהיגען לעבען אויף יענער זייט בארג, אז דער טומעל מיט דעם רעש פון די באהנען, דאס פייפען מיט'ן קלאפען פון די פאבריקען, דער געפילדער מיט'ן אימפעט פון די מענשען אויף דער זייט בארג, האבען אונז אויסגעוויזען ווילד, עס האט אונז שעמערירט אין די אויגען, געזשומעט אין די אויערען און פערהאקט דעם קאפ... אז מיר האבען דערזעהן קינדער געהען פון די שולען מיט די רענצלעך אויף די פלייצעס און מיט די ביכלעך אונטער די הענד, האבען זיך אונז געשטעלט טרעהרען אין די אויגען. קיין ספק ניט, אז דאס זענען געווען גוטע טרעהרען, טרעהרען פון פרייד, טרעהרען פון דאנקבארקייט: א קלייניגקייט קינדער! אונזער קומענדיגער דור! אונזער יוגענד!...

און „אונזער יוגענד“, אז זיי האבען דערזעהן דרייצעהן געפאנגענע, אומבעקאנטע פארשוינען, געהען מיט א טשערעדע ציגען צווישען די הויכע באשיבוזוקען מיט די לאנגע בייטשען, האבען זיי זיך אבגעשטעלט און געמאכט

אונז א װעלטענע אװאציע. נישט נאר זײ האבען אונז בעגעגענט מיט א הורא אויף זײער װילדע באשיבוזוקען שפראך, זײ האבען אונז שוין ניט אבגעלאזט מעהר פון די אויגען און זענען אונז נאכגעגאנגען די גאנצע צײט פוס-טריט, געפײפט און געזונגען מאדנע לידער און אויסגעשריגען אלע מאל אויף משונה װילדע קולות:

— בנגא זיא ראטאי גאלפא!

— בנגא זיא ראטאי גאלפא!

אומעטום ברוך השם, האט די יוגענד אזא קראפט, אז זי ציעהט צו צו זיך אויך די עלטערע. איהר מעגט אײך זײן אפילו װי גראף לעװ טאלסטאי, קוים דערזעהט איהר אויף דער גאס װײסע חברה'ניקעס לויפען, װײסט איהר אז ס'איז מסתמא נישט אומזיסט, און איהר שטעלט זיך אב א קוק טהון, און אײדער איהר קוקט זיך ארום, זענט איהר שוין אין קאהן גלײך מיט אלע קונדײסים. דערפון איז צו פערשטעהן, װאס פאר א חאליאסטרע עס האט ארומגערינגעלט אונז, די דרײצעהן געפאנגענע, מיט דער טשערעדע ציגען אין מיטען שטאדט-פלאץ. מיר האבען זיך דעריבער געשעצט גליקליך, אז מע האט אונז ארײנגעפיהרט מיט די ציגען ערגיץ אין א הויף ארײן און פערשלאסען די טויערן און דערמיט מציל געװען אונז פון דער חאליאסטרע קונדײסים מיט זײערע װילדע געשרײען: בנגא זיא ראטאי גאלפא!

אין הויף האט מען אונז גאנץ העפליך אויסגעטהון און בעזוכט, צי האבען מיר קײן געװעהר נישט בײ זיך. דערזעהן, אז מע בעגעהט זיך מיט אונז ניט אזוי װי מע האט זיך בעגאנגען א מאל מיטן קאפיטאן חאריבאבא אויף דער אינזעל קוקורוזא, דארט װאו עס געפונען זיך די מענשען-פרעסער פונ'ם שבט טאראטוטא, האבען מיר אנגעהויבען בעקומען לשון און געפרופט זיך פראטעסטירען. דער ערשטער איז ארוים מיט א שארפען פראטעסט אונזער קאלעגע, דער „סאציאליסט", אויף זײן געמישטען יודיש-רוסישען דיאלעקט. ער האט געטענה'ט, אז ס'איז א גרויסע „סװינסטװא" (שװײנערײ) פון זײער „סטראנע" (זײט), װאס זײ „פאזװאליען" (ערלויבען) זיך צו מאכען א „נאסיליע" (געװאלט טהאט) אויף „מירנע" (פריעדליכע) „גראזשדאנעס" (בירגער). אויך דער אמעריקאנער דזשענטעלמען, װאס האט דעם גאנצען טאג געשװיגען װי א קעצעלע, איז מיט א מאל געװארען שטארק בערעדעװדיג, ער האט געגעבען צו װיסען אויף זײן אמעריקאנישען געמישטען דיאלעקט, אז ער איז נישט גלײך צו אנדערע. ער װעט אנגעבען איין אפליקײשאן (פאפיר) צום אמבאסאדאר (פארשטעהער) פון דהי יונײטעד סטײטס אף אמעריקא, אז

מען האָט איהם, אַ יין אַמעריקאַנער סיטיזען (בירגער) אַרויסגעמופט (אַרויס־געטריבען) פון זיין קאַנטרי (לאַנד) און בעגאַנגען זיך מיט איהם ווי מיט'ן ערגסטען טרעמפּ (שלעפּער) און גרעסטען פּיקפּאָקעט (גנב)...

די אַלע פּראָטעסטען האָבען אונז אַזוי פיעל געהאָלפען ווי אַ טויטען באַנקעס. מען האָט אונז אַרומגעטאַפּט ווי גאָט האָט געבאָטען, און מען האָט אונז אַריינגעפיהרט אין אַ שטוב, אַ פנים, אַ נעריכטסהויז. דאָס האָט מען געקענט אַרויסזעהן פון די משונה מאָדנע זשאַנדאַרמען, וואָס מען האָט צו אונז צוגעשטעלט. זיי האָבען געטראָגען מאָדנע הויכע היטלען אויף די קעפּ, און אויפ'ן אָרט וואָס אונזערע זשאַנדאַרמען טראָגען שווערטען, האָבען זיי גע־האַלטען לאַנגע טרייבלעך, אַז מען טהוט אַיך אַ זעץ, טהוט אַיך ניט אַזוי וועה ווי עס גיט אַ קלונג. איך ווייס עס פון מיינע אייגענע ערפאַהרונג אויף מיינע איי־גענע פּלייצעס. איך האָב מיך אַביסעל פערקוקט אויף אַ זייט, האָט מיך איינער פון זייערע זשאַנדאַרמען מכבד געווען, איך זאָל געהן אַ ביסעל גיכער, וואָרום דער טאָג שטעהט ניט. עס איז קענטיג געווען, אַז זיי האָבען זיך געאיילט וואָס גיכער מאַכען די אונטערזוכונג, שטעלען אונז צום פאַרהער און אָב־משפט'ען אונז לויט די געזעצען פונ'ם דאָזיגען ווילדען לאַנד.

אַריינגעפיהרט האָט מען אונז אין זעהר אַ שעהנעם זאַל און אויסגעזעצט האָט מען אונז אַלע דרייצעהן אויף דרייצעהן ווייכע פּרעכטיגע שטוהלען, אויף העלכע מיר זענען שוין לאַנג ניט געזעסען. בעגעגענט האָט אונז אַנ'אַלטער מאַן מיט אַ בעל־הבתיש אויסזעהן און מיט אַ בלום אויף דער לאַץ. דאָס איז געווען זייער פּרעזידענט אָדער גובערנאַטאָר. ער האָט זיך געווענדעט צו אונז אויף זייער ווילדע שפּראַך מיט אַ פראַגע. דער גובערנאַטאָר האָט אַמאָל דריי איבערגע'חזר'ט דאָס אייגענע און אַרויסגעזעהן אַז עס וועט גאָר ניט זיין דערפון, האָט ער געגעבען אַ קלונג און עפּיס אַ זאָג געטהון צו איינעם פון די שענע זשאַנדאַרמען, אַ פנים מע זאָל ברענגען אַ דאָלמעטשער, וואָרום עס האָט ניט גענומען קיין סך, האָט מען געבראַכט צו פיהרען אַ דאָלמעטשער. דאָס איז געווען אַ נפש, אַ שוואַרצינקער, אַ קליינטשקער, מיט ברילען, מיט אַ ליסינע, מיט דינע וואָנסעלעך, מיט אַ לאַנגען נאָגעל און מיט מאָדנע חוואַטסקע מאַניע־רען, אַנ'עכטער אייראָפּעער... פאָרגעשטעלט האָט ער זיך פאַר אונז אויף עטליכע שפּראַכען אַלס געלעהרטער, אַלס לינגוויסט, וואָס פערשטעהט נאָך מעהר ווי דרייצעהן לשונות. אַזוי האָט זיך פאַר אונז בערימט דער לינגוויסט. אַליין, ווייזט אויס אַ יוד, וואָרום זואו נאָך האָט איהר אַזעלכע מזיקים אויף

דער גאנצער וועלט, א חוץ יודען, וואס זאלען פערשטעהן דרייצעהן שפראך און ניט קענען איינע אנשטענדיג?

עס האט גענומען א היבשע צייט, ביז מיר האבען פערשטאנען דעם לינגוויסט און ביז דער לינגוויסט האט פערשטאנען אונז. פון אלע דרייצעהן לשונות האט זיך אויסגעלאזט, אז אונזער יודישער זשארגאן איז געווען פאר איהם דאס גרינגסטע, ווייל אין זשארגאן (אזוי האט אונז געגעבען צו פערשטעהן דער לינגוויסט) געפינען זיך אלע עלעמענטען פון אלע שפראכען פון דער וועלט. והראיה, לאמיר, זאגט ער, נעהמען זייער שפראך, וואס איז שוין פרעמד פון אלע אייראפעאישע שפראכען, דאך געפונען זיך אין זייער דיאלעקט א סך ווערטער וואס זענען, זאגט ער, שטארק ענליך מיט אונזער יודיש לשון. צום ביישפיעל: א כלי וואס מע פרעגעלט אויף איהר קאטלעטען הייסט, זאגט ער, ביי אונז „סקאווראדע“, און ביי זיי הייסט דאס אויך סקאווראדע. א כלי וואס מען שארט פייער פונ'ם אויבען, הייסט, זאגט ער, ביי אונז „קאטשערגע“ און ביי זיי הייסט עס אויך קאטשערגע. א מענש, זאגט ער, וואס איז ניט איבעריג קלוג, הייסט ביי אונז „א טפש“, און ביי זיי, זאגט ער, הייסט ער אויך „א טפש“... איך ווייס ניט, וואס איז געפעלען פלוצים איינעם פון אונזערע דרייצעהן מארטירער, מיין קאלעגע, וואס ביי אונז האט ער געהייסען „דער נאציאנאליסט“, אנצונעמען זיך דער קריוודע פון דער הייליגער שפראך? ער האט זיך געגעבען א חאפ אויף, ווי א מענש, וואס מע האט איהם אנגערירט אין זיינע אייגענע נאהענטע אינטערעסען, און האט אויסגעשריען:

— נישט אמת! „טפש“ איז ניט יודיש! „טפש“ איז לשון קודש!

דער נאציאנאליסט איז געווען ניט איינער. איהם האבען אונטערגעהאלטען נאך צוויי קאלעגען: דער ציוניסט און דער פרומער, וואס מיר האבען איהם א נאמען געגעבען „דער ארטאדאקס“. דערזעהן, אז ער האלט שמאל, האט זיך דער לינגוויסט גענומען פערענטפערן, אז ער ווייסט, אז „טפש“ איז ניט יודיש. נאר עס מאכט ניט אויס: טפש בלייבט טפש אין אלע שפראכען... ערשט דעמאלט האבען זיך מיינע קאלעגען בערוהיגט און דער פערהער האט זיך אנגעהויבען.

איך רעכען פאר איבעריג איבערצוגעבען דעם לעזער אלע פראגען, וואס מע האט אונז געשטעלט, מיט אלע אנטווארטען, וואס מיר האבען אויף זיי געגעבען. עס וועט זיין גענוג, אז איך וועל דערצעהלען דעם עיקר, איבערגעבען דעם תמצית פונ'ם משפט. מיר זענען געווארען געוואהר, אז לויט די געזעצען פונ'ם לאנד זענען מיר קרימינאלע פערברעכער און מע בעשולדיגט אונז אין

דריי פונקטען: 1) מיר וועגען שפיאָנען, וואָס זענען געקומען אויסזעהן דאָס לאַנד. 2) מיר האָבען פערכאַפּט אַ פרעמדע טעריטאָריע. 3) מיר האָבען פערנאַרט אַ טשערעדע מיט פרעמדע ציגען און בענוצט זיך מיט פרעמדע מילך...

וואָס פאַר אַ שטראָף אונז קאָן קומען פאַר אַזעלכע דריי פערברעכענס — האָבען מיר נאַטירליך, ניט געוואוסט. נאָר פערשטאַנען האָבען מיר, אַז קיין האָניג וועלען מיר שוין דאָ געוויס נישט לעקען. ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ שטראָף מע קאָן ביי די פראַים בעקומען? ערגער פון אַלם איז געווען דאָס, וואָס מע האָט אונז אָנגענומען אַלס שפיאָנען. מיט שפיאָנען בעגעהט מען זיך אפילו ביי אונז אין די ציוויליזירטע לענדער באַרבאַריש, ובפרט נאָך אין אַזאַ באַרבאַרישע מדינה, וואָס אַנשטאָט טורמעס מיט קאַזעמאַטען איז ביי זיי אַ ברייטער ריינער הויף, און אויפ'ן אָרט פון ריכטער מיט פראָקוראָרען מיט עקזעקוטערס זיצט דער גובערנאַטאָר אַליין. געלייענט האָב איך וויפיעל מאָל, אַז מיט שפיאָנען מאַכען די ווילדע פעלקער קיין לאַנגע מחזקות. ביי זיי איז איינס און צוויי: די האַקען אָב די פינגער פון די הענד, רייסען ארויס די צינגער פונ'ם מויל און זאָגען: „אַצינד זייט איהר פריי"... אַ גליק, וואָס זיי האָבען אונז געגעבען די מעגליכקייט צו פערטהיידיגען זיך. מיר האָבען אָנגעווענדעט אַלע כחות, איבער־געגעבען דורך אונזער דאָלמעטשער די גאַנצע געשיכטע פון „א" ביז „ת": ווי אַזוי מיר האָבען געשוואומען אויפ'ן ים, דרייצעהן פאַרשוין פון פערשיעדענע לענדער, ווי אַזוי עס האָט זיך אויפגעהויבען אַ שטורמווינד, ווי אַזוי מיר, אַלע דרייצעהן, האָבען זיך אָנגעחאַפּט אָן אַ ברעט און געהאַלטען זיך דריי טעג מיט דריי נעכט ביז דער ים האָט אונז ענדליך אַרויסגעוואָרפען אַהער אינ'ם לאַנד, וואָס מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, ניט וואָס פאַר אַ לאַנד דאָס איז, ניט ווי אַזוי מע רופט דאָס, ניט וואו עס געפינט זיך, ווי ראָבינזאָן קרוזאָ, אויף איין אונבעזעצטע אינזעל. ווען ניט די באַנאַנעס מיט די ניס, וואָס מיר האָבען געפונען אויף די בוימער, ווען ניט די ציגען, וואָס זענען געקומען צו אונז אַליין אין האַבען כמעט ווי געבעטען זיך מע זאָל זיי אויסמעלקען, וואָלטען מיר, קאָן זיין, שוין לאַנג אָנגעשפּאַרט דאָרטען, פון וואַנען קיינער איז נאָך צוריק ניט געקומען...

דער גובערנאַטאָר האָט אויסגעהערט אונזער געשיכטע, דרייט אויס, מיט קאָפּ. ער האָט אונז די גאַנצע צייט נישט געוואָלט איבערשלאָגען. נאָכדעם האָט ער אונז דורכ'ן דאָלמעטשער געשטעלט אַ גאַנצע רייהע פראַגען, אויף וועלכע מיר האָבען איהם געמוזט געבען ריכטיגע אַנטוואָרטען. די פראַגע

מיט די אַנטוואָרטען גיעב איך איבער דאָ פֿאַר די לעזער מיט די גרעסטע פּינקטליכקייט.

גובערנאַטאָר: פֿאַר וואָס האָט איהר די גאַנצע צייט פֿערברענט אויף יענער זייט באַרג? פֿאַר וואָס האָט איהר ניט געפּרובט מאַכען איין עקס־קורסיע איבערן לאַנד אַביסעל העכער.

מיר: האָבען זיך איינגעטהיילט געהאַט!

גובערנאַטאָר: מיט וואָס האָט איהר זיך דען בעשעפֿטיגט

מיר: מיט דער אָרגאַניזאַציע פֿון אונזער געזעלשאַפֿט.

גובערנאַטאָר: און וואָס איז בעשטאַנען אייער אָרגאַניזאַציע?

מיר: מיר האָבען זיך איינגעשטעלט אין דרייצעהן קאָלאָניעס, געגרינדעט דרייצעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען, אויסגעוועהלט דרייצעהן פּרעזידענטען, אויס־געאַרבייט דרייצעהן קאָנסטיטוציעס אויף דרייצעהן פֿערשידענע לשונות...

גובערנאַטאָר: איהר געהערט צו דרייצעהן פֿערשידענע נאַציאָנען? איהר האָט דרייצעהן פֿערשידענע גלויבענס?

מיר: דוקא ניט. מיר געהערען אַלע דרייצעהן צו איין פֿאָלק. מיר האָבען אַלע דרייצעהן איין גלויבען. מיר דינען אַלע איין גאָט.

גובערנאַטאָר: ווי זשע קומט צו אייך דרייצעהן לשונות?

מיר: אין דעם איז שולדיג אונזער געשיכטע. מיר זענען צוזייט אין צו־שפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט, מיר געפֿונען זיך אין פֿערשידענע לענדער, צווישען פֿערשידענע פֿעלקער, רעדען אויף פֿערשידענע לשונות...

גובערנאַטאָר: וואָס פֿאַר אַ פֿאָלק זייט איהר? וואָס פֿאַר אַ נאַציאָן? צו וואָסער גאָט דינט איהר?

מיר: מיר זענען יודען...

גובערנאַטאָר: איזראַעליטען?

מיר: איזראַעליטען.

גובערנאַטאָר: דאָס זענט איהר, וואָס קומט אַרויס פֿון אברהם יצחק ויעקב? דאָס האָט איהר בעשאַפֿען דאָס בוך, וואָס הייסט „ביבעל"? דאָס האָט איהר געהאַט אַ לאַנד, וואָס הייסט ציון? אַ קעניג, וואָס האָט געהייסען שלמה? אַ נביא, וואָס האָט געהייסען ישעיהו? אַ בית המקדש, וואָס די רוימער האָבען דאָס פֿערברענט און אייך האָט מען פֿערטריבען איבער אַלע פֿיער עקען פֿון דער וועלט? אָ! איך האָב פֿיעל, פֿיעל געלעזען וועגען אייך אין אונזער ביבליאָטהעק. מיר אַלע האָבען געלייענט. אייער ביבעל איז ביי אונז

היילוג. שווערט מיר ביי אייער ביבעל, אז אלדינג, וואס איהר האט דא דער־צעהלט, איז אמת, לאז איך אייך ארויס פריי...

זעלבסטפערשטענדליך, אז מיר אלע האבען איהם געשווארען, און אפילו דער אמעריקאנער אפיקורס, וואס האט זיך בערימט, אז ער איז אַני־אטעאיסט, ער גלויבט ניט אין גאט, און אפילו דער סאציאליסט, וואס איז אויך געווען א קנאפער גלויבער אין „די זאכען", האבען אויך מיטגעשווארען מיט אונז אלע, אז אלעס, וואס מיר האבען דא דערצעהלט איז תורת משה, אמת, חלילה ניט איבערטריבען אויף א האר, און אז מיר זענען גאט די נשמה שולדיג...

אויסגעהערט אונזער שבועה, האט דער גובערנאטאר פריהער עפיס אנגעשריבען אויף א פאפיער נאכדעם האט ער זיך אויפגעהויבען און דורכ־געלייענט אונז זיין פסק־דין, וועלכען דער דאלמעטשער האט אונז איבערזעצט וואָרט ביי ווארט:

„היינט זענען געבראכט געווארען פאר מיר דרייצעהן פרעמדלינגע, וואס מען האט זיי געפאקט אין אונזער לאנד אויף יענער זייט בארג סיט א טשערדע געגנבעטע ציגען, די אנקלאגע געגען די דרייצעהן איז בעשטאנען אין דריי פונקטען: 1) אז זיי זענען שפיאָנען, וואס זענען געקומען אויסזעהן דאס לאנד. 2) אז זיי האבען פערהאפט אונ־זער טעריטאריע אהן אונזער וויסען. 3) אז זיי האבען זיך אריינגעגנבעט צו אונזערע פאסטוכער ביי נאכט און האבען אריבערגעפיהרט צו זיך אונזערע ציגען. אויסגעהערט דורך א דאלמעטשער זייערע טענות און —

נעהמענדיג אין אנבעטראכט, אז זיי קומען ארויס פונם ביבלישען פאלק, וואס וואנדערט ארום פאר זיינע גרויסע זינד איבער דער גרוי־סער וועלט שוין טויזענדער יאהרען און האט נישט קיין פאטערלאנד;

נעהמענדיג אין אנבעטראכט, אז די אונגליקליכע וואנדערער האבען געליטען פון א שטורם און זענען ארויסגעווארפען געווארען פונים ביי־זען ים אויף אונזער טעריטאריע, וועלכע זיי האבען אנגענומען פאר אן אונבעוואוסטע אינזעל, און דערפאר האבען זיי דא געגרינדעט נאר ביז א צייט דרייצעהן קאלאניעס און איינגעפיהרט זיך א מלוכה, א קליינע רעפובליק פון דרייצעהן פעראייניגטע שטאאטען, ביז דער שיק־זאל וועט זיך אויף זיי ארומקוקען, און עס וועט פערביי־געהן א שיף, אדער איין אנדער נס וועט זיך טרעפען —

נעהמענדיג אין אנבעטראכט, אז אונזערע נארישע ציגען האבען אליין פערבלאנדזעט צו די דרייצעהן איינוואנדערער, וואס האבען נישט געהאט קיין אנדער זאך אויף צו דערהאלטען זייער לעבען א חוץ ציעגענמילך מיט פירות פון אונזערע בוימער, — געפין איך אז די דרייצעהן אנגעקלאגטע עמיגראנטען זענען: 1) ניט קיין שפיאנען, 2) האבען קיין פרעמדע טעריטאריע ניט פערכאפט, 3) האבען קיין ציגען ניט געגנבעט. און דעריבער גיב איך ארויס א בעפעהל, אז די דרייצעהן אנגעקלאגטע עמיגראנטען זענען פון געפענגניס בעפרייט".

אויסגעלייענט אונז דעם ווערדיקט, האט דער גובערנאטאר געהייסען מען זאל אונז אריינפיהרען אין איין אנדער צימער און מען זאל אונז געבען עסען און טרינקען. און מען האט אונז גענומען און מען האט אונז אריינגעפיהרט אין איינעם מיט'ן דאלמעטשער אין א גרויסען ליכטיגען חדר מיט לאנגע טישען, מען האט אונז אויסגעזעצט אלע דרייצעהן בעפרייטע מארטירער ארום טיש און מען האט אונז געזאגט, אז מיר קאנען זיך הייסען דערלאנגען עסען, יעדער וואס זיין הארץ גלוסט. נאטירליך, האט זיך יעדער געהייסען געבען א בעזונדער מאכל יעדער נאך זיין געשמאק און זיין גוסט. צום ביישפיעל: דער רייכער פאבריקאנט, וואס ביי אונז האט ער געהייסען „דער קאפיטאליסט", האט זיך געהייסען דערלאנגען א פרישען ביפסטייקס. דער פרומער ליטוואק, אדער ווי מיר האבען איהם א נאמען געגעבען דער „ארטאדאקס", האט זיך געהייסען אבקאכען אייער. דער „נאציאנאליסט" האט זיך געהייסען דערלאנגען געהאקטע לעבערלאך מיט שמאלץ. דער ווארשעווער אינטעליגענט פון משה רבינו'ס פאליאקען, וואס מיר האבען איהם גערופען „דער אסימילאנט", האט זיך געהייסען דערלאנגען צוויי פוילישע מאכלים: „ריבא פא זשידאווסקי" און „פליאקי פא פאלסקי". דער „ציוניסט" האט געזאגט מען זאל איהם דערלאנגען צום עסען א פלאש כרמל-וויין, עכטען „אליקאנט"! אונזער „סאציאליסט", דער יודיש-רוסישער סטודענט מיט'ן שווארצען העמדעל האט עפיס בעשטעלט דורכ'ן דאלמעטשער געשמאקע מאכלים, און פון זיין געמישטען יודיש-רוסישען דיאלעקט האב איך געחאפט א פאר בעקאנטע אפעטיטנע ווערטער: „ווארטשקי"... דער אמעריקאנער דזשענטעלמען האט אויף זיין אמעריקאנישען זשארגאן געשאפען מען זאל איהם דערלאנגען: א גלעזעל „בראנדי", א פאר „סאנדוויטשעס", א „סטייק", א פלום פודינג", א פלאש „דזשינדזשער ביער", מיט א „לעמאנייד", מיט א „טשין", א צוויי „ארענדזשעס", א האוואנא-סיגאר „קובא", א גלעזעל „זשאמייקא" — און הייטער נארנישט. די דאמע, די איר־

זיינע פרוי אין אונזער קאמפאניע, האט זיך געהייסען געבען ביסקוויטען, אייז־קריעם און נאך אזעלכע פרויענדעליקאטעסען...

נאכ'ן עסען האט מען אונז אריינגעפיהרט צום גובערנאטאר אין זיינע דע־פארטמענטען. דארט האט ער אונז פארגעשטעלט פאר זיין פרוי, זעהר אן אימפאזאנטע „מאדאם" מיט א הויכען גלאנצענדיגען שטערן. ער האט איהר געזאגט אויף אונז, אז דאס זענען מיר די אוראייניקלעך פון אברהם יצחק ויעקב, פון וועלכע ער האט איהר געלייענט אין דער ביבעל. דא האט מען אונז מכבד געווען מיט ניס און מיט באנאנעס, וועלכע האבען זיך אונז צווישען אונז רעדענדיג, גוט צוגעגעסען, נאר צוליעב עטיקעט האבען מיר געמוזט נעהמען פון יוצא וועגען צו באנאנעס. מיר אלע דרייצעהן זענען געווען אזוי גוט געלוינט, אז יעדער פון אונז האט געפינען פאר נויטהיג, נאטירליך, דורך דעם דאלמעטשער, צו מאכען דעם גובערנאטאר און דעם גובערנאטאר'ס פרוי א קאמפלימענט. איינינע האבען געהאלטען גאנצע רעדעס. צום ביישפיעל: דער אמעריקאנער דזשענטעלמען האט אין זיין „ספיטש" געבעטען איבערגעבען דעם מיסטער „נאווערנער" אז ער האלט איהם נאכ'ן פרעזידענט פון דהי יונייטעד סטייטס אף אמעריקא, מיסטער רוזוועלט, פאר'ן ערשטען דזשענטעלמען און זיין פרוי — פאר דער ערשטער לייד: אין דער וועלט. ער איז איבער־צייגט, אז ווען דער מיסטער נאווערנאר זאל בעזוכען אמעריקא, בעקומט ער אזא „רעסעפשאן", ווי קיין מענש האט נאך ניט זוכה געוועזען זינט די וועלט שטעהט: ער האט איהם צוגעזאגט, אז זיין נאמען וועט זיין אדווערטייזט אין אלע „פייפערס" (צייטונגען) און אין אלע „מעגעזינס" (זשורנאלען) אף דהי יונייטעד סטייטס אף אמעריקא.

נאכ'ן אמעריקאנער איז אויפגעשטאנען דער ארטאדאקס און האט געבע־טען איבערגעבען דעם אדון, אז ער און אלע זיינע חברים וועלען תמיד גאט בעטען פאר איהם און פאר זיין פרוי און פאר זייערע קינדערלעך. דא האט זיך בעוויעזען א שמייכעלע אויפ'ן גובערנאטאר'ס פנים. דער דאלמעטשער האט אונז געגעבען צו פערשטעהן, אז דער העדר גובערנאטאר דאנקט זעהר פאר זיך און פאר זיין פרוי, נאר ניט פאר זייערע קינדער וואדום זיי האבען בישט קיין קינדער.

— נו, וועלען מיר בעטען גאט, אז גאט זאל זיי געבען קינדער.

אזוי האט געזאגט דער ארטאדאקס, און נאך איהם איז אויפגעשטאנען דער טעריטאריאליסט און אויסגעדריקט דעם גובערנאטאר אנוער טיפסטע

דאנקבארקייט פאר'ן גרויסארטיגען עמפפאנג, וואס מיר האבען דא געהאט, און האט געבעטען איבערגעבען דעם גובערנאטאר, אז ער, דער טעריטאריאליסט, וועט זיין אהין א שום תירוץ אויף דעם קאנגרעס פון טעריטאריאליסטען און וועט זיי איבערגעבען אלעס, וואס ער האט דא געזעהן און געהערט און וועט זיי פארלייגען, אז קיין בעסערע טעריטאריע אויף צו קאלאניזירען א געוויסען טהייל פון אונזער ארעם פאלק, ווי דאס שטיק לאנד, וואו מיר האבען פער-בראכט, קען גאר ניט זיין אויף דער גאנצער וועלט! ער האפט, אז זיינע קאָ-לעגען, די טעריטאריאליסטען, מיט זאנגוויל'ען אן דער שפיצע, וועלען דאס געוויס נעהמען אין אנבעטראכט און וועלען געוויס ארויסשיקען אהער איין עקספעדיציע פון געלעהרטע מענשען אויף אויסצוקוקען דאס לאנד, אום צו בעזעצען דא א טהייל פון אונזערע ארימע ברידער, וואס ווערען פערפאלגט אין די זאגענאנטע ציוויליזירטע לענדער...

יעדען פון די רעדנערס האט דער גובערנאטאר אין קירצע ווערטער זעהר פריינדליך אבגעדאנקט, און אז עס איז געקומען צום טעריטאריאליסט, האט ער געבעטען דעם דאלמעטשער ער זאל אונז איבערגעבען, אז פון איין זייט קע-גען אימיגראציע האט ער, אייגענטליך, גארנישט. לויט זייער געזעץ איז דאס לאנד אפען פריי פאר יעדען איינציגען, ווער עס וויל אהערצו קומען זיך בעזעצען, אהן איין אויסנאהמע פון נאציאן און גלויבען; פון דער אנדערער זייט אבער, געפינט ער, דער גובערנאטאר, פיר אונמעגליך, אז מיר, יודען, זאלען קענען דא געפינען א טעריטאריע פאר אונזערע ברידער, נישט מחמת ער האט עפיס קעגען דעם יודישען פאלק, אדרבה, ער זאגט, אז מיר דארפען זיין שטאלץ דערמיט, וואס מיר קומען ארויס פון אזעלכע פאטריארכען, ווי אברהם יצחק און יעקב, וואס מיר האבען געמאכט אזא בוך ווי די ביבעל געהאט אזא בית המקדש, אזא קעניג ווי שלמה, אזא פראפעט ווי ישעיהו.. נישט מעהר, ער דענקט, אז וויל אונזער לאנד ארץ ישראל איז אוועקגעגעבען געווארען צו פרעמדע, וויל מיר וואנדערן שוין אזוי לאנג ארום אין גלות, וויל מיר זענען צוזייט און צושפרייט איבער דער גאנצער וועלט איז א סימן, אז גאט אליין וויל ניט מיר זאלען האבען איין אייגען לאנד, אן אייגענע טעריטאריע, מסתמא האבען מיר זיך קענען איהם רעכט פערזינדיגט, און געבען אונז א טעריטאריע ווארט געהייסען אזוי גוט ווי געהן אקעגען גאט, — און געהן אקעגען גאט ווער וויל עס?...

אזוי האט אויסגעלאזט דער דאזיגער גוטער גובערנאטאר מיט א היפאָ-קריטיש שמייכעלע, און האט בעפעהלען צו זיינע דינער, מען זאל אונז אלע

דרייצעהן פערבינדען די אויגען און מען וועל אונז ארויסזעצען אויף א שיף און אפפירען צו אן אויסלענדישען פארט.

און מען האט אונז אלע דרייצעהן פערבונדען די אויגען און מע האט אונז ארויסגעזעצט אויף א שיף און אפגעפירט צו אן אויסלענדישען פארט. זיצענדיג אין א ווינקעלע אויפ'ן שיף האב איך מיך פערטיעפט אין מחשבות, וואס פאר א גרויסען גאט מיר האבען, וואס האט בעשאפען אזא גרויסע וועלט און נישט איין שטיקעל ערד, נישט איין ווינקעלע פאר זיין אויסדערוועהלטע פאלק ישראל...

מיטין עטאפּ.

מיט'ן עטאַפּ

(ערצעהלונג).

קאפיטעל א.

המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי.

אזוי האָט מען גערופֿען דעם נײַעם פּריסטאַוו, וואָס איז אַראָבגעקומען קײַן טעפּליק. דאָס הײסט, דער אמת'ער נאָמען װײַנער איז געװען גאָר אַהאַמען־נאָן אַפּאָנעגענאָוויטש, נאָר די טעפּליקער ידען, וואָס האָבען ליעב צונעמעניש'ען, האָבען אידם משנה שם געווען איבער צווײ טעמים: ערשטענס איז המן איוואַנאָוויטש אַ סך קורצער און אַ סך גרינגער אויסצורײדען; געדט אַ שטײנער נעמט אָן אַ פּולע מויל מיט צונג און רעדט אוים אַ־האַ־מען־נאָן אַ־פּאָ־נע־גע־נאָ־וויטש. דאָס איז נומער אײנס, והשנית זײנט טעפּליק איז אַ שטאָדט, געדענקט מען נאָך ניט אַזאַ המן אַ פּריסטאַוו ווי דער דאָזיגער נײַער פּריסטאַוו המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי. אין טעפּליק זענען שוין געווען אַלערלײ פּריסטאַוועס, אי גוטע אי שלעכטע, אי נעמערס אי נקי כפּים'ניקעס, דאָס הײסט, אַזעלכע וואָס פּשוט נעמען זײ ניט, סײַדען אַמאָל אונטער אַ יום טוב „לשנה טובה“, וואָס רעכענט זיך ניט, אָדער אַ מתנה צום טאָג פֿון געבאָרען, און ווער זאָגט זיך אָב דערפֿון... כּ'ויר זענען אַלע אַמאָל געבאָרען געוואָרען, און דער טאָג פֿונ'ם געבאָרען איז בײַ יעדען מענשען אַ יום־טוב, אײַנגעפֿירט פֿון קדמונים, נאָך פֿון פּרעה מלך מצרים, ווי מיר ווײסען דאָס פֿון דער הײליגער תורה, אַז אינ'ם טאָג פֿון זײַן געבאָרען האָט פּרעה געמאַכט אַ סעודה פֿאַר אַלע זײַנע קנעכט, דאָס שׂר המשקים אַרויסגעלאָזט פֿון טורמע און דעם שׂר האופים אויפֿגעהאָנגען אויף אַ בוים, אַזוי ווי יוסף האָט זײ פּותר חלום געווען מיט דרײַ טאָג פֿריהער... אָנגעקומען קײַן טעפּליק, האָט ער זיך צום אַלעם ערשטען גענומען רײניגען דאָס שטעדטיל, נאָר רײניגען וואָס רײניגען הײסט. די טעפּליקער פֿערד־גנבים, וואָס האָבען אַ שם אויף דער גאַנצער וועלט, האָט ער אין אײנע צווײ

הרשים אויסגעריכערט, נישט געלאָזט פון זיי, איהר זאָלט זאָגען, איינעם אויף אַ רפואה. אויף וועמען ער האָט נאָר געהאַט אַ שטיקעל אויג, האָט ער איהם געפּאַקט, נישט געמאַכט קיין לאַנגע שיהות און אָבגעשיקט מיט'ן עטאַפּ קיין הייסין אין טורמע אַריין, — לאָז מען זיך מיט איהם דאָרטען רעכענען. נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צו די גאַסען און צו די יודען. די גאַסען האָט ער געוואָלט מען זאָל האַלטען ריין, נישט וואַרפען קיין מיסט גלייך אין פּנים אַריין, ניט גיסען קיין פּאָמעניצעס ביי דער טיר און נישט טהון קיין אַנדערע זאַכען וואָס ניט שען... און די יודען האָט ער געוואָלט זאָלען זונטאָג פאַר האַלבען טאָג ניט עפענען קיין קלייטען, מלמדים זאָלען ניט קנעלען אָהן שיינצעטליך און קיין ערוב אין שטאָדט זאָל ניט זיין, מע וועט זיך באַגעהן, האָט ער געזאָגט, אָהן דעם דאָזיגען „טעלעגראַף“ אויך... און אפילו אין שוהל, טאָמער האָבען זיך יודען צושלאָגען, צאַמפּערט פאַר „אתה הראית“, מכבד געווען איינס דאָס אַנדערע מיט פּעטש, האָט ער זיך אויך ליעב געהאַט אַריינמישען. אָט אַזאַ רשע איז דאָס געווען!

מילא די קלייטען מע זאָל האַלטען צוגעמאַכט האָט ער געפּועל'ט. אַ טאָמער ניט אַזוי פּינקטליך ביז דוקא 12 אַ זייגער, האָט ער זיך שוין געמאַכט ניט וויסענדיג, ווארום ער האָט שוין קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט; וואָס ער האָט געקענט, האָט ער געטהון; נאָר זיין אַ שומר ביי די יודישע קלייטען, אַכטונג געבען טאָמער עפענט אויף אַ יוד אַ האַלבע טיר, דאָס איז דאָך אַ זאַך וואָס אוממעגליך. וועגען איהר, מיט'ן עירוב האָט ער די ערשטע צייט געהאַט אַביסעל צרות. אַלע פרייטאָג צו נאַכטס פלעגט מען דעם עירוב אָנציהען און שבת אין דערפריה פלעגט ער איהם אַראָברייסען, און אויף איבעראַכטאָג שבת איז אויסגעוואַקסען אַ פרישער עירוב, און אַזוי עטליכע מאָל כסדר. און וויפיל ער האָט ניט נאָכגעקוקט דורך די שומרים, ווער סע ציהט אָן דעם עירוב, האָט ער ניט געקאָנט חאַפּען דעם גנב, ביז ער האָט זיך אַליין מיט זיין כבוד געמוזט איין מאָל בעהאַלטען אין הייסין אין אַ ווינקעלע און איז אויסגעזעסען די גאַנצע נאַכט און געקלערט, און ערשט העט־העט אַרום פאַרטאָג האָט ער געפּאַקט פייסי דעם שמש'ס יונגעל, סאַמע ביי דער רעכטער אַרבייט ווי ער פאַרדרעהט דאָס שטריקעל, האָט ער איהם אָנגענומען פאַר'ן לינקען אויער און אָבגעפיהרט איהם אין סטאַן אַריין און פאַרשפּאַרט אויף אַ גאַנץ טאָג אין „חדר“. פון דעמאָלט אָן איז טעפליק געבליבען אָהן איין עירוב עד היום הזה און דער עולם האָט אָנגעהויבען טראָגען אים שבת נאָזטיכליך און זייגערס אויף וואָס די וועלט שטעהט.

ניִשט אַזוי גרינג איז אִיהם אָנגעקומען די מלחמה, וואָס ער האָט געפיהרט מיט די מלמדים, די מלמדים האָבען אִיהם געטהון צום טויט. אָט האָט ער געפּאַקט אַ מלמד מיט צוואַנציג תלמידים און צוגעמאַכט דעם חדר, און אָט האָט ער אִיהם געחאַפּט מיט די אייגענע תלמידים שוין אין איין אַנדער געסיל. צוגעמאַכט דעם דאָזיגען חדר אויך און געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל, ער טהוט אַ קוק — אַהאַ! ער האָט זיך פערקליבען ערגיץ אויף אַ בוידעם אין דער ווייבערשער שוהל און פון דאָרטען זיך געלאָזט הערען מיט'ן געזאַנג פון זיינע צוואַנציג תלמידים — איין אומגליק מיט די יודישע קינדער, מען קאָן זיי גאָרנישט אָבטרייבען פונ'ם לערנען! „ממה נפשך, האָסט דו זיך שוין פערקלויבען אויף אַ בוידעם קנעלען, טאָ זיץ דאָרטען און קנעל צוזעצטערהייד אין דער קרענק און ליארעם ניט אַזוי, לאָזען חאָטש מיינע אויערען ניט הערען!...“ אַזוי האָט גע'טענה'ט פּליסעצקי מיט'ן מלמד און האָט אִיהם געשוואָרען, אַז טאָמער חאַפּט ער אִיהם נאָך אַמאָל, שיקט ער אִיהם אַרויס פון טעפליק אין פיער און צוואַנציג שעה. דער מלמד האָט די מעשה גאַנץ ניט אויסגעהערט און געטהון זיינס, אַראָבגעלאָזט זיך פון דער ווייבערשער שול און אַראָבגענידערט ערגיץ אין אַ קעלער און דאָרטען געקנעלט און דוקא מיט אַ נגון, מיט'ן געוויסען מלמד'שען נגון, וואָס אָהן אִיהם האָט דאָס יודישע לערנען פונקט אַזאַ טעם, ווי דער אַלטער קוגעל וואָס די היינטיגע אַריסטאָקראַטען אין די גרויסע שטעדט עסען אין דערוואָכען... המן איוואַנאָוויטש האָט אַזוי לאַנג „געוואָיעוועט“ מיט די מלמדים, ביז ער האָט אַ שפּיי געטהון אויף זיי און האָט זיך געמאַכט כלא ידע...

קאַפּיטעל ב.

דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק.

מחמת אין טעפּליק זענען די איינוואָהנער צום מייסטען יודען, האָט דער נייער פּריסטאַוו געהאַט צו טהון כמעט נאָר מיט יודען, און ער האָט זיך אין אַ קורצער צייט באַקענט מיט אַלע טעפּליקער בעלי בתים, געוואוסט יעדען איינציגען ביי'ם נאָמען. געוואָרען ביי זיי אַלסדינג, די גרעסטע סודות, גערעדט מיט זיי האַלב אויף יודיש און גיך, געוואָרען צוגעלאָזט, ווייך ווי וואַקס — אַ גוטער ברודער!

די נגידים, די פיינע־בריה'ס, די קאָכלעפלען, די וואָס האָבען ליעב גע־וועלטיגען, אַז זיי האָבען דערזעהען, אַז דאָס פּריצ'ל לאָזט זיך צו, האָבען

זיי אַנגעהויבען זיך איינקויפען צו איהם תחלת מיט אַ שטיקעל שבת'דיגע פיש („זשידיווסקאַ ריבאַ"), אַ גלעזיל פסח'דיגען בראַנפען, („פייסאַחאָווקאַ") פאַרביסען מיט אַ שטיקעל יודישע מצה („זשידאָווסקאַיאַ מאַצאַ"), און נאָכ-דעם האָבען זיי זיך שוין געפרובט אונטערפאָהרען צו איהם מיט אַ שמייכעלע— נתנ'ען איהם עפּיס אין יד אַריין, האָבען זיי אָבער געחאַפּט פונ'ם דאָזיגען המן אַזאַ מאוס'ען פּסק, אַז זיי וועלען שוין פאַרזאָגען קינדס קינדער, אַז מע זאָל יענעם אין יד אַריין קיין מעות ניט נתנ'ען, איידער מע ווייסט איהם, ווער ער איז און וואָס ער איז...

— טי דומאַיש, יאָסקאַ, פאָדשמיראָוואַט מעניאַ טוואָימי מעות'אַמי, זנאַטשיט טי גרויסער מאַשעניק! אַ נעם איהם אַ חדר!*).

די ווערטער „אַ נעם איהם אַ חדר" זענען ביי איהם תמיד געווען פאַרטיג אויף דער צונג, און געהייסען האָט דאָס איינזעצען, פאַרשפאַרען, אָדער אָבשיקען מיט'ן עטאַפּ אין דער שטאָדט אַריין, קיין היסין. און האָט ער די דאָזיגע ווערטער אַרויסגעלאָזט פונ'ם מויל, איז שוין געווען פאַרפאַלען, כל מלכי מזרח ומערב האָבען שוין דערצו ניט געקאָנט העלפען גאָר ניט! אָט אַזאַ מין נפש איז דאָס געווען! און דער גוטער יאָהר זאָל איהם וויסען,— האָט זיך אַריינגעחאַפּט צו איהם אין די האַנד אַריין אַנ'אָרעמאַן, וואָס האָט ניט מיט עפּיס צו געהן, האָט דער דאָזיגער רשע אַרויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע אַ קערביל אָדער צוויי און געשענקט אַ נדבה און אַ זאָג געטהון דערביי אויף זיין אויסגעמישט לשון:

— נאַ טיבע מילאָסט חסד נאַ ווערצאָוועם**).

נאָר אויף וויפיל ער האָט רחמנות געהאַט אויף אַנ'אָרעמאַן, אַזוי פיעל האָט ער פיינט געהאַט אַ נגיד. און ווער שמועסט אַ טעפּליקער נגיד און ווער שמועסט נאָך דעם טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק — איהם האָט ער גאָרנישט געקאָנט סובל זיין און לאַנג-לאַנג געזוכט אויף איהם אַ חטא און נישט געקאָנט געפינען ביז נאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט איהם געפּאַקט. ומעשה שהיה כך היה:

דער דאָזיגער שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק אַ חוץ וואָס ער איז געווען אַ יוד אַ נגיד, איז ער געווען אַנ'עקשן און אַ גדלן און אַ גרויסער בעל נצחון. האָט זיך איהם עפּיס פאַרוואָלט אַ זאַך, און האָט ער זיך שוין איינ-

*) דו רעכענסט, יאסי, מיך אונטערשמירע מיט געלד, איז א סימן, אז דו ריי[illegible] א שווינדלער, זעצט איהם איין!

**) נא דיר א גמילות חסד אויף הוצאות.

געשפּאַרט, איז געווען גרינגער נעמען און אַריבערטראָגען טעפּליק אויף אַנאַנדער זאַרט איידער איבערשפּאַרען שלום=בער'ן. אַז המן איוואַנאָוויטש האָט אַרויסגעגעבען זיין באַפעהל אַז מע זאָל דאָס מיסט אין דרויסען ניט וואַרפען און די פּאָמעניצע ביי דער טיר נישט גיסען, האָט שלום=בער טעפּליקער פון טעפּליק געפרעגט אַ קשיא: „וועמעגס עסק איז דאָס? ס'איז מיין מיסט מיט מיין פּאָמעניצע, מעג איך מיר טהון מיט דעם וואָס איך וויל“.

— רב שלום=בער, האָט מען זיך געפּרופט איהם איבערשפּאַרען — דער המן וועט דערזעהען די פּאָמעניצע וועט זיך טהון חושך!

— מיט'ן קאָטער! האָט דערויף געענטפערט שלום=בער, וואָס האָט פיינט געהאַט צו רעדען אַ סך ווערטער.

— רב שלום=בער, איהר וועט חאַפּען אַניאַקט!

— זיבען און זיבעציג אַקטען!

— רב שלום=בער, מע וועט זיך חלילה אויסגליטשען נעבען אייער שטוב און די שעה זאָל ניט זיין אויסברעכען אַ פוס.

— האַלז און אַקען! — האָט שלום=בער געענטפערט און געהייסען, מע זאָל שיטען מיסט און גיסען פּאָמעניצעס אויף וואָס די וועלט שטעהט!

איז געקומען צו איהם פּליסעצקי מיט פּאָליציע און האָט איהם געמאַכט אַניאַקט, האָט שלום=בער זיך אַנידערגעשטעלט מיט איהם אַביסעל אויסטענה'נען גאַנץ ברייטליך, ווי אַ נגיד קען, האָט איהם פּליסעצקי געלאָזט בעטען ער זאָל בעסער שווייגען און בשעת מעשה געזאָגט איהם אַ פּאָר האַרטע ווערטער: „יודישע חוצפה“ („זשידאָווסקאָיע נאַחאַלסטוואָ“), שווייג דו יודישע צורה“! („מאָלטשי זשידאָווסקאַיאַ ראָזשאַ“)! וכדומה נאָך אַזעלכע מינים קאָמפּלימענטען; האָט דאָס אונזער נגיד פאַרדראָסען און ער האָט מכבד געווען דעם פּריסטאַוו מיט'ן נאָמען המן, געזאָגט איהם פאַר עדות, אַז ער איז אַן אמת'ער המן, אָט דער המן וואָס אין דער מגילה! — האָט מען דאָס פאַרצייכענט אין פּראָטאָקאָל. און אונטערגעפירט אונטער אַזאַ „סטאַטיאַ“, אַז מע האָט אונזער שלום=בער טעפּליקער פון טעפּליק פאַר'משפט מחילה זיצען צוויי וואָכען — און עס האָט נישט געהאָלפען קיין שום רבונו של עולם!

סע פאַרשטעהט זיך, אַז גאַנץ טעפּליק האָט זיך געוויגט, געגאַנגען האָדאָראָם פון אַזאַ מעשה. סטייטש, מע האָט פער'משפט דעם נגיד צוויי וואָכען טורמע! די גאַנצע שטאָדט איז אַרויסגעגאַנגען אָנקוקען, ווי מע פירט שלום=בער'ן אין „חדר“ אַריין. סע איז נישט געבליבען, ווי מע זאָגט, קיין קינד אין וויגעל, און שלום=בער טעפּליקער פון טעפּליק, אַז מע האָט איהם

דורכגעפֿיהרט איבערן מארק אין „סטאן“ אריין, האט ער אראבגעלאזט דעם קאפ, און זיין ווייב סטיסי=פערל די נגידית האט זיך פאר בזיון בעהאלטען אין דער היים, און דער גאנצער עולם איז געשטאנען, געקוקט און געשוויגען, אינוויינינג אין הארצען דוקא געוועזען צופֿריעדען: ערשטענס א מצוה, לאז א יוד א נגיד ניט זיין ביי זיך אזוי תקיף און צווייטענס, האט מען שלום=בער טעפּ- ליקער פֿון טעפּליק גלאט נישט ליעב געהאט אין שטאדט דערפֿאר וואס ער איז געוועזען, ניט אויסגערעדט זאל זיין א גרויסער „דבר=אחר“ א קמצן, און זיין ווייב סטיסי=פערל האט געזשאלעוועט א יודען א שטיקעל ברויט, האטש זיי זענען געוועזען, ווי מע זאגט אין טעפּליק, „אנגעשטאפט מיט געלד“ און קיין קינדער האבען זיי אויך ניט געהאט. „ווען איך זאל האבען זייער געלד, האט זיך יעדער טעפּליקער געווינשעוועט און האט באלד געמאכט א גרויסע הנחה — ווען איך האב האטש האלב, האטש א דריט חלק פֿון זייי, האלט די שטאדט פֿון מיר א סך מעהדר הנאה געהאט!..“ און עס קאן זעהר זיין; נאר אזוי ווי אין טעפּליק האט געהאט געלד נאר איין שלום=בער טעפּ- ליקער און זיין ווייב סטיסי=פערל און ווייטער קיינער ניט, האט דערפֿון אין טעפּליק קיינער קיין הנאה נישט געהאט: ניט די שטאדט, ניט שלום=בער דער נגיד, ניט זיין ווייב די נגידית, און אפשר האבען די צוויי יא געהאט הנאה פֿון דעם? עס ווענדט זיך, וואס ביי אייך ווערט אנגערופֿען הנאה, אז אידר פֿארנעהמט אומעדום דעם אויבען אן, סיי אין שוהל, סיי אויף אן אסיפה, סאי אויף א שמחה; אז איטליכער טראגט אייך אקעגען דעם גוט שבת, דעם גוט יום טוב, דעם גוט מארגען; אז בשעת אידר רעדט, שווייגט מען און וואס אידר זאלט ניט זאגען, איז דאס א חכמה. הנאה הייסט אז איין מאל אין יאהר שמחת תורה קומט זיך צונויף דער גאנצער עולם צום נגיד שלום=בער טעפּליקער פֿון טעפּליק כלומר'שט אויף „פראקעס“, ער זיצט כמלך בגדוד אויבען אן און הייסט דעם עולם נעהמען צו ביסליך בראנפֿען, און סטיסי=פערל די נגידית קוקט אין די גלעזלעך אריין... מע זינגט א נגון, און מע חאפּט א טענצעל, וכדומה אזעלכע מינים פֿערגניגען, וואס אויב אידר זענט ניט קיין טעפּליקער, קאנט אידר גאר ניט האבען אין דעם קיין שום געפֿיהל. און גלאט וואס איז ווערטה דאס, אז א מענש פֿיהלט, אז ער איז איינער, אז נאר ער איז דער „עפּיס“, ער. און ווייטער קיינער.

אין טעפּליק איז געוועזען נאר איין שלום=בער טעפּליקער; אין טעפּליק איז געוועזען נאר איינער אזוינער און ווייטער קיינער.

קאפּיטעל ג.

א פֿרײליכער קבצן.

אין טעפּליק זאָלען ניט זײַן קײן מסירות און קײן מוסרים, ד. ה. מענשען וואָס געבען אַכטונג אײנס אויפֿ'ן אַנדערען, אַז מע זאָל ניט מאַכען קײן פֿערברעכען און קײן פֿאַלשקײטען, וואָלטען נײַן און נײַנציג חלקים עבירות פֿערבליבען אונבעשטראָפֿט, און טעפּליק וואָלט געווען פֿול מיט בעלי־עבירה'ניקעם ווי להבדיל אין סדום. נאָר מחמת אין טעפּליק גיט מען שטאַרק אַכטונג אײנס אויפֿ'ן אַנדערען, און אַז מען דערוועדט עפּיס אַן־עולה, אויף יענעם, אָדער מע דערהערט, אָדער מע שמעקט אָן, אָדער סע דאַכט זיך נאָר אויס, אַז יענער האָט געטהון אַן־עולה, נעמט מען און מע שרײַבט אַוועק „אַ נאָטשאַלסטווע” עטליכע ווערטער, אַ ו י און אַ ז ו י איז די מעשה, טאָמער גלױבט איהר ניט, זײַט זיך מטריח אַ ה י ן און אַ ה י ן — וועט איהר דאָרט געפֿינען דאָס און דאָס... אַז טאָמער לאָזט זיך נאָכהער אויס אַ בוידעם, איז אויך אָהן אַן־אומגליק, קומען קומט דערפֿאַר גאָר ניט, וואָרום אונטערשרײַבען דעם אײגענעם נאָמען איז ניט נויטיג, איהר קאָנט זיך חתמ'נען פֿאַרשטעלט: אָדער „איש אמת” אָדער אַ „גוטער פֿרײַנד” אָדער אַ „פֿרײַנד פֿונ'ם דין” אָדער גאָר אָהן אַ שום חתימה מאַכט אויך ניט אויס, אַבי איהר זאָלט אָנווײַזען וואו אַ ה י ן מען זאָל גײן און וואָס מען זאָל זוכען... פּליסעצקי האָט זיך, נישקשה, געמעגט בערימען, אַז קײן שפּיאָנען בעדאַרף ער נישט האָבען, די טעפּליקער בעלי־בתים זענען אַלײן גוטע שפּיאָנען.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט אײַך שוין קײן חדוש ניט זײַן, וואָס מע האָט אײן מאָל אין אַ שענעם פֿרימאָרגען בעלאַנגערט בעריל דעם רויטען, מיט דעם קרומער פֿוס, פּונקט אין דער מינוט ווען ער איז געזעסען אויף דער ערד, די פּאָלעס פֿון דער קאַפּאָטע פֿאַרקאַטשעט און אונטערגעשטעקט אין גאַרטעל אַרײַן, איבער אַ גרויסען כּוטעל מיט ראָזינקעס ווײַן און צינאָסען איהם אין קלײנע פֿלעשליך, וואָס ער אַלײן טאַקי פֿלעגט זײַ נאָכדעם פֿריטאָג צוטראָגען אויף קדוש, געשמאַק געקײַט מיט'ן מויל די פּראָבקעס און צוגעקלאַפּט פֿון אויבען מיט דער האַנד און שטאַרק געשוויצט. פּליסעצקי האָט פּאַוואָלינקע אויפֿגעעפֿענט די טהיר, בעטראַכט בעריל דעם רויטען ווי געשמאַק ער אַרבײַט, געשטאַנען אַ פּאָר מינוט אויף דער שוועל, זיך איבערגעקוקט מיט פּאָליציע, און אַז בעריל האָט אויפֿגעהויבען די אויגען און

דערזעהען — המן איוואַנאָוויטש שטעהט ביי דער כ־ייר, איז ער אויפגעשטאַנען פון דער ערד, צוגעגאַנגען צו איהם מיט׳ן קרומען פוס, אַ קוק געטהון איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: „דו ווילסט מיך מסתמא שטראַפירען? שטראַפיר מיך, וואָס ווילסטו ביי מיר נעהמען? דעם דלות"?

ווי קומט דאָס וואָס אונזער בעריל איז געווען אַזוי תקיף? ווייל ער האָט נישט געהאַט וואָס צו שרעקען זיך. אמת, ער האָט געמאַכט פון ראָזינקעס ווין, צוגעפּאַסען איהם אין פלעשליך און צוטראָגען איהם צווישען בעקאַנטע אויף קדוש און דערפון מאַקי געלעבט, נאָר אַז אָך און וועה איז געווען צום ווין און אַז אָך און וועה איז געווען צום לעבען! דער ווין איז נישט געווען קיין ווין, דאָס לעבען איז נישט געווען קיין לעבען: גאָר נישט, אַבי יוצא זיין, מאַכען אַ ברכה „בורא פרי הגפן", פאָרט נישט קיין פּראָסטער בראָנפען, און אַ שטיקעל טהועכטס. אַ פּרנסה איז דאָס פאָרט, דאָס האָבען האָט ער דערפון געהאַט משטיינס־געזאָגט וואַסער אויף חלה, די אַלין גלייכער ווי גאָר נישט... וועה־וועה, וויפיעל יודען זענען פאַראַן מיט פּליק וואָס טהוען נאַרנישט און פאַרדינען נאַרנישט און האָבען גאַרנישט, אָבער מאַקי לחלוטין גאַרנישט!

און מאַקי אָט די דאָזיגע „גאַרנישטדיגע" יודען, וואָס טהוען גאַרנישט און פאַרדינען גאַרנישט און האָבען גאַרנישט, האָבען זיך מתקנא געווען אין בעריל דעם רויטען, וואָס לעבט „ווי אַ מאַגנאַט", האָט אַלע שבת פיש און פליש, זאָגט מען, און קוילעטש אַודאי, און קינדער אין חדר האַלט מען. און דעם אַ קליינעל מאַכט מען, און אַ ציג אַ נאַיינע האָט מען — און אַליץ פּנים ביבעל ראָזינקעס, וואָס ער „פערקאַלעפּוטשעט" און מאַכט דערפון ווין אויף קדוש! האָט מען גענומען און מע האָט אַוועקגעשריבען פליסענקין אַ בריעף מיט׳ן געוויסען נוסח, וואָס הויבט זיך אָן בזה הלשון:

„אַזוי ווי מיר האָבען שטענדיג אין זינען נאָר קאַזנאַ מיט איהרע אינטערעסען, און אַזוי ווי פאַר דער קאַזנאַ איז דאָס געווים אַ גרויסער היזק טאָמער האַנדעלט איינער אָהן אַ פּאַטענט, און אַזוי ווי בעריל דער רויטער, אַן זשע בערקאָ קריוואַק האַנדעלט מיט ווין אָהן אַ שום פּאַטענט שוין אַזוי פיעל יאָהרען, און אַזוי ווי ער אַליין, בעריל דער רויטער, אַן זשע בערקאָ קריוואַק מאַכט איהם טאַקי מיט זיינע אייגענע הענד, און אַזוי ווי די רעכטע פאַבריקאַנטע קומט נאָר ביי בעריל דעם רויטען, אַן זשע בערקאָ קריוואַק, און אַזוי ווייטער".

דאָס תקיפות פון צנאַרעמאַן איז גאָר קיין קאַטאָוועס נישט; וואָס

ארעמער דער ארעמאן איז, איז ער ביי זיך מער תקיף, אסך מעהר תקיף ווי דער גרעסטער נגיד. איך האב אליין געהערט פון אנ'ארעמאן. וואס האט זיך אויסגעטענה'ט מיט'ן אנדערען ארעמאן:

— וואס גלייכסט דו זיך צו מיר, דו פארך איינער? דו פארמאגסט נאך א פאר גאנצע שטיוועל מיט א שטיקעל פאלטא, און איך האב דערויף אפילו קיין השגה ניט!

די ווערטער זענען געוואנט געווארען מיט אזא גרויסקייט, אז ווען עס שטעהט דערביי רויטשילד, פאלט ער אראב ביי זיך.

המן איוואנאוויטש האט דערווייל בעטראכט בעריל דעם רויטענס אפארטאמענטען, וואס זענען בעשטאנען פון דריי חדרים, דאס הייסט צוויי אל־קערס מיט א קיך, און אלע דריי חדרים זענען געווען פארשטעלט מיט בעטלעך און די בעטלעך זענען בעזעצט געווען מיט קינדער, און די קינדער געווען האלב אנגעטהון און האלב נאקעט, דאס הייסט פונ'ם האלו ביזן פו־פיק זענען זיי געווען אנגעטהון, און פונ'ם פיפיק אין ווייטער זענען זיי נע־ווען נאקעט, און בארוויס אודאי. פאר דער דאזיגער האלב נאקעטער און באר־וויסער חברה איז דער פריסטאוו געווען אנאנגעלויגטער פארשוין, וואס זיי האבען אזעלכס קיין מאל נישט געזעהען. זיי האבען זיך ניט געפוילט, אראב פון די בעטלעך, פאוואלינקע זיך אונטערגעגנב'ט צום פריץ און נעקוקט אידם אין פנים אריין, בעטראכט די גילדענע קנעפ און א טאש געטהון דעם קוטאס פונ'ם שווערט, און פליסעצקי האט דערווייל געפיהרט א שמועס מיט בעריל דעם רויטען, וואס מיר געבען אידם דא איבער ווארט ביי ווארט:

פליסעצקי: ווערליג מע שרייבט אויף דיר, בעדארפסט דו פאר־דינען שעהן געלד?

בעריל: נישט צו פארזינדיגען, הלואי ווייטער ניט ערגער, בעסער האט קיין שעור ניט.

פליסעצקי: וואס זשע געהען ביי דיר די קינדער נאקעט און בארוויס?

בעריל: בכדי זיי זאלען בעסער וואקסען.

פליסעצקי: און מיט'ן געלד וואס טהוסט דו?

בעריל: איך טהו אזוי ווי די גמרא לערענט אונז.

פליסעצקי: די גמרא? ווי אזוי לערענט אייך די גמרא?

בעריל: די גמרא לערענט אונז טהיילען דאס געלד אויף דריי חלקים: א דריטעל אין דער ערד, א דריטעל אין מזומן, א דריטעל אין מסחר.

פליסעצקי: איך זעה אַרויס, אַז דו ביזט נאָר אַ גאַנץ פרעהליכער פאַרשוין.

בעריל: וואָס האָב איך צו זאָרגען? וואָס פעהלט מיר און וואָס האָב איך? זאָג מיר בעסער, אַדוני פּריץ, וואָס שרייבען דיר אויף מיר די יודען און וואָס קאָן מיר קומען נאָך דיין איצטיגען וויזיט?

פליסעצקי: וועסט אַלסדינג וועלען וויסען, וועסט דו גיך אַלץ הערען. דו וויז מיר נאָר אַקאָרשט אַלע דיינע שאַפעס, איך האָרף ביי דיר נאָך עפּיס אַ זאַך טהון, אַ טאָמער וועל איך ביי דיר געפינען אַ חוץ ווײן נאָך עפּיס גוטע זאַכען...

בעריל: אָך, מיטן גרעסטען כבוד! טאָמער געפינסט דו ערגיץ אַססיגנאַציעס אָדער גאָלד, אָדער זילבער, איז יחדו, חצי שלי והצי שלך.

פליסעצקי: ביזט מיר עפּיס צו פרעהליך, ווי איינער וואָס פאַרן טוידט.

בעריל: עס קען זיין, קיינער ווייסט ניט וועמענס מאָרגען, ווי אין דער גמרא ביי אונז שטעהט געשריבען: „זאָלסט תשובה טהון אַ טאָג פאַרן טוידט“, און אַזוי ווי אַ מענש ווייסט דאָך ניט, ווען דער מלאך המות קאָן איהם אַ חאַפּ טהון פאַרן נאָרגעל, לכן...

דאָ האָט איהם דער פּריסטאַוו איבערגעשלאָגען די רעד, אַ רוף געטהון פּאָליציע פון דרויסען און געהייסען, מע זאָל איהם נעמען אין „חדר“ אַריין. דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז ביי בערלין פערקיהלט געוואָרען אינוועניג און אין שטוב איז געוואָרען אַ געוויין, גלייך ווי מע וואָלט אַרויסגעטראָגען אַ טוידטען.

סע פערשטעהט זיך, אַז באַלד איז מען אין שטעטיל געוואָהר געוואָרען פון דער מעשה פון איין עק שטאָדט ביזן אַנדערען, און מען איז צונויפגעלאָפען פון אַלע גאַסען זעהען, ווי מע פיהרט נאָך אַ יודען אין „חדר“ אַריין, מע ווייסט ניט פאַר וואָס, דאָס הייסט, פאַר וואָס — איז מען שוין געוואָהר געוואָרען, וואָס הייסט מע וועט אין שטעטיל ניט געוואָהר ווערען? ובפרט מע האָט געזעהען, אַז המן איוואַנאָוויטש האָט געטראָגען אַ פלעשיל מיט ווײן, וואָס ער מאַכט אויף צו פערקויפען אָהן אַ פּאַטענט. די זאַך איז נאָר, — וואָס קאָן איהם דערפאַר קומען? שטראָף צי תורמע? אויף דערויף האָבען די שטעטלקער יודען זיך געשאַרפט די מוחות, און רחמנות געהאַט אויף בעריל דעם קבצן אַ סך מעהר ווי אויף שלום-בער דעם נגיד, און ניט געקאָנט העלפען איהם דערצו נאָר ניט, סיידען מיט אַ קרעכץ —

קאַפּיטעל ה.

נאָך אַ פאַרברעכער.

דוד איוואַנאָוויטש האָט דעם טאָג געגומען זיך צו די טעפּליקער יודען נאָר אויף אַנאַנדער אופן. ער האָט דעם איינענעם טאָג געפּאַקט נאָך אַ יודען, אַזעלכען וואָס האָט אייגענטליך גאָר ניט פערזינדיגט, נאָר ס'איז אַזוי געווען די מעשה: ס'איז געווען אין טעפּליק אַ בעהעלפער, הענוך דער בחור. האָט דער דאָזיגער הענוך געהאַט אַן עלטערען ברודער דוד-ליב, האָט דער דוד-ליב בעדאַרפט שטעהן היינטיגס-יאָהר צום פּריזיוו און האָט געוואָלט האָבען אַ לגאָטע, ווייל זיין אַנדערער ברודער הענוך איז נאָך ניט אַלט געווען קיין אַכטצעהן יאָהר, אַזוי האָט געזאָגט דוד-ליב און אַזוי האָבען אויסגעוויזען זיינע פּאַפּירען, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער פּריסוטסטוויע אין הייסין. נאָר דאָס איז נאָך אַליין ווינציג וואָס אַ יוד קאָן זאָגען און „צושטעלען" פּאַפּירען, מע בעדאַרף אַ קוק טהון אויפ'ן קליינעם אַליין, וועט מען שוין ווייסען וויפיעל ער איז אַלט; איז אָנגעקומען צו פּליסעצקין אַ פּאַפּיער, ער זאָל צושטעלען הענוך'ן קיין הייסין, און פּליסעצקי, אַז מע שרייבט איהם „צושטעלען", בעדאַרף זיין „צוגעשטעלט", האָט ער צוגעשיקט צו איהם דעם אוריאַדניק און מע האָט דעם בחור גענומען און געבראַכט ציפיהרען צום פּריסטאַוו אין „סטאַן" אַריין.

דער קאָליר פון הענוך'ס פּנים איז געווען דאָס, וואָס מע רופט אַן אַ „מיתה-משונה קאָליר", און דערצו האָט ער נאָך געהאַט אַ בילמע אויף איין אויג און געקוקט האָט ער אויף אַ זייט, אַביסעל צו געשאָקעלט מיט'ן קעפּיל אויך, הייגט דער איבערשרעק, וואָס מע האָט איהם אויפגעחאַפּט, ווי ער שטעהט און גערט, ער ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר וועך — דאָס אַלסדינג האָט איהם צוגעגעבען אַ בעזונדער מין ווילדקייט, און ער האָט געמאַכט אויפ'ן פּריסטאַוו גאָר נישט קיין גוטען איינדרוק און צווישען זיי איז פאַרגעקומען אַ קורצער, נאָר אַ לעבעדיגער שמועס:

— דאָס ביזט דו, הענוך טעלערלעקער? האָט איהם פּליסעצקי אַ חאַפּ געטהון און בעטראַכט איהם פון אויבען אַראָב.

— דאָס בין איך הענוך טעלערלעקער, האָט איהם הענוך געענטפערט נאָר גייציג און האָט באַלד באַרעכענט, אַז דאָס רופט מען איהם מכוח'ן פּריזיוו פון זיין ברודער דוד-ליב, האָט ער פאַרחאַפּט פריהער נאָך איידער מע וועט ביי איהם פרעגען: איך בין נאָך ניט אַלט קיין אַכצעהן יאָהר, ווי איך בין אַ יוד אַז ניט!..

— אַזוי? אַ חוץ שבתים און יום טובים, האָט איהם פּליסעצקי געענטפערט און אַ קוק געטהון איהם גלייך אין די אויגען אַריין אין דערזעהען די בולמע. פון דעם דאָזיגען קוק איז העניך'ן געוואָרען פינסטער אין די אויגען, קאַלט אין בויך און קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען און ס'איז איהם דורכגעפלויגען אין איין רגע אַ טרויעריגע מחשבה אין קאָפּ: „אויס לגאַטע, פאַרפאַלען דוד־ליב"!.. און העניך האָט שטאַרק חשק געהאַט אַ טובה טהון דעם ברודער נעביך און ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר אַ שתדלן און האָט בעקומען לשון און מיט אַמאָל צורעדט זיך פאַר פייער און פאַר וואַסער: „איך שווער אייך, אַז איך בין מעהר ניט אַלט ווי זיבעצעהן יאָהר מיט אַ חודש אָדער אפשר נאָך אָהן אַ חודש, איך זאָל אַזוי דערלעבען קומען אַהיים בשלום! קוקט ניט דערויף, וואָס איך זעה אויס אפשר עלטער, ס'איז ביי אונז אַזאַ גדלע, אַזאַ וואוקס הייסט דאָס, וואָס פון פינפצעהן יאָהר אָן הויבט זיך אָן שיטען ביי אונז אַ בערדיל"...

פליסעצקי האָט אויף העניך'ן געקוקט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשמייכעלט, ווי איינער רעדט: „צו דיין בולמע וואָס דו האָסט אויפ'ן אויג און צום מיתה־משונה קאָליר פון דיין פּנים'ל, פּאַסט דיר טאַקי דאָס בערדיל, חלעבען"... נאָכדעם האָט ער אַ זאָג געטהון צום סאָטסקי, אַז ביז ער וועט דאָ איבערקוקען זיינע פּאַפּירען זאָל ער איהם אַראָבפיהרען אַראָב אין „הדר" אַריין, און העניך האָט אָנגעוואָהרען מיט אַמאָל דעם נאַנצען מוטה, דאָס פּנים איז איהם געוואָרען נאָך מעהר טוידט ווי תמיד, און אין האַרצען ביי זיך האָט ער בעגראָבען דעם ברודער נעביך אויף אייביג: „אוי, ביזט אויף צרות, דוד־ליב, אַז אָך און וועה איז דיר"!..

———

— העך נאָר אויס, דו אָדם אַ מענש, צפור אַ פייגעל, קאַטשקע רוק זיך, ווי קומסט דו אַהער אין קאַטשומענט אַריין? וואָס פאַר אַ מעשה האָסט דו פאַרשטופט און ווער האָט דיך גע'מסר'ט?

אַזוי האָט זיך אָנגערופען בעריל דער רויטער צום נייעם פּאַרשוין, צו העניך דעם בחור, און דער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט איהם פון דערווייטען געגומען בעטראַכטען פונ'ם קאָפּ ביז די פיס, ווי מען בעטראַכט אַ גנב, וואָס מע האָט איהם נאָר וואָס געחאַפּט מיט אַ גנבה. העניך פון זיין זייט האָט בעטראַכט דעם נגיד ווי אַ דולער און פון גרויס התפעלות, וואָס ער זעהט פאַר זיך אַט דעם נגיד, האָט ער אָנגעהויבען בעלעבעטשען

מיט דער צונג. אַליין נישט געוואוסט וואָס ער רעדט, און בעריל דער רויטער, וואָס איז פון תמיד אָן ווי מיר ווייסען שוין געווען אַ פרייליכער פּאַרשוין, ליעב געהאַט זאָגען ווערטלעך דעמאָלט אפילו ווען ער האָט ניט געהאַט אויף שבת, האָט זיך דאָ איצט פאַר'ן נגיד אויסגעשטעלט, געמאַכט חוזק פונ'ם נאַרישען בחור, ווי דער שטיינער איז פון אַנ'אָרעמאַן, אַז ער באַגעגענט זיך מיט'ן אַנדערן אָרעמאַן, נאָך אַ גרעסערן שלים-מזל פון זיך, און בכדי דער נגיד זאָל האָבען פערגניגען, טרייט ער צו יענעם מיט די פיס.

— ס'איז אַ מעשה דאָ מיט מיר, איך ווייס ניט אַליין נאָך וואָס, מיין דוד-ליב, וועה איז מיר! טאָמער, איך ווייס אַ קשיא אויף אַ מעשה עטוואָס מעהר פון אַכטצעהן איך, איז ער אַ פערפאַלענער חלילה...

אַזוי בעלעבעטשעט העניך, דערצעהלט די מעשה ווי אַרום ער קומט אַהער, און בעריל דער רויטער שלאָגט איהם איבער:

— וואָס פּאַטשט דו מיט די ליפען, דו שוטה בן פּיקהאָלץ? זאָג ווערטער פּירקע, נעב לשון!

— איך זאָג וואָס מיין דוד-ליב נעבעך, מאַכט צו איהם העניך און שטעלט זיך פּלוצים אָב אין מיטען און טהוט אַ פרעג ביי בעריל דעם רויטען:

— ווי אַזוי זעה אויס ביי אייך אַ שטיינער אין די אויגען איך?

— ווי אַזוי זעהסט דו אויס? דו זעהסט אויס ווי אַ פּרא-אָדם, ענטפערט איהם בעריל און צולאַכט זיך אַליין פון דער חכמה און קוקט אויפ'ן נגיד, צי דער נגיד לאַכט אויך... דעם נגיד אָבער לאַכט זיך ניט. ער בעטראַכט דעם שלים-מזל העניך, ווי ער געהט אָבגעריסען-אָבגעשליסען, און וואונדערט זיך, צו וואָס אַ שטיינער לעבט אַזעלכס אויף דער וועלט?

— ניין! — זאָגט העניך און קוקט מיט איין אויג אויפ'ן נגיד און מיט דער בולמע אויף בעריל'ן — ניט דאָס מיין איך! איך מיין וויפיל אַ שטיינער וואָלט איהר געגעבען מיר?

— וואָס געגעבען?

— יאָהרען, הייסט דאָס, מיין איך.

— אַ? וויפיל דו ביזט אַלט? איך רעכען, אַז נישט מעהר ווי אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק?

העניך האָט פאַר הארציגעהטאָג און פאַר כעס אויש אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש און איז אָנגעפאַלען אויף בעריל דעם רויטען גלייך ווי יענער האָט איהם געוואָלט קוילען.

— משוגע צי חסר דעה? וואָס רעדט איהר וואָס? ערשט ניט לאַנג צוואַנציג דוד-ליב געוואָרען יאָהר הייסט דאָס, און מיט דריטהאַלבען עלטער פון מיר סך הכל, היינט דער חשבון אַייערער וואו איז? אַבי הייסט דאָס גערעדט!

און העניך האָט בשעת מעשה אויסגעזעהען אַזוי וויסט, אַזוי טרויעריג, אויף זיין פנים איז געלעגען אויסגעצויגען אַזוי פיעל רחמנות, אַז דער נגיד אַליין האָט זיך פאַראינטערעסירט און האָט איהם אַ פרעג געטהון:

— איהר זענט הייסט דאָס צוויי ברידער אַ פנים, ווי סע זעהט אויס?

— צוויי ברידער מיט אַנ׳אַלטער מאַמע הייסט דאָס, און אַ מיידיל פון אַ יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך אַ ברודעריל אַ קלענערס אין אַ קלייט כלומר׳שט, און נאָך מיידליך צוויי קליינע, מיט איינעם אין דער תלמוד תורה אַ יונגעלע, און אויף זיין קאָפּ אַלע, און טאָמער חלילה וחס געהט אַוועק ער, מעגען נעהמען די טאָרבעס מיר און געהן איבער די הייזער אַלע...

און העניך דערצעהלט, ווי אַזוי ער קאָן, די גאַנצע מעשה מיט׳ן פריזיר, מיט דער לנאַטע וואָס אַ פנים עמיצער האָט איהם גע׳מסר׳ט, אַז ער איז עלטער פון אַכטצעהן יאָהר, האָטש ער קאָן געהן שווערען אַ שבועה דאורייתא, אַז ער איז נאָך ניט אַלט קיין אַכטצעהן, נאָר עפּיס מעשה-שטן ווי אויף צו להכעיס שיט זיך איהם, העניך׳ן, אַ באָרד, און אַלע זאָגען אויף איהם אַז ער זעהט אויס פון אַ יאָהר צוואַנציג אויב ניט מעהר, ווי באַלד אַזוי האָט דאָך ניט דוד-ליב קיין לנאַטע אפילו אַ ברעקיל ניט, היינט וואָס וועלען זיי טהון, טאָמער חלילה „קריכט ער אַוועק“?...

און העניך קערעוועט זיך אָב מיט דער בולמע אויף אַ זייט, הויבט אָן הוסטען כלומר׳שט, שנייצט אויס די נאָז אוןווישט זיך די אויגען.

— נעבעך אַ רחמנות... — האָט זיך ניט ווילענדיג אַרויסגעכאַפּט ביים נגיד.

— אַ שלים-מזל! האָט איהם בעריל דער רויטער צוגעגעבען מיט אַ האַלב-שמייכעלע, וואָס האָט בעדייט אי חוזק געמאַכט, אי רחמנות געהאַט; ער, ווי איהר קוקט איהם אָן, איז אַ שלים-מזל, און דער ברודער זיינער — איך קען איהם — איז גלאַט אַ צוקוועטשער; ער טויג אַזוי פאַר אַ סאָלדאַט פּונקט אַזוי ווי איך...

און בכדי מען זאָל זעהן, אַז ער, בעריל דער רויטער, טויג טאַקי ניט פאַר קיין סאָלדאַט, שטעלט ער אַרויס דאָס קרומע פיסיל זיינס.

קאפיטעל ת.

דער עטאפ האט געריהרט.

ביז דעם היינטיגען טאג, וואס קומט פאר אונזער געשיכטע, און ביז דער לעצטער מינוט האט זיך דער טעפליקער נגיד שלום-בער טעפליקער פון טעפליק נישט געגלויבט, אז מע וועט איהם נעמען און שיקען מיט'ן עטאפ אין הייסין. ער האט זיך די גאנצע צייט געבריה'ט, געשריבען פאפירען, גע-זוכט זכות אבות, נאר פליסעצקי האט זיך געלייגט אין דער לייג און אין דער ברייט, אז אונזער טעפליקער נגיד זאל מאכען א שפאציר פון טעפליק קיין הייסין מיט'ן עטאפ און דוקא צו פוס.

טי פאדיאש או מעניא מיט די רגלים! האט איהם המן איוואנאוויטש געזאגט האלב אויף רוסיש און האלב אויף לשון קודש, ווי זיין שטייגער איז. און ווי אויף צו להכעיס איז דער טאג געוועזן א ליכטיגער, א ווארימער זומער-טאג. ווי א חתן פון דער חופה איז ארויסגעגאנגען דער קיילעכיגער פייע-ריגער זון-קוגעל, פריילין ווי א גבור אנגעגרייט צו מאכען די גרויסע הימעל-דיגע רייזע, באלייכטען אלעמען מיט זיין שיין און באגיסען איטליכען מיט זיין ווארימקייט, קיינער וועט זיך ניט אויסבאהאלטען פון זיין היץ בשעת ער צוברענט זיך גוט און גליהט אן די ערד ווי א קאלך-אויבען. קרעמער האבען איבערגעלאזט זייערע קראמען, בעלי-מלאכות — זייערע ווארשטאטען, מלמדים— זייערע חדרים, און מע איז געגאנגען קוקען ווי מע פיהרט דעם נגיד מיט'ן עטאפ, און די טעפליקער יודען, בעטראכט דעם נגיד ווי ער שטעהט מיט איין אראפגעלאזטען קאפ, האבען זיי געזאגט איינס דאס אנדערע, אז מע בע-דארף זיך נאר אראפנעמען א מוסר, און אינווייניג ביי זיך אין הארצען האט מען געקוועלט, דערלעבט א נקמה. רחמנות האבען זיי נאר געהאט אויף בעריל דעם רויטען נעבעך און אויף העניך דעם בחור. פון דעם נגיד'ס וועגען האט מען ארויסגעטראגען געפלאכטענע קוילעטשען, געבראטענע קאטשקעס מיט נאך אנדערע מינים עסענווארג אין וועג אריין, און בעריל דעם רויטען האט דאס ווייב מיט די קינדער געבראכט צוטראגען א בולקע, פיש קארטאפלים מיט א ששטט יונגען קנאבעל; נאר איין העניך איז געבליבען אהן א שום שפייז אין וועג אריין, האבען זיך ארומגעקוקט ווילדע פרעמדע, זיך צונויפגעלייגט פאר רחמנות און געקויפט פון זייערטוועגען א ברויט, א פאר פישליך מיט ציבעלעס, און די אלע מאכלים האט מען איבערגעגעבען דעם עטאפ אויף די הענד, און דער עטאפ האט דאס אלסדינג צוגענומען נאר פריינדליך, צוגע-

וואָגט, אַז ס'וועט זיין גאַנץ, ס'וועט ניט געמינערט ווערען דערפון אַ האָר אפילו,
און המן איוואַנאָוויטש האָט זיך בעוויזען ביי זיך אויפ'ן גאַניק און אַ זאָג גע-
טהון צום עטאַפּ, ער זאָל רידהרען, און דער עטאַפּ האָט גערידהרט אין נאָך
איהם גאַנץ טעפּליק.

דער עטאַפּ איז בעשטאַנען פון איין לאַוורע דעם סאָטסקי, אַ האָריגער
נפש מיט אַ האָריגער סוויטקע מיט אַ הויך האָריג היטעל און מיט אַ גרויסען
סוקעוואַטען שטעקען, פון אויבען מיט אַ גרויסער הילצערנער גאַלקע און
פון הינטען מיט אַ שאַרף שטיק אייזען ווי אַ שפּיז, די געבראָטענע קאַטשקעס
מיט די געזאַלצענע פישליך האָט ער פאַרנומען אונטער איין אָרעם, די בולקעס
מיט'ן קנאָבעל מיט די שאָר ירקות אונטערן אַנדערען אָרעם, דעם ראַפּאָרט
האָט ער פאַרשטעקט פאָרינט אין בוזעם, און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין
וועג אַריין גיך. אַ סך גיכער ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען. דאָס גיכקייט האָט
זיך גענומען דערפון, וואָס אונזערע אַרעסטאַנטען האָבען געוואָלט שוין פּטור
ווערען, אַרויס גיכער פון דער שטאָדט, געבעטען לאַווּרען דעם סאָטסקי, ער
זאָל צוטרייבען דאָס קליינוואַרג, וואָס האָבען זיך ניט געפוילט אַרויסבאַגלייטען
זיי האָט וויַיט אַוש אויף יענער זייט מיהלען; האָט לאַוורע אויפגעהויבען דעם
לאַנגען שטעקען מיט'ן אייזערנעם שפּיץ, און חברה קונדייסים זענען זיך צו-
לויפען ווי די איבערגעשראָקענע פויגעלעך, און דער עטאַפּ איז געבליבען אַליין
אויפ'ן פרייען פעלד, אויפגעהערט לויפען מיט אַזאַ אימפּעט, אָנגעהויבען מאַכען
אַביסעל קלענערע טריט און אַ שמועס געטהון מיט'ן עטאַפּ מכוח צוזעצען
זיך אַביסיל אויפ'ן גרינעם גראָז און אַביסעל איבערחאַפּען דעם אָטהעם.

דער עטאַפּ, דאָס הייסט לאַוורע דער סאָטסקי, איז גאָרניט געווען אַזאַ
שלעכטער מענש. מע האָט דאָס ביי איהם דוקא ניך גע'פועל'ט, ובפרט אַז ער
האָט אַליין אויך געוואָלט אַביסעל שוין אָברוהען זיך און האָט שטאַרק חשק
געהאַט איבערחאַפּען, פאַרזוכען פון יענע געבראָטענע קאַטשקעס וואָס דער
ריח האָט איהם אַ גאַנץ וועג געקיצעלט אין נאָז, פון די יודישע קוילעטשען
האָט ער שוין אפילו נעפּרובט אָבברעכען אַ פּאָר שטיקלעך און האָט גע-
פונען, אַז זיי זענען גאַנץ גוט אויפ'ן טעם; אויך פון די פישליך האָט ער
פאַרזוכט, וואָס אינאיינעם מיט'ן קנאָבעל איז דאָס געווען גאָר נישקשה'דיג,
און מחמת די אַרעסטאַנטען זענען געגאַנגען פרידער און דער עטאַפּ הינטער,
האָבען די אַרעסטאַנטען נישט באַמערקט, אַז דער עטאַפּ קייעט, און אַז זיי
האָבען זיך אַרומגעקוקט, האָבען זיי צווישען זיך איבערגעשמועסט זיך אויף
יודיש.

230

— דער ערל אכלט גאַנץ געשמאַק, זאָגט דער נגיד און קוקט אויף לאַוורע — ווי ער קנייפּט דעם קוילעטש און רוקט אין פּנים.

— זאָגט חאָטש קיין עין הרע ניט, מאַכט בעריל דער רויטער פריילוך ווי זיין שטייגער איז, איך קאָן אייך שווערען בנאמנות, אַז איך האָב אויף אידם קוקענדיג בעקומען אַפּעטיט צום עסען, וואָס זאָגסט דו, העניך? סע הלש'ט דיר נאָך ניט אונטערן טלית-קטן?

העניך דער בחור האָט אַ געשמאַקען שלונג געטהון די שליים ווי אַן־אָקס בשעת ער איז מעלה גרה, און דערביי אַ זאָג געגעבען אויף זיין איבער־געקעהרטער שפּראַך:

— זאָגען שטאַרק קאָן איך ניט, אַז איך בין הונגעריג, נאָר אין מויל מהכתיתי עפּיס גענומען וואָלט איך ס'זאָל זיין וואָס.

— ביי מיר איז פאַרהאַן אַלסדינג — רופט זיך אָן דער נגיד און חאַפּט אַ קוק אויפ'ן עטאַפּ.

— ביי מיר אָהן אַביסעל בראָנפען הייסט נאָך ניט אַלסדינג, מאַכט בעריל דער רויטער און חזר'ט דאָס איבער מיט אַ כיון נאָך אַמאָל אויף רוסיש, כּדי דער ערל זאָל פערשטעהן פון וואָס מע רעדט.

— טשי פּראַוודאַ, לאַוורע, שטאָ בעז הרילקי שטאָ בעז זובאָוו? *) — טהוט בעריל דער רויטער אַ מאַך צום עטאַפּ.

— אַוושעזש! **) — ענטפערט אידם דער עטאַפּ גאַנץ ערנסט.

און מע האָט זיך אַזוי לאַנג איבערגעוואָרפען מיט ווערטער, ביז ס'איז געבליבען ביים עולם: אַזוי ווי ס'איז ניט וויט פון דאַנען קיין גראַנאָוו, סך הכל אַ פּאָר ווערסט, זאָל איינער פון די אַרעסטאַנטען, העניך דער בחור גע־וויינטליך, ער איז יונגער, אַ שפּרונג טהון אַהינצוצו אויף איין פוס און ברענגען אַ פלעשעל בראָנפען, און די איבעריגע צוויי אַרעסטאַנטען, שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק און בעריל דער רויטער, נעמען אידם אויף זיך, אויף זייער ערבות, אַז ער וועט ניט אַנטלויפען, און מע האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראָז אין מיטען פעלד אויף אַ בערגיל אונטער אַ בוים, ביידע אַרעסטאַנטען האָבען זיך אַריינגעלאָזט אין אַ שמועס, און דער עטאַפּ האָט זיך באַזעצט נעבען זיי און געקוקט אַהין אויפ'ן וועג קיין גראַנאָוו.

---

*) ס'איז אמת, לאוורע, אַז אָהן בראָנפען איז ווי אָהן צייהנ[illegible]

**) אודאי!

קאפיטעל ז.

ער דערמאהנט איהם אלטע חטאים.

ווען איך זאל זיין א מאלער אדער חאטש א פאטאגראף, וואלט איך אראבגעהאפט די דאזיגע גרופע, די דריי נפשות, וואס זיצען זיך אזוי שען אין מיטען פעלד, אויפ'ן בערגיל, אונטער א בארענבוים מיט קליינע גרינע בלעטליך, א בוים, וואס וואקסען אויף איהם פעלד־בארליך, יענע מינים בארליך, וואס זענען הארטער פון שטיינדליך און וואס מע קאן זיי ניט נעמען אין מויל אריין און וואס מע ווייסט ניט, אויף וואס האט זיי גאט בעשאפען אויף דער וועלט... צווישען לאווריע דעם סאטסקי מיט דעם הויכען הארי'גען היטעל פון איין זייט און בעריל דעם רויטען מיט'ן קרומען פיס און מיט'ן רויטען ריהרעוודיגען פנים מיט וויימפערליך פון דער אנדערער זייט, האט אונזער טעפליקער נגיד בעריל טעפליקער פון טעפליק מיט די קליינע אויגעליך און מיט'ן שיטערען בערדיל, מיט דער נייער שווארצע נעווענטענע קאפאטע און מיט'ן שבת'דיגען ווידענעם קאשקעט אויפ'ן קאפ, אויסגעזעהען ווי א מחותן צווישען בעלי־בתים, אדער ווי א געהויבענער פארשוין צווישען פראסטע מענשען, וואס האבען די עהרע צו זיצען מיט איהם אינאיינעם. אזא מענש ווייסט שוין ווי אזוי זיך צו האלטען, דאס הייסט האלטען האלט ער זיך כלומר'שט פראסט, כלומר'שט גלייך מיט אלעמען, נאר פארט נישט דאס וואס אלע. פון וואס ער וויל פון דעם רעדט מען, וואס ער זאגט בעדארף מען הערען, און אז יענער רעדט מעג ער איבערשלאגען אין מיטען.

— וואס זאגט איהר אויף דער היץ? — האט ער א זאג געטהון צו בעריל דעם רויטען מיט א זיפ'ץ און א קוק געטהון ארום און ארום, פארקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענס און זיך געפאכט מיט'ן ווידענעם קאשקעטעל איבער'ן קאפ.

— יא, ס'איז ניט קאלט — האט איהם בעריל געענטפערט און אויך א קוק געטהון אהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ס'זאל חאטש ניט זיין קיין רעגען — טהוט זיך דער נגיד ווייטער א זאג און א קוק ארויף אויפ'ן הימעל.

— יא, עס פאסט אונז טאקי צו די ווידענע קליידער! גיט איהם נאך בעריל און קוקט אהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ניט קיין שלעכטער ערל אונזער שומר, זאגט זיך ווייטער דער נגיד און קוקט אויף א לאנגען וואגען א ליידיגען, וואס פאהרט דורך פארביי

מיט א פאר גרויסע אקסען און א קליין שייגעציל זיצט אויפ'ן וואגען און הרעדט מיט דער בייטש.

— אונזער שומר? מאכט בעריל און קוקט אהין וואו דער נגיד קוקט, עס מעגען זיין פאר איהם די כפרה דריי יודען אועלכע, וואס גערען מסר'ען אנ'ארעמאן, אז ער מאכט עטליכע פלעשליך וויין פון ראזינקעס און צומראגט זיי צווישען בעקאנטע אויף קדוש און לעבט דערפון מיט ווייב און קינדער שוין כמה וכמה יאהרען.

— ווי מיינט איהר? שלאגט איהם איבער דער נגיד אין מיטען די רעד און קוקט אויפ'ן וועג, וואס גערט קיין גראנאוו, ווי מיינט איהר? ער קאן ניט פארבלאנדזעט ווערען, מיין איך מאכען א פליטה, אט דער דאזיגער בחור. ווי אזוי רופט איהר איהם?

— אט דער שמינדער בגעץ? מאכט בעריל און קוקט אויפ'ן וועג, וואס גערט קיין גראנאוו, ער האט דען עפים חוטא בעגל געווען, געטהון א קרימינאל, וואס ער זאל דארפען אבטרעטען? ער איז אזא פערברעכער פונקט אזוי ווי איך למשל.

— וואס קאן אייך א שטייגער קומען פאר אזא מעשה? טהוט איהם דער נגיד א חאפ און קוקט אויף בערלען פון אויבען אראב מיט איין אויג, דאס אנדערע האט ער צוגעמאכט, קייעט בשעת מעשה א גרעזיל אונטער די ציינען:

— פאר וואסער מעשה? פארין ראזינקעס-וויין? קיין „רעסטאנסקע ראטע" פאר דעם „קרימינאל" אוודאי ניט, נאר איך ווייס וואס מע קאן אויף מיר ארויפלייגען פאר א שטראף? לאז מען מיך שטראפירען, וואס העד איך זיי? וואס וועט מען ביי מיר נעהמען? דעם דלות? סיידען זיצען? מילא וועלען מיר זיצען א פאר טעג, למאי איהר? איהר זענט דאך עפים קיין עין הרע א יוד א נגיד כילעבען! איך וועל אייך זאגען דעם אמת, רב שלום-בער, האט קיין פאראיבעל נישט, איך אויף אייער ארט וואלט ניט געזעסען אין „חדר" איבער אזא נארישקייט, איבער א פאמיניצע גאר; ערשטענס וואלט איך ניט געפידרט מיט פאליציע קיין עקשנות, און צווייטענס ווען איך בין אין אייער שטאנד, וואלט מען מיך ניט געפידרט מיט'ן עטאפ פאר אזא זאך. טעפליק אליין וואלט דאס גאר ניט בעדארפט דערלאזען, אז דער נגיד פון שטאדט זאל געהן מיט'ן עטאפ ווי א פראסטער מענש, גלייך מיט אלע קבצנים...

אין אנאנדער צייט וואלט בעריל דער רויטער פאר אזא שפראך געקאנט חאפען א מאוסען פסק פונ'ם טעפליקער נגיד, ער וואלט געווים „געפענט ביי איהם מיט'ן קאפ די טהיר" פאר אזעלכע ווערטער, נאר איצט געהענדיג מיט'ן עטאפ קיין הייסין האט שלום-בער מקבל באהבה געווען אויף זיך אלס-דינג. איצט האט מען איהם געקאנט זאגען וואס מע וויל, און בעריל דער רויטער האט זיך גערעכענט מיט איהם ווי וויים ער האט נאר געקענט און דוקא מיט גוטע רעדעליך, דוקא ניט געקריעגט זיך, ער האט זיך צוגערוקט מיט זיין קרומען פוס צום נגיד אזוי נאהענט, אז דער נגיד האט זיך געמוזט א ביסעל אוועקרוקען פון איהם, און בעריל האט אנגעהויבען בזה הלשון:

— איהר ווייסט, רב שלום-בער, פון ווען אן מיר קענען זיך שוין? מיר קענען זיך שוין פון א צייט מיט יאהרען! איך געדענק אייך, אז איהר זענט נאך געווען אט אזא וועוריקעל (בעריל האט באוויזען מיט דער האנד הארט ביי דער ערד), איהר בעדארפט זיין אין מיינע יאהרען, אפשר עלטער מיט א יאהר אדער צוויי, און איהר דארפט מיך געדענקען, ווארום מיין זיידע און אייער פאטער זענען געווען... שרעקט זיך נישט, ניט קיין קרובים, דאס הייסט אפילו יא שטיקליך שני שבשלישים זעהר ווייטע קנעפלעך פון דער מאמענס צד, נאר גאנץ נאהענטע שכנים אין אלטען בית המדרש, א שטאנד אקעגען א שטאנד, אייער פאטער אין מזרח-וואנד און מיין זיידע אין שפיגעל-באנק, אזוי אז איהר פלעגט זיך שטעלען שמונה-עשרה, האבען מיר אייך געזעהען פון אונטען; איך געדענק נאך אפילו אייער פאטערס אטלעסענע, גלאנצענדיגע פלייצע מיט די ברייטע אקסלען מיט דער גרויסער זילבערנער עטרה, פונ'ם טלית, און מיין זיידע, רב נפתלי דער רויטער, איהר דארפט איהם געדענקען, פלעגט אנרוקען דעם געלען טלית אי-בער'ן קאפ און מיך קנייפען איך זאל אריינקוקען אין סדור אריין, ווארום איך האב אזוי געוואלט דאווענען מסתמא ווי איהר. איך האב גאנץ גוט געזעהן — איך בין דאך געשטאנען פון אונטען — אז בשעת שטילע שמונה-עשרה, האט איהר נאר געקוקט אראב אויף די שטיוועליך, וואס האבען ביי אייך געסקריפעט, און ווי אזוי האב איך אייך למשל מקנא געווען אויף אייערע תמיד נייע שטיוועלעך, אז מיינע זענען געווען תמיד אלט, שטענדיג מיט לאטעס, ווארום איבער מיין קראנקען פוס האב איך קיין מאל נישט געקאנט האבען קיין רעכטע שטיוועל, און איבער דעם דאזיגען קראנקען פוס האב איך תמיד געהאט צרות, א חוץ וואס ס'איז מיר שווער געווען צו געהן פלעגן מען נאך פון מיר שטענדיג לאכען און רופען מיך „קריוואק־

און נאכקרימען זיך מיר ווי איך גייה, און מעהר פון אלע טאקי איהר, רב שלום-בער; ס'זאל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, מיט נאך אזעלכע נגידישע קינדער, פאנסקי צאפּיקליך, ווי איהר...

— איך? טהוט זיך דער נגיד א חאפּ און דערמאהנט, אז ס'איז אמת, מע פלעגט איהם טאקי נאכמאכען, ווי ער שפּרינגט אויף איין פוס.

— דאס נאכמאכען אליין וואלט נאך געוועזען נישקשה, איהר פלעגט מיר ניט וועלען אריינעהמען אין דער חברה, מיר טרייבען מיט שטעקענס און אנטרעטען מיר אויפ'ן קראנקען פוס, זיך שטעלען כלומר'שט אומגעהרען מיט'ן אפּצאפּ אויף די פינגער, אזוי אז איך זאל פיהלען, איך זאל טאקי שרייען, פלעג איך שרייען און איהר פלעגט לאכען, זיך האלטען ביי די זייטען...

— דאס טראכט איהר אויס שוין מסתמא פונ'ם קאפּ, רופט זיך אן צו איהם דער נגיד און ווערט רויט פאר בזיון, וואס ער פלעגט זיך אזוי רעכענען מיט א קאליקע, און ער דערמאנט זיך ווי אזוי ווילד געבאלעוועט ער איז געוועזען קינדווייז, געקאנט טהון וואס ער האט געוואלט.

— א סימן וועל איך אייך זאגען, איך האב דערצעהלט דעם זיידען, האט דער זיידע דערצעהלט אייער פאטער, האט אייער פאטער נישט געוואלט גלויבען און האט זיך צושריען אויף מיין זיידען, אז זיין זוהן איז א שטיל קינד און וועט זיך ניט אנהויבען מיט „קבצנישע קינדער", איהר הערט, קבצנישע קינדער!.. פון דעמאלט אן בין איך געוואהר געווארען ווער איך בין, אז איך בין א קבצניש קינד... האב איך אומיסטנע געפרעגט דעם זיידען, וואס דאס בעדייט, האט מיך דער זיידע קלאהר געמאכט, וואס הייסט א קבצניש קינד און וואס הייסט א נגידיש קינד, נאר איך האב נישט פארשטאנען פאר וואס מעג א נגידיש קינד אנטרעטען א קבצניש קינד אויפ'ן פוס און א קבצניש קינד בעדארף שווייגען? האב איך געפרעגט דעם זיידען, האט מיר דער זיידע געזאגט: דערפאר ווייל א נגיד איז ניט קיין קבצן און א קבצן איז ניט קיין נגיד, דאס הייסט א נגיד איז א נגיד און א קבצן איז א קבצן... האב איך דאס ניט אנגעהויבען צו פארשטעהן, און האב א קוק געטהון דעם זיידען אין די אויגען אריין, טאמער וועל איך עפּיס פון די אויגען געוואהר ווערען א פּשט צו די ווערטער, האב איך אבער פון זיינע אויגען ניט ארויסגעזעהען גאר ניט! איך האב נאר ארויסגעזעהען ווי א טונקעלע חמארע אויף זיין פּנים און קנייטשען אויפ'ן שטערען און ווייטער גאר ניט... און איך בעדארף זיך מודה זיין פאר אייך, ס'איז דאך שוין אנ'עברדיגע זאך, איך האב פון דעמאלט אן פיינט געקראגען אלע

גבירים מיט אלע נגידישע קינדער, און מעהר פון אלע האב איך פיינט געקראגען אייך...

— מיך? דער נגיד האט זיך אזש א חאפ געטהון פאר'ן הארצען.

— אייך, אייך, איהר זענט דאך דעמאלט געוועזען נאך גאר א יונגעל, האט קיין פאראיבעל נישט — א שנעק, מיר זענען ביידע הייסט דאס געוועזען דעמאלט גאך יונגע וועהריקליך, און נאכדעם אפילו, אז מיר זענען אונטערגעוואקסען, געווארען ביידע בר-מצוה-יונגלעך, בתורים'ליך שוין, האט איהר זיך גאר אבגעקערעוועט פון מיר, זיך געמאכט גלייך ווי איהר קענט מיך ניט, מורא געהאט קוקען אויף מיר, טאמער זאג איך אייך א גוט שבת, וועט וועט איהר מיר חלילה דארפען ענטפערען א גוט יאהר, האט איהר געזשאלעוועט א פנים. עס האט אייך ניט געלוינט...

דער טעפּליקער נגיד, שלום-בער טעפליקער פון טעפליק האט זיך אזש א רוק געטהון אויפ'ן ארט און א מאך געטהין מיט דער האנד ווי איינער רעדט: „מאלט אייך, ס'איז ניט אזוי די מעשה"... און ביי זיך האט ער זיך דערמאנט, אז ס'איז מעגליך, ווארום זיין פאטער פלעגט איהם זאגען שטענדיג, אז ער איז ניט גלייך צו אנדערע יונגלעך...

— האט קיין פאראיבעל נישט, רב שלום-בער, א נארישקייט געדענקט זיך, אויף מיין ערשטער חתונה (איהר האט פריהער חתונה געהאט פאר מיר) האב איך אייך געשיקט א חתונה צעטיל, האט איהר אפילו ניט געענטפערט מיט קיין בריעף.

— כ'לעבען איך געדענק ניט...

— ווי קומט איהר געדענקען? למאי איהר געדענקט ניט דאס אויך מסתמא, אז איך בין, ניט היינט געדאכט, דאס ערשטע מאל געבליעבען אנ-אלמן, האב איך געשיקט מיין פעטער יאסין (דער זיידע איז שוין דעמאלט געוועזען א שוכן עפר), ער זאל אייך זאגען, אז איך בין געבליעבען מיט צוויי קליינע קינדער ווי אויפ'ן וואסער, האט איהר איהם געענטפערט, אז איהר זענט א יונגער-מאן, וואס קאטארי מישט זיך ניט אין קהל'שע זאכען...

— איך האב אזוי געענטפערט? זעהט נאר צו אייער פעטער יאסי האט אייך ניט דערצעהלט מחילה קיין ליגען...

— עס קאן זיין, אפשר זענט איהר גערעכט... איך ווייס נאר, אז איהר האט מיר ניט געהאלפען ניט דעמאלט דאס ערשטע מאל און ניט דאס אנדערע מאל, אז איך בין, ניט היינט געדאכט, אבגעברענט געווארען, ארוים ווי די מאמע האט מיך געהאט, און איך שפעטער אז מיר האבען

זיך בעגעגענט איין מאָל אין הייסין אויף דער אַכסניה אויב איהר געדענקט בשעת ירידי, איהר זענט געקומען צופאָהרען קויפען, דאַכט זיך, אויב איך האָב ניט קיין טעות, אַ פּאָר פערד, און אפשר אַ בהמה, און אפשר גאָר פאַרקויפען קאָרן? —

דער נגיד רייבט זיך דעם שטערען, ווי אַ מענש וואָס וויל זיך דערמאָהנען אַ זאַך, וואָס ער געדענקט נישט, און ס'איז איהם אַ חדוש, וואָס ער האָט דאָס שוין לאַנג פאַרגעסען און יענער ניט, און עס שטעהט איהם ניט אָן די מעשה וואָס בעריל דער רויטער, וואָס אין טעפּליק וואָלט ער גאָר ניט האָבען די זכיה מיט איהם צו רעדען צוויי איבעריגע ווערטער, זאָל האָבען אַ העזה איהם אויסזוצען דאָ די פּעהלערען, דערמאָהנען איהם אַלטע חטאים! און סע שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, און ער וויל עפּיס אָנהויבען רעדען, קומט אָן העניך פון גראַנאַו מיט אַ פלעשיל בראָנפען, קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטהעם, אַזוי איז ער געלאָפען, מורא געהאַט טאָמער פאָהרט עמיצער אָן און מע פאַקט איהם מיט'ן בראָנפען, און אַלע דריי פערברעכער זעצען זיך צו דער סעודה, נעמען פריהער צו קאַפּליך בראָנפען, זענען מכבד אויך דעם עטאַפּ מיט אַ פּאָר גלעזלעך; דער עטאַפּ זאָגט זיך ניט אָב, גאָר ער פערקרימט זיך, ווישט אָב מיט דער פאָריגער סוויטע די גראָבע וואָנצעס און שיקט אָב צו אַלדע שוואַרצע יאָהר גראַנאָוו מיט זיין שטאַרקען בראָנפען.

— דזשע הירקאַ, געחיי יאָמו סים טשערטיוו! *) מאַכט לאַווריע אין טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד ווי אַ מענש, וואָס גיט זיך אַ נדר, אַז מעהר זאָל ער שוין אין מויל אַריין ניט נעהמען קיין טראָפּען אפילו! — פון דעסטוועגען, אַז ס'איז געקומען נאָך די פיש און מע האָט זיך גענומען צו דער קאַטשקע, האָט מען איהם פאָרט איינגעבעטען ער זאָל נעהמען אַ גלעזיל; עס האָט זיי טאַקי געקאָסט אַביסעל מיה, נאָר מע האָט ביי איהם גע־פועל'ט ער זאָל דאָס אויסטרינקען ביז'ן דנאָ, מחמת מע וויל איהם אָננישען נאָך אַ גלעזיל.

איבערגעביסען, האָט זיך דער עולם צוגעלייגט אַביסעלע אונטערען שאָטען פונ'ם באַרנבוים, נישט חלילה דרימלען, נאָר גלאַט אַזוי קוקען אַרויף אין בלויען הימעל אַריין, זעהען ווי קליינע חמאַרעס רוקען זיך אָן, צוריי־סען זיך, ווערען צוגאַנגען אַזוי ווי רויך, און אַ מחנה וואַראָנעס וואָס האָבען זיך

*) צו ביטער, זיבען רוהות זאָל איהם זיין!

אויסגעמושטירט אין צוויי פאסען ווי א „ד׳" שוועבען און שטעהען אויף איין ארט.

ליגענדיג מיט׳ן פנים ארויף און קוקען אין הימעל אריין נאכ׳ן עסען איז א טייערע סגולה אויף צו אנשלאפען ווערען. דער ערשטער האט דאס באוויזען דער עטאפ אליין, וואס האט זיך גלאזט הערען פון איהם א מורא׳דיגער חראפ, ווי פון אן׳איבערגעשראקען פערד, און תיכף נאך איהם האט זיך געלאזט הערען אן׳אקאמפאנימענט פון הענוך׳ס נעזלעכער, וואס האבען אויך געארבייט ניט שלעכט, חאטש ער האט זיך אלע מאל אליין אויפגעחאפט פון זיין חראפען און געבעלעבעטשעט מיט דער צונג ווי זיין שטייגער איז:

— איינגעמידט יעדער וואס בין געלאפען איך פיער ווערסט גוטע, אליין מורא געהאט טאמער חלילה פאהרט ער אן און פאקט מיך, דער פריסטאוו הייסט עס...

נאר דער טעפליקער נגיד שלום-בער טעפליקער פון טעפליק איז בעריל דער רויטער זענען ניט געשלאפען. דער נגיד האט זיך שטארק פאר-אינטערעסירט צו וויסען, וואס פאר א בקשה האט צו איהם בעריל געהאט דעמאלט אין הייסין אויפ׳ן יריד. און בעריל דער רויטער האט איהם צוליעב געטהון און האט איהם דערצעהלט די מעשה, וואס מיר געבען זי איבער מיט זיין אייגענער שפראך, ווארט ביי ווארט.

קאפיטעל ז.

א נארישקייט געדענקט זיך.

— האט קיין פאראיבעל ניט, א נארישקייט געדענקט זיך — אזוי הויבט אן בעריל די מעשה מיט א לעבעדיגען טאן ווי זיין שטייגער, — געקומען בין איך קיין הייסין ניט אויפ׳ן יריד; מיינע אקסען האבען זיך נאך געהא-דעוועט און מיינע שיפען אויפ׳ן ים זענען נאך געווען ווייט. וואס זשע האב איך געטהון אין הייסין אויפ׳ן יריד, ווילט איהר וויסען? איך בין געקומען אנקוקען א חתן נאר פאר מיין מיידיל, די עלטערע הייסט עס פונ׳ם ער-שטען ווייב. כ׳האב מיך מישב געווען, פערשטעהט איהר מיך, דאס ערשטע קינד, א יתומה, חאטש אפילו א יונג קינד, נאר א שטיפמאמע פיקט אין קאפ אריין, איך זאל זי חתונה מאכען, חאטש פרעגט זי, וואס ווערט איהר זרויסקומען, אז איך וועל זי שוין חתונה מאכען? חער האט איהר העלפען קא-

כען און באַקען און צוואַגען די קלײנע קינדער, און וועמען וועט די שעלטען, טראָגען פאַר די צעפּ? נאָר גײה רעד מיט א יודענע! בקצור ס'איז געבליבען חתונה מאַכען, נאָר ס'איז גרינג צוזאָגען: חתונה מאַכען! מיט וואָס? מיט די פינף פינגער? אין אונזער גראַד ווי ניט ווי, אויסקלײדען דאַרף מען, עס רעדט זיך אַזוי אויסקלײדען; מײנען מײנט מען א קלײדיל א סיצענס און א פּאָר שיך און זאָקען און העמדער האָטש א האַלב טוץ, און פון בעט-געוואַנד שמועסט מען ניט, א פּאָר קישענס, אַנ'איבערבעט, א שטיקעל קאָלדרע; און ווי אַזוי, איך בעט אײך, ניט מען ניט האָטש אַזאַ הונדערטער גדן? און דאָ איז ניטאָ קײן הונדערט קאָפּיקעס אפילו, און ווי אויף צו להכעיס זעצט ער מיר מיט בריעף, משה אַהרן דער שדכן, ימח שמו, איהר דאַרפט אידם קענען, אײן בריעף נאָכ'ן אַנדערען, אַז ס'איז פאַרהאַן אין הײסין, שרײַבט ער מיר, אַנ'אַנטיקעל, א מציאה, אײנס בײַ גאָט, דאָס אַנדערע בײַ יענקעל דעם סטאָלער, א בחורל פון געמײנעם גראַד, נאָר א געראָטענער, מיט לערנען און מיט שרײַבען און מיט שפּילען אויפ'ן פידעל, סע עקט זיך נאָר די וועלט מיט איהם! שרײַב איך איהם אַוועק, משה אַהרן'ען הײסט עס, א בריוועל, אַז ערשטענס האַלט איך נאָך ניט בײַ קײן שדוך, צווײטענס דאַרף איך וויסען חיפּיעל וויל ער גדן, טאָמער איז דאָס ניט פאַר מײַן בײַטעל? און דריטענס לאָז קומען יענקעל דער סטאָלער פריהער אַקאָרשט אָנקוקען די כלה... קומט מיר אָן צוריק א בריעף פון איהם טאַקי, פון משה אַהרנ'ען הײסט דאָס, אַז דאָס, וואָס איך שרײַב, אַז איך האַלט ניט בײַ קײן שדוך — איז בלאָטע, ווארום ער נעהמט מיט דעם גאַנג אַז א מײדיל איז ניט קײן יונגעל — וואָס זאָגט איהר אויף זײַן אויפטהו? — און דאָס וואָס איך פרעג זיך נאָך מכח נדן, איז דאָס גלאַט, זאָגט ער, פון מיר א גרויס נאַרישקײַט. מע רעדט דען פון אַנ'אָקס מע זאָל זיך, זאָגט ער, דאַרפען דינגען? אַזוי טאַקי שרײַבט ער מיר. און מכוח אָנקוקען מײַן טאָכטער איז, זאָגט ער, אַנ'איבעריגע זאַך גאָר. ווארום ס'איז גלײַך ווי אָנגעקוקט. געווען עפּיס אײנער א הײסינער בײַ מיר אין שטוב, קאָן ער זיך, זאָגט ער, גאָר פון איהר ניט אָפּלויבען! בקצור בריעף אַהער בריעף אַהין — איך האָב גענומען די פיס אויף די פּלײצים און האָב עולה רגל געווען, צו פוס הײסט דאָס קײן הײסין. געקומען קײן הײסין און דערזעהען דעם בחור, בין איך צו איהם צוגעזאָרען געוואָרען! וואָס זאָל איך אײך זאָגען, איך האָב נאָך אַזאַ מין אַנטיק זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מײַנע פיס ניט געזעהען און ניט געהערט אפילו! טילא א פּנים — א פּרינץ; א קאָפּ — א מיניסטער; א מויל —

פּעריל; אַ האַנד — גאָלד! דאָס לערנט, דאָס רעדט, דאָס שרייבט און דאָס לייענט — אויסקוישען דאַרף מען איהם איטליכס אבר! היינט שפּילט דאָס אויפ'ן פידעל — אַ כפּרה, הערט איהר, אַלע שפּילערס מיט אַלע כלי-זמר פון דער וועלט! איך ווייס גאָרניט, וואו ווערט אַזעלכס געבוירען? וואָס טויג אייך, ער האָט מיך געפּלעפּט, דער שקאָץ, און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, אַז ס'זאָל זיך קעהרען די וועלט, איך מוז איהם נעמען פאַר אַ חתן! נאָר געה נעם, אַז סע נעמט זיך ניט! נישטאָ מיט וואָס, האָטש לייג זיך און שטאַרב! איין הונדערטער איך זאָל האָטש האָבען, דאָס הייסט האָטש אויף איבער-דרעהען זיך, איהר פאַרשטעהט אַ מעשה? וואָרום דעם בחור אַליין האָט ניט אויסגעמאַכט גאָר ניט, געב איהם יאָ, געב איהם ניט; דער סטאָליר ימח שמו האָט זיך געשטעלט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, עס מעג קומען די בת מלכּה אַליין, וועט ער איהם אָהן נדן נישט לאָזען געהן צו דער חופּה, מע זאָל אויפלויפען. „רב משה אהרן, זאָג איך, וואָס שווייגט איהר"? וואָס — זאָגט ער — זאָל איך שרייען? גיט זיך עפּיס אַן עצה, זאָגט ער, וואָרום ס'איז שלעכט. מיט דעם סטאָליר, זאָגט ער, וועט איהר גאָר ניט מאַכען, ס'איז אַ ביטערער יונג, איך האָב איהם שוין, זאָגט ער, אַליין געוואָלט געבען נעכטען מיט'ן העמעל איבער'ן קאָפּ"! איהר הערט ווערטער? און דאָ דער חתן דרעהט זיך פאַר די אויגען, נעמט צו ביי מיר אַ שטיק חיות, איך פיהל אַז ממש איך עק זיך, איך געה אויס, איך שטאַרב. אָט-אָט שטאַרב איך!... דערווייל איך טהו אַ קוק אויף דער אכסניה — רב שלום-בער טעפּליקער! גאָט אַליין, טראַכט איך מיר, האָט אייך געבראַכט! און איך בין נישט פויל אויף דער פּען און געה צו צו אייך און שטעק אייך אָב אַ ברייטען שלום עליכם, אַ שטייגער ווי דאָ אַצינד; וואָס מיין איך? איך מיין, אַז מסתמא וועט איהר מיך אַ פרעג טהון, וואָס טהו איך אין הייסין? וועל איך אייך זאָגען — אַ שדוך; וועט איהר זיך פרעגען וואָסער שדוך? וועל איך אייך זאָגען — מיט יענקיל דעם סטאָליר; וועט איהר פרעגען, וואָס געב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — אָט דאָס איז טאַקי דער גאַנצער אומגליק, וואָס דער סטאָליר הייסט זיך אַנידערלייגען אַ הונדערטער און איך האָב אַ פייג ניט קיין הונדערטער, וועט שוין זיין רעכט — איהר פאַרשטעהט צי ניין? ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז איהר האָט מיך אפילו ניט אָנגע-הויבען צו פרעגען וואָס איך טהו אין הייסין? האָב איך מיך ניט געפּוילט און האָב אייך אַליין דערצעהלט, אַז איך בין געקומען נישט צוליעב דעם יריד, נאָר מכח אַ שדוך. וואָס האָב איך געמיינט? איך האָב געמיינט ווי וועט איהר מיך ניט אַ פרעג טהון וואָסער שדוך? וועל איך אייך זאָגען מיט יענקיל

דעם סטאָליר; וועט איהר פרעגען וואָס נעב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — הערסט דו, אָט דאָס איז דאָך דער גאַנצער אומגליק!... צום סוף, ווער? וואָס? איהר הויבט אפילו ניט אָן צו פרעגען! בין איך מיך מישב און דערציעהל אייך אַליין. ווער דער שדוך איז, און לויב דעם בחור אין טאָג אַריין, ווי דער אמת איז. הקיצור, איך רעד און איהר שווייגט! איך זעה אַרוים, אַז מיינע ווערטער קריכען אייך אַ פנים ווינציג וואָס אין קאָפּ אַריין, ווי זאָגט מען, אין איין אויער אַריין, פונים אַנדערן אַרויס, האָב איך מיך מישב געווען, וואָס וועל איך דאָ שפּיעלען פּאָליטיק? אַ מעהר לאָס איך שוין אָבזאָגען אַלסדינג, ווי זאָגט איהר, אַ צאָהן אַרויסרייסען — מיט'ן וואָרצעל! אודאי האָט איהר מיר דעמאָלט אָבגעזאָגט ווי אַ טוידטען און נאָך גוט אָבגעבאָדען איך!

— איך האָב אייך אָבגעבאָדען? וואָס האָב איך אייך דען געזאָגט?

— ווילט איהר איך זאָל אייך זאָגען מיט אַ סימן? אַ נאַרישקייט געדענקט זיך. איהר האָט מיך אַפילו געפרעגט, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אייך, וואָס איהר זאָלט זיך צוואַרפען אויף מיר מיט הונדערטערס?

— מסתמא האָט איהר מיר ניט געזאָגט, אויף וואָס איהר דאַרפט...

— נאָך אַ מין זאָגען! אַ סימן האָט איהר, איהר האָט מיר אפילו דעמאָלט אַ זאָג געטהון: למאי איהר וואָלט וועלען אַ שדוך טהון מיט רויטשילדען?... און אַז איך האָב אייך געזאָגט, אַז ער שפּיעלט אויפ'ן פידעל, הער חתן הייסט דאָס, האָט איהר מיך אַ פרעג געטהון — אַ נאַרישקייט געדענקט זיך — „וואָס עפּיס אויפ'ן פידעל? פאַר וואָס ניט אויפ'ן טרומייט"?... מיר האָט זיך געגעקט דאָס חיות, געפאַלען שטיקער פלייש, און איהר האָט געמאַכט חוזק, געזאָגט חערטליך, אַ פנים ס'איז אייך געווען גוט אויפ'ן האַרצען?...

זער טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט אויס־געהערט די מעשה, געשוויצט און געשוויגען, ער זאָל געדענקען אַקוראַט ווי די מעשה איז געווען געדענקט ער ניט; נאָר געווען איז עפּיס אַ מעשה מיט אַ הונדערטער, דאָס ווייסט ער געוויס... און ער שעמט זיך פאַר זיך אַליין, פאַר וואָס האָט ער דעמאָלט אָבגעזאָגט אַ געמיינעם יודען אין אַזאַ זאַך, וואָס פאַר איהם איז דאָס געווען אַ קלייניגקייט — ער האָט גענוג הונדערטערס, און פאַר יענעם וואָלט דאָס געווען כמוצא שלל רב, און די מעשה אַליין פאַר־אינטערעסירט איהם שטאַרק און ער טהוט אַ פרעג ביי בעריל דעם רייטען:

— נו, און מיט'ן שדוך האָם איז געוואָרען ביי אייך?

— גאָרנישט.

— וואָס הייסט גאָרנישט?

— ער האט ניט געוואלט, דער סטאליר הייסט דאס, חאטש נעב אידם א קרענק!

— און אייער טאכטער? אייער מיידעל?

— מיין טאכטער? אז אך און וועה איז מיר! די ליגט שוין לאנג אין דער ערד... איך אליין האב זי באגראבען... גענומען און באגראבען א קינד... דאס הייסט, וואס בין איך שולדיג? פון זיך האב איך קיין געלד נישט געקאנט מאכען!... געווארט נאך א יאהר, נאך צוויי, קיין יודישער מאנאסטיר איז ניט פארהאן, און דא די שטיפמאמע פיקט — בקצור איך האב זי חתונה געמאכט פאר איין אייניבינדער, אן'ארעמאן נעבעך, א גאנץ ערהליכער אפילו, נאר א קראנקער, א טשאכאטניק, אבגעמוטשעט זיך עטליכע יאהר און אוועקגע-שטארבען און איבערגעלאזט מיר א ירושה, דריי אייניקליך יתומים, ווארום זי האט זיך אנגענומען פון אידם די טשאכאטקע און איז אין א יאהר ארום אידם נאכגעשטארבען, זיי צו לייגערע יאהר. איהר פארשטעהט א מעשה? — און אצינד לא די איך האב אליין קיין עין הרע קינדער פון ביידע ווייבער, בעדארף איך האבען אויף זיך נאך דריי יתומים'לעך. דערפאר זאלט איהר אבער אנקוקען קינדער קיין עין הרע, איך ווייס ניט צי ס'איז פארהאן אזעלכע געראטענע קינדער ביים גרעסטען נגיד, מע זאל אויספאדרען די גאנצע וועלט! „זיידע, וואהין פיהרט מען דיך"? — האבען זיי נעבעך א פרעג געטהון ביי מיר בשעת דער המן האט געהייסען מיך נעמען אין „חדר" אריין. „קיין קיעוו, האב איך זיי געזאגט, אויף איין טאג פאהר איך א הינצוצו. איך וועל אייך ברענגען פון דארטען, זאג איך, טשיקעלאד"! מיינט איהר זיי האבען ניט פערשטאנען, אז איך זאג א ליגען? איהר האט בעדארפט אנקוקען ווי זיי האבען זיך אלע דריי ארומגעשטעלט ארום מיר, ווי די שעפעלעך, נישט גע-וויינט, ניין! נאר טרעהרען זענען געשטאנען ביי זיי אויף די אויגעלעך, איהר קאנט פארשטעהן, וואס דאס איז פאר קינדער, אז המן איוואנאוועטש אליין האט ארויסגענומען פון זיין אייגענע קעשענע א גילדען, און האט זיי גע-שענקט, זיי זאלען זיך קויפען קאנפעקטען.

קאפיטעל ח.

שייך צו הענין דעם בחור און צו דין הרוזגעזינד.

בעריל דער רויטער איז באצייטענס אנשוויגען געווארען, אויפגעשטאנען פונ'ם ארט, זיך אויסגעגלייכט אביסעל דעם קראנקען פוס און איז צוגעגאנגען צו הענין'ן, האט אידם מכבד געוועזן מיט א שנעל אין נאז אריין.

— הער נאר דו, שמינדער בנעץ, האסט זיך גוט אויסגעשלאפען?

הענעך מיט דער בולמע האט זיך פונים שנעל, אויפגעחאפט, זיך אויסגעקוועטשט די אויגען און דערזעהען דעם נגיד קוקט אויף איהם, האט ער זיך געשווינד אויפגעהויבען פון דער ערד, אנגעהויבען בעלעבעטשען מיט דער צונג ווי זיין שטייגער איז.

— בין כאר ניט אנגעהויבען שלאפען, אלץ געטראכט האב איך, טאמער חלילה, חי איך בין א יוד, מיין דוד-ליב מע זאגט מיר מעהר פון אכטצעהן אלט, מיט די קינדער וואס וועט זיין?

— אביסעל א לשון, ברענגען זאל ער! מאכט בעריל דער רויטער צום נגיד, א רעכטער שלים-מזל! איהר קאנט פארשטעהן, אז איך בין קעגען איהם דער נגיד; דאס האט ער מיר צו פערדאנקען, וואס זיין דוד ליב האט איצט אזא שטעלע און קאן אויסהאלטען קיין עין הרע אזא געזינדעל פון אכט פיקערס.

— נייען, קערט איהר מיינען, — פארריכט איהם הענעך מיט זיין איבערגעקערט לשון אויף דער לינקער זייט —, צוויי ברידער מיט א מאמע איין אלטע, און א מיידעל פון א יאהר דרייצעהן דיענט, און נאך א ברודערל א קלענערס אין א קלייט כלומרשט, און נאך מיידליך צוויי קליינע, מיט איינעם אין תלמוד-תורה א יונגערער, הייסט וואו בין איך?

— דו ביזט אין דער ערד! מאכט צו איהם בעריל, ביזט געוועזען א בהמה און וועסט בלייבען א פערד! אזוי ווי איהר קוקט איהם אן אט דעם פעטאך— מאכט בעריל צום נגיד — האט ער א ברודער דוד-ליב, איז ער א מיניסטער אקעגען איהם, דאס הייסט איבעריג קלוג איז ער אויך ניט, ער איז א מיטעלמעסיגער, דאס הייסט ניט קיין גרויסער חכם און ניט קיין קליינער נאר. איין מעלה האט ער — ער איז אן ערליכער, דאס הייסט זיי זענען אלע ערליכע, חאפען נישט קיין בייגעל פונים מארק. קומט צוגעהן צו מיר איין מאל דוד-ליב און דערצעהלט מיר א גאנצע מעשה: באשר אין הייסין האט זיך אויסגעבויעט א צוקערניע, און זי געהער, די צוקערניע הייסט דאס, צו רב זלמן ראדעמישלער, און רב זלמן ראדעמישלער איז א סאחעגירער חסיד, און איך בין א סערעגירער חסיד, און זיין פאטער בעני טעלערלעקער, עליו השלום, איז געוועזען א סערחעגירער חסיד, בכן וויל ער, דוד-ליב הייסט דאס, איך זאל מיך זעהען מיט רב זלמן ראדעמישלער און זאל ביי איהם פועל'ן אפשר וועט ער איהם צונעמען, דוד-ליבין הייסט דאס, קיין הייסין אויף דער צוקערניע, איהם געבען עפיס א שטעלע. „וואס פאר א שטעלע כדומה למשל קאנסט דו, זאג איך,

פארטריטען" ? זאגט ער צו מיר, האסער ס'ניט איז, זאגט ער, אבי א שטעלע". „שטעהן זאלסט דו, זאג איך, אין געהאקטע וואונדען, וואס קאנסט דו" ? „וואס איך קאן, זאגט ער, איך קאן אלסדינג: איך קאן אי חשבונ'ען, אי רעכענען, אי בוכהאלטעריע, אי שרייבען, אי פארשרייבען"... וואו, זאג איך, האסט דו דאס אלסדינג אויסגעלערנט זיך" ? „פון זיך אליין", מאכט ער צו מיר און נעמט ארויס א בויגען פאפיר און גיט מיר, איך זאל בעווייזען רב זלמנ'ען זיין כתב. בקצור, וואס טויג איך, ער האט מיר אזוי לאנג דערקוטשעט, ביז איך האב איהם אויסגעבטלט אלע ביזע חלומות און האב זיך אהעקגעלאזט קיין הייסין צו רב זלמן ראדעמישלער, און דוקא ווי זאגט ער, המן איוואנאוויטש, מיט די רתלים. געקומען קיין הייסין צו רב זלמנ'ען — לאזט מען מיך ניט אריין. וואס איז די מעשה ? זאגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאט אזוי, האט רב זלמן קיין צייט ניט, און איך דארף האבען „פאדיעל", זאל איך מיר מטריח זיין אין קאנטאר אריין. בין איך מיך מישב: פע, סע שטעהט מיר ניט אן די גאנצע מעשה! וואס איז דאס פאר א דבורים — גיטא קיין צייט ? פא-דיעלו ? קאנטאר ? ביי אונז, סעדעגערער, געהען נישט אן אזעלכע שטיק! גערעט, זאג איך, זאגט רב זלמנ'ען 'אז איך, בעריל דער רויטער פון טעפליק, בין געקומען צו איהם מכוח זעהר א נויטיגען ענין און דוקא ניט פאר דיעלו און דוקא באלד, ווארום איך האב קיין צייט ניט"! זאגט מען מיר: רב זלמן דאווענט, ער האלט פון פארענט. 'אויב אזוי, זאג איך, איז עפיס אנדערש! דאווענען פון פארינט דאווען איך אויך, חאטש אפילו אז מען וויל שמועסען צוריק וואס געהער זיך אן איינס מיטן אנדערען ? מע קאן דאווענען פון פארענט און אבמאכען בשעת מעשה טויזענד געשעפטען, נאר ווי די מעשה איז — א נגיד איז ער דאך, און פאר א נגיד דארף מען האבען דרך ארץ, א סימן ווען איך בין למשל א נגיד וואלט פאר מיר די גאנצע וועלט געהאט דרך ארץ... בקצור, איך זעץ מיך אוועק און ווארט. איך ווארט א שעה און צוויי און דריי און דוקא אין דרויסען ביי דער טהיר — א מעשה אהן א נעק. איך זעה מענשען געהען אויף און אב, דער אריין דער ארויס. פון קיך דערוויל טראגט מען סאמאווארען מיט כל המינים גוטע זאכען... קלעהר איך מיר: ע, דאס טויג דאך אויף כפרות! מע זאל מיך אזוי פיהרען אין באד אריין — דאס שטעהט מיר שוין ניט אן, און בין מיך מישב, וואס וועל איך ווארטען אויף כבוד, א נ'עסען אויף די טהיר און אריין גלייך אין שטוב אריין און „שלום עליכם רב זלמן"! „עליכם שלום, פון וואנען איז א יוד ?" „פון טעפליק, זאג איך, איהר

האָט מיך ניט דערקענט? בערל היים איך, געווען אינאיינעם אַמאָל אין סאַדעגורע". „סע קאָן זיין, מאַכט ער, נאָר איך האָב אייך ניט דערקענט און קען אייך איצטער אויך ניט, ס׳איז ביי מיר, זאָגט ער, ניט פאַר אייך געדאַכט שטאַרק געשלאָגען די ראיה. געווען זאָגט ער, ביי מאַנדעלשטאַמען, מיר פאַרשריבען שוואַרצע ברילען און אָנגעזאָגט, איך זאָל ניט לייענען נאָר ניט און ניט שרייבען און היטען זיך פון דער שיין"... ע, טראַכט איך מיר, רב זלמן, איהר פאַרערט מיר די ציינהן"... און רוף זיך אָן צו אידם: „הערט זשע אוים, רב זלמן, די מעשה הערפון איז אַזוי, בענין האָט איהר דאָך געקענט מסתמא?" מאַכט ער צו מיר: „וואָסער בענין?" „בעני טעלערלעקער". זאָג איך פון טעפּליק? „ניין, מאַכט ער, איך הער דאָס ערשטע מאָל אַזאַ נאָמען טעלערלעקער". „וואָס טויג מיר, זאָג איך, רב זלמן, פוילע תנועות? איהר האָט אידם גאַנץ גוט געקענט, מיר האָבען אינאיינעם, זאָג איך, געטרונקען מיט אידם ווין אין סאַדעגיר, און געטאַנצט ביים רעבין אויפ׳ן טיש און ניט איין מאָל אַפילו געקושט זיך, לאָז ער זיין ווייט אָבגעשיידט. ער איז שוין אויף דער אמת׳ער וועלט, דאָ ניט לאַנג געשטאָרבען אייך צו לייענגערע יאָהר". דערהערט די דאָזיגע ווערטער געשטאָרבען, ווערט מיין רב זלמן נאָר אַנאַנדערער מענש — די נגידים האָבען אַ פּנים שטאַרק מורא פאַר׳ן טוידט! — און רופט זיך אָן צו מיר: „וואָס זשע ווילט איהר פון מיר?" „וואָס זאָג איך, זאָל איך וועלען? איך וויל נאָר מקיים זיין צוואַת המת; דער דאָזיגער בעני טעלערלעקער, עליו השלום, האָט אַ פּאָר שעה פאַר׳ן טוידט צוגערופען מיך און נאָך יודען און דערצעהלט אַ מעשה, אַז ער איז געווען ביי אייך אַ פּאָר מאָל אין הייסין, געוואָלט מיט אייך עפּים איבערשמועסען, האָט מען אידם ניט צוגעלאָזט, און מחמת ער איז געווען אַ מענשיל, פערשטעהט איהר מיך, אַ שטילס, לאָז ער מיר מוחל זיין, אָהן חכמות, האָט ער געזועהען מע לאָזט ניט צו, האָט ער פאַרקערעוועט דעם דישעל און באַרש צוריק אַהיים. אַצונד, אַז ער האַלט ביי געהן אין אַזאַ ווייטער נסיעה, וואָס צוריק קומט מען שוין ניט, געזעגענט ער זיך מיט איטליכען בעזונדער און לאָזט גריסען פריהער דעם רבין און נאָכהעם אייך און בעט, מע זאָל אייך איבערגעבען, אַז ער פאַרלאָזט זיך אין גאַנצען אויף אייך, אַז איהר וועט מסתמא די אַלמנה מיט די יתומים ניט פאַרלאָזען". „וואָס זשע קאָן איך פון זייערט וועגען טהון?" מאַכט ער און נעמט זיך צו דער קעשענע. טראַכט איך מיר: אַ נדבה? צדקה תציל ממות? פע! „וויל איך אַז איהר זאָלט, זאָג איך, צונעמען זיין עלטערען זוהן דוד ליב׳ן, אידם געבען עפּים אַ שטעלע.

אַ נגיד, אַז ער דערהערט דאָס וואָרט, „שטעלע“, בעקומט ער דעם שלאַג. „ווי קומט צו מיר אַ שטעלע? וואו האָב איך היינט שטעלעס? פאַרנומען אַלע שטעלעס“! „דאָס וועט איהר, זאָג איך, דערצעהלען אַנאַנדערען און ניט מיר טאָרט איהר אַזאַ שפּראַך ניט רעדען און בענים יונגעל בעדאַרפט איהר צונעמען נאָר אָהן אַ שום תירוץ. ער קאָן, זאָג איך, חשבונען און רעכענען און בוכהאַלטעריע און שרייבען און פאַרשרייבען, און הייסט, זייט מוחל, געבען אַ ביסעל בראָנפען און עפּים צובייסען, וואָרום איך האָב נאָך היינט אין מיין מויל נישט געהאַט“.

בקצור, וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאַריך זיין — די סאַדעגערער זענען ביי זיך פראָסט, ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער נעהמט איהם צו, און איך האָב עולה רגל געוועזען אַהיים און האָב צוגעשיקט צו איהם דוד ליבען, און ער האָט זיך דאָרט פריהער אַ ביסעל אָבגעוואַלגערט, וואָרים רב זלמן האָט איהם געזאָגט, אַז ער מוז איבערערהען פריהער מיט'ן זון, מיט רב יוסילען, און רב יוסילע איז ניטאָ. נאָכדעם אַז ס'איז געקומען רב יוסילע איז ניט געוועזען רב זלמן. — וואָס טויג אייך מעשיות, מע האָט איהם צוגענומען און ער איז היינט דאָרטען נאָר אַ גאַנצער פלאַקענשיסער.

— אַ קאַסירער, פאַררעכט איהם העניך און גיט צו פאַרשטעהן אויף זיין לשון, וואָס בעדייט קאַסירער: ער פאַרנעהמט זיך מיט געלד הייסט דאָס, ער נעהמט צו געלד און אַרויס גיט ער געלד.

— אַ דאַנק דיר, וואָס דו האָסט זיי קלאָר געמאַכט וואָס הייסט קאַסירער, אַ ניט וואָלטען זיי ניט געוואוסט, מאַכט צו איהם בעריל דער רויטער און נעהמט צום עטאַפּ און טהוט איהם אַ טאָרע ביי דער סויטע און וועקט איהם אויף.

— עי, לאַוורע, מיט'ן קאָפּ זאָלסט דו אָנלייגען, פאָרא נאַ פאָחמעליע!

און לאַוורע פאָלגט איהם, שטעהט אויף פּאַוואָלי פון דער ערד, פאַרשטעלט זיך מיט דער האַנד און קוקט אין הימעל אַריין, וואו האַלט די זון, נעמט דעם שטעקען, צעהלט איבער די דריי אַרעסטאַנטען, און לאָזט זיך אין וועג אַריין.

קאַפּיטל ט.

דער נגיד שלאָגט זיך על חטא.

די זון האָט שוין געהאַלטען וויט באַרג אַראָב אינ'ם שפּאַציר איבערן טיעפען בלויען הימעל, די היץ האָט אָנגעהויבען ווערען אַ ביסעל קלענער,

און דער עמאַפ האָט געהאַלטען ביי אַריינציקומען קיין גראַנאַד — דער ערשטער פונקט פון זייער נסיעה, און בכדי מע זאָל קומען פאַרטיג אויפ'ן אָרט, האָבען זיך אַלע דריי אַרעסטאַנטען אויפגעשטעלט אונטערען שטאַרט געבען אַ ווינטמיהל מיט'ן פנים צו מזרח דאַווענען מנחה, און לאַווע איז געשטאַנען אָנגעשפאַרט אויפ'ן גרויסען שטעקען, וואָס מיט'ן אייזערנעם שפיץ פון אונטען, האָט היטעל פאַרדוקט אַביסעל צוריק און געקוקט, ווי די יודען שאָקלען זיך און שלאָגען זיך מיט די הענד אין האַרצען. געשטאַ-קער פון אַלע האָט געהאַוועט דער גביר. שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט שוין לאַנג מיט אַזאַ כונה ניט געדאַוועט ווי אַצונד, ער האָט זיך באמת געשלאָגען: אָשמנו, בגדנו, גזלנו, מיט'ן גאַנצען האַרצען, תרטה געהאַט אויף דעם, וואָס ער האָט געזינדיגט פאַר לייטען, געקאָנט העלפען אַני-אָרעמען יודען און ניט געהאָלפען, געקאָנט אידם גליקליך מאַכען אפשר און האָט דאָס ניט געטהון. פאַר וואָס? ווייסט ער אַליין ניט! און ער האָט גענומען פאַרטלייכען זיך צו אָט דעם קבצן, בעריל דעם רויטען, און מ'איז אידם געווען בידי בזיון פאַר זיך אַליין. אָט דער דאָזיגער קבצן, וואָס האָט אַליין קוים אַ טאָג איבערציקומען האָט זיך ניט געפוילט פון יענעמס וועגען געהן צו פוס, אויסערפאַלען צו אַ גביר, זיך מאַכען מיט דער בלאָטע, אַבי טהון אַ טובה אַנאָרעמען יודען, און ער? שלום-בער טעפּליקער פון טעפּ-ליק האָט נישט געוואָלט הערען, ניט זעהען יענעמ'ס צרות, קאַלט ווי אַייז, און עס האָט אידם שטאַרק-שטאַרק פאַרדראָסען, וואָס האָט זיך אַזוי געמאַכט, און מעהר פון אַלץ האָט אידם פערדראָסען די מעשה מיט'ן שדוך אין הייסען אויפ'ן יריד... ער האָט דערפיהלט, אַז ער, שלום-בער, איז פאַר בעריל דעם רויטען אַ גרויסער חיב, און אפשר האָט ער אַ גרויסען חלק אין בעריל דעם רויטענס טאָכטערס טודט, ווארום ווען ער הערט זיך דעמאָלט צו זיין בקשה, ווען ער ליינט צו האָטש אַ לויט רחמנות, האָטש אין טראָפען ליעבשאַפט צו אַנאָרעמען יודען, בשעת יענעם ליגט דער חלף אויפ'ן האַלז, וואָלט איצט אפשר יענעמס טאָכטער געלעבט און געווען אפשר גליקליך?.. און שלום-בער פיהלט זיך, אַז ער זאָל קאָנען פאַרעכטען האָטש וויפיעל סיגיט איז זיין פערברעכען, עפּיס ברייגען אַ קרבן, מיט וואָס ניט איז פאַרשטערען, באַפוצען, פאַרהיילען די דאָזיגע מכה, וואָלט אידם צו-געקומען אַ שטיק געזונד. נאָר ער ווייסט נישט, ווי אַזוי ער זאָל דאָס טהון? און ער פאַרטיעפט זיך אינים דאַווענען אין דאָס גאַנצע לעבען זיינס שטעהט אויף פאַר זיינע אויגען ווי פון אַ קבר און כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין

לעבען טראכט ער וועגען אזעלכע זאכען, כמעט דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען דערזעהט ער זיך ווי אין א שפיעגעל, ער דערזעהט זיך דורך און דורך און ער פארשטעהט ניט, ווי אזוי איז ער געוועזען ביז אהער אזוי בלינד? ווי אזוי האט ער געקאנט מיינען אויף זיך, אז ער איז אנעהרליכער יוד און א לייטישער מענש? ווי אזוי האט ער געקאנט מיינען, אז ער איז יוצא דערמיט, וואס ער דאווענט אלע טאג און וואס ער רוקט אריין אמאל א האר־טען דרייער א נדבה?..

און דער טעפליקער נגיד שלום-בער טעפליקער פון טעפליק הויבט זיך אן דערמאהנען, ווי אזוי ער האט „געטהון צדקה“, זיך געדונגען פאר איטליכען גראשען, וואס מע האט ביי איהם געריסען ווי מיט צוואנגען, און ער דערמאהנט זיך, ווי אזוי ער האט אריינגעגעבען אמאל א ספר תורה אין שול אריין, געטהון דאס פאר זיין נשמה, מחמת ער האט נישט קיין קינדער, האט ניט קיין קדיש, געמאכט א סיום התורה, ניט געזשאלעוועט קיין לעקאך און בראנפען, געהוליעט א גאנצע נאכט, און אויף מארגען, אז דער סופר רב שמשון איז געקומען צו איהם בעטען א גמילות חסר, האט ער איהם אבגע־זאגט ווי א טוידטען... וכדומה אזעלכע „מעשים טובים“ הויבט ער אן דער־מאהנען זיך אצינד, און ער ווערט פארברענט פאר בושה פאר זיך און פאר א סך אזעלכע שענע יורען נגידים ווי ער, וואס זענען פארקאכעט אין זייער געלד, וואס קענען זיך מיט דעם ניט צושיידען. און שלום-בער דערפיהלט, אז זיין נשמה איז ביז אהער געשלאפען, אז זיין הארץ איז געלעגען ערגיץ אונטער א פרעס, מיט אייז בעדעקט. קיין קאפ ווארימקייט, קיין ברעקיל רחמנות: און עס ווילט זיך איהם עפיס טהון אצינד פון בערילס וועגען, עפיס אזעלכס, וואס זאל פארריכטען דעם גרויסען פעהלער, פארגעבען די גרויס עבירה קענען איהם, אבווישען זיין שולד! נאר ער ווייסט ניט, וואס ער זאל טהון און ווי אזוי ער זאל דאס טהון, און ער לאזט זיך אראב גאנץ טיעף צו זיך אין הארצען, אין דער נשמה אריין, און פארשטעהט ניט בכלל, וואס איז געוועזען ביז אהער זיין לעבען אויף דער וועלט און וואס האט ער דא מתקן געווען? אבגעלעבט זעקס און פופציג יאהר, טעהר ווי דריי פערטיל פון זיין לעבען, נעפיהרט א לאנגע מלחמה, געקליבען א גראשען צו א גראשען, נישט געגעבען יענעם, נישט פארגינען זיך אליין, פון וועמענס וועגען ווער דאס אלסדינג זיין? וועמען ווערט ער דאס איבערלאזען, אז קיין קינ־דער האט ער ניט, און די קרובים זענען איהם שונאים, זיי זאלען קאנען וואל־טען זיי איהם דערטרונקען אין א לעפעל וואסער! און שלום-בער הויבט

און אונטערפירען אַ חשבון צו אַלץ, וואָס ער האָט געטהון און איבערקלערען, פאַר וואָס האָט ער אַזוי פיל שונאים? פאַר וואָס האַלט נישט פון איהם די וועלט? און עס שטעהען אויף פאַר איהם זכרונות שוין לאַנג פאַרגעסענע, און מחשבות וואָס זענען געלעגען ביי איהם ביז אַהער טיעף אויפ'ן דעק פון זיין נשמה, און עס ווערט איהם קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען... און ער גיט זיך דאָס וואָרט אויף די עלטערע יאָהרען חאָטש פאַרבעסערען זיך און זיין נשמה חאַפּט זיך אויף, און זיין האַרץ ווערט צוגאַנגען, און אין זיינע אויגען ווערט ליכטיג — ער דערזעהט אַלעס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געזעהען, און דערפיהלט אַלעס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געפיהלט, ער פיהלט זיך ווי אַ ניי־געבאָרענער, עפּיס אַזוי פריש און לעבעדיג ווי נאָך קיין מאָל ניט אין זיין לעבען.

אָבגעדאַווענט מנחה לאָזען זיך אונזערע פאַרשוינען מיט'ן עטאַפּ ווייטער אין וועג אַריין. בעריל שפּרינגט אונטער מיט איין פוס, מאַכט חוזק פון הענעך'ן, און דער נגיד געדט פאַרטראַכט, אַלע מאָל גיכער און גיכער. זיין קאָפּ איז איצט פול מיט מחשבות, זיין האַרץ פול מיט געפיהלען! עפּיס קלערט ער, עפּיס טהוט ער, עפּיס בויט ער.

— וואָס לויפט איהר אַזוי? מאַכט צו איהם בעריל דער רויטער, איהר פליהט אַזוי, אַז איך קאָן אייך מיט מיין קראַנקען פוס ניט אָניאָגען.

ס'איז אייך שווער צו געהן, רב בעריל? אַזוי מאַכט צו איהם דער נגיד מיט אַזאַ ווייכקייט, וואָס ער האָט דאָס פון איהם נאָך קיינמאָל ניט געהערט; האַלט זיך אָן ביי מיר, גאָט אייך מיין האַנד, רב בעריל, אם ירצה השם, אַז מיר וועלען קומען בשלום צוריק אַהיים, זאָלט איהר ביי מיר זיין, און דו אויך הענעך, וואָרום איך דאַרף אייך זעהר נויטיג האָבען, איך דאַרף אייך עפּיס זאָגען.

בעריל האָט ניט פאַרשטאַנען וואָס פאַר אַ נויטיגע זאַך בעדאַרף ער זיי זאָגען? און פאַרוואָס עפּיס אין דערהיים דוקא? פאַר וואָס זאָל ער עס ניט זאָגען באַלד? און בכלל וואָס איז ער עפּיס פלוצים געוואָרען אַזוי ווייך און האַפּעדריג?..

פון הענעך'ן שמועסט מען ניט; יענער האָט גאָר געעפענט דאָס מויל, ניט פאַרשטאַנען, וואָס הייסט איהם דער נגיד קומען? ער האָט זיך איינגעשטעלט און האָט אַ זאָג געטהון:

— אויב נאָר ער וועט רחמנות האָבען דער איבערשטער, חוה ליב מיינער וועט אַרויס...

— סאַי וסאַי מאַכט צו איהם דער נגיד, טאָמער אַפילו ניין — נעם איך איהם אויף זיך, דאָס הייסט איך נעם אויף זיך, אַלעמען נעם איך אויף זיך... האַלט זיך אָן אָן מיר. רב בעריל, ס'איז אייך שווער צו גערן...

* * *

אַז דער עטאַפּ איז אַריינגעגאַנגען קיין גראַנאָוו, איז שוין די זון געוועזן אַ פּערטאַנגענע, איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ סימן, אַ גרויסען גילדענעם פּאַס אויפ'ן בראָג הימעל, און בעגעגענט האָט מען אונזערע פאַרשוינען מיט מוזיק — אַ גאַנצער קאָהר, וואָס איז געווען אויסגעמישט פון אַ קוואַקען פון זשאַבעס און פון אַ מעקען פון דער טשערעדע שאָף און ציגען, וואָס האָבען אויפגעהויבען אַ מורא'דיגען שטויב — און דאָס איז געווען דאָס גליק, וואָס איבער די גראַנעווער ציגען האָבען די גראַנעווער יודען דורכגעלאָזט דעם עטאַפּ נישט בעמערקט אַפילו, ווען מע האָט דאָ דורכגעפיהרט פאַרביי גראַנאָוו! אַ נייט וואָלטען זיי די גראַנאָווער יודען דאָרט מקבל פנים געווען מיט'ן זעלבען כבוד און אַרויסגעבאַגלייט מיט דעם זעלבען פּאַראַד, ווי מע האָט זיי מקבל פנים געווען נאָכדעם אין מיחאַילאָווקע, אין מיטשולקע, און קראַסנאָפּילקע, אין זראַקאָוויץ און אין די אַלע איבעריגע עטאַפּנע פּונקטען, דאָס צווישען טעפּליק און צווישען הייסין.